TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

Ḳavāʿid-i Türkī

Yüksek Lisans Tezi

Musa RAHİMİ

Ankara - 2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

Ḳavāʿid-i Türkī

Yüksek Lisans Tezi

Musa RAHİMİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER

Ankara - 2009

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

Ḳavāʿid-i Türkī

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

Tez Sınavı Tarihi ....

Önsöz

İran sahası Türk ağızlarından biri olan Tebriz ağzının en eski ağız özellikleri, Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī adıyla tanınan Muḥammed Mü'min'in *Ḳavā'id-i Türkī* adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Gelecek İran Türklük Bilimine özellikle de ağız çalışmalarına ışık tutabilecek nitelikte olan *Ḳavā'id-i Türkī*, 19. yüzyılın ilk yarısında kaleme alındığından söz konusu dönemde Tebriz ağzının ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığının ortaya çıkması bakımından önem taşımaktadır.

Eser, bugünkü Tebriz ağzının birçok özelliğini taşımasının yanı sıra, üstelik bugün Tebriz ağzında kullanılmayan çok sayıda dilbilgisel özellikleri de içermektedir. Örneğin eserde Tebriz ağzında *mI* soru edatının son zamanlara değin kullanıldığı kayd edilmektedir. Ancak günümüz Tebriz ağzında soru edatının tamamen kalktığını, görevinin vurgu veya tonlamayla karşılandığını bilmekteyiz. 19. yüzyıldan günümüze değin bu gibi birçok gramatikal değişikliklerin eserden yola çıkarak saptanması dil değişimi (language change) bakımından da önemlidir.

Çalışmamızda yöntem olarak tarihsel ve karşılaştırmalı yöntem izlenilmiştir. Dolayısıyla eserimiz Eski Türkçe, Orta Türkçe eserlerinden *Dīvānu Luġāti't-Türk*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, Eski Oğuz Türkçesi ve Güney-Batı Türk lehçeleri ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Ayrıca, gerekli durumlarda Anadolu ağızları ve Azerbaycan ağızları göz önünde bulundurulmuştur.

Metin kuruluşu MN11350 numaralı nüshaya dayandırılmıştır. Ancak MN6563 numaralı nüsha de dikkate alınmış, yani yazma nüshalar karşılaştırılarak incelenmiştir. MN11350 numaralı nüshada bulunmayıp da MN6563 numaralı nüshadaki olan kısımlar asıl metne dâhil edilmiştir. Örneğin MN6563 nüshasında ikinci babda kimi sözcüklerin Arapçaları da verilmiş ve bunlar da kurduğumuz metinde yer almıştır.

Çalışmamız, Giriş, Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī ve Eseri *Ḳavā'id-i Türkī*, Çeviri ve Dizinler olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde İran sahası orta dönem sözlük ve gramer niteliğinde olan eserlere değindikten sonra *Ḳavā'id-i Türkī*'nin Türklük bilimine ve İran'daki gelecek ağız çalışmalarına sağlayacağı katkı üzerinde durulmuştur. Eserin Birinci

bölümünde, *Ḳavā'id-i Türkī* dil bilgisi özellikleri bakımından tarihsel ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. 2. Bölüm *Ḳavā'id-i Türkī*'nin Türkiye Türkçesi çevrisine aittir. Sonda Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça dil bilgisi terimleri dizini ile eserin Türkçe madde başlarının bugünkü Tebriz ağzı ve Standart Azerbaycan Türkçesi ile de karşılaştırıldığı dizini ve Özel Adlar Dizininde de yer verilmiştir. Kaynaklar'ın ardında verilen, *Ḳavā'id-i Türkī*'nin tıpkı basımı MN11350 numaralı nüshasıdır.

Yüksek lisans öğreniminde emeği geçen bütün değerli hocalarıma, özellikle de engin bilgileri ve bilimsel titizliğiyle yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. F. Sema Barutcu Özönder'e içtenlikle teşekkürlerimi sunarım.

08. 12. 2009

Musa Rahimi

İçindekiler

Kısaltmalar ve İşaretler

Eser, Dil, Lehçe, Ağız Adları İle Diğer Kısaltmalar

AAS = Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, bkz. Karahan (1990)
ADDA = *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Atlası*
a.g.e. = adı geçen eser
a.g.m. = adı geçen makale
a.g.t. = adı geçen tez
ağ. = ağız
ATü. = Ana Türkçe
AzTü. = Azerbaycan Türkçesi
bkz. = Bakınız.
çev. = çeviri
DLT = *Dīvānu Luġāti't-Türk*, Bkz. Atalay I, II, III, IV (2006)
dn. = dipnot
DTü. = Doğu Türkçesi
EATüE. = *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Gülsevin (2007)
ED = *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Bkz. Clauson (1972)
EOTü. = Eski Oğuz Türkçesi
ETü. = Eski Türkçe
Fa. = Farsça
GB Türk L. = Güneybatı Türk Lehçeleri
GD Türk L. = Güneydoğu Türk Lehçeleri
GagTü. = Gagavuz Türkçesi
Hal. = Halaç Türkçesi
HarTü. = Harezm Türkçesi
IrTrkmTü. = Irak Türkmen Türkçesi
KB Türk L. = Kuzeybatı Türk Lehçeleri
KD Türk L. = Kuzeydoğu Türk Lehçeleri
KıpTü. = Kıpçak Türkçesi

KökTü.	= Kök Türkçe
KrgTü.	= Kırgız Türkçesi
Krş.	= Karşılaştırınız.
KT	= *Ḳavaʿīd-i Türkī*
KTüG	= *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Bkz. Hacıeminoğlu (2008)
KzkTü.	= Kazak Türkçesi
ME	= *Mukaddimetü'l-Edeb*, Bkz. Yüce (1993)
MN11350	= *Ḳavaʿīd-i Türkī* Marʿaşī Nacefī Kütüphanesi 11350 numaralı nüsha
MN6563	= *Ḳavaʿīd-i Türkī* Marʿaşī Nacefī Kütüphanesi 6563 numaralı nüsha
Mo.	= Mongolca
OTü.	= Oğuz Türkçesi
Osm.Tü.	= Osmanlı Türkçesi
ÖzTü.	= Özbek Türkçesi
Rus.	= Rusça
TDK	= Türk Dil Kurumu
TatTü.	= Tatar Türkçesi
Teb.	= Tebriz ağzı
TrkmTü.	= Türkmen Türkçesi
TTü.	= Türkiye Türkçesi
TTK	= Türk Tarih Kurumu
UygTü.	= Uygur Türkçesi
yd.	= yazı dili

Çevriyazı İşaretleri

ا	a, e	ح	ḥ
اي	ı, i, ė	خ	ḫ
او	o, ö, u, ü	د	d
ب	b, p	ذ	ẕ
ت	t	ر	r
ث	s̱	ز	z
ج	c, ç	س	s

ش	ş	ك	k, g
ص	ṣ	ل	l
ض	ż	م	m
ط	ṭ	ن	n
ظ	ẓ	و	v, o, ö, u, ü
ع	ʿ	وُ	o, ö, u, ü
غ	ġ	ه	h, a, e
ف	f	ى	y, ı, i,
ق	ḳ	ىِ	ı, i, ė

Diğer İşaretler

...	= Belirsiz sayıda harf ve sözcük eksikliğini gösterir.
<>	= Metne eklenmiştir.
{}	= Elyazma metinde tekrar veya fazla yazılmış yerleri gösterir. Gramer tahlilinde morfem parantezi.
(?)	= Şüphe belirtir.
//	= Fonem parantezi.
-	= Gramer tahlilinde fiil kökü, fiil köküne gelen yapım eki. Fiil ve isim tabanında çekim eki.
+	= Gramer tahlilinde isim kökü, isim köküne gelen ek.
*	= tespit edilmemiş, tahmine dayalı şekil.
>	= Bu şekle girer.
<	= Bu şekilden gelir, bir dilden başka bir dile geçiş.
→	= Bir anlamdan başka bir anlama geçiş.
~	= Değişken şekil.
’	= Hemze (ء) işareti
ä	= Eski Türkçede /a/ ünlüsünden gelişen /a/ ile /e/ arasında, oldukça açık /e/ ünlüsü
ā	= Uzun a
ė	= Kapalı e
ī	= Uzun i
í	= ı-ė arası ünlü

ȫ	= Uzun ö
Ō	= Uzun o
ū	= Uzun u
ḳ	= İnceleme ve Dizinde Tebriz ağzı ve KAzTü. için art damak /g/ ünsüzü
X	= /ı, i, u, ü/ ünlü değişimlerini gösteri.
A, I, U	= Gramer tahlilinde sırasıyla /a,e/, /ı, i/, /u,ü/ ünlü değişimlerini gösterir.
G, K	= Gramer tahlilinde sırasıyla /g, à/, /k, ú/ ünsüz değişimlerini gösterir.

Giriş

Diller tarihi içinde en erken sözlükçülük ve gramercilik ekolüne sahip olan dillerden biri de Türkçedir.

İslâmî Türk çevresinde bugünkü bilgilerimizle Kâşgarlı Mahmud'la başlayan Türk sözlükçülük ve gramerciliği, Türk boylarının geniş ülkelere yayılma ve yerleşik medeniyet kuruculuğunu benimsemeleriyle yeni gelişme dönemlerini yaşamaya başlamışlardır. Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı Türkçesi için yazılmış sözlük ve gramerlerini birkaç saha altında göstermek mümkündür. Bu sahaların içinde bugünkü İran coğrafyasında meydana getirilmiş iki ve/veya çok dilli sözlük ve gramerler ise sayıca en fazla olanlarıdır.

İlk Türk grameri, bugüne kadar bulunamayan Kâşgarlı Mahmud'un *Kitâbü cevâhirü'n nahv fî lugâti't-Türk* adlı kayıp eseridir (DLT I: 25). El-Zemahşeri'nin *Mukaddimetü'l-Edeb'i* de Harezm Türkçesi için önemli malzemeyi verir (Yüce 1993).

Memlük Kıpçak sahasından kalan bugün elimizdeki sözlük ve sözlük-gramerler şunlardır: 1. Abu Hayyan'ın *Kitâbü'l-idrâk li lisâni'l-etrak*'ı*,* 3. *Kitâb-ı mecmûᶜ-ı tercümân-ı türkî ve acemî ve moġolî ve fârsî,* 4. Cemaleddin İbni Mühenna'nın *Hilyetü'l-insan ve Helbetü'l-lisan*'ı, 5. *El-Kavâninu'l-külliye li zabti'l-lugati't-Türkiye* 6. *E't-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lugati't-Türkiyye,* 7. *Bulġatü'l-Müştak* (*Kitabu Bulġatü'l-Müştak fi lugati't-Türk ve'l-ḳıfcaḳ*), 8. *Kitabu Yuhyi'l-Mülk ve Kitabu Tuhfetü'l-Mülk* 9. Fahreddin Muhammed bin Mustafa'nın *Kavâid-i lisân-ı Türk*'ü ve 10. *Kitab-ı Beylik* [1]

Doğu (Çağatay) Türkçesiyle yazılmış en önemli diğer sözlükler arasında şunları belirtebiliriz: 1. *Abuşka*, 2. *Bedaiᶜu'l-Lugat*, 3. *Fazlullah Han Lugati*, 4. *Kitâb-ı Zebân-ı Türkî,* 5. *Senglaḫ*, 6. *Hulâsa-i Abbasî*, 7. *E't-tamğa-yı Nâsırî*, 8. *Feth-Ali Kacar Lugati,* 9. *Şeyh Süleyman Efendi lugati*[2]. Bu sözlüklerden *Fazlullah Han Lugati, Hulâsa-i Abbasî, Senglaḫ, E't-tamğa-yı Nasırî ve Feth-Ali Kacar lugati*'nın bugünkü İran coğrafyasında yazıldığı bilinmektedir.

---

[1] A. Caferoğlu, *Türk Dili Tarih,* II. Cilt*,* Alfa Yay. 4. baskı, İstanbul, 2001, s. 187-193.
[2] A. Caferoğlu, *a.g.e., s.* 223-229.

Son zamanlarda oryantalist bakışıyla İran kavramı boşaltılmaya ve İran'ın sadece Acem ülkesi olduğuna çalışılmaktadır. Ancak 961'den 1925'e kadar kesintisiz olarak bugünkü İran coğrafyasının Türkler tarafından yönetildiği tarihen sabittir. Bugünkü İran coğrafyasında sekiz Türk başkenti Rey, Sultaniye, Marağa, Erdebil, Tebriz, İsfahan, Kazvin ve Tahran gibi şehirlerin bulunması ve diğer şehirlerle birlikte bu merkezlerde Türk mimarî eserlerinin varlığı herkesçe bilinmektedir. Bugüne kadar İran sahasında yazılan Türkçe eserlerin bir kısmı tespit edilebilmiştir. Bu eserlerden de yola çıkarak İran'da geçmiş yüzyıl hariç Türkçenin saray ve ordu dili olarak ne kadar işlek ve kullanılır olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle bu eserlerin büyük bir kısmı devlet adamlarına sunulmuş veya onların adına yazılmıştır.

Tezimize konu olan *Ḳavāʿid-i Türkī*'nin yazarı Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Aştiyānī adıyla tanınan Muḥammed Mü'min, eserinin mukaddime kısmında eserini Tebriz ağzına dayanarak yazdığını bildirmektedir. Neden Tebriz? Çok önemli İpek ve Baharat yolları üzerinde bulunan Tebriz'in ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Yapılan arkeolojik kazılara göre Tebriz'in 5 bin yıllık bir geçmişi olduğu tahmin edilmektedir. Çeşitli kaynaklar III. yy'da şehrin varlığından söz ederler. Gazaka olarak da bilinen kent adını Büyük İskender'in komutanlarından Atropates'ten alan Atropatene'nin başkentiydi. Fakat sonra bir depremde yıkıldı ve Arap hâkimiyeti zamanında tekrar imar edildi. Tebriz'in, III.-VII. yüzyıllar arasında İran'da hüküm sürmüş Sasaniler zamanında mevcut olduğu söylenebilir. Şehrin adı Arap coğrafya kitaplarında *Tibriz*, Bizans ve Ermeni kaynaklarında *Tavrez* ve *Tavreş* şeklinde geçer.[3]

17. yüzyılın ortalarında Tebriz'i gören ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi, (1611–1682) o dönemki Tebriz hakkında şunları söylemektedir:

> " Moğol dilinde adına Tivris derler. Dürri lisanında Tivriz, Dehkan dilinde Tabriz, Esas Farisi lisanında Tebriz denir ki sıtma dökücü demektir. Hakikaten bir sıtmalı adam başka yerden gelip de Tebriz'e girince suyundan taze can bulup sıtmadan kurtulur. Tebriz'i Halife Harun Reşit kurmuştur. Adı geçen halifenin hanımı buranın su ve havasından hoşlanarak halifeye hamile kaldığı için bu temiz toprağı uğur yeri edinmiş. Birçok

[3] Cihat Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara, 2007, s. 11.

> masraflar ederek büyük bir şehrin yapımına başlanmış, ismine de Abbasilerin Acem bilginleri tarafından Tebriz denmiştir. Bu yüzden Tebriz, etrafı ancak üç günde dolaşılabilen bir şehir olmuştur. Sonra Abbasi halifelerinden (El Mütevekkil alellah) zamanında büyük bir zelzele olmuş ve o zelzeleden Tebriz şehri yıkılıp, 40.000 kişi yıkıntı arasında kalmıştır. Halife Mütevekkil Bağdat'tan yer götürmez askerle Tebriz'e gelerek büyük masraflarla şehri yeniden yaptırdığı için şehrin ikinci kurucusu oldu. Tebriz şehrinde 47 medrese, 20 darü'l- kura,7 darü'l-hadis, 600 çocuk mektebi, 160 tekke, 6 adet akarsu çeşmesi,1040 adet sebilhane, 1060 mahalle, 1070 saray, 200 kervansaray, 70 tüccar hanı, 110 beka hanı, 7000 dükkân, 12000 tabip, cerrah, göz doktoru ve bilgin, 7000 sâlih, muvahhit, vaiz, nâsih şeyhleri vardır. Bu şehirde yedi çeşit buğday yetişir. Bakla ve arpası da çoktur. Pamuğu da yedi çeşittir. Öteki sebzeleri de çoktur. Buranın usta nakkaş ve ressamı, kuyumcu ve terzisi başka bir ülkede yoktur. Her işin en iyisi bu şehirde mevcuttur. Özellikle burada dokunan temiz kumaş, ipek, kadife ve dârâyi her tarafta Tebriz kumaşı adı ile anılır. Hâsılı geniş, ucuz ve mamur bir ülkedir.[4]

Zeki Velidî Togan *İslam Ansiklopedisi*'nin "Azerbaycan" maddesinde Tebriz şehrinin Türk tarihinde ne kadar önemli olduğunu 'Tebriz'in kapılarından birinin, Efrasiyab'ın başı defnedilmiş olması sebebinden, Dervāze-i Ser 'Baş kapısı' ismini aldığını' vurgulamaktadır[5]. Spuler *İran Moğolları* adlı yapıtında 'Tebriz'de İlhanlılardan daha önceleri Türkçe konuşulmakta idi'[6] cümlesini kayd etmektedir. Tarihsel olarak Türklerin en önemli merkezlerinden biri olan Tebriz, Kaçar Sülalesi (1796-1925) zamanında ise, Muhammed Şah dönemine kadar başkent, sonra da veliahtların oturduğu "darü's-saltana" olmuştu. Tebriz bugün de 3.5 milyon nüfusuyla İran'da Türklerin en yoğun yaşadığı, İran'da yaşayan bütün Türkler için kültür merkezi olma özelliğini taşıyan önemli Türk şehirlerinde biridir.

Bu itibarla, yazarın eserine Fars ve Irak halklarına Türkçe öğretmek için kaleme aldığı eserinde Tebriz ağzını esas alması ve söz varlığı ve dil bilgisi kurallarını bu ağza göre vermesi şaşırtıcı değildir.

İran sahasında yazılmış ve bugüne kadar tespit edilmiş çok sayıda iki dilli ve/veya çok dilli sözlük ve gramer niteliğinde eser vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Farsça-Türkçe Dilbilgisi*: Mecmua içindedir, 1135 Hicrîde Gulam Rıza bin Muhammed Hüseyin İsfahanî tarafından istinsah edilmiştir; *Dak̤ayık̤u'l-Ḥak̤ayık*:

---

[4] Cihat Aydoğmuşoğlu, a. g. e., s. 103-104.
[5] Zeki Velidî Togan, "Azerbaycan", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 2, Milli Eğitim Yayınevi, 1950, s. 97.
[6] Bertold Spuler, *İran Moğolları*, TTK Yay., Ankara, 1987, s. 498.

Mecmua içindedir, Farsça-Türkçe lügattir; *El-Ḳa'ime*: Kadı Lütfullah bin Yusuf Halimî'nin Farsça-Türkçe lügatidir; *Lügat-i Türkî-Arabî-Farisî*; *Lügat-i Serḥadât-ı İran*: Abdurrezzak bin Muhammed Muhsin Buğayirî Sebzevârî'nin eseridir. Arapça-Farsça-Türkçe bir lügattir; *Lügat-i Arabî-Türkî*; *Lügat-i Arabî-Farisî-Türkî*; *Ma'rufu'l-Lügat*: Mirza Ali Baht Bahadır bin Muhammed Veli Mirzakelan Azfarî'nin eseridir, Farsça-Türkçe Lügat; *Münteḫâbü'l-Lügat*: Muhammed Rıza Hivakî'nin eseridir, Doğu Türkçesi-Arapça-Tacikçe sözlüktür; *Nisâb-ı Türkî-Farsî*: Mecmua içindedir, Mirza Muhammed Kuli bin Muhammed Rıza İsfahanî'nin eseridir, Türkçe-Farsça lügat; *Lügat-i Eyas*: Farsça-Türkçe lügattir; *Tacu'l-Mesadir*: Arapça-Türkçe lügat. 1120 Hicrî'de istinsah edilmiştir; *Lügat-i Türkî*: Eser, Türkçe-Türkçe alfabetik bir sözlüktür. Her kelimeye Nevaî'nin eserlerinden şahit getirilmiştir; *Türkçe-Farsça Lügat*: zahiren 11. Hicrî asır, Safeviye dönemine aittir. Eser, Abdulcemil bin Muhammed Rıza en-Nasırî et-Tusî'ye aittir; *Lügat-i Ferişteoğlu*: eser, Abdullatif bin Abdulmecid Ferişteoğlu ibn-i Melik'indir; *Şere-nâme-i Münirî*: İbrahim Kıvami Farukî'nin eseridir. Farsça-Türkçe lügat. Halilullah el-Şerif bin Ali el-Darab tarafından 824 Hicrî'de istinsah edilmiştir; *El-Behcetü'l-Behiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*: Mecmua içindedir. Arapça-Türkçe lügat. 1062 Hicrî tarihinde istinsah edilmiştir; *Ferheng-i Mirza İbrahim*: Mirza İbrahim, Şah Hüseyin İsfahanî'nin oğludur. Şah Hüseyin İsfahani, Şah İsmail Safevi'nin veziri idi. Farsça-Arapça-Türkçe sözlüktür. Müniri sözlüğü üzerinde biraz tasarrufla bu eser vücuda gelmiştir; *Iṣṭılaḥat-ı Mantıḳî*: Mecmua içindedir. Eser 999 Hicrî'de telif edilmiştir; *Türkçe Dilbilgisi*; *Mebâniyü'l-Lüga*: Muhammed Mehdi Münşi Mazenderanî'nin eseridir. Türkçe-Farsça lügat.[7]

İran sahasında gramer-sözlük niteliğindeki önemli eserlerden biri de Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Aştiyānī adıyla tanınan Muḥammed Mü'min'in kaleme aldığı Farsça-Türkçe iki dilli *Ḳavāʿid-i Türkī*'dir. Eser Kacar sultanı Muhammed Şah'ın saltanatı zamanında (1834-1848) telif edilmiştir. Eserin iki nüshası bilinmektedir ve her iki nüsha da bugün Mar'aşi Necefî Kütüphanesi'nde saklanmakdır.

Eserin telif zamanı ve söz ve dil bilgisi malzemesine dönemin bir edebî dilinin değil, konuşma dilinin esas alınmış olması Yeni Türkçe dönemi Oğuz diyalektolojisi,

---

[7] Şadi Aydın, *İran Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Timaş Yay. İstanbul, 2008, s. 26, 32, 34, 35, 37, 39, 45, 47, 58, 59, 61, 79, 81, 88, 91, 100, 111.

daha daraltarak Azerbaycan sahası Oğuz diyalektolojisi araştırmaları için son derecede önemli kılmaktadır.

Bir ulusun dilinden o ulusun kültürüne, onun dünya görüşüne inilebileceğini savunan ve bu görüşü sonradan birçoklarınca benimsenen Humboldt, dilin bir ulusun ruhunun dış görünüşü olduğunu belirtmekte 'ulusun dili ruhudur; ruhu da dili' demektedir.[8]

Bu ibareden de anlaşılacağı üzere eser, Azerbaycanlı Türklerin hayata bakış açısını tespit etmekte, önceki devirlerle olan bağlantıyı ve dilin kesintisiz olduğunu tanıklamaktadır. Hiç şüphesiz eser bilinmeyen bir takım şekillerin çözümünün yanısıra Türklerin İran'da yerleşme tarihi hakkında da ip uçları vermektedir.

---

[8] Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay. Ankara, 4. baskı, 2007, s. 65.

1. Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī ve Eseri *Ḳavāʿid-i Türkī*

1. 1. Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī ve Çevresi

Eserin yazarı Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī olarak bilinen Muḥammed Mu'min'dir. Muḥammed Mu'min'in Erak'ın 105 km. kuzey-doğusunda yer alan Āştiyān şehrinde doğduğu tahmin edilmektedir. Kaçarlar döneminde yaşamış olan Ṭabīb-i Āştiyānī, *Ḳavāʿid-i Türkī*'nin mukaddimesinde, can dostlarından ve Ḥażret-i Ḫalįl ile adaş olan bir arkadaşıyla Fars valisinin vezir ve pişkarı olan Mirzā Muḥammed Taḳį-yį Āştiyānį'nin yanına gönderildiğini ve bir süre o padişahın sonsuz iltifatları ve muhabbetleri sayesinde orada neşe ve mutluluk içerisinde yaşadığını ve padişahın tavır ve eğilimi sayesinde Türk topluluğunun Irak ve Fars memleketlerine çokça gelip gittiklerini yazmaktadır (MN11350 1v).

Gerek kültür gerekse sanat açısında İran için bir geçiş dönemi olarak kabul edilen Kaçarlar dönemi ilk matbaaların açılması bakımından önem taşımaktadır. Bu dönemde yazılmış olan Farsça ve Türkçe eserler eski dönemler kadar çok ve yaygındır. Tarih, felsefe ve dinle ilgili kitapların yazım ve yayımında da Kaçarlar dönemi önemli bir yere sahiptir. İlk gazetenin çıkışı ve Fransızca başta olmak üzere yabancı dillerden yapılan çeviriler gibi bir çok kültürel çalışmalar da İran'ın yayın-basın hayatının gelişimesinde çok önemli rol oynamıştır.[9]

Kacar sülâlesi asırlardan beri İran'da yerleşmiş büyük bir Türk kabilesine mensup olmak itibariyle saraylarında ve orduda Türkçe birinci mevkii işgal etmiştir. Tarihî kaynaklarda Kacar ordusunda Farsça bilmeyen Türklerden bahsedildiği gibi bu devreye ait birçok Batı seyahatnâmelerinde ve Osmanlı sefirlerinin raporlarında hükümdarların ve saray halkının Türkçe konuştukları tespit edilmiştir.[10] Muhammed Şâh-i Kaçar döneminde de devlet dili olarak Türkçe önemini korumuş ve Farsların Türkçe öğrenme gereğini duyan Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī eseri *Ḳavāʿid-i Türkī*'ni kaleme almıştır.

---

[9] "Kaçarlar", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 24, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2001, s. 51-54.

[10] M. Rıza, Heyet, *19. yüzyıldan günümüze İran'da Türkçe Basın-Yayın Hayatı,* Yayımlanmayan Yüksek lisans tezi, Ankara Ü, 2005, s. 10.

1.2. Eser

1. 2. 1. Eserin Adı

Eserin adı *Ḳavāʿid-i Türkī*'dir. Yazar, esere *Ḳavāʿid-i Türkī* "Türkçenin Kuralları" adını verdiği ve Tebriz ağzını esas alarak eserini telif ettiğini eserinin mukaddime kısmında bildirmiştir:

> Bu kitaba *Ḳavāʿid-i Türkī* adını verdim. Türkçe ve Farsçada ortak olan kelimeleri gözardı etmeden açıkladım. Kelimelerin çoğunu Azerbaycan'ın en güzel memleketi olan Tebriz halkının dilini esas alarak yazdım. (MN11350 2r, MN6563 69r)

Bin yıla yakın İran'da hâkimiyetini sürdüren Türklerin önemli merkezlerinden biri olan Tebriz'in Türk halkının ağız özelliklerinin Türkçenin kuralları için esas alınmış olması tarihsel Türk dili, özellikle tarihsel Türk diyalektolojisi, daha da daraltarak tarihsel Oğuz diyalektolojisi araştırmaları bakımından eserin değerini artırmaktadır.

1. 2. 2. Eserin Yazılış Amacı

Farsça-Türkçe iki dilde yazılmış gramer-sözlük niteliğinde olan *Ḳavāʿid-i Türkī*, Farslara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır. Yazar eserin yazılış sebebini mukaddime bölümünde şöyle açıklamaktadır:

> "Yüce Allah'ın ve şefkat ve rahmetinin bir örneği olan cihan padişahının tavır ve eğilimi sayesinde Türk topluluğunun Irak ve Fars memleketlerine çokça gelip gittiklerini, çoğu meclis ve mahfillerde güzel yüzlü Türklerin gönülleri fethettiklerini ve Farslıları güzel konuşmaları ile cezb ettiklerini ve Iraklıların akıllarını başlarından aldıklarını gördüm.
>
> Farsça konuşan Türkler ömre ömür katarlar
>
> Saki, takva sahibi pirlere müjde ver
>
> Ancak bu bölge insanlarının çoğu onların kelime ve tabirlerinden habersizlerdi ve onları anlamak için çabalasalar da amaçlarına ulaşmadıkları için her zaman üzgün olup kendi kendileriyle savaş hâlindeydiler. Bu fakir "rüsva olmak istemiyorsan toplumla aynı renge bürün" ve "insanlar padişahlarının dini üzeredir" sözleri uyarınca, o dilin kelimeleri üzerinde tam bir heyecan ve istekle yoğunlaştım ve onların kelime ve ibarelerini anlaşılabilir ve ilginç bir şekilde bu kitapta bir araya getirmeyi düşündüm. Böylece bu bilgileri başka bilgilerde olduğu gibi yazmaya ve güzel dilli Farslıların bu dili telaffuz edip

konuşmak istedikleri zaman rahatlıkla bu kitaptan yararlanmalarını sağlamaya niyetlendim. Bu kitaba Ḳavāʿid-i Türkī adını verdim. Türkçe ve Farsçada ortak olan kelimeleri gözardı etmeden açıkladım. Kelimelerin çoğunu Azerbaycan'ın en güzel memleketi olan Tebriz halkının dilini esas alarak yazdım. (MN11350 2r, MN6563 68r-69r)

1. 2. 3. Eserin Yazılış Tarihi ve Eserin Sunulduğu Kişi veya Kişiler

Eserin yazılış tarihi belli değildir. Elimizdeki her iki nüshada da yazarın eserini yazış tarihini vermediği tespit edilmektedir. Ancak yazarın eseri ne zaman telif ettiği kime veya kimlere sunduğu hakkında eserin mukaddime kısmından bilgi edinilebilmemektedir. *Ḳavāʿid-i Türkī*'nin başında yazar hem Muhammed Şah-i Ḳācār'ı hem de Mirzā Muhammed Taḳi ḫān-i Āştiyānī'yi zikreder ve Muhammed Şah-i Ḳācār'ın kendisini, Halil adlı bir arkadaşı ile birlikte Irak ve Fars memleketlerine gönderdiğini ve bir süre onun himayesinde mutluluk içinde yaşadığını belirtir:

Rabbanî irade ve semavî teyit ile insanların önemli işleri, kapıcısı Dārā, muhafızı Kayser olan, yüce şanlı, cem makamlı, yıldızlar kadar askeri olan, gök saraylı, ordular donatıp halkı gözeten, yedi ülkeye buyruk buyuran, dünya padişahlığının parlak alnı, saltanat ve hükümranlığının keskin gözü, adalet kanunlarını yerleştiren, zulüm ve haksızlığın kökünü kazıyan yüce padişahın kullarının yeterlik ve dirayet eline verildiği zaman, o padişah ki istikrarsız dünya onun sözünün sağlamlığı sayesinde istikrar kazanmış, itibarsız âlem onun devletinin temelinin sağlamlığı sayesinde itibara kavuşmuştur. O öyle istikbal sahibidir ki yanında bulunanlar onun muvafakatıyla uğur bulurlar, uğur sahipleri ise onun muhalefetinden dolayı uğursuzluğa düşerler o âdil ve cömert padişah, güç sahibi ve kahredici hakan, Allah katından desteklenen ve düşmanlara karşı muzaffer olan sultan oğlu sultan oğlu sultan, hakan oğlu hakan oğlu hakan Muḥammed Şāh-i Ḳācār -Allah onun padişahlık ve saltanat dönemini ebedî kılsın, onun iyilik ve ihsan feyzini âlemdekiler üzerine daim eylesin- İran saltanat tahtına geçince onun kaza hükmündeki fermanı gereğince Fars memleketinin vezirlik ve hükümdarlık işi celal memleketlerinin şahsüvarisi ve yücelik meydanının tek süvarisi yani benzersiz vezir, tedbirleri olan danışman, ululuk sahibi, yücelik ve sağlamlık sıfatlarıyla donanmış, izzetli ve saadetli, yeterlilik ve güvenirlilik sahibi, hakanın yakını, sultanın güvendiği, yüce ve ulu devletinin dayancı Mirzā Muḥammed Taḳį-yį Āştiyānį -gölgesi daim olsun-, bu hakir kulu, can dostlardan ve Ḥażret-i Ḫalįl ile adaş olan yüce Allah'ın kullarından biriyle o şerefli bölgeye gönderdi. Bir süre o padişahın sonsuz iltifatları ve muhabbetleri sayesinde orada neşe ve mutluluk içerisinde yaşadım. (MN11350 1v-2r)(MN6563 67r-68v)

Eserdeki bu kayıtlar *Ḳavāʿid-i Türkī*'nin Kacar padişahlarından Muhammed Şah'ın saltanatı (1834-1848) sırasında yazılmış olduğunu ve eserin ya Kacar sultanı Muhammed Şah'a veyahut da yazarla hemşehri olduğu anlaşılan Mirzā Muhammed Taḳi ẖān-i Āştiyānī'ye sunulduğunu göstermektedir.

Marʿaşi Necefī Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu'nda da eserin ne zaman yazıldığına dair kesin bir bilgi yer almamaktadır. Ama bu katalogda yazarın ölüm tarihinin 1847 yılından sonra olarak tahmin edildiği ve eserin yazılış tarihi olarak Kacar padişahlarından Muhammed Şah saltanatı (1834-1848) sırasında yazılmış olması gerektiği belirtilmektedir. Yine aynı katalogda eserin Muhammed Şah-i Ḳācār ve devlet adamlarından olan Mü'teminüs's-Sultan adıyla bilinen Mirzā Muhammed Taḳi ẖān-i Āştiyānī'ye ithaf edildiği bildirilmektedir. [11]

Ḳavāʿid-i Türkī'nin bir devlet adamına sunulmuş olması hem saray dilinin Türkçe olduğunu hem de 19. yüzyılda Türkçenin yaygın olarak İran sahasında kullanımda olduğunu göster"diği gibi Türkçenin Türk dilli olmayanlar tarafından da bilinmesinin bir ihtiyaç olarak görüldüğünü tanıklar.

Muhammed Şah-i Ḳācār, 1834-1848 yılları arasında bugünkü İran sahasında hüküm süren Kacar sülalesinin üçüncü padişahıdır. Feth Ali Şah'ın (1797-1834) ölümünden sonra 1834 yılında Tebriz'de tahta oturmuş olan Muhammed Şah-i Ḳācār aynı yılda Rus ve İngiliz elçilikleriyle birlikte Tahran'a hareket etmiş ve Tahran'ı başkent yapmıştır. Saltanat süresi on dört yıl olan Muhammed Şah, çocukluğundan beri hasta olduğundan dolayı ülke tamamiyle başbakanı olan Hac Mīrza Ağası tarafından yönetilmiştir.[12] Bu dönemde, İran Rus ve İngilizlerin mücadele alanı hâline gelmiştir. Napolyon'un ortadan kaldırılması ile İngilizler daha büyük bir tehlike olarak Rusları görmüşler, Rusların Asya'da genişleme harekâtı ve Kafkaslardaki İran ve Osmanlı'dan aldığı topraklar, İngilizleri tedirgin etmiştir. Türkmençay antlaşması ile Ruslar, siyasî ve askerî yönden, Hindistan sınırlarına çok fazla yaklaşmışlar, durumu anlayan İngilizler, Rusların elde ettiği imtiyazların aynısını İran'dan talep etmiş ve aynı zamanda Hindistan'ı korumak amacıyla İran'ı güçlü kılmak ve olası bir Rus saldırısı durumunda kalkan olarak kullanmak

---

[11] *Fihrist-i Nüsẖihāy-i Ḫatti-i Türkī-i Kitabẖāne-yi Buzurg-i Ḥazert-i Āyetu'l-lah'ül-ʿużmā Marʿaşī Necefī/Marʿaşi Necefī Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Kataloğu* , cilt 1, Kum, İran, 2002, s. 209.

[12] Abbas Kadyani, *İran Tarihinin Sözlüğü, Başlangıçtan Kacar'lara Kadar*, Cavdan Hired Yay., Tahran, 1997, s. 691-691.

istemiştir. İngilizler 1834'te, ortamı uygun bulunca Ruslara, İran'ın bütünlüğünü korumak üzere iki ülkenin anlaşmasını önermiştir[13] Muhammed Şah'ın bu siyasî ortamda önemli bir rol oynayamadığı görülmektedir. Ancak onun saltanat dönemde sosyo-kültürel iklimin daha canlı olduğu, matbuat hayatının giderek güçlendiği, ilk tiyatronun onun zamanında sahneye konulduğu ve diğer dillerden Farsça ve Türkçeye çevirilerin yapıldığı dikkate alındığında İran'ın modernleşmesinde önemli bir payı olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde adı geçen diğer devlet adamı Mirzā Muhammed Taḳi H̱ān-i Āştiyānī hakkında da bilgiler sınırlıdır. Ancak müellif, Mirzā Muhammed Taḳi H̱ān-i Āştiyānī'nin Fars memleketinin vezir ve hükümdarı olarak belirtmiştir. *İran Şahsiyetlerinin Biyografisi*'nde de, Mirzā Muhammed Taḳi H̱ān-i Āştiyānī'nin Aḳa Muhsin oğlu Haşim Hanın oğlu olduğu, Feth Ali Şah zamanında (1797-1834) devlet memuriyetine girdiği, Muhammed Şah döneminde de 1843 yılında Fars vilayetine, vali Firuz Mirza'nın veziri ve pişkârı Menuçiher H̱an Muᶜtemidü'd-Devle'nin yerine atandığı belirtilmektedir. Aynı kaynakta, Firuz Mirza'nın valilikten alınıp kardeşi Firidun Mirza'nın Fars vilayetinin valisi olarak atanmasından sonra Mirzā Muhammed Taḳi H̱ān-i Āştiyānī'nin görevinden istifa edip Tahran'a döndüğü böylece vezirliğinin birkaç aydan çok sürmediği, 1943 yılında da öldüğü bilgileri yer almaktadır.[14]

1. 2. 4. Eserin Düzenlenme Şekli ve İçeriği

Yazarın *Ḳavāᶜid-i Türkī* adını verdiği gramer-sözlük niteliğinde olan eserin mukaddime kısmı bir ayetle başlar. Bunu dönemin padişahı olan Muhammed Şah-ı Kacar ve onun devlet adamlarından olan Muhammed Taki Âştiyani'ye övgü kısmı izler. Yazar eserin yazılış sebebini belirttikten sonra düzeni ve içeriği hakkında bilgi verir. Eser üç bab ve hatimeden oluşur. Fiillerin işlendiği Birinci Bab dört Fasıldan oluşmaktadır: Birinci Bâb: Fiiller (efᶜāl): 1. Fasl: Mastarlardan türeyen fiillerin kuralları (ḳavā'id-i iştiḳāḳ-i efᶜāl ez maṣādir) (MN11350 2r 15, MN 6563 69r-70v); 2. Fasl: Fiil Mastarları (maṣādīr-i efᶜāl) (MN11350 2r 16, MN 6563 70v); 3. Fasl: Fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek (Der ems̱ile-yi çend ez efᶜāl

[13] Forouzan Moein, *Türkmenistan-İran İlişkileri ve 19. Yüzyılda Bölge Üzerinde Rusya-Britanya Mücadelesi*, yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Ü, 2005. s. 69-70
[14] Mehdi Bamdad, *Şerḥ-i Ḥāl-i Rical-i İran* / *İran Şahsiyetlerinin Biyografisi*, Tahran 3. cilt, s. 324, ayrıca bkz. H. M. Sadık, *Ḳavāᶜid-i Zebān-i Türkī,* Kerec 2009, s. 14-15.

be-cihet-i ziyādetī-yi tavżiḥ) (MN11350 2r 16, MN 6563 70v); 4. Fasl: Fiile gelen ekler (mutaʿalliḳāt be efʿāl) (MN11350 2r 17, MN 6563 70v); Eserin İkinci Babı mukaddimede dokuz fasıl hâlinde isimlere ayrılmıştır, ancak her iki nüshada da on fasıl vardır. Onuncu fazıl İşaret İsimleri (esmā-i işāre) her iki nüshada da yanlış olarak "Dokuzuncu Fasıl" başlığı altında verilmiştir: 1. Fasl: Gök bilimi adları ve unsurlar (ism-i semāviyāt ve ʿanāṣır) (MN11350 2r 17, MN 6563 70v); 2. Fasıl: İnsan uzuv ve organları (ʿażā ve cevāriḥ-i insān) (MN11350 2r 18, MN 6563 70v); 3. Fasıl: Erkek ve kadın giysisi (libās-i zen u merd) (MN11350 2r 18, MN 6563 70v); 4. Fasıl: Hayvan adları (ism-i ḥayvānāt) (MN11350 2r 19, MN 6563 70v); 5. Fasıl: Böcek adları (ism-i havām) (MN11350 2r 19, MN 6563 70v); 6. Fasıl: Kuş adları (ism-i ṭuyūr) (MN11350 2r 19, MN 6563 70v); 8. Fasıl: Sayılar (aʿdād) (MN11350 2r 20, MN 6563 70v); 9. Fasıl: Hece (teheccī: heceleme) harflerinin sırasına göre farklı eşyaların adları (ism-i eşya'i müteferriḳa be tertīb-i ḥurūf-i teheccī) (MN11350 2r 20, MN 6563 70v); 10. Fasıl: İşaret İsimleri (esmā-i işāre) (MN11350 15r 17, MN 6563 107r); Üçüncü Babda ise Harfler (Ḥurūf) (MN11350 2r 20, MN 6563 70v) ele alınmıştır. Sonda 'Hatime' ibaresinin hemen ardında kısa bir birleşik kelimeler hakkında bilgi ve örneklerin yer aldığı kısım bulunmaktadır:

Eserde dil bilgisi kuralları Arap gramerciliği usullerine göre verilmiştir. Gramer kısımlarında fiil çekimleri genelde teklik 3. kişiden başlatılmıştır. Sözcüklerin büyük bir çoğunluğunun yazım-ses bilgileri verilmiştir. Türkçe-Farsça iki dilli olan eserin MN6563 nüshasının ikinci babında sözcüklerin Farsça ve Türkçelerinin yanında genelde Arapçaları da yer almaktadır (MN6563 92r-107r).

1. 2. 5. Eserin Nüshaları

Eserin bugüne kadar iki nüshası tespit edilebilmiştir. Her iki nüsha da Kum şehrindeki Marʿaşī Necefī Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Bu iki nüshanın özelliği şunlardır:

1. MN 11350 Nüshası: Marʿaşī Necefī Kütüphanesi 11350 numaralı mecmua içindedir. 16 varak ve her bir sayfası 20 satırdan oluşan (1v sayfası 17 satır, 16r sayfası 14 satır) ve nesih hatla yazılan bu nüshanın müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Mecmua 22×15 cm. ebadında, yazı alanı ise 13.5×8 cm.'dir. Mecmua

kahverengi mukavva ciltlidir.[15] MN 6563 numaralı nüshanın ilk varağı yanlış olarak bu nüshanın başında bulunmaktadır. Madde başları, Farsça sözcükler üzerinde çizgi çekilerek belirtilmiştir. Bab ve fasıl başlıkları daha geniş ve büyük yazılmıştır. Nüsha sayfa numarasızdır, ancak v sayfalarının altında r sayfalarının ilk sözcükleri verilerek okuyucuya izleme kolaylığı sağlanmıştır.

2. MN 6563 Nüshası: Marʿaşī Necefī Kütüphanesi 6563 numaralı mecmua içinde 67-109 varakları arasındadır. Şikeste kırmasıyla yazılmış olup müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. İkinci babda sözcüklerin karşılıklarının Farsça yanında Arapçalarının da verilmiş olduğu görülür. MN 11350 nüshasındaki 4r sayfasının 14-20 arası satırları ve 4v sayfasının 1-7 arası satırlarının MN 6563 nüshasında yazılmamış olması bu nüshanın daha sonraki bir tarihte yazıldığını düşündürtmektedir. Bu nüsha 45 varaktan oluşmaktadır ve sayfalardaki satırların sayısı sekizden on beşe kadar değişmektedir. Bab ve fasıl başlıkları daha geniş ve büyük yazılmıştır. MN 11350 nüshasının aksine madde başlarının Farsça sözcük ve ibareler üzerine çizgi çekilerek belirtilmesi düzenli değildir. Nüsha sayfa numarasızdır, ancak ancak v sayfalarının altında r sayfalarının ilk sözcükleri verilerek okuyucuya izleme kolaylığı sağlanmıştır.

1. 2. 6. Eser Üzerinde Yapılmış Çalışmalar

Eser üzerinde bugüne kadar sadece Hüseyin Muhammedzade Sadik çalışmıştır: Bu eser 2009 yılında Pınar yayınevi tarafından Kerec şehrinde basılmıştır.[16] Sadık çalışmasında önsözden sonra Arap harfli Türkçe metinleri kolay okuyabilmek için bir kılavuz hazırlamıştır; kısaltmalar verildikten sonra metin MN6563 numaralı nüsha üzerine kurulmuştur yani söz konusu metin yazım tasarruflarıyle birlikte MN11350 numaralı nüshayla karşılaştırılarak Arap-Fars alfabesinde yeniden yazılmıştır. Sadık Türkçe sözcüklerin yanında Latin alfabeyle yazılışlarını da vermiştir. Eserin Ekler kısmında, 'Nüsḫa-yi bedelha' başlığı altında iki nüshanın karşılaştırması yapılmıştır. Bu kısımda Sadık metinde geçen Farsça ve Arapça sözcüklerin dizini ile Arap ve Latin alfabesinde Türkçe Sözcükler ve Ekler Dizini, Arapça İbareler yer almaktadır. Eserin sonunda, her iki nüshanın ilk ve son sayfaları ve yararlanılan kaynaklar bulunmaktadır.

---

[15] Şadi Aydın, a.g.e.
[16] M. H. Sadık, *Ḳavaʿid-i Zebān-i Türkī*, Kerec 2009, Pınar Yay.

1. 2. Eserin Dil Tarihi Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi

1. 2. 1. Yazım-Ses Özellikleri

1. a: kelime başında آ , kelime ortasında ve sonunda elif ا ile yazılmaktadır. آپارماق aparmaḳ, تاپماق tapmaḳ

2. e, ė: kelime elif ile başlarsa üstünlü elif ve esreli elif ile, ünsüzle başlarsa üstün ve esre ile yazılmaktadır. eyleşmaḳ اَيلشماق , çekilmaḳ چَكيلماق , ėşidmaḳ اِيشيدماق.

3. ı, i: kelime başında genellikle elif + yā اي ile, kelime içinde ve sonunda ise yā ي veya esre ile yazılmaktadır. ايستي isti, يِخماق yıḫmaḳ.

4. o, ö, u, ü: kelime elif ile başlarsa üstünlü veya üstünsüz elif + vāv اُو ile, kelime ünsüzle başlarsa üstün ve üstünlü harf + vāv ile, kelime içinde ve sonunda vāv و ile yazılmaktadır. اوتورماق oturmaḳ, بُشاتماق boşatmaḳ, بُوياماق boyamaḳ, هولكماقhülkmaḳ.

5. ä: Eski Türkçe a ünlüsünden gelişmiş ve Azerbaycan Türkçesinde ümumiyetle ė'ye dönüşmüş bu ünlü, sözcüklerde böyle bir gelişme olup olmadığı yazımdan belli olmamakla beraber 19. yüzyılda bir ön damaksıllaşmanın çoktan başlamış olduğu düşünülebilir. Metinde /a/ ile /e/ arasında yarı açık /e/'yi göstermektedir. İPA karşılığının æ olduğu düşünülmektedir.

6. Arapça ve Farsça kelimelerde olduğu gibi Türkçe kelimelerde de harekeler kullanılmıştır. Büyük ölçüde ünlüler hareke ve ünlü işaretleri ile yazılmıştır; hareke ve ünlü işaretleri kullanılmadan yazılan kimi örneklere de rastlanmaktadır.

7. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinin fonetik bakımdan gösterdiği en dikkat çekici özellik, yuvarlaklık-düzlük bakımından vokal uyumunun zayıf olması; vokallerde genellikle bir yuvarlaklaşma eğiliminin bulunmasıdır. Eski Türkçe devrinde de bu uyumun sağlam olmadığını biliyoruz. 19. yüzyıl Tebriz ağzında ise bu uyum kimi zaman yuvarlaklaşma eğiliminde kimi zaman da düzleşme eğiliminde görülmektedir. bildirme eki: *pisdür* (MN11350 8r 18), *yaḫşıdur* (MN11350 8v 20, 9r 8), iyelik eki: *adung* (MN11350 13r 2), ilgi eki: *ḫäncerünün* (MN11350 9r 18), geçmiş zaman: *ėledum* (MN11350 9v 5), öğrenilen geçmiş zaman *görmişsen* (MN 11350 10r 17), emir kipi *vurız* (MN11350 4r 1) vb.

8. Kalınlık-incelik bakımından mastarlar ve çoğul ekleri dışında vokal uyumu görülmektedir: *vurdum* (MN11350 MN11350 3r 4, 7v 16), *tapanıḫ* (MN11350 8r 10), fakat *gelmaḳ* (MN11350 2v 2 vb.), *vurarler* (MN11350 4v 18).

9. Yazar eserinde kelime başı kaf'lı ك Türkçe sözcüklerde ötümlüleşme gerçekleşmişse bunların "Farsça kaf" ile söylendiği kaydını düşmüş, olmadığı durumlarda her hangi bir kayıt düşmemiştir. Buna göre Eski Türkçedeki kelime başı k-'li kelimelerin çoğu Tebriz ağzında ötümlüleşip g- olmuştur. *gel-* (MN11350 5r 4), *getir-* (MN11350 5r 4), *gizlet-* (MN11350 5v 7), *gey-* (MN11350 5v 10), *gör-* (MN11350 6v 1), vb. Ancak *kürek* (MN11350 13r 6), *körpi* (MN11350 13r 14) gibi ötümlüleşmemiş sözcükler de vardır. Bu k-'li sözcükler bugünkü sözyleyişle uygunlaşmaktadır.

10. Yazar eserinde kelime başı ve ortası ba'lı ب Türkçe sözcüklerde ötümlüleşme gerçekleşmişse bunların "Farsça ba" ile söylendiği kaydını düşmüş, olmadığı durumlarda her hangi bir kayıt düşmemiştir. *poşı* (MN11350 11v 4), *pişmiş* (MN11350 13r 8) vb.

11. Yazar eserinde kelime başı çe'li ج sözcükleri "Farsça cim" ibaresiyle belirtmiştir. *çaḫur* (MN11350 14r 19), *çaḳır-* (MN11350 7r 3), *çaḳḳal* (MN11350 12r 2) *çarık* (MN11350 12v 17) vb.

12. Eski Türkçedeki art sıradan sözcüklerde söz başı ḳ-'lerin Tebriz ağzı da dahil olmak üzere Azerbaycan Türkçesinde ötümlüleşip ġ- olduğu bilinmektedir. Āştiyānī böyle sözcüklerin tamamını *ḳaf* harfi ile yazmıştır. Ancak bugünkü duruma bakarak yazıda gösterilmemiş olsa bile, 19. yüzyılda Tebriz ağzında art sıradan sözcüklerde de ötümlüleşmenin gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür: *ḳurtulmaḳ* (MN11350 6v 8), *ḳırḫmaḳ* (MN11350 5v 17), *ḳoymaḳ* (MN11359 7r 14), *ḳucaḫlamaḳ* (MN11350 5v 6), *ḳovurmaḳ* (MN11350 5v 9), *ḳaçmaḳ* (MN11350 6r 19), *ḳara* (MN11350 14r 15.

13. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde kelime başı t-/d- durumu karışıktır. 19. yüzyıl Tebriz ağzındaki metinde d-'li biçimler tespit edilmiştir. *damar* (MN11350 11v 10), day (MN11350 11v 15), *davşan* (MN11350 12r 3), *dağarcık* (MN11350 13r 4), dolı (MN11350 13r 14), *doḳrı* (MN11350 13v 20), *dol-* (MN11350 5v 1), vb.

14. Belli birkaç kelimede gerçekleşen kelime başı b-/v- değişikliği, Batı Türkçesinde daha ilk zamanlarda olmuştur. *vėrdi* (MN11350 16r 1), vb.

15. Eski Türkçedeki birden çok heceli kelimelerin sonundaki –g'ler eriyip kaybolmuştur. *pislig > pisli, kapıg > ḳapı, sarıg > sarı, saru kuş*'da *saru* vb.

16. Metinde tespit ettiğimize göre kimi örneklerde yazımda damak ŋ'si korunmaktadır. Ama yazar sakin n'den (-n) sonra eklenen kaf'ın yazılışta yazıldığı halde okunmadığına dikkat çekmiştir. *ḳulung* (MN11350 15v 15), *dongız* (MN11350 11v 20), *adung* (MN11350 13r 2) *yüngül* (MN11350 14r 11) *üzengi* (MN11350 14r 1). Metinden hareketle diyebilirz ki, Tebriz ağzında Eski Türkçe -ŋ-, -ŋ'ler ya -n-, -n olmuş *benẕer* (MN11350 15v 8), veyahut da -y- üzerinden sıfırlanmıştır: *vurdız* (MN11350 3r 1, 7v 16, 10v) *tarı* (MN11350 13r 5) vb.

17. Ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi, eklerde, ünsüzler arasında ötümlü olup olmama bakımından bir uyum yoktur. *pisdür* (MN11350 8r 18), ...

18. Eski Türkçede kelime başındaki y-'ler ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi metnimizde de atılmıştır. *ulduz* (MN11350 11r 1), *ılan* (MN11350 12r 4), *itmaḳ* (MN11350 7r 18), *itirmaḳ* (MN11350 7r 19), *it* (MN11350 12r 1), vb.

19. Kimi ünsüzler gerileyici ve ilerleyici benzeşme dolayısıyla, kimi ünsüzler ise uzunluk telafisi nedeniyle, kimi ünsüzler de hiç bir nedeni olmadan ikizleşmişlerdir: *seveller* سَوَلّر (MN11350 16 5), *yėddi* (MN11350 12v 8), *sekkiz* (MN11350 12v 9), *doḳḳuz* (MN11350 12v 9), *ottuz* اوتّز (MN11350 12v 10), *ānna* آنّا (MN11350 15r 4), vb.

20. Metnimizde Ana Türkçenin kelime başı /h/ sesi kimi kelimelerde bulunmaktadır. Bugün çağdaş Türk lehçelerinden sadece Halaç Türkçesinde sistemli bir şekilde bu sesin bulunması bir h türemesi midir, yoksa Altay dil teorisine göre Ana Altayca p'ye giden ve asli olan h sesinin kalıntısı mıdır? sorusuna çözüm getirebileceği bakımında önemlidir. *hülkmaḳ* (MN11350 6v 4), *ḥürmaḳ* (MN11350 7r 4), *hayva* (MN11350 12r 20), vb.

21. Kimi sözcüklerde birincil uzun ünlüler korunmaktadır[17]: *āv* (MN11350 14r 19), *ārıtmaḳ* آرتماق (MN11350 5r 17), *ālmaḳ* آلماق (MN11350 6v 15), *satın ālmaḳ* ساتين آلماق (MN11350 6r 10), *ānamaḳ* آناماق (MN11350 7r 9); kimi sözcükler de, Ana Türkçede kısa olduğunu bildiğimiz ünlüler metinde uzun olarak tespit edilmektedir: *ātmaḳ* آتماق (MN11350 5r 9), *āçmaḳ* آچماق (MN11350 5r 13), *āparmaḳ* آپارماق (MN11350 5v 4), *āsḳırmaḳ* آسقرماق (MN11350 7r 6), *ṣāḫlamaḳ* صاخلماق (MN11350 7v 10); kimi sözcükler ise alıntı olduğundan dolayı uzun ünlü ile yazılmaktadır: *āgāhluḳ* آگاهلق(MN11350 2v 5), *zīrekluḫ* زيرک لخ (MN11350 2v 5), vb.

22. Eski Türkçe ve Orta Türkçede geçen kimi sözcüklerde göçüşme (metathesis) olayı tespit edilmektedir: eskik اسكيك (MN11350 14v 18), körpi كُرپي (MN11350 13r 14), *çılpaḳ* چلپاق (MN11350 13r 10).

23. Bazı ünsüz benzeşmelerinin gerçekleşmiş olduğu yazıma bakarak belirlenebilmektedir: Geniş zamanın olumsuz teklik ve çokluk 2. kişide şu değişiklikleri izleyebiliriz. -zs- > -ss- > -s- (Teklik 2. kişi: -mAz sen > -mAz sin > -mAzsIn > -mAssIn > -mAsIn; Çokluk 2. kişi: -mAz siz> -mAzsIz> -mAssIz> -mAsIz); -nd- > -nn-, -ln- > -nn- , -rl-> -ll-

24. Metinde, bir kelimenin eski şeklinin yanı sıra ses gelişimi ve değişimine uğramış yeni biçimler de yer almıştır: -g- > -y- *gögermaḳ* (6v 13), fakat *göyermaḳ* (6v 13) da.

1. 2. 2. Söz Varlığı

1. Kavāʿd-i Türki'nin söz varlığı bakımından önemli bir yanı, bugün Tebriz ağzında kullanılmayan kimi sözcüklerin metinde yer almasıdır: *ḳırlanḳuş* (12v 1), *ḳaradaş* (14v 20), *aḳḳaradaş* (14v 20), *ḳaraḳaradaş* (14v 20) vb.

2. Yazar eş ve yakın anlamlı sözcüklere sıkça yer vermiştir. Yazar böyle sözcükleri 'ortak kelime', 'hem de', 'da', 've', 'kimi zamanlar', 'ikisi de' ibareleriyle dikkat çekmiştir.

'atmak' انداختن anlamına gelen *ātmaḳ* (5r 9) ve *ṣālmaḳ* (5r 9).

'düşmek' افتادن anlamında olan *düşmaḳ* (5r 10) ve *yıḫılmaḳ* (5r 10)

'gezdirmek' گرداندن anlamında olan *gezdürmaḳ* (7r 14) ve *dolandurmaḳ* (7r 14)

---

[17] . Tekin, Talât, Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, Ankara 1995.

3. Yazar anlam gelişmesine uğramış sözcüklere de dikkat çekmiştir. Bunları “hem de” ibaresiyle belirtir:

kėçirtmaḳ hem ‘ışığı kapatmak’ خاموش کردن (6r 8) hem de ‘geçirmek’ گذرانیدن (6r 8)

ḳaçmaḳ hem ‘koşmak’ دویدن (6r 20) hem de ‘kaçmak’ گریختن (6r 20)

gün hem ‘güneş’ آفتاب (10v 19) hem de ‘gün’ روز (10v 20) anlamlarında yazılmaktadırlar.

4. Yazar kimi sözcüklerde köken açıklama denemelerine de baş vurmuştur. *boḳulmaḳ* بُوقلماق örneğinde aslının boḳ olmaḳ sözcüğünden geldiğini yazmaktadır ki bu köken açıklaması bilimsel literatürde kabul edilmemektedir.

5. Yazar kimi sözcüklerde hem Azerbaycanlıların hem de Rumluların (Anadolu Türkleri) söyleyişlerine dikkat çekmektedir. *men*/*ben* (MN11350 8v 1), *meni*/*beni* (MN11350 8v 7), *vurduğını/vurduğunu* (MN11350 10v 1).

6. Türkçenin Farsçaya karşı zenginliğini gösteren, kimi Türkçe sözcüklerin Farsçada bir kaç kelime veya bir kaç cümleyle ancak ifade edilebildiği örnekler de sıkça geçmektedir

saçılmaḳ (5r 8): ‘el ile sızdırarak su serpmek’ آب پاشیدن از دست بطور ترشح

utmaḳ (7r 9): ‘boğaza bir şeyi yutmak’ فرو بردن چیزی بحلق

ummaḳ (7r 11): bir yiyeceğe istek veya iştah duyulduğunda Azerbaycan ehline arız olan bir tür hastalık anlamına gelen ‘ummaca olmak’ (کام شدن)

ḳovurmaḳ (5v 9): ‘ateşte kavurmak’ بو دادن در آتش

Türkçenin zenginliğini gösteren diğer örnekler:

ḫürmaḳ خُورماق: ‘havlamak’ صدای سگ, başını kaldırıp ellerini çiftleştirerek havlarsa *ulamaḳ* اولاماق ve bunun bir parçasına *hafıldamaḳ* هافِلدَماق derler.

7. Kavāʿid-i Türki’nin en önemli özelliklerinden biri de alınma sözcüklerin az olmasıdır.

1. 2. 2. 1. Söz Yapımı

1. 2. 2. 1. 1. Ekleme Yolu İle Söz Yapımı

1. 2. 2. 1. 1. 1. İsim Yapımı

İsim yapımı, ismin kök ve gövdelerine türetme ekleri getirilerek kurulan isimlerdir. İsim yapımı aşağıda gösterildiği gibi iki biçimde yapılır:

1. 2. 2. 1. 1. 1. 1. İsimden İsim Yapımı

1. -*luḳ* لُق- / –*luḫ* لُخ- (MN11350 2v 3)

Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī isimlerden soyut adlar yapan bu eki, hemen -*maḳ/-maḫ* eklerinin ardında vermiş ve mastar ismi (ism-i maṣdar) olarak tanımlamıştır. Yazar bu ek için şu örnekleri vermiştir: *āgāhluḳ* آگاهلق ‘bilgelik’ (MN11350 2v 5), *ẕįrekluḫ* زیرک لخ ‘zekilik’ (MN11350 2v 5), ve *yaḫşıluḳ* یاخشی لق ‘iyilik’ (MN11350 2v 5), *ḳaranluḫ* ‘karanlık’ (MN1350 13r 19), *ayrılıḫ* ‘ayrılık’(MN11350 15r 15), *ennik* ‘allık, al renginde olan’ < *eŋlig* (MN11350 15r 15), *ḳulluḳ* ‘hizmet’ (MN1350 13v 7). Ekin anlatıldığı yerin dışında tespit edilen örneklerden Tebriz ağzında ekin -*luḳ* لُق- /-*luḫ* لُخ- biçimleri yanında -*lıḫ* لخ– ve -*nik* yan biçimleri de tanıklanabilmektedir.

ETü.: *+lXk/+lXg* (Erdal, 2004: 147), EOTü.: *+lIk/+lUk/+lIḳ/+lUḳ* bu ek ünlü uyumuna girmekle birlikte, yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlülü geldiği örnekler de bulunur (EATüE 117-118) ; MOTü.: TTü.: *+lIk/+lUk*; Gag.: *+lIk/+lIK/+nIk/+nUk;* AzTü.:*+lıḳ/+lik/+luḳ/+lük;* TrkmTü.: *+lIk/+lUk;*

Tebriz ağ.: *+lIḫ/+lUḫ/+rIḫ/+rUḫ/+duḫ/+nıḫ/+tuḫ*: *issiliḫ* ‘sıcaklık’, *elçiliḫ* ‘elçilik’, *mal-davarrıḫ* ‘davarlık’, *oruşduḫ* ‘oruçluk’*, çetinnıḫ* ‘zorluk’ vb. (Memmedli 77)

2. *+li* (MN11350 12r 6)

Yazar isimlerden sıfat yapan bu eki, 3. bâbda vermiş, “yā-i nisbet” anlamını verdiğini de belirtmiştir. Metinde geçen örnekler şunlardır: *pis pisli* ‘bok böceği’ (MN11350 12r 6) içinde *pisli* < *pis+li*, *+li* < *+lig*, *ḳuvanlu* قوانلُو (MN11350 15v 10), *baharlu* بهارلُو (MN11350 15v 10), *ḳaraçorlu* قراچورلُو (MN11350 15v 10). *meryemli* ‘siklop’ (MN11350 12r 6); *enni* ‘geniş’ ‘MN11350 13r 14) Tb. *enni*, KAzTü. *ėnni; iki canı* ‘yüklü, hamile’ (MN11350 12v 20) Tb. *iki canlı*, KAzTü. *iki canlı.*

ETü.: *+lXg* (Erdal, 2004: 149), EOTü.: *+lU* (EATüE 118) ; MOTü.: TTü., AzTü., TrkmTü.: *+lI/+lU;* Gag.: *+lI/+lU/+nI/+nU.*

Tebriz ağ.: *+lI/+lU. Ö.: şērli* ‘şehirli’, *Tehranlı* ‘Tahranlı’ vb. kimi durumlarda /n/ ünsüzüyle biten sözlerde, bu ekten sonra *+lAr* çoğul eki gelince benzeşme ve ünsüz

tekleşmesi ile *-nlIlAr* > *-nnIlAr* >*-nIlAr* biçimine geçer. Ö.: *zindanılar* ‘hapisli, mahbus’ < *zindannılar* < *zindanlılar*, *azerbaycanılar* ‘Azerbaycanlılar’ vb. (Memmedli 77)

3. *+ca, +ça* (MN11350 15v 11)

Ṭabįb-i Āştiyānį eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde (Korkmaz 2007: 36) olan bu eki, 3. Bâbda (harfler) vermiş, hem küçültme hem de zaman anlamını verdiğini belirtmiştir. Müellif biçimin ses-yazım ilişkisini “fethali cim” ibaresi ile vermiştir. Yazar bu biçim için şu örnekleri vermiştir. *ḳarbuzca* قاربوزجه (MN11350 15v 11), *vurduḳca* وردوقجه (MN11350 15v 11). Metnin 2. Babındaki 9. faslında geçen *ḳazança* “küçük kazan” قازانچه (MN11350 13v 18) biçimin yazımından ekin *+ça* yan biçiminin de olduğu tespit edilebilmektedir. Tb *+ça*.

EOTü.: *+CA* (EATüE); MOTü.: TTü., Gag., AzTü., TrkmTü.: *+CA;*

4. *+çı* (MN11350 14v 11)

Yazar bir meslekle uğraşanları bildiren isimler yapan bu eki, 2. babın 9. faslında, sözlük bölümünde vermiştir. Bu ek için *yolçı “dilenci”* يُلچى (MN11350 14v 11) örneği verilmiştir. Sözcük için yapılmış olan “zammeli ya ve harekesi düşürülmüş lam ve kesreli Farsça cim ile” şeklindeki yazım-ses ilişkinden ekin düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışında kaldığı ve ek ünsüzünün de bugünkü Azerbaycan Türkçesi ağızları için de yaygın olduğu şekliyle ünsüz uyumuna uymadığı tespit edilmektedir. Bu ek “Farsça cim ile” kaydı verilen *damçı* دامچى ‘damla’ (قطره) (MN6563 105r) sözcüğü içinde de vardır.

ETü.: *+çI* (Erdal, 2004: 148), EOTü.: *+CI* (EATüE 115) ; MOTü.: TTü., Gag.: *+CI/+CU*; AzTü.:*+çI/+çU;* TrkmTü.: *+çI;*

Tebriz ağ.: Bu ek Tebriz ağzında *+çI* biçimlerinin yanısıra *+cI/+cU* biçimlerinde de görülür. Ö.: *toyçı*, *penirçi*, *şikarçı*, fakat *ekinci*, *sütcü*, *işci* vb. Ş. Kerimov Çenberek ve Karvansaray ilçelerinin ağızlarında +cI/+cU eklerinin kullanıldığını kaydeder (Memmedli 2008: 76); Tb. *+çí*.

5. *+çek* (MN11350 11r 11-12)

Küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türeten İİY ekidir. 2. bâbda sözlük bölümünde örnekler tanıklanmaktadır: *dilçek* ‘dilcik’ (MN11350 11r

11-12). Sözcük bugün de aynı anlamla *dilçek* olarak yaşamaktadır. *bırçaḳ* ‘bıçak’ MN11350 13v 2 < *bi+çak*; *emçek* ‘meme, göğüs’ < *em-ig+çek* (MN11350 11r 20); *gögçek* ‘güzel, gök gibi’ < *kök+çek* (MN11350 15r 8). Muhtemelen bu ek Azerbaycan, Irak, Doğu Anadolu ağızlarında da yaşayan *milçek* ‘sivri sinek’ (MN11350 12r 8) içinde de aranmalıdır.

ETü.: +*çAk* (Erdal, 1991: 44), +*CAk* (EATüE 115) ; MOTü.: TTü.: +*CAk;* Gag.: +*cAk*, AzTü.: +*CAk*; TrkmTü.: +*(I)cAk*.

6. *+cuḳ* (MN11350 11v 6)

Yazar adlara ve sıfatlara küçültme, sevgi ve acıma ifadesi katan bu eki, 2. bâbda sözlük bölümünde vermiştir. Bu ek metinde iki sözcükte geçmektedir. *āmcuḳ* ‘kadın cinsiyet organı’ MN11350 11v 6. Yazar bu sözcüğün yazım-ses ilişkisini ‘memdūde elif ve sükūn-i mim ve zammeli cim ile’ ibaresiyle açıklamaktadır; *daḳarçıḳ* ‘dağarcık’ MN11350 13r 4 < *taġar+çuk,* bkz. DLT I 411, I 244 *tagar* id. (ED 471b), krş. TTü. *dağarcık*, Tb. *daġarcıḫ*.

ETü.: +*çUk* (Erdal, 1991: 106), +*cUk* (EATüE 116); MOTü.: TTü., Gag: +*Cık/+CUk;* AzTü, TrkmTü.: +*cIk/+cUk*.

7. *+daş* (MN11350 6v 4)

Ortaklık ve beraberlik bildiren bu ekin işlevi için bir kayıt yoktur. Örnekler sözlük bölümlerinde geçer. *yoldaş* (MN11350 6v 4), *ḳardaş* قارداش ‘erkek kardeş’ (برادر) (MN 11350 13r 9).

ETü.: +*dAş* (Erdal, 2004: 147), EOTü.: +*dAş* (EATüE 116) ; MOTü.: TTü.: +*DAş*; Gag., AzTü.: +*daş,* Tb. *+daş* ; TrkmTü.: +*dAş*; Tb.*+daş*.

8. *+(ı)raḳ* (MN11350 14v 18)

Yazar sıfatlardan karşılaştırma sıfatları yapan bu eki, sözlük bölümünde vermiş ve ‘daha az’ anlamına geldiğini söylemiştir. Bu ek Tebriz ağzının karakteristik özelliği olarak bugün de kullanı gelmektedir. Metinde geçen örnekler şunlardır: *azıraḳ* ‘daha az, çok az’ (MN11350 14v 18), *yamanraḳ* (MN11350 15v 18). Bu ekin işlevleri için bkz. Erdal 1991: 62-65.

ETü.: +*(I)rAk* (Erdal, 1991: 62-65), EOTü.: +*rAk* (EATüE 119) ; MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü.: +*rAk*; AzTü.: +*raḳ*.

9. ***+ge*** **(MN11350 15v 6)**

Yazar isimden isim yapan bu eki, üçüncü bâbda vermiş ve sözcüğün kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini 'fethalı Farsça kaf ile' ibaresi ile belirtmiştir. Bu ek bugünkü Tebriz ağzında işlek değildir ve sınırlı sayıda bazı sözcüklerde görülmektedir. Metinde geçen örnek şudur: *özge* 'yabancı' (MN11350 15v 6) < *öz+ge* "başka, diğer" ED 285b. Bu ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 83-85.

10. ***+gi*** **(MN11350 12v 17)**

Yazar isimden isim yapan bu eki 2. bâbda, sözlük bölümünde vermiş ve kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini 'zammeli Farsça kaf ve vāv-i mechūle ile' ibaresiyle yazmıştır. Metinde geçen *güzgi* 'ayna' (MN11350 12v 17) < *köz+gü* (Räsänen 1969: 295a), bugünkü Tb. *güzgü.* Eki işlevi içini bkz. Erdal 1991: 93. ETü.: +*(A)gU* (Erdal, 1991: 93), EOTü.: +*gü* (EATüE 117).

11. ***+ş*** **(MN1350 12v 19, 15r 14)**

İsimden isim yapan bu ek, 2. babın 9. faslının *vav* harfinde *ḳarış* 'karış' sözcüğünde vardır: < *ḳarı+ş*, *ḳarı* için bkz. ED 644b. Ekin işlevi için bkz. Räsänen (1957: 112), Erdal (1991:102.

12. ***+ık*** **(MN11350 11v 9)**

Yazar isimden isim yapan bu eki, 2. babın sözlük bölümünde *topuḳ* تپوق ve *tapuḳ* تاپوق 'topuk' (MN11350 11v 9) < *tob+ıḳ* (ED 437b) vermiş ve 19. yüzyıl Tebriz ağzında iki biçimde söylendiğini belirtmiştir. Bu örnek bugünkü Tebriz ağzında ise *topuḫ* biçiminde kullanılmaktadır. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 40.

ETü.: +*Ak/+Ik/+tIk* (Erdal, 1991: 40), MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü.: *+k;* AzTü: *+k/+ḳ*.

13. ***+sak*** **(MN11350 11v 3)**

İsimden isim yapan bu ek, 2. bâbda, sözlük bölümünde *baḳarsaḳ* **'**bağırsak' (MN11350 11v 3) Tb.*bağırsaḫ*, KAzTü. *bağırsaḳ* örneğinde tespit edilmektedir.

1. 2. 2. 1. 1. 1. 2. Fiilden İsim Yapımı

1. *-maḳ/-maḫ* (MN11350 2v 2-3)

Ṭabīb-i Āştiyānī fiildeki soyut hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bu eki, 1. babın 1. faslında vermiş ve mastar ekinin kimi Türkler tarafından *-mek* مک ve *-maḳ* ماق olarak da kullanıldığına dikkat çekmiştir. Yazar bu ek için şu örnekleri vermiştir: *gelmaḳ* گلماق ve *getürmaḫ* گتیرماخ (MN11350 2v 2). Ancak 2. bâbda sözlük bölümünde çoğunlukla ekin -maḳ biçiminde kullanıldığı tespit edilmektedir. Hem verilen ekten hem de örneklerden Tebriz ağzında ekin *-maḳ* ماق /*-maḫ* ماخ olarak iki biçiminin olduğu ve ekin kullanımının kalınlık-incelik uyumuna uymadığı, her zaman kalın ünlülü biçimlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bugünkü Kuzey Azerbaycan Türkçesinin edebi dilinde bu ek *-mek/-maḳ* biçimlerinde bugünkü Tebriz ağzında ise tek biçimli olarak kalın sıradaın yapıldığı tespit edilmektedir.

ETü.: *-mAk* (Tekin, 2000: 93), EOTü.: *-mAK* (EATüEk 122); MOTü.: TTü., TrkmTü.: *-mAk*; Gag.: *-mAk/-maa/-mää*; AzTü.:*-maḳ/-maḫ/-mek.*

Eserde bu ekle teşkil edilmiş isimler de vardır: *başmaḳ* 'ayakkabı' (MN11350 11v 13) örneği bugün de Tebriz ağzında aynı biçimde kullanılır. DLT I 466'da Oğuz kaydı ile verilen sözcük için bkz. ED 382b. *yaşmaḳ* 'gözler ve kiprikleri kapatmadan yüz kısmını tutan bir tür örtü' (MN11350 11v 14) < *yaş-maḳ, yaş-* "saklamak, gizlemek"(ED 976b) örneğinde de tespit edilmektedir. Bu ekin işlevleri için bkz. Erdal 1991: 110. *–mAk.*

2. -an/-en (MN11350 3v 5 vb.)

Yazar geçişli ve geçişsiz tek ve çok heceli fiillerden sıfatlar türeten ve bir işi yapanı gösteren ad olarak da kullanılan çok işlek bir sıfat-fiili eki olan (Korkmaz :73) bu eki, fail ismi (ism-i fāʿil) adı altında 1. babın 1. faslındaki fiilin dokuz vechesi içinde ele almış ve teklik ve çokluk olmak üzere iki çekiminin olduğunu belirtmiştir. Bu fasılda örnek fiil olarak *vur-* "vurmak" alınmıştır. Aynı babın 3. faslında da anlatılan bu ek yine fail ismi adı altında verilmiştir. Metinde geçen örnekler şunlardır:

vur-an (MN11350 3v 5, 7v 17, 10r 3), *vur-anlar* (MN11350 3v 7), *vur-anler* (MN11350 3v 7, 7v 17), *apar-an* (MN11350 8r 4), *apar-anler* (MN11350 8r 4), *tap -*

an (MN11350 8r 10), *tap-anler* (MN11350 8r 10), *ged-en* (MN11350 10r 3), *öldür-en* (MN11350 10r 3), *üz-en* (MN11350 12v 20).

ETü.: *-gAn* (Erdal, 2004: 155), EOTü.: *-(y)An* (EATüEk 124); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-(y)An*.

3. *-lmış/-lmiş* (MN11350 8r 10 vb.)

Yazar bu eki meful ismi (ism-i mefʿūl) adı altında 1. babın 1. faslındaki fiilin dokuz vechesi içinde ele almış ve teklik ve çokluk olmak üzere iki çekiminin olduğunu belirtmiştir. Bu fasılda örnek fiili olarak *vur-* alınmıştır. Aynı babın 3. faslında da anlatılan bu ek yine meful ismi adı altında verilmiştir. Yazar 3. fasılda *apar-* örneğinde meful isminin *-dılmış/-dılmışler* ekleriyle yapıldığını da göstermiştir. Bilindiği gibi *-lmış/-lmiş* hem de *-dılmış/-dılmışler* eklerindeki sondaki *-mış* eki geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Fiili mechul çatıya sokan ekler ise, sırasıyle edilgenlik eki *-l-* ile ettirgen-edilgenlik ekleri *-dıl-*'dir. Bu eklerin işlevleri için bkz. Erdal 330-332.

KT'de geçen örnekler şunlardır: *tap-ılmış* (MN11350 8r 10), *tap-ılmışler* (MN11350 8r 10), *vur-ulmış* (MN11350 3v 10, 7v 17), *vur -ulmışlar* (MN11350 3v 11), *vur-ulmışler* (MN11350 7v 18), *apar-dılmış* (MN11350 8r 4), *apar-dılmışler* (MN11350 8r 4).

4. *-t* (MN11350 12v 5)

Yazar geçişli ve geçişsiz tek ve çok heceli fiillerden ad, bazen de sıfat türeten (Korkmaz 2007: 107) bu eki şu örneklerde vermiştir. *yoḳurt* (MN11350 12v 5). *ḳurut* 'kurut' (MN1350 12v 4). Bu sözcükler Türk lehçelerinin birçoğunda görülmektedir. Bugünkü Tebriz ağzında *yoğurt/ḳurut* biçimlerinde kullanılır.

ETü.: *-(U)t* (Erdal, 2004: 308-315), EOTü.: *-t* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-t*.

5. -ge (MN11350 13v 2)

Ek 2. bâbda sözlük bölümünde şu örneklerde tanıklanmaktadır: *sübürge* (MN11350 13v 2) Tb. *süpürge,* KAzTü. *süpürge,* Müellif ekin yazım-ses ilişkisini 'fethalı Farsça kaf ile' ibaresiyle belirtmiştir. *ḳıṣṣa* 'kısa' (MN1350 15r 1) Tb. *ḳısa*,

KAzTü. *ḳısa.* < kıs-ga; *surḳa* ‘küpe’ (MN11350 13v 5) < *ısır-ġa* ED 251b, Tb. *sırġa*, KAzTü. *sırġa.* Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 376-382.

ETü.: *-gA* (Erdal, 2004: 308-315), EOTü.: *-GA* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-gA*..

6. -i (MN11350 14v 17)

Yazar tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen bu eki şu örneklerde vermiştir: *süri* (MN11350 14v 17) Tb. *sürü*, KAzTü. *sürü*; *doḳrı* ‘doğru’ (MN11350 13v 20) < togur-ı ED 472a, Tb. *doġrí*, KAzTü. *doġru; yazı* ‘dışarı’ (MN11350 13r 18) < yaz-ı bkz. ED 984b, Tb. *yazı,* KAzTü. *yazı*; egri ‘eğri’ (MN11350 14v 11) < egir-i bkz. ED113a, Tb. *eyri*, KAzTü. *eyri; dolu* ‘dolu’ (MN11350 11r 3) < tol-u bkz. ED491b, Tb. *dolí*, KAzTü. *dolu; dahı* ‘başka’ MN11350 15v 7) < tak-ı bkz. ED466a,Tb. *daha*, KAzTü. *daha.* Ekin işlevi için bkz. Erdal 172-223.

ETü.: *-(X)g* (Erdal, 2004: 172-223), EOTü.: *-g* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü.: *-I/-U;* TrkmTü.: *-I.*

7. *-ek* (MN11350 11r 14, 13r 6)

Ekin geçtiği sözcükler, 2. babın 2. faslında sözlük bölümünde *kürek* کُرک ‘omuz’ (MN11350 11r 14) ve aynı babın 9. faslındaki *ba* harfi kısmında *kürek* کُرَک ‘kürek’ (MN11350 13r 6)’dir. < *küri-gek*, *küri-* “küremek” bkz. ED 742b. Yazar her iki yerde sözcüğün kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini ‘zammeli Arapça kaf ve fethalı ra ile’ ibaresiyle belirtmiştir. Bu sözcük her iki anlamda da bugünkü Tebriz ağzında *küreh* biçiminde tespit edilmektedir. Ekin geçtiği diğer örnekler iseşunlardır: *yapaḫ* ‘yaprak’ (MN11350 13r 10) < *yapırġak*; *daraḳ* ‘tarak’ (MN11350 14r 15) < *tarġaḳ*, bkz. ED 539b, Tb. *daraḳ*, KAzTü. *daraḳ; ḳıraḳ* ‘kenar’ (MN1350 14v 19) < *ḳır-ġaḳ*, krş. ED 653b *kırğağ*, Tb. *ḳıraḫ*, KAzTü. *ḳıraḳ; bucaḫ* ‘köşe’ (MN11350 14v 19) < *bıç-ğak~buç-ğak*, bkz. ED 294b. Tb. *bucaḫ,* KAzTü.*bucaḳ.*

ETü.: *-gAk* (Erdal, 2004: 391), EOTü.: *-(A)k* (EATüEk 135); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.:: *-Ak;* AzTü.: *-aḳ/-ek.*

8. *-(X)m* (MN11350 15r 6, 14v 8)

Geçişli ve geçişsiz fiillerden isim türeten bu ek, 2. babda sözlük kısmında şu örneklerde geçmiştir: *ölüm* ‘ölüm’ (MN11350 15r 6) < *öl-üm*, Tb. *ölüm*, KAzTü.

ölüm; addım ‘adım’ (MN11350 14v 8) < **ā t-ım, *ā t-* ‘adım atmak’, bkz. ED59b, Tb. *addım*, KAzTü: *addım; yarım* ‘yarım’ (MN11350 12v 16 2) < *yar-ım* bkz. ED968b; *ıldırım* ‘yıldırım’ (MN11350 11r 4) < *yaltrı-m*, bkz. ED 923b, Tb. *ıldırım*, KAzTü. *ildırım*. Örneklerden anlaşılacağı üzere ekin dört biçiminin de yaşadığı tespit edilmektedir.

EOTü.: *-(X)m* (EATüEk 135); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-(X)m*.

9. *-(U)K* (MN11350 13r 11, 10r 11 vb.)

Geçişli ve geçişsiz fiillerden sıfat ve adlar türeten ek, şu örneklerde geçtiği tespit edilmektedir: *ārıḫ* ‘zayıf insan’ (MN11350 15r 2) < *ar-uk* bkz. ED214a, Tb. *arıḫ*, KAzTü. *arıḫ; artuḳ* ‘artık’ (MN11350 6v 12) < *art-uḳ* bkz. ED204b, Tb. *artıḫ*, KAzTü. *artıḳ; böyük* ‘büyük’ (MN11350 13r 11) <bedü-k bkz. ED302b, Tb. *böyüh*, KAzTü. *böyük; ışıḫ* ‘ışık’ (MN11350 6v 6) < *yaşu-ḳ* bkz. ED978a, Tb. *ışıḫ*, KAzTü. *işıḳ*; *yumuşaḳ* ‘yumşak’ (MN11350 10r 11, 15r 11) < *yumşa-ḳ* bkz. ED938b, Tb. *yumşaḫ*, KazTü. *yumşaḳ*; *ḳonaḳ* ‘misafir, konuk’ (MN1350 15r 10) < *kon-uk* bkz. ED637a. Tb. *ḳonaġ*, KAzTü. *ḳonaḳ; yo’uḫ* ‘yakın’ (MN11350 15r 12) <*yaġu-ḳ bkz. ED901a ; eskik* ‘eksik’ (MN11350 14v 18) < *egsü-k* bkz. ED116b, Tb. *eskih*, KAzTü. *eskik*; *savıḳ* ‘soğuk’ (MN11350 6v 16); *uzaḫ* ‘uzak’ (MN11350 13v 17) *uzaḳ* ‘uzak’ (MN11350 6r 20 2) Tb. *uzaḫ*, KAzTü. *uzaḳ; tepük* ‘tekme’ (MN11350 15r 3); *budaḫ* ‘dal’ (MN11350 14r 16) Tb. *budaḫ*, KAzTü.*budaḳ; ėşik* ‘dışarı’ (MN11350 13r 18) Tb. *ėşik*, KAzTü. *ėşik*; *uşaḳ* ‘çocuk’ (MN11350 13r 7) Tb. *uşaḫ*, KAzTü. *uşaḳ*; *gerek* ‘gerek’ (MN11350 3v 16, 9v 10, 9v 11) <kerge-k bkz. ED 742a, Tb. *gereh*, KAzTü. *gerek*. *yük* ‘yük’ (MN11350 13r 7) Tb. *yüh*, KAzTü. *yük* < **yü-k* krş. ETü. *yüd-* ED 885b; *kessek* ‘kesek’ (MN1350 14v 16) <*kes-ek*, *kesük*, bkz. ED 749b, Tb. *kessek*, KAzTü. *kessek*.

ETü.: *-(O)k* (Erdal, 1991: 224), EOTü.: *-(U)k* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü.: *-(I/U)k;* AzTü.: *-(ı/u)ḳ/-(i/ü)k;* TrkmTü.: *-(I/U)k/-ḳ*.

10. *-ş* (MN11350 11r 3)

Fiil kök ve gövdelerinde ‘bir işin sonucu ve ürünü olan’ somut ve soyut kalıcı adlar türeten (Korkmaz 2007: 106) bu ek, yalnız *yaḳış* ‘yağmur’ (MN11350 11r 3) < *yag-ış* bkz. ED 908a, örneğinde tespit edilmektedir. Tb. *yaġış*.

ETü.: *-Xş* (Erdal, 1991: 262), EOTü.: *-(I)ş* (EATüEk 135); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-Iş/-Uş*.

11. -*mA* (MN11350 12v 15, 16r 8 vb.)

Fiilden isimler türeten ekin metinde geçen örnekleri şunlardır: *batma* 'batman, eski bir ağırlık ölçüsü' (MN11350 12v 15, 12v 16 3) Tb. *batman*, KAzTü. *batman.* < *bat-man,* bkz. ED 305b; *berkişme* 'inat etme' (MN11350 16r 8) < *berkiş-me,* Tb. *berkişme*, KAzTü.*berkişme; bulama* 'ağız' (MN11350 12r 17) Tb. *bulama*, KAzTü.*bulama.* < *bulga-ma,* bkz. ED 338a. Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 316).

ETü.: *-mA* (Erdal, 1991: 316), EOTü.: *-mA* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-mA*.

12. –*mAn* (MN11350 12v 18)

Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden isimler türeten bu ek, KT'de yalnız *degirman* 'değirmen' (MN11350 12v 18) Tb. *deyirman,* KAzTü. *deyirman.* < *tegir-men* bkz. ED 486b. örneğinde geçmektedir. Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 387).

ETü.: *-mAn* (Erdal, 1991: 387), EOTü.: *-men* (EATüEk 136); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-mAn*.

13. *–(A)r* (MN11350 15v 8)

Fiillerden sıfat-fiiller ve kimi kalıcı adlar türeten bu ek *benẕer* 'gibi' (MN11350 15v 8) < *beŋze-r* "benzer", ED 352b *beŋze-*. Tb. *benzer*, KAzTü. *benzer, açar* 'anahtar' (MN11350 14v 16) Tb. *açar* KATü. *açar* örneklerinde tespit edilmektedir.

ETü. *-(X)r*, *–Ar* (Tekin 2003: 168); EOTü.: *-(U)r* (EATüEk 124); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: *-(X/A)r*.

14. *-(X)n* (MN11350 14v 13, 14r 5 vb.)

Geçişli ve geçişsiz fiillerden ad ve sıfat türeten bu ekin KT'de geçtiği örnekleri şunlardır: *dügün* 'düğüm' < *tüg-ün* bkz. ED 485a.(MN11350 14v 13) Tb. *düyün,* KAzTü. *düyün; giyin* 'zırh' <*ked-in* bkz. ED 704b. (MN11350 14r 5) Tb. *giyin*, KAzTü. *gėyin*; *satın al-* 'satın almak' içinde *satın* < *sat-ın* bkz. ED 802a. (MN11350

6r 10) Tb. *satın al-*, KAzTü. *satın al-; uzun* 'uzun' <*uza-n*, bkz ED 289a. (MN11350 13v 13). Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 337.

ETü.: -*(X)n* (Erdal, 1991: 300), EOTü.: *-(X)n* (EATüEk 135 *-In*); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü., TrkmTü.: -*(X)n.*

15. -gük

Alet adlar yapan -gUk eki (ek ve başka örnekleri için bkz. Erdal 1991: 359) *ülküḫ* 'ustura' (MN11350 13v 1) örneğinde geçer: < *yüli-gük*, Eski Türkçe metinlerde bu sözcük *yüligü* < *yüli-gü* olarak da tanıklanmıştır, ED 928b

16. *-ndi*

Eski Türkçede *eki* "2, iki' sayısını *ekinti* "ikinci" sıra sayısı yapan bu ek (Tekin 2003: 131) kalıplaşarak bir vakit adı olarak KT'de karşımıza çıkar: *ikindi* 'ikindi' MN11350 14v 5. b. *ikindi*, KAzTü. *ikindi.*

17. -ek

Fiilden isim yapan bu ek, KT'de *tüpürçek* 'tükürük' (MN11350 13v 20) <**tüfkür-çek*, Tb. *tüpürçeh*, KAzTü. *tüpürçek* ve *birçek* 'saç' (MN11350 11r 9) <*bür-çek* bkz. ED357b. Tb. *birçey/birçeh*, KAzTü. *birçek* örneklerinde tespit edilmektedir.

1. 2. 2. 1. 1. 2. Fiil Yapımı

Türemiş fiiller, adlara ya da fiil kök ve gövdelerine fiil türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillerdir. Buna göre fiil yapımı iki biçimde yapılır:

1. 2. 2. 1. 1. 2. 1. İsimden Fiil Yapımı

İsimden fiil yapımı, isimlerin kök ve gövdelerine çeşitli türetme eklerinin getirilmesiyle kurulan fiillerdir. Ḳavāʿid-i Türkī'nin söz varlığında tespit eilen isimden fiil türeten ekler şunlardır:

1. *+Ar*

'Yapma' bildiren (Korkmaz 2007: 113) fiiller yapan bu ek, *suv+ar-* (MN11350 5r 7) < *suvġar-* "suvarmak" (ED 786b, 791b); *otar-* 'otlatmak' (MN11350 5v 18) < **ot+gar-* bkz. ED 48a. *ot* 'ot', Tb. *otar-*, KAzTü. *otar-*; *ḳurtar-* 'kurtarmak'

(MN11350 6v 7) < *kurt+gar-*, bkz. ED 649b. Tb. *ḳurtar-*, KAzTü. *ḳurtar-; gönder-* 'göndermek' (MN11350 7r 8) < *köndger-* bkz. ED 730a. Tb. *gönder-*, KAzTü. *gönder-* örneklerinde tespit edilmektedir.

ETü.: *+gAr-* (Tekin, 2000: 88, Erdal 1991: 742), EOTü.: *+Ar-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü. ve GagTü.: *+Ar-.*

2. *+Ar -*

Sıfatlar ve renk adlarına gelerek 'olma' bildiren fiiller kuran bu ek, 1. babın 1. faslındaki sözlük bölümünde *göy+er-* (MN11350 6v 13), *gög+er-* (MN11350 6v 13) < **kȫk-er-* "göğermek" (ED 713a) ve *ḳabar-* 'kabarmak, şişmek' (MN1350 5r 7) < *ḳab+ar-* id. ED 585b; Tb. *ḳabar-*, KAzTü. *ḳabar-* örneklerinde geçer. Yazar *göger-* örneğinde ekin kolay ve doğru okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini fetha ile belirtmiştir. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 742.

ETü.: *+(A)r-* (Tekin, 2000: 87, Erdal 1991: 499), EOTü.: *+(A)r-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü. ve GagTü.: *+(A)r-.*

3. *+A-* (MN11350 5r 12 vb.)

KT'de şu örneklerde geçer: *oyna-* 'oynamak' (MN11350 5r 12, 6v 4, 9v 16; 9v 15) < *oyun+a-* ED 274b Tb. *oyna-*, KAzTü. *oyna-*; *boşat-* 'boşaltmak' (MN11350 6r 6) < *boş+u-t-, bkz. boşu-* ED 377b. Ekin işlevi için bkz. Erdal 19991: 418.

ETü.: *+A-* (Tekin, 2000: 87, Erdal 1991: 418), EOTü.: *+(A)r-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü. ve GagTü.: *+(A)r-.*

4. *+lA-* (MN11350 10r 11 vb.)

İsimlerden hem geçişli hem geçişsiz fiiller kuran, bütün Türk dilinde olduğu gibi metinde de kullanım sıklığı yüksek, işlek İFY ekidir: *ḳucaẖ+la-* (MN11350 5v 6) < **ḳūçak+la-*, ED 591b, *ėle-* 'eylemek, yapmak, etmek' (MN11350 10r 11, 8v 15, 9v 5, 7r 15) < *ed+le-* (ED 57a) > *eyle-* > *ė:le-* > *ėle-*; *avla-* 'avlamak' (MN11350 7r 1, 7r 1) < *ab+la-*; *iyle-* 'koklamak' (MN1350 5v 8, 7r 19) < *yıd+la-* ED 890b; *oḳurla-* 'hırsızlık yapmak' (MN11350 6r 18) < *ogrı+la-* ED 94b, 94a *oğurla-*; *otla-* 'otlamak' (MN11350 7r 7) < *ot+la-* bkz. ED 57b; *yarala-* 'yaralamak' (MN11350 6v 9) ; *dişle-* 'dişlemek, ısırmak' (MN11350 6r 19) < *tiş+le-* bkz. ED 564a; *yükle-* 'yüklemek' (MN11350 5r 14) <yük+le- bkz. ED 912b.

ETü.: *+lA-* (Tekin, 2000: 88, Erdal 429), EOTü.: *+lA-* (EATüEk 120); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü.: *+lA*; GagTü.: *+lA/+nA.*

5. *+lAn-* (MN11350 7v 5)

+lA- ekiyle kurulmuş fiillerin *-n-* dönüşlülük çatı ekiyle genişletilerek *+lAn-* biçiminde kaynaşmış olan bu ek, KT'de *kėflen-* 'sarhoş olmak' (MN11350 7v 5) < Ar. *keyf+len-* Tb. *kėflen-*, KAzTü. *kėflen-*, *gizlen-* 'gizlenmek' < *kiz-le-n-* ED 761a. (MN11350 5v 8) Tb. *gizlen-*, KAzTü. *gizlen-* örneklerinde tespit edilmektedir.

EOTü.: *+lAn-* (EATüEk 121); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü., GagTü: *+lAn.*

6. *+lAş-*

+lA- ekiyle kurulmuş fiillerin *-ş-* işteşlik çatı ekiyle genişletilerek *+lAş-* biçiminde kaynaşmış olan bu ek, KT'de *ėyleş-* 'oturmak' (MN11350 7v 8) Tb. *ėyleş-*, KAzTü. *eyleş-*, *düz ėyleş-* 'düz oturmak, uslu oturmak' (MN11350 6v 2) örneğinde geçer.

MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü., GagTü.: *+lA*ş-.

7. *+ılda-* (MN11350 7r 5)

Ses yansımalı köklerden fiiller türeten bu ek, KT'de *hafılda-* 'köpek havlamasının bir parçası' (MN11350 7r 5) Tb. *hafılda-*, KAzTü. *hafılda-* örneğinde geçer.

8. *+kIr-/+kı-* (MN11350 6v 16 vb.)

KT'de *+kIr-/+kı-* ile biten geçişli ve geçişsiz yansımalı fiiller şu örneklerde tespit edilmektedir: *ışḳır-* 'hıçkırmak' (MN11350 6v 16) Tb. *ışḳır-*, KAzTü. *hıçḳır-*; *ānḳır-* 'anırmak' (MN11350 7r 4) Tb. *anḳır-*, KAzTü. *anḳır-*; *çaḳır-* 'çağırmak' (MN11350 7r 3) DLT'de Oğuz kaydı ile *çaḳrış-* (II, 209) da geçer ED 410a, 411a), Tb. *çağır-*, KAzTü. *çağır-*. *oḫu-* 'okumak' < *okı-;* (MN11350 9r 19, 6r 7) Tb. *oḫu-*, KAzTü. *oḫu-*, *toḫ-* 'dokumak' (MN11350 5r 16)< *tokı-* bkz. ED 470b. Tb. *toḫí-*, KAzTü. *toḫu-*. Ekin işlevleri için bkz. Erdal (1991: 465).

ETü.: *+kIr-/+kI-* (Erdal 465), MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü.: *+kIr-/+kUr.* AzTü.: *+gIr-/+ḳUr-/+ḫır-/+yür.*

9. *+tA-*

İsimden fiil türeten bu ek, KT'de yalnız *iste-* 'istemek' MN11350 6r 7, 7r 6 < is-te- < iz+de- Tb. *iste-*, KAzTü. *iste-* örneğinde tespit edilmektedir. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 455 ve ED 243a.

1. 2. 2. 1. 1. 2. 2. Fiilden Fiil Yapımı

1. *-ar-* (MN11350 6v 15)

Yazar ünsüzle biten geçişsiz belirli bazı fiillerden geçişli fiiller türeten[18] bu eki, 1. babın 2. faslının sözlük kısmında *ḳız-ar-d-* قزاردماق 'kavur-' (MN11350 6v 15)< **kız-ar-* bkz. ED 685a. örneğinde vermiş ve ekin yazım-ses ilişkisini ibaresiyle belirtmiştir. Yazar *ḳızard-* sözcüğünün hemen yanında *ḳız-dır-maḳ* قزديرماق örneğini vermiş ve iki sözcüğün aynı anlama geldiğini yazmıştır, halbuki *ḳızard-* 'kavurmak' anlamında, *ḳızdır-* ise 'ısıtmak' anlamındadır. Bu sözcükler bugünkü Tebriz ağzında metinde olduğu gibi *ḳızard-, ḳızdır-* biçimlerinde geçer. Diğer örnek ise *ḳaytar-* 'geri çevirmek, kabul etmemek' < ḳayt-ar- bkz. ED 6765b. (MN11350 6r 3) sözcüğüdür.

ETü.: *-Ar-* (Erdal, 1991: 734), EOTü.: *-Ar-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., TrkmTü., AzTü., GagTü.: -Ar-.

2. *-gUz-* (MN11350 5r 20, 16r 13)

Fiilden ettirgen fiil türeten bu ek, KT'de *durḳız-* 'kaldırmak' (MN11350 5r 20, 16r 13) < *tur-guz-*, Tb. *durḳız-*, KAzTü. *durḳuz-* örneğinde geçer.

3. *-ir/-ur-* (MN11350 7r 19)

Geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen çatılı fiiller türeten *-ir-/-ur-*, KT'de şu örneklerde geçer: *it-ir-* (MN11350 7r 19), *ḳaç-ır-t-* (MN11350 7r 12), *kėç-ir-t-* (MN11350 6r 8, 7r 12), *uç-ur-t-* (MN11350 5v 1). Yazar *ḳaç-ır-t-*, *kėç-ir-t-* fiillerinin doğru ve kolay okunabilmesi için yazım-ses ilişkisini 'kesreli Farsça cim ile' ibaresiyle belirtmiştir. Bu sözcükler bugünkü Tebriz ağzında da KT'de olduğu gibi *it-ir-, ḳaç-ır-t-*, *kėç-ir-t-*, *uç-ur-t-* biçimlerinde kullanılmaktadır. Diğer örnekler ise şunlardır: *yatıru-* 'yatırmak' (MN11350 6r 7) < *yat-ur-* bkz. ED 892b, Tb. *yatır-*, KAzTü. *yatır-*; *yėtir-* 'götürmek, yetirmek, yetiştirmek' (MN11350 6v 3) < *yėt-ür-*

---

[18] Zeynep Kormaz. a. g. e., s. 126.

bkz. ED 893a, Tb. *yėtir-*, KAzTü. *yėtir-*; *bişir-* ‘pişirmek’ (MN11350 5r 18) < *bış-ur-* bkz. ED 383b, Tb. *pişir-*, KAzTü. *bişir*, *ārtur-* ‘artırmak’ (MN11350 6v 11) < *art-ur-* bkz. ED 210a, Tb. *artır-*, KAzTü. *artır-; düşür-*‘düşürmek’ (MN11350 5r 15) < *tüş-ür-* bkz. ED 566a, Tb. *düşür-*, KAzTü. *düşür-*; *tabşır-* ‘emanet etmek’ (MN11350 6v 14) < *tapşur-* < *tapış-ur-* ED 447a, Tb. *tapşır-*, KAzTü. *tapşır-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 710-733).

ETü.: *-Ur-* (Erdal, 1991: 710), EOTü.: *-Ur-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-Ir/-Ur.*

4. *-(X)l-* (MN11350 6r 13, 5v 6 vb.)

Fiilden asıl edilgen çatılı fiiller türeten ektir. Dönüşlülük görevini de üstlenebilmiştir. KT’de geçen örnekleri şunlardır: *boḳul-* ‘boğulmak’ (MN11350 6r 13) < *bog-ul-* bkz. ED 314b, Tb. *boġul-*, KAzTü.*boġul-; çekil-* ‘geri çekilmek’ (MN11350 5v 6) < *çek-il-* bkz. ED 415a, Tb. *çekil-*, KAzTü. *çekil-; dėşil-* ‘deşilmek’ (MN11350 7v 6, 7v 6) < *teş-il-* bkz. ED 564a, Tb, *dėşil-*, KAzTü. *dėşil-*; *egil-* ‘eğilmek’ MN11350 6r 14. < *eg-il-* bkz. ED 106a. Tb. *eyil-*, KAzTü. *eyil-*; *ezilib* ‘çok pişmiş et, ezilmiş’ (MN11350 15r 9) < *ez-il-* bkz. ED 287a. Tb. *ezilip*, KAzTü. *ezilib; tutul-* ‘tutulmak’ MN11350 7r 15. < *tut-ul-* bkz. ED 456b, Tb. *tutul-*, KAzTü. *tutul-*; *ḳurtul-* ‘kurtulmak’ MN1350 6v 7 < **kurt-ul-* bkz. ED 650a, Tb. *ḳurtul-*, KAzTü. *ḳurtul-*. Eki ilevi için bkz. Erdal 1991: 651-693.

ETü.: *-(X)l-* (Erdal, 1991: 651), EOTü.: *-(I)l-/-ül-* (EATüEk 141); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-(I)l-/-(U)l-.*

5. *-k-* (MN11350 5r 19, 5v 17 vb.)

Fiilden fiil türeten bu ek, KT’de geçen örnekleri şunlardır: *ḳalḫ-* ‘kalkmak’ (MN1350 5r 19) < *kal-k-* bkz. ED 620a, Tb. *ḳalḫmaḳ,* KAzTü. *ḳalḫmaḳ; ḳırḫ-* ‘tıraşlamak’ (MN1350 5v 17) < kır-k- ED 651a, Tb. *ḳırḫ-*, KAzTü. *ḳırḫ-*; *silk-* ‘silkmek’ (MN11350 5v 17) < *sil-k-* ED 826b, Tb. *silk-*, KAzTü. *silk-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 645.

ETü.: *-(X)k-* (Erdal, 1991: 461), EOTü.: *-Ik-* (EATüEk 142); MOTü.: TTü., GagTü.: *-Ik-/-Uk-;* TrkmTü.: *-Ik-/-Uk-/-Iḳ/-Uḳ-, AzTü.: -Iḫ-/-Uḫ-.*

6. *-n-* (MN11350 7r 19)

Dönüşlü çatılı fiiller yapar: *iylen-* (MN11350 7r 19) << *yıdla-n-* bkz. ED 891a, Tb. *iylen-*, KAzTü. *iylen-*; *ārın-* ‘temizlenmek’ (MN11350 5r 18) < *arı-n-* bkz. ED 235a, Tb. *arın-*, KAzTü. *arın-*; *inan-* ‘inanmak’ (MN11350 5r 16) <*ına-n-* bkz. ED 188a, Tb. *inan-*, KAzTü. *inan-*; *sın-* ‘kırılmak’ (MN11350 6v 19) < *sı-n-* bkz. ED 232a, Tb. *sın-*, KAzTü. *sın-*; *terpen-* ‘kımıldanmak’ (MN11350 6r 2) < *tepre-n-* bkz. ED 444b, Tb. *terpen-*, KAzTü. *terpen-*; *dolan-* ‘gezmek’ (MN11350 7r 14) <*tolga-n-* bkz. ED 497a, Tb. *dolan-*, KAzTü. *dolan-*; *incin-* ‘incinmek’ (MN11350 6v 5) <*yinç-in-, Tb. *incin-*, KAzTü. *incin-*; *oyan-* ‘uyanmak’ (MN11350 5v 13) <*odgan-*, Tb. *oyan-*, KAzTü. *oyan-*; *ögren-* ‘öğrenmek’ (MN11350 7v 13) Tb. *örgeş-*, KAzTü. *öyren-*, ~ *örgen-* ‘öğrenmek’ (MN11350 7v 14) < **ögre-n-* bkz. ED 114b, Tb. *örgeş*, KAzTü. *öyren-*; *begen-* ‘beğenmek’ (MN11350 5v 6) Tb. *beyen-*, KAzTü. *beyen-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 584-639.

ETü.: *-(X)n-* (Erdal, 1991: 584), EOTü.: *-(I)n/(U)n-* (EATüEk 140-141); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-(I)n-/-(U)n-.*

7. *-(u)t-/-d-*

Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden ettirgen çatılı fiiller türetir: *ḳaçır-t-* (MN11350 7r 12), *kėçir-t-* (MN11350 6r 8, 7r 12), *0* (MN11350 6r 4), *ḳızar-d-* (MN11350 6v 15), *otur-t-* (MN11350 7v 9), *uçur-t-* (MN11350 5v 1), *ḳorḫ-ut-* ‘korkutmak’ (MN11350 5v 17) Tb. *ḳorḫut-*, KAzTü. *ḳorḫut-*; *incid-* ‘incitmek’ (MN11350 6v 8) < **yinç-it-*, Tb. *incit-*, KAzTü. *incit-*; *ārıt-* ‘temizlemek’ (MN11350 5r 17) < *arı-t-* bkz. ED 235a, Tb. *arıt-,* KAzTü. *arıt-*; *bulat-* ‘kirletmek’ (MN11350 5r 6) < *bulga-t-* bkz., Tb. *bulat-*, KAzTü. *bulat-*; *gizlet-* ‘gizletmek’ (MN11350 5v 7) < *kizle-t-* ED 760b, Tb. *gizlet-*, KAzTü. *gizlet-*; *ḳäyit-* ‘geri dönmek’ (MN1350 5v 2) < *kay-(ı)t-* ED 675a, Tb. *ḳėyit-*, KAzTü. *ḳayıt-*; *örget-* ‘öğretmek’ (MN11350 7v 13) < **ögre-t-* bkz. ED 114a, Tb. *örget-,* KAztü. *öyret-*; *sürt-* ‘sürtmek’ (MN11350 6v 13, 7v 4) < sür-t- ED 846b, Tb. *sürt-*, KAzTü. *sürt-*; *ḳäynäd-* ‘kaynatmak’ (MN11350 6r 4) < *kayna-t-* bkz. ED 678b, Tb. *ḳėynet-*, KAzTü. *ḳaynat-*; *terped-* ‘kımıldatmak’ (MN11350 6r 3) < *tepre-t-* ED 444a, Tb. *terpet-*, KAzTü. *terpet-*; *oturt-* ‘oturtmak’ (MN11350 7v 9) < *oltur-t-* ED 133b, Tb. *oturt-*, KAzTü. *oturt-*; *çıḫart-* ‘çıkartmak’ (MN11350 5v 15) < *çıkar-t-* ED 562b, çıkar- < *taşkar-*, Tb. *çıḫart-*, KAzTü. *çıḫart-*;

görset- 'göstermek' (MN11350 7v 10) ~ *göster-* 'aynı' (MN11350 7v 9) < *körse-t-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 1991: 760-799.

ETü.: *-(X)t-* (Erdal, 1991: 760), EOTü.: *-t-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: *-(I)t-.*

8. *-dUr-* (MN11350 5v 15 vb.)

Ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek 'oldurma' ve 'yaptırma' bildiren geçişli fiiller türeten (Korkmaz 2007: 126) bu ek, KT'de şu örneklerde geçer: *çıḫdur-* 'çıkarmak' (MN11350 5v 15) < *çık-dur-* <*taşık+dur-, Tb. *çıḫar-*, KAzTü. *çıḫar-*; *dolandur-* 'gezdirmek' (MN11350 7r 14) < *tolgan-dur-* ED 467a, Tb. *dolandır-*, KAzTü. *dolandır-*; *doldur-* 'doldurmak' (MN11350 5r 20) < *tol-dur-*, Tb. *doldur-*, KAzTÜ. *doldur-*; *endir-* 'indirmek' (MN11350 5r 15) < *in-dür-*, Tb. *endir-*/yėndir-, KAzTü.*ėndir-*; *götür-* 'kaldırmak, almak' (MN11350 5v 4) < **kö-tür-*, Tb. *götür-*, KAzTü. *götür-*; *ḳarışdır-* 'karıştırmak' (MN11350 7v 12) < *karış-dur-* , Tb. *ḳarışdır-*, KAzTü. *ḳarışdır-*; *öldür-* 'öldürmek' (MN11350 7r 18) < *öl-tür-* ED 133b, Tb. *öldür-*, KAzTü. *öldür-*; *sındır-* 'kırmak' (MN11350 6v 19) < *sın-dur-*, Tb. *sındır-*, KAzTü. *sındır-*; *yandır-* 'yandırmak' (MN11350 6v 17)< *yandru-/yan-tur-* ED 947b, Tb. *yandır-*, KAzTü. *yandır-*; *getir-* 'getirmek' (MN11350 2v 2, 2v 3, 5r 4) < *kel-tür-* ED 716b, Tb. *getir-*, KAzTü. *getir-*; *otur-* 'oturmak' (MN11350 7v 8) < *ol-tur-* ED 133b, Tb. *otur-*, KAzTü. *otur-*. Ekin işlevi için bkz. Erdal 799-831.

ETü.: *-tUr-* (Erdal, 1991: 799), EOTü.: *-dUr-* (EATüEk 139); MOTü.: TTü., GagTü.: *-DIr-*/*-Dur-*, AzTü., TrkmTü.: *-dIr-/-dUr-.*

9. *-üş-* (MN11350 7v 3)

Geçişsiz fiillerden işteşlik ve ortaklaşma çatılı fiiller kurar: *danış-* 'konuşmak' (MN11350 6r 6) < *tanu-ş-* ED 526b. Tb. *danış-*, KAzTü. *danış-*; *berkişme* 'inat etme' (MN11350 16r 8) *berkiş-* < *berki-ş-me*, Tb. *berkişme*, KAzTü. *berkişme; sürüş-* 'kaymak' (MN11350 7v 3) < sür-üş-, Tb. *sürüş-*, KAzTü. *sürüş-*; *yapış-* 'yapışmak' (MN11350 5v 20) < *yap-ış-* ED 880b, Tb. *yapış-*, KAzTü. *yapış-*; *yėtiş-* 'yetişmek' (MN11350 6v 3) < *yėt-iş-* ED 894a, Tb. *yėtiş-*, KAzT-. *yėtiş-*; *yıḳış-* 'toplanmak' (MN11350 6r 2) < *yıġ-ış-* ED 909a*,* Tb. *yığış-*, KAzTü. *yığış-; gerneş-* 'esnemek' (MN11350 6r 14) < *kerin-eş-,* Tb. *gerneş-*, KAzTü. *gerneş-.* Ekin işlevi için bkz. Erdal (1991: 552-583).

ETü.: *-(X)ş-* (Erdal, 1991: 552), EOTü.: *-(I)ş-* (EATüEk 141); MOTü.: TTü., GagTü.: *-Iş-/-Uş-;* AzTü., TrkmTü.: *-Iş-/-Uş-/-Aş-.*

10. *-uz-* (MN11350 5r 12)

Fiillerin kök ve gövdelerine gelerek onlardan ettirgen çatılı fiiller türetir: *ud-uz-* (MN11350 5r 12) Tb. *ud-uz-*, KAzTü. *ud-uz-; damız-* 'damlatmak' (MN11350 6r 1) < *tam-ız-* bkz. ED 510a. Tb. *damızdır-*, KAzTü. *damızdır-*.

ETü.: *-Xz-* (Erdal, 1991: 757), EOTü. *-Uz/-zUr* (Korkmaz 1973:203, EATüEk 139): MOTü.: TrkmTü., AzTü.: *-Iz-/-Uz-.*

1. 2. 2. 1. 2. Birleştirme Yolu İle Söz Yapımı

1. 2. 2. 1. 2. 1. İsimler

KT'de birleştirme yolu ile yapılmış isimler de vardır. Bunların bir kısmı sıfat tamlaması ve ad tamlaması yolu ile kurulmuş birleşik isimlerdir. Örnekler şunlardır: *Muḥammed Şah-i Ḳācār* (MN11350 1v 11), *Muḥammed Mü'min* (MN11350 1v 3), *Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī* (MN11350 1v 4) vb.; *yėr köki* "havuç" (MN11350 12v 2), *pėri gėce* "iki gece sonra" (MN11350 14r 16), *ḳaşḳabaẖ* "çatık kaş" (MN11350 16r 8), *ısraḳa gün* "iki gün önce" (MN1350 13r 9, 14r 2), *emme ḳızı* "hala kızı" (MN11350 13v 12); *saru ḳuş* "iri baykuş" (MN11350 12r 15), *bozbaş* "bir tür sulu yemek" (MN11350 12r 16), (MN11350 12r 7), *āla göz* "iri göz" (MN11350 16r 7); *başı baḳlı* "kurbağa", *pis pisli* "bok böceği" (MN11350 12r 6).

1. 2. 2. 1. 2. 2. Fiiller

Birleşik fiiller, bir ad veya ad soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek, kılmak, kılınmak, yapmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden ya da belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türleridir (Korkmaz 2007: 150). Metinde geçen örnekler şunlardır:

var olmaḳ "var olmak"(MN11350 6r 15), *yoldaş olmaḳ* (MN11350 6v 4), *yoldaş tutmaḳ* (MN11350 6v 3), *ışıẖ ėlemaḳ* (MN11350 6v 6), *apar-* 'götürmek' (MN11350 8r 4) < *alıp bar-* vb.

1. 2. 2. 1. 2. Çekim Biçim Bilgisi

1. 2. 2. 1. 2. 1. Ad Çekimi

Ad çekimi ekleri, cümlede adlar ile fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.[19] Ad çekim ekleri şunlardır:

1. 2. 2. 1. 2. 1. 1. Teklik-Çokluk

Hiçbir çekim eki almamış ve adın yalın durumu teklik ad çekimini ifade etmektedir ve adın yalın durumuna çokluk eki olan *-lAr* eklendiğinde adın çokluk çekimi oluşur. Metinde geçen örnekler şunlardır:

Teklik A. Ç. *aḳaç* (MN11350 13v 4), *alma* (MN11350 12v 3), *avo* (MN11350 11v 18), *ay* (MN11350 10v 20), *börk* (MN11350 11v 12), *güzgi* (MN11350 12v 17) vb.

Çokluk A. Ç. *kitabler* (MN11350 16r 6).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 2. İyelik

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir.[20] KT'de müellif, 1. babın 4. faslı olan "fiile gelen ekler" bölümünde fiil çekiminin zamirlere göre çekimini işaret ederek 1., 2., 3. teklik ve çokluk fiil çekimlerine ayrıntılı olarak belirtmişse de, isimlerle ilgili bölümde iyelik için ayrı bir fasıl açmamıştır. Yalnızca "Harfler"e ayırdığı 3. babda teklik 2. kişi iyeliğe ve 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünde de isim tamlamaları kuralları dolayısı ile teklik 3. kişi iyeliğe yer vermiştir.

T 2. K. *-ıŋ /-ung* (KT, MN11350 9r 3, 13r 2)

Teklik 2. kişi iyelik ekiye dair KT'de iki kayıt vardır. Müelli verdiği her iki örnekte de eki –ng ile yazmış, fakat bu yazımın yaygın veya bir kural olduğuna işaret ederek, söyleyişte genzelliğin olmadığını belirtmiştir:

> Türkçede *sen* سن denilen nūn-i sākine 'sen' (تو) anlamındadır *ḳulung* (16) *geldi* قولونگ گلدی yani 'senin kulun geldi' (غلام تو آمد) gibi ve nūn-i sākineden sonra genelde eklenen kaf Türkçede yazılıyor (17) ama okunmuyor. (MN11350 15v 15)

[19] Korkmaz, Zeynep, a.g.e., s. 23.
[20] Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul, 2005, s. 129.

adung nedür آدنگ نه دور yani ‘adın nedir’ (اسمت چیست) ve Türkçede nūn-i sākineden sonra kaf harfinin yazılması yaygındır. (MN11350 13r 2)

sening ḳulung geldi قولونگ گلدی (MN11350 15v 15) cümlesinde *ḳul-ung* [oku: *ḳul+un*]

adung nedür آدنگ نه دور (MN11350 13r 2) örneğinde *ad-ung* [oku: *adun*].

ETü.: *+(X)ŋ~+(X)g* (Erdal, 2004: 160), EOTü.: *-Uŋ* (EATüEk 12); MOTü.: TTü., Gag., AzTü.: *-n/-In/-Un, TrkmTü.:-ŋ/-Iŋ/-Uŋ*

Tebriz ağ.: teklik 2. kişide *-n/-In/-Un* ekleri kullanılır. ö.: *baban*, *qapın* vb. Tebriz’in Deveçi mahallesinde düz ünlülü sözcükler yuvarlak ünlüler ile de kullanıldığı tespit edilmiştir; ö.: *malun* ‘malın’, *xalun* ‘benin’ vb. (Memmedli 2008:89)

T. 3. K. -I/-sI (KT, MN11350 9v 1, 9r 12)

Teklik 3. kişi iyelik eki 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünde verilmiştir ve örnekler şunlardan ibarettir: *Zėyd’in atası* (MN11350 9r 14), *Zėyd’in alması* (MN11350 9r 12), *yelda gėcesi* (MN11350 9r 14), *emusi* (MN11350 9r 14).

ETü.: *+(s)I(n+)* (Erdal, 2004: 160), EOTü.: *-(s)I2(n)+* (EATüEk 12); MOTü.: TTü., Gag., AzTü.:*-I/-U/-sI/-sU,* TrkmTü.: -I/-sI

Tebriz ağ.: Tebriz ağzında iyelik eki teklik 3. kişi ünlüyle biten sözlerde *-sI/-sU* ekleri ile, ünsüzle biten sözlerde ise tek biçimli olarak *-i* eki ile kullanıldığı görülür; ö.: *ağası*, *dalısı* ‘arkası’ vb. (Memmedli 2008:90)

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. Hâl

Hâl eklerinin görevleri konusunda M. Ergin şunları kaydetmektedir: “Hal ekleri ise ismi kendisine tabi olmayan, kendinin tabi olduğu unsurlarla münasebete getiren eklerdir. Bu ekler ismi isimlere, edatlara ve bilhassa fiillere bağlayarak bir çok münasebetler kurarlar ve bu münasebetlerden birçok isim, edat ve fiil grupları ile cümleler doğar. Hal ekleri içinde, dediğimiz gibi, ismi bazan isme bağlayan ek de vardır. Fakat hal ekleri esas itibariyle ismi fiile bağlayan eklerdir” (Ergin 2005 226-227, ayrıca bkz. Biray 1999: 218 vd.).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 1. İlgi Durumu +in

Yazar ismin ilgi durumunu 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünde Türkçede tamlayanın (mużāfun ileyh) işareti olarak vermiş ve bu işareti, zamirlerde veya gayri zamirlerde tamlanandan (mużaf) önce gelip sonunda ya ve sakin nun'u (-ın) bulundurması gereğini vurgulamaktadır (MN11350 8v 9r). İlgi durumunu Arap gramerine göre açıklayan yazar, ayrıca 9r'deki 4. kural bölümünde 'eğer tamlayan birden fazla olursa Türkçede ilk önce en son tamlayana ya ve nun (ın) ekleyerek' (MN11350 9r 15) kullanıldığını belirtir ve 'kimi Türkler vav ve nun (-un) ekleyerek' (MN11350 9r 16) söylediklerini açıklayarak 'eskilerde *-ın* ekinden sonra *-nın* ekinin de eklendiğine' (MN11350 9r 16) dikkat çekmektedir. *Zėyd+in oġlan+ın kitāb-ın ḫātti* (MN11350 9r 17-18), *Ömer+in Bistūn ḫānceri+nün destesi* (MN11350 9r 18).

Yazar ismin ilgi durumunu ayrıca 1. babın 1. faslındaki zamirler bölümünde 'bitişik mecrur zamirleri' (żamịr-i mecrūr-i muttaṣıl) adı altında açıklıyor. Yazar burada altı şahıs zamirinin ilgi hâlindeki biçimlerini de belirtmiş, teklik ve çokluk 1. şahıs zamirlerde ilgi hâlinin *-ın* ekinin yanı sıra *-ım* ekiyle de yapıldığını açıklamıştır: onın, oların, senin, sizin, menin ~ menim, bizin ~ bizim (MN11350 8v 11-14)

ETÜ.: *+Iŋ/+nıŋ* (Tekin 2000, 107), EOTü.: +*(n)Uŋ*, KTü.: *+nIŋ/+nUŋ* (KTüG. 2008, 29), MOTü.: TTü., GTü., AzTü.: *+In/+Un/+nIn/+nUn*, TrkmTü.: *+Iŋ/+Uŋ/+nIŋ/+nIŋ.*

ErİlAğ. *+Ø/+(n)In/+(n)Un* (Gemalmaz 1995, 274-276), IrakTrkmTü.: *+In/+Un/+nIn/+nUn* (Bayatlı 1996, 369).

Tebriz ağ.: İsmin ilgi durumu Tebriz ağzında ünsüzle biten sözlerde *+In/+Un* ekleriyle, ünlüyle biten sözlerde ise *+nIn/+nUn* ekleriyle yapılır. ö.: *davarın*, *börkün* 'şapkan' vb. Tebriz'in Arpa dere, Ḳere Meliḫ, Vasmış ve İlḫıçı ağızlarında yuvarlak ünlüyle yapıldığı görülür; ö.: *deryanun*, *bacanun*, *abanun* 'annenin' (Memmedli 2008, 84).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 2. Yükleme Durumu

Yazar 1. bâbın 4. faslının kurallar bölümünde (1. kural) ismin yükleme hâlini nesne (mefʿūl) olarak tanıklamış ve sonunda sakin ya'nın (-I) bulunmasına da dikkat çekmiştir.

İsim Yükleme hâli

ėv+i (MN11350 8v 15), *kitab+ı* (MN11350 8v 20) vb.

ETÜ.: *+(X)g* (Tekin 2000, 108), KTü.: *+G* (KTüG. 2008: 29), EOTü.: *+(y)I* (EATüE 31), MOTü.: TTü., GTü.: *+I/+U/+yI/+yU*, AzTü.: *+I/+U*, TrkmTü.: *+I.*

İyelikli yükleme hâli:

kitabı-nı (MN11350 8v 4) bu örnek yanlış olarak *kitabına* biçiminde yazılmıştır, *duʿası-nı* (MN11350 9r 8), *gözi-ni* (MN11350 9r 5) vb.

Yazar kişi zamirlerinin yükleme hâllerini de vermiştir. 1. babın 4. faslındaki zamirler bölümünde bitişik mensup zamirleri (żamīr-i menṣūb-i muttaṣıl) adı altında vermiş ve altı şahıs zamirinin yükleme durumlarını Arap gramerine göre ayırmıştır. Sıralama ise teklik ve çokluk 1. şahıstan itibaren başlamıştır. Ayrıca aynı babın 4. faslındaki kurallar başlığı adı altında (1. kural) yüklemin sonunda sakin ya'nın (-ı) bulunmasına da dikkat çekmektedir. Teklik 1. kişide Rumluların (Anadolu Türkleri) dilinde *beni* biçiminde söylendiği de yazılmaktadır. (MN11350 8r-8v)

Metinde geçen örnekler şunlardır: *onı, oları* (MN11350 8v 3-4), *seni, sizi* (MN11350 8v 5-6), *meni, bizi* (MN11350 8v 7-8).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 3. Bulunma Durumu

Yazar bulunma durumunu 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünün 2. kuralında ve 3. Babın harfler kısmında ismin bulunma durumunu +dAn olduğunu ve Farsça der'e (در) '+dA' karşılık geldiğini belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir: *Zėyd'in başında* زيدين باشينده (MN11350 9r 4).

ETÜ.: *+DA* (Tekin 2000, 114), EOTü.: *+dA* (EATüE 48), KTü.: *+DA* (KTüG. 30), MOTü.: TTü., GTü.: *+dA/+tA*, AzTü.: *+dA*, TrkmTü.: *+dA*.
ErİlAğ. *+(n)dA* (Gemalmaz 1995, 283-285), IrakTrkmTü.: *+dA/+tA* (Bayatlı 1996, 369), Tebriz ağ.: Tebriz ağzında bulunma durumu sonu ünlü ve ötümlü harflerle

biten sözlere *+dA* eki ötümsüz harflerle biten sözlere ise *+tA* ekinin getirilmesiyle yapılır; ö.: *bazarda*, *bucaẖta* ‘köşede’, *sebette* vb. (Memmedli 2008, 86).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 3. 4. Çıkma Durumu

Yazar 1. babın 4. faslındaki kurallar bölümünün 2. kuralında, 2. bâbın 10. faslında ve 3. bâbın Harfler kısmında ismin çıkma durumunu +dAn olduğunu ve Farsça ez’e (از) ‘+dAn’ karşılık geldiğini belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir. Metinde geçen şu örneklerden ekin ünsüz benzeşmesi ile *-nan* olduğunu da tespit edebilmekteyiz: *Ömerin ayağından* عمروین آیاغیندین (MN11350 9r 5), *bendedeng* بنده دنگ (MN11350 15v 20), *orda* (MN11350 15v 2), *burda* (MN11350 15v 2),

ETÜ.: *+DA/+tAn* (Tekin 2000, 114), EOTü.: *+dAn/+dIn* (EATüE 55-57), KTü.: *+DA/+DIn/+dUn* (KTüG. 30), MOTü.: TTü., GTü.: *+dAn/+tAn*, AzTü.: *+dAn*, TrkmTü.: *+dAn*.

ErİlAğ. *+(n)dAn* (Gemalmaz 1995, 274-276), IrakTrkmTü.: *+dAn/+tAn* (Bayatlı 1996, 370); Tebriz ağ.: Tebriz ağzında çıkam durumu ünlü ve ütümsüzle biten sözlere *+dAn* eki ve ötümlüyle biten sözler *+tAn* ekinin getirilmesiyle yapılır. ö.: *sudan*, Allahtan, bulaxtan, dōletten vb. Azerbaycan Türkçesinin ağızlarında olduğu gibi Tebriz ağzında da sonu /n/ ve /m/ sesleri ile biten sözler çıkma durumuda asimilasyona uğramış *+nAn* biçiminde söylendiği görülür; ö.: *günnen* ‘günden’, mennen ‘benden’, gözümnen ‘gözümden’, malımnan ‘malımdan’ vb. (Memmedli 2008, 87).

1. 2. 2. 1. 2. 1.3. 5. Yönelme Durumu

Yazar 2. bâbın 10. faslında ve 3. bâbın Harfler kısmında ismin yönelme durumunu +A olduğunu ve Farsça be’ye ‘+A’ karşılık geldiğini belirtmiş ve şu örnekleri vermiştir. *buraya* (MN11350 15v 4), *oraya* (MN11350 15v 3), *mene vėrdi* منه وردی (MN11350 16r 1).

ETÜ.: *-kA* (Tekin 2000, 111), EOTü.: *+(y)A/+GA* (EATüE 38-41), KTü.: *+kA/+gA/+A* (KTüG. 30), MOTü.: TTü., GTü., AzTü.,TrkmTü.: *+(y)A/+(n)A.*
ErİlAğ. *+yA/+nA* (Gemalmaz 1995, 274-276), IrakTrkmTü.: *+A* (Bayatlı 1996, 370)
Tebriz ağ.: Tebriz ağzında yönelme durumu *+A/+yA* eki ile ifade olunur; *dolamaca* ‘yüyürük’, *ota* vb.

Tebriz ağızlarında son ünlüsü /+a/, /+ı/, /+u/ olan kimi sözlere çıkma eki eklendiğinde, kalın ünlüler /+i/ ünlüsüne çevrilir. ö.: *bağçiye* ‘bağçıvana’, *karxaniye* ‘fabrikaya’ vb. (Memmedli 2008, 85).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 4. Zamir Çekimi

Yazar zamirleri 1. babın 4. faslında, fiile gelen ekler bölümünde vermiş ve merfu (merfūʿ), mensup (menṣūp) ve mecrur (mecrūr) olmak üzere üç bölüme ayırarak her bölümü de “bitişik” ve “ayrı” olarak iki kategoride ele almıştır. Yazar ayrı mecrur (mecrūr-i münfaṣıl) zamirinin kullanılmadığını ve bitişik merfu zamirinin (żamįr-i merfūʿ-i muttaṣıl) fiillerin sonlarına geldiğini söyledikten sonra ayrı merfu zamirlerinden (żamįr-i münfaṣıl-i merfūʿ) başlayarak çekimleri diğer bölümlerde olduğu gibi teklik ve çokluk 3. şahıstan itibaren yapmıştır. Yazar bitişik mensup zamirleri bölümünde teklik 1. kişinin Azerbaycanlıların dilinde *meni* ve Rumluların dilinde ise *beni* şeklinde söylendiğine dikkat çekmektedir. Ayrı mensup zamirleri (żemāyįr-i menṣūb-i münfaṣıl) bölümünde bu zamirin bitişik mensup zamirlerinden farkının olmadığını sadece fiilden önce geldiği yazılmaktadır. .... Bitişik mecrur zamirleri (żamįr-i mecrūr-i muttaṣıl) bölümünde ise teklik ve çokluk 1. şahısların ilgi hâlinde *-in* ekinin yanı sıra *-im* ekinin de kullanıldığını söylemektedir.

Metinde geçen kişi zamirleri ve metinde verilen hâl kategorisindeki çekimleri şöyledir:

T 1. K. *men*

Yönelme: *mene* (MN11350 16r 1), Yükleme: *meni/beni* (MN11350 8v 7), İlgi: *menin* (MN11350 8v 12), *menim* (MN11350 8v 13-14).

T 2. K. *sen*

Yükleme: *seni* (MN11350 8v 5), İlgi: *senin* (MN11350 8v 11).

T 3. K. *o*

Yükleme: *onı* (MN11350 8v 10), İlgi: *onın* (MN11350 8v 11), Yönelme: *oraya* (MN11350 15v 4).

Ç 1. K. *biz*

Yükleme: Yükleme: *bizi* (MN11350 8v 8), İlgi: *bizin* (MN11350 8v 12), *bizim* (MN11350 8v 13-14).

Ç 2. K. *siz*

Yükleme: *sizi* (MN11350 8v 6), İlgi: *sizin* (MN11350 8v 11).

Ç 3. K. *olar*

Yükleme: *oları* (MN11350 8v 4), İlgi: *oların* (MN11350 8v 11).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. Fiil Çekimi

Āştiyānī birinci babın birinci faslında Türkçe mastarın dokuz vechesini şöyle sıralamaktadır: geçmiş zaman (māżį), gelecek zaman (mustaḳbel), fail ismi (ism-i fāᶜil), meful ismi (ism-i mefᶜūl), emir (emr), emrin olumsuzu (nehy), geçmiş zamanın olumsuzu (ceḥd), geniş zamanın olumsuzu (nefy), soru (istifhām).

Yukarıda görüldüğü üzere yazar fail ismi ve meful ismini fiilin dokuz vechesi içinde yer vermektedir, ayrıca bunların tekil ve çoğul ayrımını da yapmaktadır. Āştiyānī Fail ismi ve meful isminin dışında yedi vechenin herhangi birisinin altı çekiminin olduğunu şöyle yazmaktadır: bir sıyga teklik 3. şahıs için ister eril olsun ister dişil, bir sıyga ikili ve çokluk 3. şahıs için ister ikili veya çoğul olsun ister eril veya dişil, bir sıyga teklik 2. şahıs için ister eril olsun ister dişil bir sıyga ikili ve çokluk 2. şahıs için ister eril ister dişil , bir sıyga teklik 1. şahıs çin ve bir sıyga da çokluk 1. şahıs için. Ve fail ismi ve meful isminin ikişer sıygasının olduğunu da şöyle kayd etmektedir: bir sıyga tekil için ister eril olsun ister dişil ve bir sıyga da ikili ve çoğul için ister eril olsun ister dişil.

Yazar kişilerin ayrımını Arap gramerine göre yapmaktadır. Yazar Türkçe ve Farsçada erillik-dişillik ve ikililik-çoğulluk ayrımının olmamasını vurguladıktan sonra fiillerin çekimini teklik 3. kişi, çokluk 3. kişi, teklik 2. kişi, çokluk 2. kişi, ve teklik 1. kişi ve çokluk 1. kişi biçiminde sıralamaktadır. (MN11350 2v 1).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 1. Geçmiş Zamanın Çekimi

Āştiyānī geçmiş zamanın altı sıygası olduğunu yazdıktan sonra herhangi bir kişi için erillik-dişillik ve ikililik-çoğulluk ayrımı olmadığını söylemektedir. Kişi sıralaması ise teklik 3. kişi ve çokluk 3. kişiden itibaren başlamaktadır. Birinci babın birinci faslında örnek fiil olarak ***vur-*** alınmıştır. Birinci babın üçüncü faslında (fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek) ise *vurmaḳ, aparmaḳ* ve *tapmaḫ* fiillerinin çekimleri de yazılmıştır. Bu bölümde üç örnek de ele alınmıştır.

3. T. *-dı*	*-dı*	*-dı*
3. Ç. *-di-ler~dı-lar*	*-di-ler*	*-di-ler*
2. T. *-dı-n*	*-dı-n*	*-dı-n*
2. Ç. *-dı-z*	*-dı-z*	*-dı-z*
1. T. *-d-um*	*-d-ım*	*-d-um*
1. Ç. *-d-uḳ~ -d-uḫ*	*-dıḫ*	*-d-uḫ*

	vur-	**apar-**	**tap-**
Teklik			
1. K.	vurdum	apardım	tapdum
2. K.	vurdın	apardın	tapdın
3. K.	vurdı	apardı	tapdı
Çokluk			
1. K.	vurduḳ, vurduḫ	apardıḫ	tapduḫ
2. K.	vurdız	apardız	tapdız
3. K.	vurdiler, vurdılar	apardiler	tapdiler

T 1. K. -dum (KT, 3r 4)

ETü.: *-dIm/-dUm* (Erdal, 2004: 237); DLT *-dIm/-dum/-tIm/-tUm* (Atalay 2006-I: 277-20 *egsedim* 'eğdim, istedim', I: 47-15 *ḳaçurdum* 'kaçırdım', I: 266-17 *ornattım* 'yerine koydum', III: 427-19 *öpürttüm* 'içirttim'; EOTü.: *-dUm* (EATüEk 88); MOTü.: TTü., Gag. *-dIm/-dUm/-tIm/-tUm*; AzTü., TrkmTü. *-dIm/-dUm*
Erz.: *-dIm/-dUm* (Gemalmaz 1995-I:346); IrakTrkmTü.: Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan görülen geçmiş zaman eki *-dI/-dU/-tI/-tU*'dır; ö.: bağlādım (Beyatlı 1996: 392);

AzDDAt.: Azerbaycan Türkçesinin diyalektoloji atlası programının 72. sorusunu (s. 21) oluşturan görülen geçmiş zaman 'haritalar ve onların açıklamaları' bölümünde gösterilmemektedir.

Tebriz ağzında Teklik 1. kişi *-dIm/-dUm* biçimde kullanılır; ö.: *vurdum*, *işledim, ḳaldım*, *yudum* vb. Zencan ağzında *-tI/-tU* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir. ö.: *tuttum* (Memmedli 2008:109). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise

teklik 1. kişi *-dIm/-dUm* biçiminde tespit edilmektedir: *vurdum, geldim, öpdüm, oẖudum.*

T 2. K. -dın (KT, 2v 20)

ETü. *-dIŋ/-dUŋ ~ -dIg/-dUg* (Erdal, 2004: 237); EOTü.: *-dUŋ* (EATüEk 88); MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dIn/-dUn/-tIn/-tUn*; AZTü.: *-dIn/-dUn*; TmTü.: *-dIŋ/-dUŋ*;

bkz. ErİlAğ.: *-dIn/-dUn* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü. (Kerkük ağzı): *-dUv* ö.: bağlādův (Kifri ağzı): *-dIy* ö.: *baġlādıy* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağzında Teklik 2. kişi *-dUn* biçimde kullanılır: *aldun, bahdun* vb. Zencan ağzında *-tI/-tU* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir: *tuttun* (Memmedli 2008:110).

Bugünkü Tebriz ağızlarında ise teklik 2. kişi *-dIn/-dUn* biçiminde tespit edilmektedir: *vırdın, geldin, öpdün, oẖudun.*

T 3. K. -dı (KT, 2v 16)

ETü. *-dI* (Erdal, 2004: 237); DLT *–dI/-tI* (Atalay 2006-II: 235-10 *kugruldı* 'kavruldu', II: 329-7 11 *kafçıttı* 'kızdırdı', II: 141-13 *büründi* 'büründü'); EOTü.: *-dI* (EATüEk 88); ME.: -dI/-tI (Yüce 1993 27-28); MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dI/-dU/-tI/-tU*; AZTü.: *-dI/-dU*; TmTü.: *-dI.*

bkz. ErİlAğ.: *-di* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü. *-dI*: *baġlādı* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *–dI, satdı, tapdı, oldı, çüridi* vb. (Memmedli 2008:110).

R.Rüstemov görülen geçmiş zaman ekinin 3. kişide *-tI/-tU* biçimlerinin kullanılmasını Ali Bayramlı ilçesinin Navahı köyü ağzında, Salyan ilçesinin Mikayıllı köyü ağzında, Ağdaş ilçesinin Qesil köyü ağzında, Ordubad ilçesinin Üstupu köyü ağzında ve Vedi ilçesinin Bağçacıq köyü ağzında tespit etmektedir. (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise teklik 3. kişi *-dI/-dU* biçiminde tespit edilmektedir: *vırdí, geldí, öpdí, oẖudí.*

Ç 1. K. -duķ, -duẖ (KT, 3r 6)

ETü. *–dImIz/-dUmUz* (Erdal, 2004: 237); DLT *–tImIz/-dImIz/-dümiz* (Atalay 2006-III: 235-14 açtımız 'açtık', I: 327-16 bardımız 'vardık'; EOTü.: *-dUk* (EATüEk 88); ME. –duķ/-dük (Yüce 1993 27); MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dIk/-dUk/-tIk/-tUk*; AZTü.: *-dIk/-dUk/-dIẖ/-dUẖ*; TmTü.: *-dIk/-dUk*;

bkz. Anadolu ağ. Doğu Grubu (Ağrı, Bingöl, Bitlis merkez, Diyarbakır, Elazığ, Muş, Urfa 58) *-duḫ/-dıḫ*; ErİlAğ.: *-dıḫ/-diyh/-duḫ/-düyh* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrmTü.: *bağlādıġ* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *–duḫ/-tuḫ* Tebriz ağızlarının çoğunda ünlüyle biten fiiller *-duḫ* biçiminde kullanılır: *eleduḫ, itileduḫ* vb. /ş/ ve /t/ ünsüzüyle biten fiiller ise *-tuḫ* biçiminde kullanılır: *yetiştuḫ, şeştuḫ* vb. Zencan ağzında *-tIḫ/-tUḫ* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir: *tuttuḫ* (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında, çokluk 1. kişi teklik biçimi her durumda *-duḫ* olarak tespit edilmektedir; ö.: *vurduḫ, gelduḫ, öpduḫ, oḫuduḫ.*

Ç 2. K. –dız (KT, 3r 1)

ETü. *–dIŋIz/-dUŋUz ~ -dIgIz/-dUgUz,* -dIŋIzlAr*/-dUŋUzlAr* (Erdal, 2004: 237); DLT *–dIngğIz* (Atalay 2006-II: 47-5 bardıngız 'vardınız'); EOTü.: *-dUŋuz* (EATüEk 88); MOTÜ.: TTü. ve GagTü.: *-dInIz, -dUnUz, -tInIz, tUnUz*; AZTü.: *-dInIz/-dUnUz*; TmTü.: *-dIŋIz, -dUŋIz.*

bkz. Anadolu ağ. Doğu Grubu (Elazığ, Bitlis) *-dIz*; ErİlAğ.: *-dIz/-dUz* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü. (Kerkük ağzı): *-dUvUz, -tUvUz* (Kifri ağzı): *-dIyIz, tIyIz* (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *–dUz/-tUz*: *boğduz, böldüz* vb. /t, ḫ, ş, ç/ ünsüzleriyle biten fiilerde ise *-tIz/-tUz* biçiminde kullanılır. Ö.: *baḫtīz* vb. Zencan ağzında *-tIz/-tUz* ekleri ile kullanılan örnekler de tespit edilmiştir: *tuttuz* (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise çokluk 2. kişi *–dIz/dUz* şeklinde tespit edilmektedir.

Ç 3. K. -diler, -dılar (KT, 2v 18)

ETü. *–dI(lAr)* (Erdal, 2004: 237); DLT *–tIlAr/-dIlAr* (Atalay 2006-II 103-8 kowuşdılar 'kovdular'); EOTü.: *-dIlAr* (EATüEk 88); ME. -dIlAr/-tIlAr (Yüce 1993 73s. 200-3 dıḳlışdılar) MOTü.: TTü. ve GagTü.: *-dIlAr, -dUlAr, -tIlAr, tUlAr*; AzTü., TmTü.: *-dIlAr/-dUlAr.*

bkz. ErİlAğ.: *-dIlAr/-dUlAr* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü.: *-dIlAr/-dUlAr/-tIlAr/-tUlAr* Ö.: bağlādılar (Beyatlı 1996: 392); Tebriz ağ. *-dIlA* Ö.: *apardıla*, *istedile* vb. Bu özellik Tebriz ağzını Urmiye ağzından ayırıyor. Urmiye ağzında çokluk 3. kişinin -dIlAr biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ö.: *getdiler, istediler* vb. (Memmedli 2008:110). Bugünkü Tebriz ağızlarında ise çokluk 1. kişi zayıf bir -r'nin duyulmasıyla *-dIlar* şeklinde tespit edilmektedir: *vırdılar.*

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 2. Geçmiş Zamanın Olumsuz (fiʿl-i ceḥd) Çekimi

Āştiyani birinci babın birinci faslının geçmiş zamanın olumsuzu bölümünde eğer fiilde *–mA* eki olmazsa bütün çekimlerin geçmiş zaman gibi olduğunu vurgulamaktadır. Yani geçmiş zamanın olumsuzunda geçmiş zaman fiilinin kökünden sonra -mA ekinin eklendiğini söylemektedir (MN11350 4r-4v).

3. T. *–ma-dı/-me-di*

3. Ç*. –me-diler~ma-dılar*

2. T. *–ma-dın/-me-din*

2. Ç*. –ma-dız/-me-diz*

1. T. *–ma-dım/me-dim*

1. Ç*. –ma-dıḫ̮~ -me-diḫ̮*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vurmadım, vurmedim	aparmadım	tapmadım
	2. vurmadın, vurmedin	aparmadın	tapmadın
	3. vurmadı, vurmedi	aparmadı	tapmadı
Çokluk			
	1. vurmadıḫ̮, vurmediḫ̮	aparmadıḫ̮	tapmadıḫ̮
	2. vurmadız, vurmediz	aparmadız	tapmadız
	3. vurmadılar, vurmediler	aparmadiler	tapmadiler

T 1. K. –madım, -medin (KT 4v 4)

EOTü.: -mAdUm (DKK. Ergin II 462); DLT: -mAdIm (Korkmaz 2005 I: 251); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü. ve AzTü.: -mAdIm;
IrTrkmTü.: *-mādım/-mēdim* Ö.: *bağlamādım* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz teklik 1. kişisi *-mAdIm* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadım, öpmedim* vb.

T 2. K. –madın, -medin (KT 4v 2)

DLT: *-mAdIŋ* (Atalay 2006 I: 79-21,22,23); EOTü.: *-mAdUŋ* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAdIn*; TrkmTü.: *-mAdIñ*

IrTrkmTü.: *-mādŭv* (Kerkükğz.)/*-mādıy* (Kifri ağ.) (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz teklik 2. kişisi *-mAdIn* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadın, öpmedin* vb.

T 3. K. –madı, -medi (KT 4r 19)

DLT: *-mAdI* (Atalay 2006 I: 149-2); ME *-mAdI* (Yüce 1993: 119, 142); EOTü.: *-mAdI* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü. ve AzTü.: *-mAdI.* IrTrkmTü.: *-mādı/-mēdi* Ö.: *bağlamādı* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumusuz teklik 3. kişisi *-mAdI* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadı, tapmadı, aparmadı* vb.

Ç 1. K. -madıḫ, -mediḫ (KT 4v 5)

DLT: -mAdUk (Atalay 2006 II: 62-20, 63-14); EOTü.: *-mAdUk* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.ve AzTü.: *-mAdIk.*
IrTrkmTü.: *-mādıġ/-mēdiġ* Ö.: *bağlamādıġ* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz çokluk 1. kişisi *-mAduḫ* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmaduḫ, tapmaduḫ, aparmaduḫ* vb.

Ç 2. K. -madız, -mediz (KT 4v 3)

DLT: *-mAdIñIz* (Korkmaz 2005 I: 251); EOTü.: -mAdUñUz (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAdInIz,* TrkmTü.*: -mAdIñIz/-mAdUñIz.*
IrTrkmTü.: *-mādŭvŭz, bağlamādıŭvŭz* (Kerkük ağ.) *–mādıyız, bağlamādıyız* (Kifri ağ.) (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz çokluk 2. kişisi *-mAdIz* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadız, tapmadız, aparmadız* vb.

Ç 3. K. -madılar, -mediler (KT 4r 20)

EOTü.: *-mAdIlAr* (DKK. Ergin II 462); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.ve AzTü.: *-mAdIlAr* .IrTrkmTü.: *-mādılar/-mēdiler* Ö.: *bağlamādılar* (Beyatlı 1996: 392). Bugünkü Tebriz ağzında geçmiş zamanın olumsuz çokluk 3. kişisi *-mAdIlAr* biçiminde tespit edilmektedir. Ö.: *vurmadılar, tapmadılar, aparmadılar* vb.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 3. Geniş Zamanın Çekimi

Āştiyānī bu bölümde şimdiki zaman ve geniş zamanın özelliklerine değinmektedir. Dolayısıyla -*Ar*'lı biçimlerin geniş zamanı ve -*Ir*'lı biçimlerin şimdiki zamanı ifade ettiklerini vurgulamaktadır. Geniş zamanın karşılığının Arap ve Fars dillerinde olmadığına da değinmektedir (MN11350 3r-3v). Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi ve bugünkü Tebriz ağızları aynı özellikleri taşımaktadırlar.

3. T. *-ar*

3. Ç. *-ar-ler~ar-lar*

2. T. *-ar-san*

2. Ç. *-ar-sız*

1. T. *-ar-am*

1. Ç. *-ar-uḳ~ -ar-uḫ̮, -ıḫ̮*

	vur-	**apar-**	**tap-**
Teklik			
	1. vuraram	apararam	taparam
	2. vurarsan	apararsan	taparsan
	3. vurar	aparar	tapar
Çokluk			
	1. vuraruḫ̮, vuraruḳ	apararıḫ̮	taparıḫ̮
	2. vurarsız	apararsız	taparsız
	3. vurarler, vurarlar	apararler	taparler

T 1. K. -aram (KT, 3v 2)

ETü. *-yUr men* / *-r men/-Ir men/-Ur men/-Ar men,* The alternations accord with the vowels in the vowel converb -U, -I and -A and may reflect a prehistorical grammatical category. (Erdal, 2004: 240-241), *-är bän* (Tekin, 2000: 187); DLT: *-r men/-Ir men/-Ur men/-Ar men* (Atalay 2006 I, II, III); ME: *-r men /-Ur men/-Ar men* (Yüce 1993 55s. 120-3 *ḳılur men*); EOTü.: *-Armen/-Urmen/-ArvAn/-UrvAn/-ArvAnın/-UrvAnın/-ArvAm/-UrvAm/-ArIn/-UrIn/-ArAm/-UrAm* (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: *-rIm/-ArIm/-IrIm/-UrUm*; GagTü.: *-rIm/-(y)ArIm/-IrIm/-UrUm*; AzTü.: *-(y)ArAm/-rAm*; TrkmTü.: *-ArIn/-rIn.*

bkz. ErİlAğ.: (Yukarı Karasu, Yukarı Aras, Tortum ağ.) *-ArAm/-rAm/-UrAm/-IrAm,* (Oltu, İspir Hunut Grubu ağ.) *–ArIm/-UrUm/-IrIm/-ArUm* (Gemalmaz 1995-I:347); IrTrkmTü.: *-rAm/-(y)ArAm* (Beyatlı 1996: 391).

Tebriz ağzı: Memmedli *-ı, -i, -u, -ü* eklerinin şimdiki zamanla birlikte, geniş zamanı da ifade ettiğini belirtmiş, Karvansaray ilçesinin Göl kend ağzında teklik 1. kişide de kayda alınmıştır: Ö.: *Men gedi*, *sen qalı* (Memmedli 2008:120-122).

-*ar, -er.* Bu ekler geniş zamanın temel ekleri gibi Tebriz ağzında da kendini göstermektedir. Bu ekler daha çok 1. ve 2. kişilerde görülmektedir. Polonya âlimi S. Şapşal'ın Tebriz diyalektine ait topladığı metinlerde geniş zamanın 1. kişi tekliğinde kişi ekinin geniş-düz biçimi *–ım, -im* de kendini gösterir; Ö.: *Sen qaş çıx o ağaca qizlen, men diyerem; Dedi: zehrimar da vermirem; her kesin aduna çıxsa verrim ona.* Şahıs ekleri ile bağlı geniş zamanın 1. şahsınde zaman ekinin fonetiği aşağıdaki durumlarda değişebilir:

a) Azerbaycan konuşma diline uygun olarak, Tebriz ağzında da sonu *l, n* ünsüzleri ile biten fiillere *–ar, -er* eki ilave edildiğinde, zaman ekinin ünlüsü düşer ve ileri benzeşme neticesinde *r* ünsüzü *l, n* seslerine çevrilir; Ö.: *qallam*, *ollam, dayannam* vb.
b) Sonu *r* ünsüzü ile biten fiillerde ise *a* ve *e* ünlülerinin düşmesi ile ikizleşme olayı gerçekleşir; mes.: *gönderrem*, *götürrüḫ*, *vurruḫ* vb.

T 2. K. –arsan (KT, 3r 18)

DLT: *-Ar sen* (Atalay 2006: III, 361-1); EOTü.: *-ArsIn/-UrsIn* (EATüEk 88); MOTü.: Ttü.: *-rsIn/-ArsIn/-IrsIn/-Ur*sUn; GagTü.: *-rsIn/-(y)ArsIn/-IrsIn/-UrsUn*; AzTü.: *-(y)ArsAn/-rsAn*; TrkmTü.: *-ArsIñ/-rsIñ*;

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Tortum ağızlarıyla, İspir ağızlarının Norgâh grubu *-rsAn/-ArsAn* biçimdedir, Oltu ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda kalınlık-incelik ve ünlüsü darsa uyum gözetmeksizin düz veya yuvarlak olarak *–ArsIn/-rsIn/-rsUn* şekillerindedir, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin ünlüsünün düz-kalın şekilleriyle karşılaşılır: *-Arsın/-rsın* (Gemalmaz 1995-I:365); IrTrkmTü.: -AsAn/-(y)AsAn (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ.: *ArsAn* ekleri ile yapılmaktadır. Ö.: *vurarsan*, *gelersen* vb.; *-ı, -i, -u, -ü* ekleri şimdiki zamanla birlikte, geniş zamanı da ifade etmektedir. Bu özellik Tebriz

ağzında şimdi de kullanılmaktadır; Ö.: *Telesme, tez yaxçı olusan, sen de evel kombayının borusunnan özmizinkin doldurusan; Gözdiyersen qırmaq batanda çekisu:z; Eybi yohdi, gem-kesiri so:ra düzeldisü:z; Bir heftede bular hammısı başa geli* vb. Bu özellik Görçay ilçesinin Lekçıulpaq köyü, Cebrayıl ilçesinin Papı ve Soltanlı köylerinde ve İmişli ilçesi ağzılarında 2. ve 3. teklik kişide kullanılması tespit edilmiştir (Memmedli 2008:120-122);

T 3. K. –ar (KT, 3r 8)

ETü. *-yUr/-r/-Ir/-Ur/-Ar/*-U/-I/-A (Erdal, 2004: 240-241); DLT: *-r/-Ir/-Ur/-Ar* (Korkmaz 2005 I: 250); ME: *-r/-Ur/-Ar* (Yüce 1993: 27-28); EOTü.: -Ar/-Ur; MOTü.: TTü.: *-r/-Ar/-Ir/-Ur*; GagTü.: *-r/-(y)Ar/-Ir/-Ur*; AzTü.:*-r/-(y)Ar*; TrkmTü.: -*r/-Ar* .

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ağ. *-r/-Ar,* Çoruhboyu ağızlarında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak ve darsa daha çok uyum gözetmeksizin yuvarlak şekilleriyle görülür *-r/-Ar/-Ur* (Gemalmaz 1995-I:367); IrTrkmTü.: *-r/-(y)Ar* Ö.: açar, diyer vb. (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. daha çok -*Ar* eki ile yapılır: *geder, aparar* vb. Nadir durumlarda teklik 3. kişi -*a, -e* eki ile ifade olunur; Ö.: *Oları beyinnen aparıla ki, kend de özi bacarmiye; gedele, kim el uzadala; baxıb göre ki, selmanın elin dişleyib* vb. (Memmedli 2008:120-122).

Ç 1. K. -aruḫ, -aruḳ (KT, 3v 4)

ETü. –yUr biz/-r biz/-Ir biz/-Ur biz/-Ar biz (Tekin, 2000: 187); EOTü.: -ArUz/-UrUz (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: -rIz/-rUz/-ArIz/-IrIz/-UrUz; GagTü.: -rIz/-rUz/-(y)ArIz/-IrIz/-UrUz; AzTü.:-rIz/-(y)ArIx; TrkmTü.: -rIs/-ArIs

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında kalınlık-incelik ve ünlüsü darsa düzlük-yuvarlaklık uyumlarına uygun olarak *–rıḫ/-ruḫ/-arıḫ/-eriyh/-riyh/-rüyh* biçimlerinde kullanılır*,* Yukarı Aras ağızlarında kalınlık-incelik ve ünlüsü darsa düzlük-yuvarlaklık uyumlarına girmek şartıyla *-rıḫ/-ruḫ/-arıḫ/-erıḫ* biçimlerinde tespit edilmiş, İspir ağızlarında kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *ruḫ/-ruḳ/-aruḫ/-erüḳ* biçimlerinde, Oltu ve Tortum ağızlarında ilk ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla -*ruḫ/-Aruḫ* şekillerinde, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin +z'li şekilleriyle karşılaşıldığı gibi ünlüsü de dar-düz-kalın olarak

görülür -*arıḫ/z/-erıḫ/z/-rıḫ/z* (Gemalmaz 1995-I:363-364); IrTrkmTü.: *-rIġ/-(y)ArIġ* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. *–Aruḫ, alaruḫ, geleruḫ, apararuḫ, taparuḫ* vb.

Ç 2. K. –arsız (KT, 3r 20)

ETü. –yUr sIz/-r sIz/-Ir sIz /-Ur sIz/-Ar sIz (Tekin, 2000: 187); EOTü.: -ArsIz/-UrsIz (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: -rsInIz/-rsUnUz/-ArsInIz/-IrsInIz/-UrsUnUz; GagTü.: -rsInIz/-rsUnUz/-(y)ArsInIz/-IrsInIz/-UrsUnUz; AzTü.: -rsInIz/-(y)ArsInIz; TrkmTü.: -rsIŋIz/-ArsIŋIz.

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Totum ağızlarında ve İspir ağızlarının Norgâh grubunda kalınlık-incelik ve darsa düzlük-yuvarlaklık uyumlarına uygun olarak *-rsIz/-rsUz/-ArsIz* biçimlerinde*,* Olta ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun fakat çoklukla dar ünlülerin yuvarlakları lehinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuş *-rsIz/-rsUz/-ArsIz/-ArsUz* şekillerinde*,* Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin ünlüsü daha çok düz-kalın olarak *-rsız/-Arsız* biçimlerinde görülür. (Gemalmaz 1995-I:366); IrTrkmTü.: -*AsIz/-(y)AsIz* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. -*ArsIz/-ArsUz*.: *alarsız*, *gelersiz*, *apararsız.* Memmedli Azerbaycan'ın edebî dilinde, şimdiki zaman eki olarak kullanılan -*A* ekinin Tebriz ağzında geniş zaman anlamını da bildirdiğini ve bu ekin aynı anlamda daha çok çokluk 2. kişi için *-sīz/-siz/-sūs/-sǖs* şahıs ekleri ile kullanıldığını belirtir: *qazanasīz, keçesiz, düzeldesǖs, ayrılasūs* vb (Memmedli 2008:110).

Ç 3. K. -arler, -arlar (KT, 3r 15)

EOTü.: -ArlAr/-UrlAr (EATüEk 92); MOTü.: TTü.: -rlAr/-ArlAr/-IrlAr/-UrlAr; GagTü.: -rlAr/-(y)ArlAr/-IrlAr/-UrlAr; AzTü.:-rlAr/-(y)ArlAr; TrkmTü.: -rlAr/-ArlAr

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında *-llAr/-AllAr* biçimlerinde*,* Çoruhboyu ağızlarında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak ve darsa daha çok uyum gözetmeksizin yuvarlak şekilleriyle görülür *–ArlAr* (Gemalmaz 1995-I:367); IrTrkmTü.: *-llAr/-AllAr/-(y)AllAr* (Beyatlı 1996: 391); Tebriz ağ. -AllAr: *alallar, gedeller, aparallar*,*tapalla*, *toxdalla* vb. (Memmedli 2008:121-122).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 4. Geniş Zamanın Olumsuz (fiʿl-i nefy) Çekimi

Yazar geniş zamanın olumsuzunun altı şahısta çekimini 1. bâbın 1. faslında 4v sayfasında vermiştir. Aşağıda da hem birinci fasıldaki örnek hem de üçüncü fasıldaki örnekler verilmiştir.

3. T. *-maz*

3. Ç. *-maz-ler~maz-lar*

2. T. *-ma-sın*

2. Ç. *-ma-sız*

1. T. *-mar-am*

1. Ç. *-mar-ıḫ̮*

	vur-	**apar-**	**tap-**
Teklik			
	1. vurmaram	aparmaram	tapmaram
	2. vurmasın	aparmasın	tapmasın
	3. vurmaz	aparmaz	tapmaz
Çokluk			
	1. vurmarıḫ̮	aparmarıḫ̮	tapmarıḫ̮
	2. vurmasız	aparmasız	tapmasız
	3. vurmazler, vurmazlar	aparmazler	tapmazlar

T 1. K. –maram (KT MN11350 4v 13)

ETü. *–mAz men* (Tekin, 2000: 186); DLT: -*mas men* (Atalay 2006 II: 65-21); ME: *-mes men* (Yüce 1993: 126-2); EOTü.: -*mAzAm* (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAm*; TrkmTü.: *-mArIn* ; AzTü.: *-mArAm*

Bkz. ErİlAğ.: Olumsuz Geniş Zaman teklik 1. şahıs eki Erzurum ağzının bütününde kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *-mAm* şekillerindedir (Gemalmaz 1995-I: 363); IrTrkmTü.: *-mAm* Ö.: *almam, vėrmem* vb. (Beyatlı 1996: 392). Tebriz ağ.: geniş zamanın olumsuz biçimi kişilere göre farklı şekilde kendini gösterir. Teklik 1. kişi *-maram/-merem* eki kullanılır. Ö.: *qozamaram, bülmerem,* vurmaram, aparmaram vb; *-mam/-mem* biçimleri daha çok yaygındır, bunların yanı sıra uzun ünlülü biçimleri de kullanılır -*mām/-mēm*; Ö.: *almam, götümem, dözmem, ayrılmām* vb.

Krş. AzDDAt.: Azerbaycan'ın Merkez, Güney-Doğu, Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı (Nahçıvan hariç) ağ. T 1. K. ve Ç 1. K. *–mArAm/-mArIm/-mAyAm, -mArIx/-mArAx/-mAyIx/-mArux/-merüg/-mAruḳ/-merüg/-merüj* biçimlerinde, Azerbaycan'ın Doğu, Kuzey, Kuzey-Doğu ve Nahçıvan ağızları ise T 1. K ve Ç 1. *K –mAnAm/-mAnIm,-mAnIx/-mAnIg/-menuḳ/-menig/-mAnUx* biçimlerinde görülmektedir (AzDDAt.: 160-161).

T 2. K. -masın (KT MN11350 4v 9)

EOTü.: -mAzIn/-mAn (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü.: -*mAzsIn;* TrkmTü.: -mArsIŋ ; AzTü.: *-mAzsAn*

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Tortum ağızları ile İspir ağızlarının Norgâh grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *–mAzsAn/-mAssAn/-mAsAn* biçimlerinde, Oltu ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *–mAzsIn/-mAssIn/-mAsIn/-massun/-mAsUn* biçimlerinde, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin ünlüsü düz-kalın şekillerinde görülür *–mAsın/-mAssın/-mezsın* (Gemalmaz 1995-I: 365-366), AAS.: Anadolu ağızlarının Doğu Grubu ağızlarında geniş zamanın olumsuz teklik 2. kişi için -marsan biçimi tespit edilmiştir Ö.: *almarsan* vb. (Karahan 1996: 74); IrTrkmTü.: *-mAsAv/-mAsAy* Ö.: *almasav, vėrmesev* vb. (Beyatlı 1996: 392).
Tebriz ağ.: teklik 2. şahısta *-mazsan/-mezsen*, kimi zamanda da *z* sesinin düşmesi ile *-masan, -mesen* şeklinde görülür; Ö.: sen tex gede bilmezsen, Hesen yoxsa inana bilmesen. -maz, -mez ekinin -ma, -me biçimi Şeki ve Quba diyalektlerinde de görülür (Memmedli 2008:124).

krş. AzDDAt.: Azerbaycan'ın Merkez, Güney-Doğu, Batı, Kuzey, Kuzey-Batı, Güney-Batı ve Nahçıvan ağızlarında teklik 2. kişi *–mAzsAn/-mAssAn/-massaŋ/-messen/-massıŋ/-messin/-mazsaŋ/-mezsen/-mAsAn/-masā/-mesē* biçimlerinde, Azerbaycan'ın Merkez, Güney-Doğu, Kuzey-Doğu ve Güney-Batı'nın bir kısım ağızlarında teklik 2. kişi *–mArsAn* biçimlerinde görülmektedir (AzDDAt.: 162-163). Bugünkü Tebriz ağızlarında *-mAsAn* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *vurmazsan, aparmasan* vb.

T 3. K. -maz (KT 4v 7)

DLT: -*mas/-maz* (Atalay 2006 II: 65-19, 12-21); ME: *-mAs/-mAz* (Yüce 1993: 127-2, 170-4); EOTü.: *-mAz* (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.:-*mAz*; TrkmTü.: *-mAz*

bkz. ErİlAğ.: *-mAz* (Gemalmaz 1995-I: 368); IrTrkmTü.: *-mAz* (Beyatlı 1996: 393). Tebriz ağ.: 3. şahısta *-maz, -mez,* Ö.: *Türke-deva de büllux, veli türke-deva yaxçı elemez; hele bu tezlıxda onu şērden bıraxmazla.* (Memmedli 2008:124), *vurmaz, aparmaz* vb.

Ç 1. K. -marıḫ (KT 4v 14)

DLT: *-mas mız* (Atalay 2006 II: 66-4); EOTü.: *-mAzUz* (DKK. Ergin 1997: 461); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAyIz*, TrkmTü.: *-mArIs* ; AzTü.: *-mArIḫ/-mArIk*

AAS.: Van, Ahlat, Diyarbakır ve Urfa ağızlarında *-mAnıḫ/-menik*, Muş ağızlarında ise -*mAroḫ/-mAruḫ* biçimleri görülür. Ö.: *almaroḫ*, *olmaruḫ* vb. (Karahan 1996: 74); bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak -*mazıḫ/-meziyh* şekillerindedir, Yukarı Aras ağızlarında ilk ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *-mazıḫ/-meziyh* şekillerindedir, İspir ağızlarında kalınlık-incelik uyumlarına uygun olarak *-mazuḫ/-mezük* şekillerindedir, Oltu ve Tortum ağızlarında ilk ünlüsü kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla –*mazuḫ/-mezuḫ* şekillerindedir, Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında şahıs ekinin +z'li şekilleriyle karşılaşıldığı gibi ünlüsü de düz-dar-kalın olarak görülür -*mAzıḫ/z/-mAyız* (Gemalmaz 1995-I:364); IrTrkmTü.: *-mārıġ/-mēriġ* (Beyatlı 1996: 392).

bugünkü Tebriz ağızlarında -*mAruḫ* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *vurmaruḫ*, *aparmaruḫ* vb.

Ç 2. K. –masiz (KT 4v 11)

MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAzsIz*, TrkmTü.: *-mArsIŋIz*; AAS.: Muş merkez, Bulanık ve Malazgirt ağzında olumsuz geniş zaman eki, olumsuz eki ile *-r* geniş zaman ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ö.: *almarsız* vb.

bkz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu, Yukarı Aras ve Tortum ağızlarında, ve İspir ağızlarının Norgâh grubunda kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak *–mAzsIz*/-*mAssIz*/*-mAsIz* biçimdedir, Oltu ağızlarında ve İspir ağızlarının Hunut grubunda

kalınlık-incelik uyumuna uygun, fakat çoklukla şahıs ekininünlüsü yuvarlaklaşmış olarak -*mAzsIz*/-*mAssUz*/-*mAsUz* biçimindedir, Şenkaya-Olur Türkmen ağızalrında şahıs ekinin ünlüsü düz-kalın şekliyle görülür -*mAssız*/-*mAsız* (Gemalmaz 1995-I: 366-367); IrTrkmTü.: *-māsız/-mēsiz* Ö.: *almāsız*, *vérmēsiz* (Beyatlı 1996: 392).

Tebriz ağ.: -*mAzsIz* Ö.: *qoymazsız* vb. (Memmedli 2008:124). Bugünkü Tebriz ağızlarında *–mAzsIz/-mAsIz* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *vurmazsız*, *aparmasız* vb.

Ç 3. K. –mazler, -mazlar (KT 4v 8)

DLT: -*maslar* (Atalay 2006 II: 65-26); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: -*mAzlAr*; TrkmTü.: -*mAzlAr*. ErİlAğ.: -*mAzlAr* (Gemalmaz 1995-I: 368); IrTrkmTü.: -*mAzlAr* (Beyatlı 1996: 392).

Tebriz ağ.: çokluk 3. şahısta –mAzlAr ~-*mAzlA* biçimleri kullanılır. Ö.: *bıraḫmazla, vérmezle, gel-mezler, almazlar*

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Yazar öğrenilen geçmiş zamanı 4. fasılda 10r sayfasında anlatmaktadır. Bu bölümde çekimler 1. fasıldaki gibi detaylı anlatılmamıştır. Ama yazar, o dönem Tebriz ağzında öğrenilen geçmiş zamanın hem *-Ip/-Up* hem de -*mIş* ekleri ile yapıldığını söylemektedir. Teklik ve çokluk 1. kişinin *-Ip/-Up* ekleri ile yapılmadığına da dikkat çekmektedir. Ayrıca aynı bölümde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesini de kaydetmektedir. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin teklik ve çokluk 1. kişilerde -*üp* eki ile de yapıldığı görülmektedir (MN11350 10r). Bu kısımda örnek fiil olarak *gör-* alınmıştır. Bu özellik bugünkü Tebriz ağızlarında da görülmektedir.

3. T. *-miş*	*-üp*
3. Ç. *-mişler*	*-üpler*
2. T. *-mişsen*	*-üpsen*
2. Ç. *-mişsiz*	*-üpsiz*
1. T. *-mişem*	*-Ø*
1. Ç. *-mişiḫ*	*-Ø*

gör-

Teklik

1. görmişem	*-Ø*
2. görmişsen	görüpsen
3. görmiş	görüp

Çokluk

1. görmişiḫ	*-Ø*
2. görmişsiz	görüpsiz
3. görmişler	görüpler

T 1. k. -mişem (KT, MN11350 10r 18)

ETü.: *-miş män* (Tekin 2000: 190); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mIşIm/-mUşUm;* AzTü.:*-mIşAm/-mUşAm;* TrkmTü.: *-IpdIrIn*/*-UpdIrIn* , Türkmen Türçesinde *-mIş* biçimleri nadiren ve özel durumlarda kullanılır.

ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında genellikle Öğrenilen Geçmiş zaman Teklik 1. kişi eki ünlü uyumlarına uygun olarak *-mIşAm/-mUşAm* biçimlerinde kullanılır. İspir ağızlarında genellikle dar ünlüsü dar-düz-ince kalmak ve geniş ünlüsü fiilin son hecesinin ünlüsüyle kalınlık-incelik uyumuna girmek şartıyla *-mIşAm* biçimlerinde kullanılır.Tortum ağızlarında ise sadece tek biçimli *-mişem* biçiminde tespit edilmiştir. Oltu ağızlarında teklik 1. kişi herhangi bir uyum gözetmeksizin yalnız *-mişim* şeklinde görülmektedir. (Gemalmaz 1995-I:350).

Tebriz ağ.: Öğrenilen geçmiş zaman teklik 1. kişi Tebriz ağzında ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi *-mIşAm*/*-mUşAm* biçimlerinde görülmektedir. Ö.: *yaşamışam, toḫımışam, görmüşem* vb. (Memmedli 2008:111). Bugünkü Tebriz ağzında *-mIşAm/-mUşAm* biçimleri görülmektedir. Ö.: *tapmışam, gėdmişem*, *aparmışam, vurmuşam* vb.

T 2. K. -mişsen(KT, MN11350 10r 17)

EOTü.: - mIşsIn/-(y)Up durusın (EATüEk 80); MOTü.: TTü., -mIşsIn/-mUşsUn; GagTü.: -mIşIn/-mUşU; AzTü.: -mIşAm/-mUşAm ; TrkmTü.: -IpdIrsIñ/-UpdIrsıñ. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında genellikle ünlü uyumlarına uygun olarak *-mIssAn/-mUssAn/-mısan* biçimlerinde kullanılır. İspir ağızlarında *-mişsAn*, Tortum ağızlarında *-mişsen*, Oltu ağızlarında *-mişsin* ve

Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında herhangi bir uyum gözetmeksizin -mişin biçimlerinde tespit edilmektedir (Gemalmaz 1995-I:350-351);

Tebriz ağ.: Teklik 2. şahısta *-mIsAn*/*-mUsAn* biçimlerinin yanı sıra *-IpsAn*/*-UpsAn* biçimleri de görülür. Ö.: *yatmısan, bişirmisen, yazıpsan, çekipsen* vb. (Memmedli 2008:107-111); Bugünkü Tebriz ağzında *–mIsAn/-mUsAn/-IpsAn/-UpsAn* biçimleri görülür. Ö.: almısan, alıpsan vb.

T 3. K. -miş (KT, MN11350 10r 17)

ETü. *-mIş/-mIş ol* (Erdal, 2004: 293-301); EOTü.: *-mIş/-(y)Up durur/-(y)Up dur* (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mIş*/*-mUş;* AzTü.:*-mIş/-mUş;* TrkmTü.: *-IpdIr*/*-UpdIr.* ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında genellikle ünlü uyumlarına uygun olarak *-mIş/-mUş,* Çoruhboyu ağızlarında ise yalnız *-miş* biçimlerinde görülmektedir (Gemalmaz 1995-I:352);

AzDDAt.: Öğrenilen geçmiş zaman Azerbaycan Diyalektoloji Atlası Programının 73. sorusunu oluşturmaktadır. Azerbaycan ağızlarında bu zaman şöyledir: Azerbaycan'ın Doğu, Kuzry-Doğu, Güney-Doğu ve Nahçivan ağızlarının bir kısmında *-Ib/-Ub* biçimleri, Merkez, Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızalrında *-If/-Uf* biçimleri, Digah, Arapkadim, Afatlı, Ahmetli, Ziybe, Zalam, Çahırlı, Çilegir, Hacışeker, Hökmali vb. ağızalarda *-Ip/-Up,* Aşağı Ayıblı, Baş Göynük, Alhaslı, Baş Dize, Bedirkala, Boyat, Büyük Dehne vb. ağızlarında *-ItdI/-UtdU* biçimlerinde, Ağbil, Aşağı Maralan, Banke, Baş Emirhanlı, Habur, Havalı, Hallı, Lenin kend, Lekit, Karı Kışlak, Kızıl Ağaç vb. ağızlarında *-IfdI/-UfdU*, Biçenek, Biğir, Alilambeyli, Gilezi, Zerne, Semyonovka, Cerimbel, Şahseven vb. ağızlarında *-IbdI/-UbdU*, Ağdam, Azaplı, Benenyar, Bercan, Sularıbağ, Tülü, Türkan, Hanegah vb. ağızlarında *-IpdI/-UpdU* biçimlerinde tespit edilmiştir. (AzDDAt. 1990: 154-155).

Tebriz ağ.: Teklik 3. kişide *-Ip/-Up* ekleri kullanılır. Ö.: *alıp, tapıp, görüşüp* vb. (Memmedli 2008:112).

Ç 1. K. -mişiẖ (KT, MN11350 10r 18)

MOTü.: TTü.: -mIşIz/-mUşUz; GagTü.: -mIşIk/-mUşUk; AzTü.:-mIşIẖ/-mUşUẖ; TrkmTü.: -IpdIrIs/-UpdIrIs. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında *-mışıẖ/-mişiyh/-muşuẖ/-müşüyh,* Yukarı Aras ağızlarında *-mIşıẖ/-mUşuẖ,* İspir ağızlarında -

mişuḫ/-mişük, Oltu ve Tortum ağızlarında yalnız tek biçimli *-mişuḫ* biçimlerinde tespit edilmiştir.(Gemalmaz 1995-I: 350);

AzDDAt.: Azerbaycanın Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızları: Zengilan, Qubadlı, Laçın, Kelbecer, Gence, Daşkesen, Gedebey, Qazax, Ağstafa, şemkir, Şeki, Oğuz, Qax, Füzuli Cebaryıl, Xankendi, Mingeçevir, Naftalan, Naxçıvan Muxtar Respublikasi: Ordubad, Culfanın büyük kesmı, Şahbuz, Qıvraq, Azerbaycanın Güney-Doğu ağızları: Lerik, Yardımlı'nın büyük kısmı ve Azerbaycan'ın Doğu ağızları: Bakı, Bilgeh, Nardaran, Saray vb.'de kişi işaretleyici olarak *-aġ/-eg* biçimleri kullanılmaktadır.

Azerbaycanın Batı ağızları: Türkan, Buzovna, Cumgayıt, Hızı, Siyezen, Deveçi, Hudat, Haçmaz, Kusar, Kuba, Kebele, İsmayıllı, Şamaxı, Ağsu, Ağdaş, Göyçay, Zerdab, İmişli, Kürdemir, Sabirabad, Saatlıi Bilesuvar, Neftçala, Celilabad, Masallı vb. *–aġun/-aġın/-egin/-eyin/-egün/-eyün* biçimleri kullanılır.
Azerbaycan'ın Kuzey-Doğu ağızlarından Hudat ve Kuba ağızları *–aġuz/-egüz* biçimleri kullanılır (AzDDAt: 148-149).

Tebriz ağ.: Çokluk 1. kişi *-mIşuḫ/-muşuḫ* biçiminde kullanılır. Ö.: *sarımışuḫ, ḳalmışuḫ, ḳorumuşuḫ, bürümuşuḫ, vurmuşuḫ, gėtmişuḫ* vb. (Memmedli 2008: 111);

Ç 2. K. -mişsiz (KT, MN11350 10r 17)

EOTü.: -mIşsIz (EATüEk 80); MOTü.: TTü.: -mIşsInIz/-mUşsUnUz; GagTü.: -mIşInIz/-mUşUnUz; AzTü.: -mIşsInIz/-mIsInIz/-mUşsUnuz/-mUsUnUz; TrkmTü.: -IpdIrsIñIz/-UpdIrsIñIz. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında *-mIssIz/-mUssUz,* İspir ağızlarında *–mişsIz,* Oltu ve Torum ağzılarında ise *-mişsiz/-mişiz* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:345-346);

Tebriz ağ.: Öğrenilen geçmiş zaman çokluk 2. kişi *-mIsŪz/-mUsŪz/-IpsŪz/-UpsŪz* biçimlerinde kullanılır. Ö.: *yıġışmısūz, deymisǖz, vurupsūz, götürüpsǖz* vb. (Memmedli 2008:111).

Ç 3. K. -mişler (KT, MN11350 10r 17)

EOTü.: -mIşlAr/-(y)Up dururlar/-(y)Up durlar (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü.: -mIşlAr/-mUşlAr ; TrkmTü.: -IpdIrlAr/-UpdIrlAr. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve Yukarı Aras ağızlarında *-mIşlAr/-mUşlAr,* İspir ağızlarında *-mişlAr,* Oltu

ve Torum ağzılarında ise -*mişler* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:346).

Tebriz ağ.: Çokluk 3. şahısta -*IplA/-UplA* biçimleri tespit edilmiştir. Ö.: *yaradıpla*, *çalıpla, dadanıpla* vb. (Memmedli 2008:112).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 6. Gelecek Zamanın Çekimi

Yazar 4. fasılda 10r sayfasında gelecek zamanın çekimini vermiştir. Birinci fasıldaki gibi açıklamalara yer verilmemiştir. Yazar teklik ve çokluk 1. kişilerde gelecek zamanı gelecek zamanın hikayesiyle karıştırmıştır. Örnek fiili olarak *vur-* fiili alınmıştır.

3. T. *-acağdır*

3. Ç. *-acağdılar*

2. T. *-acağsan*

2. Ç. *-acağsız*

1. T. -*acağam*

1. Ç. *-acağıḫ*

vur-

Teklik

1. vuracağam
2. vuracağsan
3. vuracağdır

Çokluk

1. vuracağıḫ
2. vuracağsız
3. vuracağdılar

T 1. k. -acağam (KT, MN11350 10r 10)

DLT.: -, EOTü.: (y)AcAGIn, fakat -(y)IsArvAn/-(y)IsArvAnIn/-(y)IsArIn/-IsArAm/-(y)Am/--sAm gerek biçimleri de (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: -(y)AcAğIm; GagTü.: -(y)AcAm; AzTü.:-(y)acağam/-(y)eceyem; TrkmTü.: men –caḳ/ men -cek. ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında *–(y)acağam/-(y)ecegem,* İspir ağızlarında *–(y)AcAm,* Oltu ağızlarında *-(y)acam/-(y)ecam* ve Yukarı Aras ve Torum ağzılarında *–(y)AcAğam*/*-(y)ecağam* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:358); IrTrkmTü.: *-AcAğAm* (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağ.: Gelecek zaman teklik 1. kişi *-Acaġam/-ecam* biçimlerinde kullanılır. Ö.: alacaġam, oḫuyacaġam, üşüyecaġam vb. *-ecam* biçimi Azerbaycan'ın Nahçivan, Şeki, Muğan, Zaqatala-Qaḫ ağızlarında da tespit edilmiştir (Memmedli 2008:119); Bugünkü Tebriz ağzında da Memmedli'nin eserinde olduğu gibi *-Acağam/-ecam* biçimlerinde görülmektedir. Ö.: *tapacaġam*, *gėdecam* vb.

T 2. K. -acaġsan (KT, MN11350 10r 9)

ETü.: -; EOTü.: *-(y)AcAksIn,* fakat *-(y)IsArsIn/-(y)AsIn* de (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: *-(y)AcAksIn*; GagTü.: *-(y)AcAn* ; AzTü.: *-acaķsan*/*-eceksen;* TrkmTü.: sen *-caķ*/ sen *–cek.* ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında *-(y)acaḫsan*/*-(y)eceyhsen,* İspir ağızlarının Hunut grubunda *-(y)AcAsIn,* Oltu ağızlarında *-(y)acaḫsın/-(y)ecaḫsın* ve Yukarı Aras ve Torum ağzılarında *-(y)AcAḫsan*/*-(y)ecaḫsan* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:360); IrTrkmTü.: *-AcAġsAn* (Beyatlı 1996: 393).

AzDDAt.: Azerbaycan Diyalektoloji Atlasının 80. sorusunu oluşturan gelecek zaman teklik ve çokluk 2. kişi Azerbaycan ağızlarında şöyledir: Azerbaycan'ın Doğu, Kuzey-Doğu, Güney-Doğu, Kuzey ağızlarının bir kısmı ve Nahçivan ağızlarının bir kısmı *-acaġ/-ecek* biçimlerinde, Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızları *-AjAḫ* biçimlerinde tespit edilmiştir. Gelecek zamanın teklik ve çokluk 2. şahıslarının kayd edilmiş diğer biçimleri ise şunlardır: *-As/-Ā/-ey/-eyIs/-Aş/-AcA/-AjA/-cI/-cU/-IyA* (AzDDAt 1990: 158-159); Tebriz ağ.: Teklik 2. kişide *-Acaḫsan* biçimi kullanılır. Ö.: görecaḫsan, dönecaḫsan vb. (Memmedli 2008:107-119).

Bugünkü Tebriz ağzında ise *-Acaḫsan* biçimleri görülür. Ö.: aparacaḫsan, ölecaḫsan, vuracaḫsan vb.

T 3. K. -acaġdır (KT, MN11350 10r 9)

ETü. -; EOTü.: -, fakat -(y)*IsAr/-(y)A/-sA gerek/-dAçI* (EATüEk 100); MOTü.: TTü., GagTü.: -(y)*AcAk;* AzTü.:*-(y)acaķ/-(y)ecek;* TrkmTü.: ol *-caķ*/ ol *-cek.*

ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve İspir ağızlarında *-(y)acaḫ*/*-(y)eceyh,* Yukarı Aras, Oltu ve Tortum ağızlarında *-(y)AcAḫ,* Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında ise *-acaḫ/-(y)eceyh* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:362); IrTrkmTü.: *-AcAġ*

(Beyatlı 1996: 393). Tebriz ağ.: teklik 3. kişide *-AcAḫ* eki kullanılır. Ö.: *donacaḫ, bilecaḫ, düzelecaḫ* vb. (Memmedli 2008:119).

Ç 1. K. -acaġıḫ (KT, MN11350 10r 10)

ETü.-; EOTü.: -, fakat -(y)*IArUz/-(y)AvUz/-sAvUz gerek* (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: -(y)*AcAğIz;* GagTü.: *-(y)AcAz;* AzTü.:*-acağıḫ/-eceyik*; TrkmTü.: biz -*caḳ*/ biz -*cek.* ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında -(y)*acayıḫ*/-(y)*eceyiyh/-(y)eceyig,* Yukarı Aras ağızlarında *-(y)acayıḫ/-(y)ecayıḫ/-(y)eceyıḫ,* İspir ağızlarının Hunut grubunda -*(y)acayuḫ/-(y)eceyük,* İspir ağızlarının Norgâh grubunda *-(y)acawuḫ/-(y)ecewük*, Oltu ağızlarında *-(y)AcAwuḫ/-(y)Acayuḫ/-(y)AcAyıḫ/-(y)ecAyıḫ,* Torum ağızlarında *-(y)Aceyuḫ* ve Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında *-(y)Aceyiḫ* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:359-360); IrTrkmTü.: *-AcAġIġ* (Beyatlı 1996: 393);

Tebriz ağ.: Çokluk 1. şahısta -*acaġuḫ/-Acıyuḫ* biçimleri kullanılır. Ö.: *çıḫacaġuḫ*, *gėdecaġuḫ/gideciyuḫ*, *tutaciyuḫ*, *getireciyuḫ* vb. (Memmedli 2008: 119); Bugünkü Tebriz ağzında ise -*acaġuḫ/-Acıyuḫ* biçimlerinde görülür.

Ç 2. K. -acağsız (KT, MN11350 10r 9)

ETü. -; EOTü.: *-(y)AcAksIz* fakat *-(y)IsArsIz/-(y)AsIz* de (EATüEk 100); MOTü.: TTü.: -(y)*AcAksInIz;* GagTü.: *-(y)AcAnIz;* AzTü.: *-acaḳsınız/-eceksiniz;* TrkmTü.: siz *-caḳ* / siz *–cek.* ErİlAğ.: Yukarı Karasu ağızlarında -*(y)acaḫsız/-(y)eceyhsiz,* Yukarı Aras, Oltu ve Tortum ağızlarında çokluk 2. şahıs *-(y)acaḫsız/-(y)ecaḫız,* İspir ağızlarında -*(y)AcAsız,* Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında ise -*acaḫsız/-(y)eceyhsiz* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:345-361); IrTrkmTü.: -*AcAġsIz* (Bayatlı 1996: 393).

Tebriz ağ.: Çokluk 2. şahısta -*Acaḫsıs/-Acaḫsus/-Acaḫsız/-Acaḫsuz* biçimi kullanılır. Ö.: *alacaḫsus, düşecaḫsus, girecaḫsus* vb. (Memmedli 2008:119).

Ç 3. K. -acaġdılar (KT, MN11350 10r 9)

EOTü.: -, fakat -*(y)IsArlAr/-(y)AlAr/(y)*sAlAr *gerek* (EATüEk 100); MOTü.: TTü., GagTü.: -*(y)AcAklAr;* AzTü.: -*acaḳlar/-ecekler*, TrkmTü.: olar -*caḳ/* olar *-cek.*

ErİlAğ.: Yukarı Karasu ve İspir ağızlarında *-(y)acaḫler/-(y)eceyhler,* Yukarı Aras, Oltu ve Tortum ağızlarında -*(y)AcAḫlAr,* Şenkaya-Olur Türkmen ağızlarında

ise *-acah̯lar/-(y)eceyhler* biçimlerinde tespit edilmiştir (Gemalmaz 1995-I:362); IrTrkmTü.: *-AcAġlAr* (Beyatlı 1996: 394).

Tebriz ağ.: Çokluk 3. şahısta *-Acah̯lar ~-Acah̯la* biçimi tespit edilmiştir. Ö.: girecah̯la, birleşecah̯la, beleşdirecah̯la vb. (Memmedli 2008:111), *vıracah̯lar, söyecah̯lar* vb.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 7. Emir Fiili (fi‘l-i emr)

Yazar emir fiilinin de diğer fiiller gibi altı şahısta çekiminin olduğunu belirttikten sonra teklik üçüncü kişi kısmında bu kişinin 19. yüzyılda Tebriz ağzında *vursın* biçiminde geçtiğini kaydetmekte, ve kimi Türklerin teklik 3. kişi için *gerek vursın* biçiminde söylediklerine de dikkat çekmektedir. Teklik 1. kişi MN11350 numaralı nüshada *vuram* ve MN6563 numaralı nüshada *vurum* biçiminde geçmektedir. Teklik ve çokluk 1. kişide her iki nüshada da, üçüncü fasıldaki fiil örneklerinden *aparmak* örneği şimdiki zamanla karıştırılmıştır. Fiilin ince sıradan örneği olmadığı için ince sıradan çekimi de görülmemektedir. Bu bölümde de 1. ve 3. fasıldaki örnekler verilmiştir.

3. T. *-sın*

3. Ç. *-sınlAr*

2. T. *-Ø*

2. Ç. *-ız*

1. T. *-am/-um*

1. Ç. *-ah̯/-aḳ*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vur-am (MN11350 4r 2-3), vur-um (MN6563 75v 3)	apararım	tapım
	2. vur	apar	tap
	3. vursın	aparsın	tapsın
Çokluk			
	1. vur-ah̯, vur-aḳ	apararıh̯ doğrusu aparah̯	tapah̯
	2. vur-ız	aparız	tapız
	3. vur-sınler, vur-sınlar	aparsınler	tapsınler

T 1. k. -am, -um/-ım (KT, MN6563 75v 3)

ETü. -AyIn (Tekin, 2000: 182); EOTü.: *-(y)AvAn/-(y)AvAm/-(y)Am/-(y)AyIn/-(y)AyIm* (EATüEk 105); MOTü.: TTü.: *-AyIm;* GagTü.: *-AyIm;* AzTü.: *-Im/-Um;* TrkmTü.: -AyIn. ErİlAğ.: *-Ø+* (Gemalmaz 1995-I:345); IrTrkmTü.: *-Im/-Um* (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağ. Tebriz ağzında emrin 1. kişi tekinde şahıs eki iki biçimlidir: *-ım/-im*, Ö.: *dolanım, görim*, vb. By özelliğe Azerbaycan Bakı, Şamaẖı diyalektlerinde ve Mereze ilçesinin ağızlarında da rast gelmek mümkündür (Memmedli 2008:107). Bugünkü Tebriz ağzında *-Um/-Im* biçimlerinde görülmektedir. Ö.: *tapım*, *gėdim, öpüm*, *aparım*, *vurum* vb.

T 2. K. –Ø (KT, MN11350 3v 20)

ETü. *Ø/-(X)gIl* (Tekin, 2000: 180--181); DLT: *-ġIl/-ḳıl/-kil* (Korkmaz 2005 I: 249); EOTü.: - *Ø/-gI* (EATüEk 105); ME: *-ġIl* (Yüce 1993: 27); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: *Ø ;* TrkmTü.: -gIn/-gUn/-Ay

ErİlAğ.: *+Ø,* Dilek-Şart kipinin Teklik 2. şahsı /a/ ünlemiyle kullanıldığında emir 2. şahıs ifadesi taşır ö.: *alsana*, *oẖusana*, Emir Teklik 2. şahıs ayrıca zarf-fiil olarak kullanılır ö.: *yavral yaẖar* ‘yalvarıp yakararak’ (Gemalmaz 1995-I:345); IrTrkmTü.: *-Ø/-ginen/-kinen* (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağzına ait kimi ülkelerde çalışılmış diyalektoloji metinlerinde emir şeklinin teklik 2. şahsı değişik şekilde gösterilmiş. Yabancı âlimlerden K. Foy’un topladığı metinlerde emir şeklinin teklik 2. şahsı yalnız *-ginen* eki ile ifade olunur. Halbuki bu şahsın teklik biçimi H. Ritter’de eksiz, S. Şapşal’da ise hem *-ginen* eki ile, hem de eksiz işlenmiştir. Memmedli Tebriz ağzının araştırılması ile alakalı baktığı diyalektolojik materyallerde bu biçimlerin ikisini de tespit etmiştir. *aparginen, dur, qaç* vb. Tebriz ağzında *-ıynan,- iynen, -ynan, -ynen* biçimleri de göülür; Ö.: *çıxıynan*, *yeynen, yeriynen*, aynı biçimin *-yne* şekli de ‘demek’ sözünde kendini gösterir; *Dīr indiki me: yīrsen deyne ki, ala qarqa, bala qarqa, balaları yetim qalan qarğa vay!* (Memmedli 2008:107-108).

AzDDAt.: Azerbaycan ağızlarında Emir fiilinin Teklik İkinci Kişi için şu ekler kullanılmaktadır: *-Ø/-gınan/-ginen/-gunan/-günen/-gine/-nan/-nen/-ınan/-inen/-unan/-*

ünen/-ıynan/-iynen/-ḳınan/-ginen (150-151). Bugünkü Tebriz ağzında *Ø/-gInAn* biçimleri görülür.

T 3. K. -sın (KT, MN11350 3v 15)

ETü. *-zUn/-çun* (Tekin, 2000: 181-182); DLT: -sUn (Korkmaz 2005 I: 250); EOTü.: -sUn (EATüEk 105); ME: -sUn (Yüce 1993: 28); MOTü.: TTü., GagTü., TrkmTü.ve AzTü.:*-sIn/-sUn;*

ErİlAğ.: bütün Erzurum ağızlarında Emir 3. şahıs eki Türkiye Türlçesi aydın konuşmasında olduğu gibidir. Ancak Erzurum'un Çoruhboyu ağızlarında bu ekin ünlüsünün bazan uyum gözetmeksizin yuvarlak olduğu görülür. Ö.: *alsın, gelsün* (Gemalmaz 1995-I:346); IrTrkmTü.: *-sIn/-sUn* (Beyatlı 1996: 393).

Tebriz ağ.: teklik 3. kişide *-sIn/-sUn* ekleri kullanılır. Ö.: *alsın, görüşsün* (Memmedli 2008:110).

Ç 1. K. -aẖ, -aḳ (KT, MN11350 4r 4)

ETü. *–lIm/-AlIm* (Tekin, 2000: 182); EOTü.: *-(y)AvUz/-(y)Alum* (EATüEk 105); ME: *-r/-Ur/-Ar* (Yüce 1993: 27-28); MOTü.: TTü., GagTü.: *-(y)AlIm;* AzTü.: *-Aẖ/-Ak*; TrkmTü.: *-AlIn*

AAS.: Çokluk 1. şahıs emir eki *-AlIm* Doğu Grubu ve Batı Grubu ağızlarının bir kısmında pek az kullanılır. Bu ekin yerini istek eki *-A* almıştır. Ö.: VI., VII., VIII. Gruptaki Adana, Adıyaman, Ankara (Nallıhan, Kızılcahamam, Beypazarı, Ayaş, Çamlıdere, Güdül hariç), Kızılırmak bucağı (çankırı), Çorum merkez ilçesi ve güneyindeki yöreler, Gaziantep, Tarsusu, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırşehir, Malatya, Nevşehir vb.ağızlarında emir çokluk 1. kişilerde *-Ak/-Aẖ* biçimleri karşımıza çıkmaktadır. Ö.: *verek, baẖaẖ, dökek, bulaẖ, geçek* vb. (karahan 1996: 49, 103) ; IrTrkmTü.: *-aġ* (Beyatlı 1996: 393).

AzDDAt.: Azerbaycanın Batı, Kuzey-Batı ve Güney-Batı ağızları: Zengilan, Qubadlı, Laçın, Kelbecer, Gence, Daşkesen, Gedebey, Qazax, Ağstafa, şemkir, Şeki, Oğuz, Qax, Füzuli Cebaryıl, Xankendi, Mingeçevir, Naftalan, Naxçıvan Muxtar Respublikasi: Ordubad, Culfanın büyük kesmı, Şahbuz, Qıvraq, Azerbaycanın Güney-Doğu ağızları: Lerik, Yardımlı'nın büyük kısmı ve Azerbaycan'ın Doğu ağızları: Bakı, Bilgeh, Nardaran, Saray vb. *-aġ/-eg* biçimleri kullanılmaktadır.

Azerbaycanın Batı ağızları: Türkan, Buzovna, Cumqayıt, Xızı, Siyezen, Deveçi, Xudat, Xaçmaz, Qusar, Quba, Qebele, İsmayıllı, Şamaxı, Ağsu, Ağdaş, Göyçay, Zerdab, İmişli, Kürdemir, Sabirabad, Saatlıi Bilesuvar, Neftçala, Celilabad, Masallı vb. *–aġun/-aġın/-egin/-eyin/-egün/-eyün* biçimleri kullanılır.

Azerbaycan'ın Kuzey-Doğu ağızlarından Xudat ve Quba ağızları *–aġuz/-egüz* biçimleri kullanılır (AzDDAt: 148-149).

M. Şireliyev ve R. Rüstemov Tebriz ağzında emrin çokluk 1. şahısta tek biçimli *-aḫ* ekinin kullanıldığı kaydetmişlerdir. Amerika âlimi V. Haunzenholder ile M. Lütfizade'nın konuşma sözlüğü şeklinde bastıkları 'Azerbaycan dilinin esas kursu' kitabında Tebriz diyalektinin bu özelliği gösterilmiştir. Ö.: *kesax, dolanax* vb. (Memmedli 2008:107). Bugünkü Tebriz ağzında de emrin çokluk 1. şahsı tek biçimli olarak *-aḫ* biçiminde görülür. Ö.: *vuraḫ, gėdaḫ, öpaḫ* vb.

Ç 2. K. -ız (KT, MN11350 4r 1, 8r 5, 8r 11)

ETü. *-Iŋ/-Uŋ/-IŋlAr/-UŋlAr* (Tekin, 2004: 181); DLT: Kâşgarlı, eserinin fiiller bölümünde Oğuzcadaki çekimli fiillerle ilgili bazı açıklamalar yapmıştır. Emir kipinde Türklerin (Karahanlıların), fiil kök ve tabanları üzerine, ikinci şahıs teklik biçiminde *-ġIl/-ḳıl/-kil* (I, 43-45), çokluk çekiminde *-ñlAr* eklerini getirmelerine karşılık (II, 45), Oğuzlarla Kıpçakların 2. şahıs teklik için yalnız fiil kök ve tabanını kullandıkları, çokluk için de *-Iñ* ekini eklediklerini bildiriyor (Korkmaz 2005 I: 249),; ME: *-ŋ* (Yüce 1993: 28); EOTü.: -(U)ŋ/-(U)ŋUz (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü.: *-InIz/-UnUz*; AzTü.: -In/-Un; TrkmTü.: - *Iñ/-Uñ.* ErİlAğ.: *-(y)In/-(y)Un, -(i)yIn* (Gemalmaz 1995-I:345-346); IrTrkmTü.: *-n/-vun* (Kerkük ağzı) *-yın* (Kifri ağzı) (Bayatlı 1996: 393).

AzDDAt.: Azerbaycan'ın Balaken, Zaqatala, Qax, Şeki, Ağdaş, Nahçivan özerk cumhuriyeti ağızları *–In/-Un* biçimlerinde kullanılır, Astara, Lenkeran, Celilabad merkez, Kusar ve Kuba ağızlarında *–Uz* biçimlerinde, Tomuz, Şemkir, Gedebey ağızlarında *–An/-ēn/-ėn* biçimlerinde, Doğu, Kuzey-Doğu, Güney-Doğu ağızlarında *-Un* biçimlerinde ve Batı, Kuzey-Bat ve, Güney-Batı ağızlarında *–Iŋ/-Uŋ* biçimlerinde kullanıldığı görülmektedir(152-153). Bugünkü Tebriz ağzında emrin çokluk 2. şahsı -In/-Un/-Iz/-Uz biçimlerinde görülür. Ö.: *vurun, gėdin, öpün* vb. *-Iz/-Uz*'li biçimler seyrektir ve daha çok saygılı ve nezaketli kullanımlarda görülür.

Ç 3. K. -sınler, sınlar (KT, 3v 17)

EOTü.: -sUnlAr (EATüEk 105); MOTü.: TTü., GagTü., AzTü. ve TrkmTü.: -*sInlAr/-sUnlAr*. ErİlAğ.: Emir Çokluk 3. şahıs, Teklik 3. şahıs şeklinin üzerine -*lAr* eklerinin -*nAr* şekillerinde getirilmesiyle elde edilir -*sInnAr*, *sUnnAr* (Gemalmaz 1995-I:346); IrTrkmTü.: *-sInlAr/-sInnAr/-sUnnAr* (Beyatlı 1996: 394).

Tebriz ağ.: -sInnAr/-sUnnAr/ -sInnA/-sUnnA, tapşırsınna, dağıtsınna vb. (Memmedli 2008:108).

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 8. Emir Fiilinin Olumsuz (fiʿl-i nehy) Çekimi

Yazar bu kısımda emrin olumsuzunun da altı şahısta çekiminin olduğuna değinmekte ve teklik 3. şahıstan başlayarak çekimleri Arap gramerine göre ayırmaktadır. Bu bölümde de 1. ve 3. fasıldaki örnekler verilmiştir. 3. fasıldaki, *vur-* dâhil bütün örneklerin çekiminde çokluk 2. kişi emir çekimi geniş zamanın olumsuz biçimi ile karıştırılmış, *-mayız* yerine *–masız* olarak çekilmiştir.

3. T. *-masın/-mesin*

3. Ç. *-masınlAr/-mesinler*

2. T. *-mA*

2. Ç. *-mayız*

1. T. *-mıyam*

1. Ç. *-mıyaḫ/-mıyaḳ*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vurmıyam	aparmıyam	tapmıyam
	2. vurme, vurma	aparma	tapma
	3. vurmesin, vurmasın	aparmasın	tapmasın
Çokluk			
	1. vurmıyaḫ, vurmıyaḳ	aparmıyaḫ	tapmıyaḫ
	2. vurmayız, fakat vurmasız (8r ..) da	aparmasız	tapmasız
	3. vurmesinler, vurmasınlar	aparmasınler	tapmasınler

T 1. K. -mıyam (KT MN11350 4r 15)

MOTü.: TTü., TrkmTü. ve GagTü.: *-mAyAyIm*; AzTü.: *-mIyAm*

IrTrkmTü.: *-mIyIm* (mIyAyIm) (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz teklik 1. kişisi *-mIyIm* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmıyım, öpmiyim, almıyım* vb.

T 2. K. –ma, -me (KT 4r 11)

DLT: *-manğız/-ma* (Atalay 2006: II 45-16, 64-12,); MOTü.: TTü., GagTü. ve AzTü.: -mA *;* TrkmTü.: *-mAgIn*/*-mAgUn*/*-mAy.* IrTrkmTü.: *-mA* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz teklik 2. kişisi *-mA* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurma, öpme, alma* vb.

T 3. K. –māsın, -mesin (KT 4r 7)

ETü. *-mazun* (Tekin, 2000: 182); DLT: *-masun* (Atalay 2006 III: 311-23); MOTü.: TTü., TrkmTü., GagTü. ve AzTü.: *-mAsIn;* IrTrkmTü.: *-māsın/-mēsin* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz teklik 3. kişisi *-mAsIn* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmasın, öpmesin, almasın, aparmasın* vb.

Ç 1. K. –mıyaẖ, -mıyaḳ (KT 4r 17)

ETü.: -mAlIm (Tekin, 2000: 180--181); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAyAlIm;* AzTü.: *-mIyAẖ*/*-mIyAk*; TrkmTü.: *-mAyAlIn.* IrTrkmTü.: *-mIyAġ* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz çokluk 1. kişisi *-mIyaẖ* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmıyaẖ, öpmiyaẖ, almıyaẖ* vb.

Ç 2. K. –mayız (KT 4r 13)

ETü. *-mAŋ* (Tekin, 2000: 180-181); MOTü.: TTü., GagTü.: *-mAyInIz*, AzTü.:-*mAyIn;* TrkmTü.: *-mAyIñ*

IrTrkmTü.: *-māvŭn* (Kerkük ağ.)*, -māyın* (Kifri) (Beyatlı 1996: 393), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz çokluk 2. kişisi *-mıyın*/*-mėyin*/*-meyin*/*-mēn* biçiminde kullanılır. Ö.: *vırmıyın*, *öpmėyin* vb.

Ç 3. K. –māsınlar, -mesinler (KT 4r 9)

MOTü.: TTü., AzTü., TrkmTü. ve GagTü.: *-masInlAr*. IrTrkmTü.: *-māsınlar/-mēsinler* (Beyatlı 1996: 394), bugünkü Tebriz ağzında emrin olumsuz çokluk 3. kişisi *-masınnar* biçiminde kullanılır. Ö.: *vurmasınnar, öpmesinner, almasınnar, aparmasınnar* vb.

1. 2. 2. 1. 2. 1. 5. 9. Soru Fiilinin Çekimi

Yazar 19. yüzyılda Tebriz ağzında geniş zamanın soru şeklinin geniş zaman ile aynı olduğunu, fakat vurgu ve söyleyiş tarzıyla ayırt edilebileceğine değinmekte, fakat eskilerde *mI* soru işaretinin de kullanıldığına dikkat çekmekte ve fiillerin çekiminde -mI soru işaretini yazmaktadır. (MN11350 4v-5r) Yazarın hem eskilerde soru işaretinin kullanıldığına değinmiş olmasına hem de çekim dizilerinde mI soru edatını kullanmış olmasına bakarak, son zamanlara kadar soru işaretinin Tebriz ağzında kullanılmış olduğu sonucuna varabiliriz. Hem birinci babın birinci faslındaki *vur-* örneğinde hem de 3. fasıldaki *vur-*, *apar-* ve *tap-* örneklerinde (MN11350 8r) geniş zamanın soru şekli işlenilmiştir. Bugünkü Tebriz ağızlarında, bütün zamanlarda soru işaretinin tam olarak kalktığı ve vurgu ve tonlama yolu ile sorunun yapıldığı görülmektedir.

3. T. *-ar mı*

3. Ç. *-ar-ler mi*

2. T. *-arsan mı*

2. Ç. *-arsız mı*

1. T. *-aram mı*

1. Ç. *-arıḫ mı*

	vur-	apar-	tap-
Teklik			
	1. vuraram mı	aparram mı	taparam mı
	2. vurarsan mı	apararsan mı	taparsan mı
	3. vurar mı	aparar mı	tapar mı
Çokluk			
	1. vurarıḫ mı	aparrıḫ mı	taparıḫ mı
	2. vurarsız mı	apararsız mı	taparsız mı
	3. vurarler mi	apararler mi	taparler mi

2. *Ḳavāʿid-i Türkī* Çevirisi

[Mukaddime]

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(MN11350 1v 1, MN6563 67v)

الحمدالله الذی جعل من ایات قدرته خلق السموات و الارض و اختلاف السنتکم و الوانکم ان فی ذلک (2) لایات العالمین و صلی الله علی محمد و اله اجمعین

Ama sonra hâl erbabının harmanından başak toplayan, (3) söz ehlinin meclisinde ayakkabılıkta bir köşede oturan, insanların en hakiri kulların en zayıfı (4) Mīrzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣtiyānī diye bilinen Muḥammed Mu'min şöyle der: Rabbanî irade ve semavî teyit ile insanların önemli işleri, (5) kapıcısı Dārā, muhafızı Ḳayser olan, yüce şanlı, (MN6563 67r) (6) Cem makamlı, yıldızlar kadar askeri olan, gök saraylı, ordular donatıp halkı gözeten, yedi ülkeye buyruk buyuran, dünya padişahlığının parlak alnı, (7) saltanat ve hükümranlığının keskin gözü, adalet kanunlarını yerleştiren, zulüm ve haksızlığın kökünü kazıyan yüce padişahın kullarının yeterlik ve dirayet eline verildiği zaman, (8) o padişah ki istikrarsız dünya onun sözünün sağlamlığı sayesinde istikrar kazanmış, itibarsız âlem onun devletinin temelinin sağlamlığı sayesinde itibara kavuşmuştur. (9) O öyle istikbal sahibidir ki yanında bulunanlar onun muvafakatıyla uğur bulurlar, uğur sahipleri ise onun muhalefetinden dolayı uğursuzluğa düşerler. O (10) âdil ve cömert padişah, güç sahibi ve kahredici hakan, Allah katından desteklenen ve düşmanlara karşı muzaffer olan sultan oğlu sultan oğlu sultan, (11) hakan oğlu hakan oğlu hakan Muḥammed Şāh-i Ḳācār -Allah onun padişahlık ve saltanat dönemini ebedî kılsın, (MN6563 68v) (12) onun iyilik ve ihsan feyzini âlemdekiler üzerine daim eylesin- İran saltanat tahtına geçince onun kaza hükmündeki fermanı (13) gereğince Fars memleketinin vezirlik ve hükümdarlık işi celal memleketlerinin şahsüvarisi (14) ve yücelik meydanının tek süvarisi yani benzersiz vezir, tedbirleri olan danışman, ululuk sahibi, yücelik (15) ve sağlamlık sıfatlarıyla donanmış, izzetli ve saadetli, yeterlilik ve güvenirlilik sahibi, hakanın yakını, sultanın güvendiği, (16) yüce ve ulu devletinin dayancı Mirzā Muḥammed Taḳī-i Āṣtiyānī -gölgesi daim olsun-, bu hakir kul

(MN6563 68r), can dostlardan (17) ve Ḥażret-i Ḫalīl ile adaş olan yüce Allah'ın kullarından biriyle o şerefli bölgeye gönderildi. Bir süre o padişahın sonsuz iltifatları (MN11350 2r 1) ve muhabbetleri sayesinde orada neşe ve mutluluk içerisinde yaşadım. (2) Yüce Allah'ın ve şefkat ve rahmetinin bir örneği olan cihan padişahının tavır ve eğilimi sayesinde Türk topluluğunun Irak (3) ve Fars memleketlerine çokça gelip gittiklerini, çoğu meclis ve mahfillerde güzel yüzlü Türklerin (4) gönülleri fethettiklerini ve Farslıları güzel konuşmaları ile (MN6563 69v) cezb ettiklerini ve Iraklıların akıllarını başlarından aldıklarını gördüm. (5) Şiir:

Farsça konuşan Türkler ömre ömür katarlar
Saki, takva sahibi pirlere müjde ver

Ancak bu bölge insanlarının çoğu (6) onların kelime ve tabirlerinden habersizlerdi ve onları anlamak için çabalasalar da amaçlarına ulaşmadıkları için her zaman üzgün olup (7) kendi kendileriyle savaş hâlindeydiler. Bu fakir "Rüsva olmak istemiyorsan toplumla aynı renge bürün" ve (8) "İnsanlar padişahlarının dini üzeredir" sözleri uyarınca, o dilin kelimeleri üzerinde tam bir heyecan ve istekle yoğunlaştım (MN6563 69r) (9) ve onların kelime ve ibarelerini anlaşılabilir ve ilginç bir şekilde bu kitapta bir araya getirmeyi düşündüm. Böylece bu bilgileri (10) başka bilgilerde olduğu gibi yazmaya ve güzel dilli Farslıların bu dili telaffuz edip konuşmak (11) istedikleri zaman rahatlıkla bu kitaptan yararlanmalarını sağlamaya niyetlendim. Bu kitaba Ḳavāʿid-i Türkī adını verdim. (12) Türkçe ve Farsçada ortak olan kelimeleri gözardı etmeden açıkladım. Kelimelerin çoğunu (13) Azerbaycan'ın en güzel memleketi olan Tebriz halkının dilini esas alarak yazdım. Bu dilin mensuplarından beklentim odur ki (14) bir yanlış ve hata gördükleri zaman merhamet ve dostluk kalemiyle düzeltip güzelleştirsinler. Kitabı üç bab ve bir (15) hatimeye ayırdım:

1. Bab: Fiiller (efʿāl): Bil ki fiiller dört fasıldan oluşur. (MN6563 70v)

1. Fasıl: Mastarlardan türeyen fiillerin kuralları (ḳavā'id-i iştiḳāḳ-i efʿāl ez maṣādir)

(16) **2. Fasıl**: Fiil Mastarları (maṣādir-i fiʿl)

3. Fasıl: Fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek (Der ems̱ile-i çend ez efʿāl be-cihet-i ziyādeti-i tavżīḥ)

4. Fasıl: (17) Fiile gelen ekler (mutaʿalliḳāt be-efʿāl)

2. Bab: İsimler: Bil ki isimler dokuz fasıldan oluşur

1. Fasıl: Gök bilimi adları (18) ve unsurlar (ism-i semāviyāt ve ʿanāṣır)

2. Fasıl: İnsan uzuv ve organları (aʿżā ve cevāriḥ-i insān)

3. Fasıl: Erkek ve kadın giysisi (libās-i zen u merd)

4. fasıl: (19) Hayvan adları (ism-i ḥayvānāt)

5. Fasıl: Böcek adları (ism-i havām)

6. Fasıl: Kuş adları (ism-i ṭuyūr)

7. Fasıl: Yiyecek adları (ism-i ma'kulāt) (20)

8. Fasıl: Sayılar (aʿdād)

9. Fasıl: Hece (teheccī: heceleme) harflerinin sırasına göre farklı eşyaların adları (ism-i eşya'-i müteferriḳa be tertīb-i ḥurūf-i teheccī)

3. Bab: Harfler (Ḥurūf). (MN11350 2v 1)

Hatime: Birleşik kelimeler (Pāre elfāẓ-ı mürekkeb). (MN6563 70r)

1. Bab 1. Fasıl

Mastarlardan Türeyen Fiillerin Kuralları(ḳavā'id-i iştiḳāḳ-i efʿāl ez maṣādir)

Bil ki Türkçe mastarın (maṣdar-i Türkī) (2) sonunda -*maḳ* ماق veya -*maḫ* ماخ eki gelir, 'gelmek' (آمدن) ve 'getirmek' (آوردن) anlamına gelen *gelmaḳ* گلماق ve *getürmaḫ* گتيرماخ gibi ve kimi Türkler (3) bu mastar eklerini (lafẓ-i maṣdar) -*mek* مک ve -*maḳ*'a ماق dönüştürüp söylüyorlar. Yukarıdaki örnekler *gelmek* گلمک ve *getürmaḳ* گتيرماق. Ama mastar ismi (ism-i maṣdar) (4) sonunda -*luḳ* لُق- veya -*luḫ* لُخ- olan kelimedir. 'bilgelik' (آگاهی), 'zekilik' (زيرکی) (5) ve 'iyilik' (خوبی) anlamına gelen *āgāhluḳ* آگاهلق, *zīrekluḫ* زيرک لخ ve *yaḫşıluḳ* ياخشی لق gibi.

Nitekim her dilde her mastarın dokuz vechesi bulunduğu gibi Türkçe mastarın da dokuz vechesi bulunmaktadır: (6) geçmiş zaman (māżī), (MN6563 71v) gelecek zaman (mustaḳbel), fail ismi (ism-i fāʿil), meful ismi (ism-i mefʿūl), emir (emr), emrin olumsuzu (nehy), geçmiş zamanın olumsuzu (ceḥd), geniş zamanın olumsuzu (nefy), soru (istifhām).

Nihayet Arapçadan başka bu fiillerin her birinin (7) altı sıygası (sīġa) vardır; çünkü Fars ve Türk dillerinde eril (teẕkīr) ve dişil (te'nīs̱), ikili (tes̱niye) ve çoğul (cemʿ) arasında fark yoktur. (8) Bu yüzden **geçmiş zaman**ın altı sıygası vardır: bir sıyga (sīġa) teklik 3. şahıs (mufred-i ġā'ib) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'ennes̱), (9) bir sıyga (sīġa) ikili ve çokluk 3. şahıs (tes̱niye ve cemʿ-i ġā'ib) için ister ikili (tes̱niye) veya çoğul olsun ister eril (teẕkīr) veya dişil (te'nīs̱), bir sıyga (sīġa) teklik 2. şahıs (mufred-i muḫāṭab) için (10) ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'ennes̱), bir sıyga (sīġa) ikili ve çokluk 2. şahıs (tes̱niye ve cemʿ-i muḫāṭab) için ister eril (teẕkīr) ister dişil (te'nīs̱) , (11) bir sıyga (sīġa) teklik 1. şahıs (mütekellim-i vaḥde) için ve bir sıyga (sīġa) da çokluk 1. şahıs (mütekellim-i maʿa'l-ġayr) için.

(MN6563 71r) Diğer altı veche ise, gelecek zaman (mustaḳbel), (12) emir (emr), emrin olumsuzu (nehy), geçmiş zamanın olumsuzu (ceḥd), geniş zamanın olumsuzu (nefy), soru (istifhām) vecheleri bu şekilde her birinin altı sıygası vardır. Ama fail isminin (ism-i fāʿil) (13) ve meful isminin (ism-i mefʿūl) iki sıygası vardır: bir sıyga tekil (mufred) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'ennes̱) ve bir (14) sıyga da ikili ve çoğul (tes̱niye ve cemʿ) için ister eril (teẕkīr) olsun ister dişil (te'nīs̱).

Bu açıklamalardan sonra 'vurmak' (زدن) anlamına gelen *vurmaḳ* ورماق (15) fiilinin teklik 3. şahıs **geçmiş zaman** (fiʿl-i māżī) çekiminde (ṣıyga-yı mufred-i ġā'ib ez fiʿl-i māżī) *–maḳ* mastar işaretleyicisini (ʿalāmet-i maṣdar) (16) düşürerek yerine -dı getirip *vurdı* وُردى diyoruz*;* yani geçmiş zamanda (17) bilinmeyen bir kadın veya erkek 'vurdu' (زد). Ve ikili ve çokluk 3. şahıs geçmiş zaman çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi ġā'ib ez fiʿl-i māżī) *-ler* لر veya *–lar* لار eki (18) tekil biçimine (MN6563 72v) getirerek *vurdiler* وُرْدِيلَرْ veya *vurdılar* وُرْدى لَار diyoruz; yani geçmiş zamanda bilinmeyen iki erkek (19) veya kadın 'vurdular' (زدند). Ve teklik 2. şahıs geçmiş zaman çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i muḫāṭab ez fiʿl-i māżī) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna *nun (-n)* ekini getirerek (20) *vurdın* وُرْدين –yā-i mechūle ve nūn-i sākine ile- biçiminde söylüyoruz; yani geçmiş zamanda sen (to) 'vurdun' (زدى) bilinen bir kadın veya erkek. (MN11350 3r 1) Ve ikili ve çokluk 2. şahıs geçmiş zaman çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi muḫātab ez fiʿl-i māżī) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna –za (-z) ekini ekleyerek *vurdız* ورديز -yā-i (2) mechūle ve zā-

i mu'ceme-i sākine ile- söylüyoruz yani geçmiş zamanda bilinen siz (şomā) iki erkek veye kadın 'vurdunuz' (زدید). (3) Teklik 1. şahıs geçmiş zaman çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fiʿl-i māżī) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonunda olan *ya*'yı یا kaldırıyoruz ve yerine *vav* ve *mim*'i (4) getirerek *vurdum* وُردم -vāv-i mechūle ve mīm-i sākine ile- şeklinde söylüyoruz (MN6563 72r) yani ben (men) geçmiş zamanda 'vurdum' (زدم). Ve çokluk 1. şahıs (5) geçmiş zaman çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿa'l-ġayr ez fiʿl-i māżī) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonunda olan *ya*'yı یا kaldırdıktan sonra *vav* واو ve *ḳaf* قاف (-uḳ) veya *vav* واو ve *ḫa* خا (-uḫ) ekleyerek (6) *vurduḳ* وُردق veya *vurduḫ* وُردوخ - vāv-i mechūle ile- şeklinde söylüyoruz; yani geçmiş zamanda biz (mā) 'vurduk'(زدیم).

Ve **gelecek zamanın** (fiʿl-i mustaḳbel) de altı (7) sıygası vardır. Teklik 3. şahıs gelecek zaman çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i ġā'ib ez fiʿl-i musteḳbel) ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) vur- şeklinde olan fiil köküne elif ve (8) sākin ra (rā-i sākine) (-Ar) ekleyerek *vurar* وُرٰار yani şimdiki zamanda (zamān-i hāl) veya gelecek zamanda (fiʿl-i musteḳbel) bilinmeyen bir erkek veya kadın 'vurur' (میزند). Nihayet (9) yazılışta (kitābet) yazılsa bile kimileri elifi fetha'ya çeviriyor ama telaffuz edilirken *vurer* وُرَر -birinci ra fethalı ve elif-i mechūle (10) ve ikinci ra ise sākin ra ile- olarak söylüyorlar. Ama fiil (MN6563 73v) gelecek zaman (fiʿl-i mustaḳbel) değil de şimdiki zamanda (zamān-i ḥāl) gerçekleşirse kimileri (11) kökün sonuna ya یا ve *ra* را (-ır) ekleyerek *vurır* وریر -birinci ra kesreli ve yā-i mechūle (12) ve ikinci ra ise sākin ra ile- şeklinde söylüyorlar; yani bilinmeyen bir kişi 'vuruyor' (میزند); şimdi vurar <fiilini göz önünde bulundurursak> bilinmeyen bir kişi şimdiki zamandan sonra 'vurur' (میزند) anlamına geliyor ve bu fark (13) Arap ve Fars dillerinde bulunmamaktadır; nitekim bu kural geniş zamanın (fiʿl-i mużāriʿ) altı çekiminde de (14) vardır. Gelecek zamanın ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi teṡniye ve cemʿi ġā'ib ez fiʿl-i musteḳbel) ister eril olsun ister dişil (15) ikili ve çokluk işareti (ʿalāmet-i cemʿ ve teṡniye) olan *-ler* لر veya *-lar*'ı لار teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna ekleyerek *vurarler* ورارلر veya *vurarlar* ورارلار biçiminde söylüyoruz; yani (16) bilinmeyen iki erkek veya kadın vuruyorlar veya şimdiki zamandan (zamān-i ḥāl) sonra vuracaklar. Gelecek zamanın teklik 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i muḫāṭab ez fiʿl-i musteḳbel) ister (17) eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) *-sen* سَن -fethalı sin ve nūn-i sākine ile- ekini teklik 3.

şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna ekleyerek (18) *vurarsan* ورارسن biçiminde söylüyoruz; yani bilinen sen (tō) bir erkek veya kadın 'vuruyorsun' (میزنی) veya şimdiki zamandan sonra vuracaksın. Gelecek zamanın ikili ve çokluk 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi muḫāṭab ez fiʿl-i musteḳbel) (MN6563 73r) (19) ister eril (tez̲kīr) olsun ister dişil (te'nīs̱) -*siz* سیز –kesreli sin ve yā-i mechūle ve zā-i mu'ceme-i sākine ile- ekini (20) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna ekleyerek *vurarsız* ورارسیز şeklinde söylüyoruz; yani bilinen siz iki erkek veya kadın (MN11350 3v 1) şimdiki zamanda 'vuruyorsunuz' (میزنید) veya bundan sonra vuracaksınız. Ve gelecek zamanın teklik 1. şahsın çekiminde (mütekellim-i vaḥde ez fiʿl-i musteḳbel) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna mīm-i sākine ekliyoruz ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için (2) mim'den önceki ḥarfi fethalı yapıp *vuraram* وُرارم şeklinde söylüyoruz; yani ben şimdi 'vuruyorum' (میزنم) veya bundan sonra vuracağım. Ve Gelecek zamanın çokluk 1. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿa'l-ġayr ez fiʿl-i musteḳbel) (3) mim yerine ḳaf veya ḫa ekliyoruz ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için ḫa'dan önceki ḥarfi zammeli yapıp (4) *vuraruḫ* وُرارخ veya *vuraruḳ* ورارق biçiminde söylüyoruz; yani biz şimdi 'vuruyoruz' (میزنیم) veya bundan sonra vuracağız.

Fail isminin (ism-i fāʿil) iki çekimi vardır: (5) fail isminin (ism-i fāʿil) eril (müz̲ekker) ve dişil (mü'ennes̱) tekil çekiminde (ṣıyga-yi mufred) fiilin köküne elif ve nūn-i sākine ekleyerek *vuran* وُران biçiminde söylüyoruz; (6) yani (MN6563 73v) 'vuran' (زننده) bir erkek veya kadın ve fail isminin (ism-i fāʿil) ikili ve çoğul çekiminde (sıygā-i tes̱niye ve cemʿ) ister eril (müz̲ekker) olsun ister dişil (mü'ennes̱) tekil biçimine (7) *–ler* لر veya *–lar* لار ekleyerek *vuranler* وُرانلر ve *vuranlar* وُرانلار şeklinde söylüyoruz; yani vuranlar (زننده) iki erkek veya kadın. (8)

Ve **meful isminin** (ism-i mefʿūl) de iki çekimi vardır: meful isminin (ism-i mef'ūl) eril (müz̲ekker) ve dişil (mü'ennes̱) tekil çekiminde (ṣıyga-yi mufred) fiilin köküne *lām-i sākine* (-l) (9) ve *-miş* ekliyoruz ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için lam'dan önceki ḥarfi zammeli yapıp (10) *vurulmış* ورولمیش biçiminde söylüyoruz; yani 'vurulmuş' (زده شده) bir erkek veya kadın. Ve meful isminin (ism-i mefʿūl) ikili ve çoğul çekiminde (sıygā-i tes̱niye ve cemʿ) tekiline *–ler* لر (11) veya*–lar* لار ekleyerek *vurulmışler* ورولمیشلر veya *vurulmışlar* ورولمیشلار biçiminde söylüyoruz; yani (12) 'vurulmuş' (زده شده) iki erkek veya kadın.

Ve **emir fiilinin** (fiʿl-i emr) belirtildiği gibi altı sıygası vardır: iki sıyga (13) teklik ve çokluk 3. şahıs için ve iki sıyga teklik ve çokluk 2. şahıs için ve iki sıyga teklik ve çokluk 1. şahıs için. Ama (14) emir fiilinin teklik 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i ġā'ib ez fiʿl-i emr) fiilin köküne (MN6563 74r) -*sin* سین -sīn-i mühmele ve yā-i mechūle ve nūn-i sākine ile- ekleyerek (15) *vursın* ورسین biçiminde söylüyoruz; yani bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurması gerek' (باید بزند), ve kimi Türkler (16) *gerek vursın* گرک ورسین biçiminde söylüyorlar ve bu kast ettiği manayı anlatmak istiyor halbuki buna gereksinim yok. (17) Emir fiilinin ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿ-i ġā'ib ez fiʿl-i emr) teklik 3. şahsın (mufred-i ġā'ib) sonuna *–ler* لر veya*–lar* لار ekleyerek *vursınler* وُرسینلر ve *vursınlar* وُرسینلار biçiminde söylüyoruz; (18) yani bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurmaları gerek' (باید بزنند). (19) Ve emir fiilinin teklik 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i ḥāżir ez fiʿl-i emr) ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) fiilin köküne bir şey eklemeden (20) *vur* وُر biçiminde söylüyorlar; yani bilinen sen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda 'vur' (بزن). Ve emir fiilinin ikili[21] ve çokluk 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿ-i ḥāżir ez fiʿl-i emr) (MN11350 4r 1) teklik 2. şahsın (mufred-i muḫāṭab) sonuna -*ız* یز ekleyerek *vurız* وریز - yā-i mechūle ile- biçiminde söylüyoruz; yani bilinen siz (MN6563 75v) iki erkek veya kadın 'vurunuz' (بزنید). (2) Ve emir fiilinin teklik 1. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fiʿl-i emr) eylemin köküne mīm-i sākine ekliyor ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için (3) mim'den önceki harfi fethalı yapıyorlar.[22] Ve emir fiilinin çokluk 1. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿal-ġayr ez fi'l-i emr) eylemin köküne *aḫ* آخ veya *–aḳ*-ı آق sākineyn (4) ekliyor ve iki ünsüzün yanyana gelmesini önlemek için elif'den önceki ḥarfi fethalı yapıp *vuraḫ* وراخ ve *vuraḳ* وراق biçiminde söylüyoruz; (5) yani biz şimdiki zamanda 'vuruyoruz' (میزنیم).

Ve **emir fiilinin olumsuzu** (fiʿl-i nehy) de yazılan yolla altı çekimi vardır: ve (6) emir fiilinin olumsuz teklik 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i ġā'ib ez fiʿl-i nehy) eylemin köküne -mesin مسین -fethalı mim ve kesreli sin ve yā-i mechūle ve

[21] ikili: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.

[22] MN6563 nüshasında şu ibare de yazılmaktadır: mimden önceki harfi zammeli yapıp vurum ورم yani şimdiki zamanda 'vuruyorum' biçiminde söylüyoruz ve kimileri mimden önceki harfi fethalı yapıyorlar.

nūn-i (7) sākine ile- veya -masın ماسين -mīm-i memdūde ile- ekleyerek vurmesin ورمسين veya vurmasın ورماسين biçiminde söylüyoruz; yani (MN6563 75r) (8) bilinmeyen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurmasın' (نزند). Ve emir fiilinin olumsuz (fiʿl-i nehy) ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿ-i ġā'ib ez fiʿl-i nehy) teklik 3. şahsın sonuna (9) çokluk işareti olan -ler veya -lar'ı ekleyerek vurmesinler ورمَسينلر veya vurmasınlar ورمسينلار biçiminde söylüyoruz; yani (10) bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurmasınlar' (نزنند). Ve emir fiilinin olumsuz (fiʿl-i nehy) teklik 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i muḫāṭab ez fiʿl-i nehy) (11) eylemin köküne -me مه – fethalı mim ve hā-i sākine ile- veya -ma ما ekleyerek vurme ورمه veya vurma ورما biçiminde söylüyoruz; (12) yani sen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurma' (مزن). Ve emir fiilinin olumsuz (fiʿl-i nehy) ikili ve çokluk 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi muḫāṭab ez fiʿl-i nehy) (13) eylemin köküne -mayız مائيز -yā-i mechūle ve zā-i mu'ceme ile- ekleyerek vurmayız ورمائيز biçiminde söylüyoruz; yani (14) siz iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurmayınız' (نزنيد). (MN6563 76v) Ve emir fiilinin olumsuz (fiʿl-i nehy) teklik 1. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fiʿl-i nehy) (15) eylemin köküne -mim -birinci mim kesreli veya ḥarekesi düşürülmüş fethalı mim (meftūḥ be mīm-i zede şode) ile- ekleyerek vurmıyam وُرميم biçiminde söylüyoruz; yani (16) ben 'vurmamam gerek' (بايد نزنم). Ve emir fiilinin olumsuz (fiʿl-i nehy) çokluk 1. şahıs çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿa'l-ġayr ez fiʿl-i nehy) eylemin köküne -mıyaḫ مياخ veya -mıyaḳ مياق -kesreli mim ile- ekleyerek (17) vurmıyaḫ وُرمياخ veya vurmıyaḳ وُرمياق biçiminde söylüyoruz; yani biz şimdiki zamanda veya bundan sonra 'vurmamamız gerek' (بايد نزنيم).

Ve **geçmiş zamanın olumsuzunun** (fiʿl-i ceḥd) de altı (18) çekimi vardır ve eğer fiilin kökünden sonra *-ma* ما veya *-mim* ميم (-m-) harfi gelmezse bütün çekimler geçmiş zaman gibidir. (19) Ve geçmiş zamanın olumsuz (fiʿl-i ceḥd) teklik 3. şahıs çekimini (ṣıyga-yi mufred-i ġā'ib ez fiʿl-i ceḥd) *vurmadı* وُرمادى veya *vurmedi* وُرمدى -fethalı mim ile- biçiminde söylüyoruz; yani bilinmeyen bir erkek veya kadın (20) geçmiş zamanda 'vurmadı' (نزد). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fiʿl-i ceḥd) ikili ve çokluk 3. şahıs çekimini (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi ġā'ib ez fiʿl-i ceḥd) *vurmadılar* وُرماديلر veya *vurmediler* وُرمَديلر biçiminde söylüyoruz; (MN11350 4v 1) yani

bilinmeyen iki erkek veya kadın geçmiş zamanda ‘vurmadılar’ (نزدند). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fiʿl-i ceḥd) teklik 2. şahsın çekimini (ṣıyga-yi mufred-i muḫāṭab ez fiʿl-i ceḥd) (2) *vurmadın* وُرمادين veya *vurmedin* وُرمدين biçiminde söylüyoruz; yani bilinen sen bir erkek veya kadın geçmiş zamanda ‘vurmadın’ (نزدی). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fiʿl-i ceḥd) ikili ve (3) çokluk 2. şahsın çekimini (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi muḫāṭab ez fiʿl-i ceḥd) *vurmadız* وُرماديز veya *vurmediz* وُرمَديز biçiminde söylüyoruz; yani bilinen siz iki erkek veya kadın (4) geçmiş zamanda ‘vurmadınız’ (نزديد). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fiʿl-i ceḥd) teklik 1. şahsın çekimini (ṣıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fiʿl-i ceḥd) *vurmadım* وُرماديم veya *vurmedim* وُرمديم biçiminde söylüyoruz; yani ben (5) geçmiş zamanda ‘vurmadım’ (نزدم). Ve geçmiş zamanın olumsuz (fiʿl-i ceḥd) çokluk 1. şahsın çekimini (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿa’l-ġayr ez fiʿl-i ceḥd) *vurmadıḫ* وُرماديخ veya *vurmediḫ* وُرمديخ biçiminde söylüyoruz; yani biz (6) geçmiş zamanda vurmadık (نزديم).

Ve **geniş zamanın olumsuzunun** (fiʿl-i nefy) de altı çekimi vardır: geniş zamanın olumsuz (fiʿl-i nefy) teklik 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i ġā’ib ez fiʿl-i nefy) eylemin köküne *–maz* ماز ekleyerek (7) *vurmaz* وُرماز biçiminde söylüyoruz; yani bilinmeyen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmaz’ (نمی زند). Ve geniş zamanın olumsuz (fiʿl-i nefy) ikili ve çokluk 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi ġā’ib ez fiʿl-i nefy) (8) teklik 3. şahsın sonuna *-ler* لر veya *-lar* لار ekleyerek *vurmazler* وُرمازلر biçiminde söylüyoruz; (MN6563 77v) yani bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda (9) veya bundan sonra ‘vurmazlar’ (نمی زنند). Ve geniş zamanın olumsuz (fiʿl-i nefy) teklik 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i muḫāṭab ez fiʿl-i nefy) fiilin köküne *-masın* ماسن -fethalı sin ile- ekleyerek *vurmasın* وُرماسن biçiminde söylüyoruz; (10) yani bilinen sen bir erkek şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmazsın’ (نمی زنی). Ve geniş zamanın olumsuz (fiʿl-i nefy) ikili ve çokluk 2. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi muḫāṭab ez fiʿl-i nefy) fiilin (11) köküne *-masız* ماسيز ekleyerek *vurmasız* وُرماسيز biçiminde söylüyoruz; yani bilinen siz iki erkek veya kadın (12) şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vurmazsınız’ (نمی زنيد). Ve geniş zamanın olumsuz (fiʿl-i nefy) teklik 1. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i vāhde ez fiʿl-i nefy) fiilin köküne *–maram* مارم -fethalı rā-i mühmele ve ḥarekesi düşürülmüş mim ile- (13) ekleyerek *vurmaram* وُرمارم biçiminde söylüyoruz; yani ben şimdiki zamanda

veya bundan sonra ‘vurmam’ (نمی زنم). Ve geniş zamanın olumsuz (fiʿl-i nefy) çokluk 1. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿa’l-ġayr ez fiʿl-i nefy) (14) fiil kökünün sonuna -*marıḫ* ماريخ -ḫā-i mu’ceme ile -ekleyerek *vurmarıḫ* وُرماريخ -yā-i mechūle ile- biçiminde söylüyoruz; (MN6563 77r) yani biz şimdiki zamanda (15) veya bundan sonra ‘vurmayız’ (نمی زنيم).

Ve **soru fiili** (fiʿl-i istifhām) bu zamanda aynen gelecek fiili (fiʿl-i mustaḳbel) gibidir ve farkı yoktur sadece bir dış ipucu (16) ve söyleyiş tarzıyla ayırt edilir; nihayet eskilerde soru fiilinin çekiminin sonuna *mI** مي (17) ekliyormuşlar. Ve soru fiilinin teklik 3. şahsın çekiminde (ṣıyga-yi mufred-i ġā’ib ez fiʿl-i istifhām) *vurar mı* وُرارمی biçiminde söylüyorlarmış; yani acaba bilinmeyen bir erkek veya kadın (18) şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor mu’ (آيا می زند). Ve soru fiilinin ikili ve çokluk 3. şahıs çekiminde (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi ġā’ib ez fiʿl-i istifhām) *vurarler mi* وُرارلرمی biçiminde söylüyormuşlar; yani (19) acaba bilinmeyen iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyorlar mı’ (آيا می زنند). Ve soru fiilinin teklik 2. şahıs çekimini (ṣıyga-yi mufred-i muḫāṭab ez fiʿl-i istifhām) *vurarsan mı* وُرارسنمی biçiminde söylüyorlarmış; (20) yani acaba sen bir erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor musun’ (آيا می زنی). Ve soru fiilinin ikili ve çokluk 2. şahsın çekimini (ṣıyga-yi tes̱niye ve cemʿi muḫāṭab ez fiʿl-i istifhām) (MN11350 5r 1) *vurarsız mı* ورارسيزمی biçiminde söylüyorlar; yani acaba siz iki erkek veya kadın şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor musunuz’ (آيا می زنيد). (MN6563 78v) Ve (2) soru fiilinin teklik 1. şahıs çekimini (ṣıyga-yi mütekellim-i vaḥde ez fiʿl-i istifhām) *vurarım mı* وُرارم می biçiminde söylüyorlarmış; yani ben şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor muyum’ (آيا می زنم). Ve soru fiilinin çokluk 1. şahıs çekimini (ṣıyga-yi mütekellim-i maʿa’l-ġayr ez fiʿl-i istifhām) (3) *vurarıḫ mı* وُرارخ می biçiminde söylüyorlarmış; yani acaba biz şimdiki zamanda veya bundan sonra ‘vuruyor muyuz’ (آيا می زنی

İkinci Fasıl

Ḥece sırasına göre mastarların anlatımı (der beyān-i maṣādir be tertīb-i ḥurūf-i teḥeccī)

(4) **Elif Ḥarfi:** ‘gelmek’ (آمدن): *gelmaḳ* گلماق -fethalı Farsça kaf (kāf-i Farsī) ile- , ‘getirmek’ (آوردن): *getürmaḳ* گتُرْماق -fethalı Farsça kaf ile-, (5) ‘asmak’ (آويختن)*:* *āsmaḳ* آسماق -memdūde elif ile- , ‘içmek’ (آشاميدن)*: içmaḳ* ايچماق -kesreli hemze ile-

işmaḳ ایشماق da kullanmışlar, ‘kirlenmek’ (آلوده شدن):(6) *batmaḳ* باتماق, ‘kirletmek’ (آلوده کردن): *batırmaḳ* باترماق ve *bulatmaḳ* بولاتماق her ikisini de kullanırlar, ‘su içmek’ (آب خوردن): su içmaḳ سو ایچماق -zammeli (7) sin ile- , ‘su vermek’ (آب دادن): *suvarmaḳ* سُوارماق , ‘geğirmek’(آروغ زدن): *geyirmaḳ* گییرماق -fethalı Farsça kaf ile , ‘kabarmak’ (آبله زدن): *ḳabarmaḳ* قَبارماق -fethalı ḳaf ile-, (8) el ile sızdırarak su serpmek (آب پاشیدن از دست بطور ترشح): *saçılmaḳ* ساچلماق , değmek (آرزیدن):*degmaḳ* دگماق -fethalı dal ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile- ortak mastardır (9) ve bir şeyin diğer şeye değmek anlamına da gelmiştir, ‘atmak’ (انداختن): *ātmaḳ* آتماق -memdūde elif ile- ve *ṣalmaḳ* صالماق ikisi de (10) kullanılmış, ‘düşmek’ (افتادن): *düşmaḳ* دوشماق -zammeli dal ile- ve *yıḫılmaḳ* یخلماق -kesreli ya ve ḫa ile- de derler, ‘durmak’ (ایستادن):(11) *durmaḳ* دورماق - zammeli dāl ile- ortak mastardır ayağa kalkmak (برخواستن) anlamına da gelmiştir.

Ba Ḥarfi: ‘oynamak’ (بازی کردن): (12) *oynamaḳ* اُویناماق -zammeli hemze ve harekesi düşürülmüş ya (yā-i zede şode) ile- , ‘oyunu yenmek’ (بازی بردن): *udmaḳ* اودماق -zammeli hemze ile-, ‘oyunda yenilmek’ (بازی باختن): *uduzmaḳ* اُودوزماق , (13) ‘açmak’ (باز کردن): *āçmaḳ* آچماق -memdūde elif ile-, ‘açılmak’ (باز شدن): *āçılmaḳ* آچلماق -memdūde elif ve kesreli Farsça cim (cīm-i Farsī) ile-, (14) ‘yüklemek’ (بار کردن): *yüklemaḳ* یُوکلماق -zammeli ya ve sükūn-i rā ve kesreli kaf ve harekesi düşürülmüş lam (lām-i zede şode) ile-[23] , ‘yüklenmek’ (بار شدن): *yüklenmaḳ* یوکلنماق , ‘yük salmak’ (بار انداختن): (15) *yük salmaḳ* یُوک سالماق , ‘aşağı getirmek’ (پایین آوردن): *düşürmaḳ* دوشورماق -zammeli dal ile- ve *endirmaḳ* اندیرماق -fethalı hemze ile- , ‘dokumak’ (بافتن): (16) *toḫmaḳ* تخماق -zammeli ta ve harekesi düşürülmüş ḫa ile-, ‘yağmak’ (باریدن): *yaḳmaḳ* یاقماق , ‘inanmak’ (باور کردن): *inanmaḳ* اینانماق -kesreli hemze ile-, ‘serpmek’ (پاشیدن): *sepmaḳ* سَپماق (17) -fethalı sin ve harekesi düşürülmüş Farsça ba (bā-i Farsī-yi zede şode) ile- , ‘temizlemek’ (پاک کردن): *ārıtmaḳ* آرتماق - memdūde elif ve kesreli ra ve harekesi düşürülmüş ta ile-, (18) ‘temizlenmek’ (پاک شدن): *ārınmaḳ* آرنماق -kesreli ra ve harekesi düşürülmüş nun (nūn-i zede şode) ile-, ‘pişirmek’ (پختن): *bişirmaḳ* بشیرماق -kesreli ba ve noktalı sin (sīn-i menḳūṭe) ve harekesi düşürülmüş ya ile-, (19) ‘bağışlamak’ (بخشیدن): (MN6563 79v) *bağışlamaḳ* باغیشلماق -kesreli ġayn ve harekesi düşürülmüş şin (şīn-i zede şode) ve fethalı lam ile-, ‘ayağa kalkmak’ (برخواستن): *durmaḳ* دورماق -zammeli dal ile- ve *ḳalḫmaḳ* قالخماق (20)

---

[23] MN6563 numaralı nüshada zammeli ya ve sükūn-i kaf ile geçmektedir.

da kullanırlar, ‘kaldırmak’ (برخيزانيدن): *durḳızmaḳ* دورقزماق -zammeli dal ve ḳaf ile- , ‘doldurmak’ (پر كردن): *doldurmaḳ* دُولدُرماق -zammeli dal (MN11350 5v 1) ve vāv-i mechūle ile- , ‘dolmak’ (پر شدن): *dolmaḳ* دولماق -zammeli dal ile- , ‘atlamak’ (پريدن): *uçmak* اوچماق -zammeli hemze ile- , ‘atlatmak’ (پرانيدن): *uçurtmaḳ* اوچوروتماق [24], (2) ‘geri dönmek’ (برگشتن): *ḳäyitmaḳ* قَيتماق -fethalı ḳaf ve kesreli ya ve ḥarekesi düşürülmüş ya ile- ve *dönmaḳ* دونماق -fethalı dal[25] ve nūn ile- da aynı anlamda (3) kullanılır, ‘geri çevirmek’ (برگردانيدن): *ḳaytarmaḳ* قيترماق -fethalı ḳaf ve harekesi düşürülmüş ya ile- ve *döndermaḳ* دُوندرَماق da kullanılır, ‘kesmek’ (بريدن): *kesmaḳ* كسماق (4) -fethalı Arapça kaf ile-, ‘götürmek’ (بردن): *āparmaḳ* آپارماق -memdūde elif ile- , ‘almak’ (برداشتن): *götürmaḳ* گُتورماق -zammeli Farsça kaf (5) ve ta ve vāv-i mechūle ile-, ‘sormak’ (پرسيدن): *soruşmaḳ* سُرُوشماق -zammeli sin ve rā-i mühmele ile-, (MN6563 79r) ‘kapatmak’ (بستن): *baḳlamaḳ* باقلماق -sükūn-i ḳaf ve fethalı lam ile-, (6) ‘kucaklamak’ (بغل كردن): *ḳucaḫlamaḳ* قجاخلاماق -zammeli ḳaf ile-, ‘beğenmek’ (پسنديدن): *begenmaḳ* بَگنماق -fethalı ya ve Farsça ḳaf ile-, ‘geri çekilmek’ (پس رفتن): (7) *çekilmaḳ* چَكيلماق -fethalı Farsça cim ile-, ‘gizletmek’ (پنهان كردن): *gizletmaḳ* گيزلتماق - kesreli Farsça kaf ve fethalı lam ve harekesi düşürülmüş ta (tā-i zede şode) ile-, (8) ‘gizlenmek’ (پنهان شدن): *gizlenmaḳ* گيزلنماق -fethalı lam ve harekesi düşürülmüş nun ile-, ‘koklamak’ (بوييدن): *iylemaḳ* ايله ماق, reyhanlar ve başka hoş kokulu çiçeklerin ‘kokması’ (بو دادن): *iy vėrmaḳ* ايورماق -kesreli hemze (9) ve vav ile-, ‘ateşte kavurmak’ (بو دادن در آتش): *ḳovurmaḳ* قُوُرماق -zammeli ḳaf ile-, ‘olmak’ (بودن): *olmaḳ* اولماق –fethalı hemze ve sükūn-i lam ile-[26], (10) ‘elbiseleri giymek’ (پوشيدن لباسها): *geymaḳ* گيماق –fethalı Farsça ḳaf ile-, ‘giydirmek’ (پوشانيدن): *giyindirmaḳ* گين درماق , ‘öpmek’ (بوسيدن): *öpmaḳ* اوپماق -zammeli hemze ve (11) Farsça sükūn-i ba ile-, ‘çürümek’ (پوسيدن): *çürümaḳ* چُوروماق - zammeli Farsça cim ile-, ‘işemek’ (بول كردن): *işemaḳ* ايشماق -kesreli hemze ve fethalı şin ile-, (12) ‘derisini soymak’ (پوست كندن): *derisin soymaḳ* دَرِسين سُويماق -fethalı dal ve kesreli ra ile-, ‘örtmek’ (پيش كردن): *örtmaḳ* اُوروتماق [27]-zammeli hemze ve sükūn-i (13) ra ve ta ile-, ‘uyanmak’ (بيدار شدن): *oyanmaḳ* اُويانماق -birinci zammeli hemze ve ikinci fethalı hemze ile-, ‘uyanık olmak’ (بيدار بودن): oyaḳ olmaḳ اوياق اولماق[28] (MN6563 80v) ‘bulmak’ (پيدا كردن): *tapmaḳ* تاپماق

---

[24] MN6563 numaralı nüshada uçurtmaḳ اوچورتماق biçiminde yazılmıştır.
[25] Dal: bu sözcük MN11350 nüşhasında yazılmamıştır.
[26] Yazım-ses ilişkisi yanlış olarak zamme yerine ‘fetha ile’ yazılmıştır.
[27] MN6563 nüshasında اورتماق biçiminde yazılmıştır.
[28] ‘uyanık olmak’ (بيدار بودن): oyaḳ olmaḳ اوياق اولماق: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.

, ‘bulunmak’ (پیدا شدن): (14) *tapılmaḳ* تاپلماق -kesreli Farsça ba ile-, ‘sarmak’ (پیچیدن): *sarımaḳ* سریماق -fethalı sin ile-, ‘inmek’ (پیاده شدن): *enmaḳ* اَنماق –fethalı hemze ile-, ‘dışarı çıkmak’ (بیرون آمدن): (15) *çıḫmaḳ* چخماق -kesreli Farsça cim ile-, ‘dışarı çıkarmak’ (بیرون کردن): *çıḫartmaḳ* چخارتماق , ‘dışarı çıkarmak’ (بیرون آوردن): *çıḫarmaḳ* چخارماق .

Ta Ḥarfi: (16) ‘kıvırmak’ (تابیدن): tavlamaḳ تولاماق –fethalı ta ile-, ‘ateşlenmek’ (تب کردن): *ḳızdırmak* قِزدِرماق -kesreli ḳaf ile-, ‘korkmak’ (ترسیدن): *ḳorḫmaḳ* قورخماق -zammeli ḳaf ve sükūn-i (17) ra ve ḫa ile-, ‘korkutmak’ (ترسانیدن): *ḳorḫutmaḳ* قورختماق -zammeli ḳaf ve ḫa ile-, ‘tıraşlamak’ (تراشیدن): *ḳırḫmaḳ* قِرخماق -kesreli ḳaf ile-, ‘silkmek’ (تکانیدن): *silkmaḳ* سیلکماق[29] (18) -kesreli sin ve sükūn-i ya ve lam ile-.

Cim Ḥarfi: ‘otlatmak’ (چریدن): *otarmaḳ* اوتارماق[30] -zammeli hemze ile-, ‘atlanmak’ (چِستن بکسرجیم): *vaşlanmaḳ* واشلانماق (19) ve kimileri *tullanmaḳ* تُلّانماق -zammeli ta ve harekesi düşürülmüş şeddeli lam (lām-i müşedded-i zede şode) ile- da söylüyorlar; ‘bulmak’ (جُستن بضم جیم مثل پیدا کردن): (20) *tapmaḳ* تاپماق , ‘yapışmak’ (چسبیدن): (MN6563 80r) *yapışmak* یاپشماق -kesreli Farsça ba ile-, ‘tatmak’ (چشیدن): *dadmaḳ* دادماق , ‘tekmelemek’ (جفته انداختن): (MN11350 6r 1) *ḳurturmaḳ* قورتورماق -zammeli ḳaf ile-, ‘damlamak’ (چکیدن): *dammaḳ* دام ماق , ‘damlatmak’ (چکانیدن): *damızmaḳ* دامِزماق -birinci kesreli mim ile-, ‘toplamak’ (جمع کردن): (2) *yıḳmaḳ* یِقماق -kesreli ya ile-, ‘toplanmak’ (جمع شدن): *yıḳışmaḳ* یِقشماق –kesreli ya ve ḳaf ile-, ‘kımıldamak’ (جنبیدن): *terpenmaḳ* تَرپَنماق -fethalı ta ve Farsça ba ile-, (3) ‘kımıldatmak’ (جنبانیدن): *terpedmaḳ* تَرپَدماق , ‘savaşmak’ (جنگ کردن): *savāşmaḳ* سَواشماق -fethalı sin ve memdūde elif ile-, ‘kaynamak’ (جوشیدن): *ḳäynämaḳ* قینماق (4) -fethalı ḳaf ve harekesi düşürülmüş ya ile-, ‘kaynatmak’ (جوشانیدن): *ḳäynädmaḳ* قیندماق , ‘çiğnemek’ (جویدن): *çeynemaḳ* چِینَماق -fethalı Farsça cim ve nun ile-, ‘dermek’ (چیدن): (5) *dermaḳ* دَرماق -fethalı dal ile-, ‘büzmek’ (چین دادن): *büzmaḳ* بوُزماق – zammeli ba ile-.

Ḥa Ḥarfi: ‘inkār etmek’ (حاشا کردن): *danmaḳ* دانماق , ‘konuşmak’ (حرف زدن): (6) *danışmaḳ* دانیشماق -kesreli nun ile-.

---

[29] *silkmaḳ* سیلکماق: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır .
[30] MN11350 nüshada transkripsiyonu yanlış yazılmıştır.

Ḫa Ḥarfi: ‘boşaltmak’ (خالی کردن): *boşatmaḳ* بُشاتماق -zammeli ba ile-, ‘boşalmak’ (خالی شدن): *boş olmaḳ* بُش اولماق , ‘okumak’ (خواندن): (7) *oḫumaḳ* اُخوماق -zammeli hemze ile-, (MN6563 81v) ‘uyumak’ (خوابیدن): *yatmaḳ* یاتماق , ‘uyutmak’ (خوابانیدن): *yatırumaḳ* یاتروماق -kesreli ta ile-, ‘istemek’ (خواستن): *istemaḳ* ایستَماق -fethalı ta ile-, (8) ‘ışığı kapatmak’ (خاموش کردن): *kėçirtmaḳ* کِچیرتماق -kesreli kaf ve Farsça cim ile- ve bu ortak kelimedir ‘geçirmek’ (گذرانیدن) anlamına da gelmiş, ‘kapanmak’ (خاموش شدن): (9) *kėçmaḳ* کِچماق ve ‘geçmek’ (گذشتن) anlamına da gelmiş, ‘kaşımak’ (خاریدن): *ḳaşımaḳ* قاشیماق , ‘çizmek’ (خراشیدن): *cızmaḳ* جِزماق -kesreli cim ile-, ‘almak’ (خریدن): (10) *satın ālmaḳ* ساتین آلماق -memdūde elif ile-, ‘yemek’ (خوردن): *yėmaḳ* یِماق -kesreli ya ile- nitekim bir şeyin başka bir şeye veya yere değmesine (11) *degmaḳ* دگماق -fethalı dal ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf (kāf-i Farsī-yi zede şode) ile- derler ‘kāse kāseye değdi’ (کاسه بکاسه خورد) anlamına gelen *çanaḫ çanaḫa degdi* چاناخ چاناخه دگدی yahut da (12) ‘yere değdi’ (بزمین خورد) anlamına gelen *yėre degdi* یردگدی gibi, ‘yedirmek’ (خورانیدن): *yėdürmaḳ* یدورماق , ‘yıkmak’ (خراب کردن): *yıḫmaḳ* یخماق -kesreli ya ve sükūn-i ḫa ile-, ‘yıkılmak’ (خراب شدن): (13) *yıḫılmaḳ* یخلماق , ‘boğmak’ (خفه کردن): *boḳmaḳ* بُوقماق -zammeli bā-i muvaḥḥade ile-, ‘boğulmak’ (خفه شدن): *boḳulmaḳ* بُوقلماق -zammeli ba ve ḳaf ile- ki aslı (MN6563 81r) boḳ olmaḳ’tır بوق الماق , (14) ‘esnemek’ (خمیازه کشیدن): *gerneşmaḳ* گَرنَشماق -fethalı Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş ra (rā-i zede zode) ve fethalı nun ile-, ‘eğilmek’ (خم شدن): *egilmaḳ* اگلماق -fethalı hemze (15) ve kesreli Farsça kaf ile-, ‘gülmek’ (خندیدن): *gülmaḳ* گُولماق -zammeli Farsça kaf ve vāv-i mechūle ile-.

Dal Ḥarfi: ‘var olmak’ (داشتن): *var olmaḳ* وار اولماق , (16) ‘vermek’ (دادن): *vėrmaḳ* وِرماق -kesreli vav ile-, ‘bilmek’ (دانستن): *bilmaḳ* بیلماق -kesreli bā-i muvaḥḥade ile-, ‘girmek’ (داخل شدن): *girmaḳ* گیرماق -kesreli Arapça[31]? kaf ile-, ‘biçmek’ (درو کردن): (17) *biçmaḳ* بیچماق -kesreli bā-i muvaḥḥade ile-, ‘yırtmak’ (دریدن): *yırtmaḳ* یِرتماق -kesreli ya ile-, ‘ağrımak’ (درد داشتن): *āḳrımaḳ* آقریماق -memdūde elif ile-, (18) ‘parlamak’ (درخشیدن): *parıldımaḳ* پارالدِماق -kesreli hemze ve dal ile-, ‘yalan söylemek’ (دروغ گفتن): *yalan dėmaḳ* یالاندِماق , ‘hırsızlık yapmak’ (دزدیدن): *oḳurlamaḳ* اُقُرلاماق -zammeli (19) hemze ve ḳaf ile-, ‘dişlemek’ (دندان گرفتن): *dişlemaḳ* دیشلماق -kesreli dal ile-, ‘koşmak’ (دویدن): *ḳaçmaḳ* قاچماق ve ‘kaçmak’ (گریختن) anlamında da gelmiştir, ‘koşturmak’ (دواندن): (20) *ḳaçırtmaḳ* قاچِرتماق -kesreli Farsça cim ile-, ‘uzak olmak’

[31] Arapça: bu sözcük MN6563 nüshasında yazılmamıştır.

(دور بودن): *uzaḳ olmaḳ* اُزاق اُلماق -zammeli her iki hemze ile-, 'uzaklaştırmak' (دور کردن): (MN6563 82v) *uzaḳ ėlemaḳ* اُزاق اِله ماق -kesreli (MN11350 6v 1) ikinci hemze ile-, 'dikmek' (دوختن): *tikmaḳ* تیکماق -kesreli ta ile-, 'sağmak' (دوشیدن): *saḳmaḳ* ساقماق , 'görmek' (دیدن): *görmaḳ* گُرماق -zammeli Farsça kaf ile-.

Ra (2) **Ḥarfi**: 'dik oturmak' (راست نشستن): *düz ėyleşmaḳ* دوز اِیلشماق -kesreli hemze- ve *düz oturmaḳ* دوز اتورماق -zammeli hemze ile-, 'yetişmek' (رسیدن): (3) *yėtişmaḳ* یِتیشماق –kesreli ya ve ta ile-, 'yetiştirmek, götürmek' (رسانیدن): *yėtirmaḳ* یترماق , 'gitmek' (رفتن): *gėtmaḳ* گِتماق -kesreli Farsça kaf ile-, 'arkadaş edinmek' (رفیق گرفتن): yoldaş tutmaḳ یُلداش تُوتماق (4) -zammeli ya ile-, 'arkadaş olmak' (رفیق شدن): *yoldaş olmaḳ* یُلداش اولماق , 'oynamak' (رقص کردن): *oynamaḳ* اویناماق -zammeli hemze ile-, 'ürkmek' (رم کردن): hülkmaḳ هولکماق ve (5) ülkmaḳ اولکماق -fethalı hemze ve ha ile- ikisi de söylenir, 'boyamak' (رنگ کردن): *boyamaḳ* بویاماق - zammeli ba ve fethalı ya ile-, 'incinmek' (رنجیدن): *incinmaḳ* اینجین ماق -kesreli (6) hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve nun ile-, 'ışıklandırmak' (روشن کردن): *ışıḫ ėlemaḳ* ایشخ اله ماق - kesreli hemze ile-, 'ışıklanmak' (روشن شدن): *ışıḫlanmaḳ* ایشیخ لانماق , 'yeşermek, bitmek' (روییدن): (7) *bitmaḳ* بیتماق -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile-, 'kurtarmak' (رهانیدن): *ḳurtarmaḳ* قورتارماق -zammeli ḳaf ile-, 'kurtulmak' (رها شدن): *ḳurtulmaḳ* قورتولماق (MN6563 82r) -zammeli (8) ḳaf ile-, 'dökmek' (ریختن): *tökmaḳ* توکماق -zammeli ta ile-.

Za Ḥarfi: 'doğmak' (زاییدن): *doḳmaḳ* دوقماق -zammeli dal ile-, 'incitmek' (زجرکردن): *incidmaḳ* اینجیدماق (9) -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve nun ile-, 'yaralamak' (زخم کردن): *yaralamaḳ* یارالاماق , 'yaralanmak' (زخم برداشتن): *yaralanmaḳ* یارالانماق , 'yara olmak' (زخم شدن): *yara* (10) *olmaḳ* یارا اولماق , 'vurmak' (زدن): *vurmaḳ* ورماق -zammeli vav işbaʿ ile- ve *çalmaḳ* چالماق ilki canlı varlıklar için ikincisi ise (11) cansız varlıklar için def, daire, sikke ve buna benzerleri, 'artırmak' (زیاد کردن): *ārturmaḳ* آرتورماق -memdūde elif ile-, (12) 'artmak' (زیاد شدن): *ārtuḳ olmaḳ* آرتوق اولماق .

Sin Ḥarfi: 'yapmak' (ساختن): *ḳäyirmaḳ* قِییرماق -kesreli ḳaf ve birinci ya ile-, 'sürtmek' (سائیدن): (13) *sürtmaḳ* سورتماق -zammeli sin ile-, 'yeşermek' (سبز شدن): *göyermaḳ* گُویرماق -zammeli Farsça kaf ile- ve *gögermaḳ* گُگرماق -birinci zammeli Farsça kaf ikinci ise fethalı Farsça kaf ile-, (14) 'sikmek' (سیوختن): *sikmaḳ* سیکماق -

kesreli sin ile- ve *ḳéyirmaḳ* قییرماق -kesreli ḳaf ve ya ile-, ‘emanet etmek’ (سپردن): *tabışırmaḳ* تابشیرماق -kesreli ba ve şin ile-, ‘almak’ (ستاندن):(15) *ālmaḳ* آلماق -memdūde elif ile- ‘almak’ (گرفتن) gibi, ‘kavurmak’ (سرخ کردن): *ḳızardmaḳ* قزاردماق -kesreli ḳaf ile- ve {*ḳızdırmaḳ* قزدیرماق}-kesreli ḳaf ile-, (MN6563 83v) ‘kulaklaşmak’ (سرگوشی کردن): (16) ḳulaḳlaşmaḳ قُلاقلاشماق -zammeli ḳaf ile-, ‘soğuklamak’ (سرد شدن): *savıḳ olmaḳ* سوق الماق -fethalı hemze ve sin ile-,‘hıçkırmak’ (سکسکه کردن): *ışḳırmaḳ* ایشقرماق (17) -kesreli hemze ve ḳaf ile-, ‘binmek’ (سوارشدن): *minmaḳ* مینماق -kesreli mim ile-, ‘yanmak’ (سوختن): *yanmaḳ* یانماق , ‘yakmak’ (سوزانیدن): *yandırmaḳ* یاندیرماق .

(18) **Şin Ḥarfi**: ‘olmak’ (شدن): *olmaḳ* اولماق –fethalı hemze ile-, ‘yıkamak’ (شستن): *yumaḳ* یوماق -zammeli ya ile-, ‘kırılmak’ (شکستن): (19) bir şey kendi kendine kırılırsa *sınmaḳ* سِنماق -kesreli sin ile- başkası tarafından kırılırsa *sındırmaḳ* سِندرماق söylüyorlar, (20) ‘elbise ve yeri sökmek’ (شکافتن جامه و لباس): *sökmaḳ* سُکماق -zammeli sin ve harekesi düşürülmüş Arapça kaf (kāf-i Arabī-yi zede şode) ile-; ‘ağaç ve bunun gibi şeyleri sökmeğe’ (شکافتن چوب و امثال ذلک) de *yarmaḳ* یارماق (MN11350 7r 1) derler, ‘avlamak’ (شکار کردن): *avlamak* أولاماق -fethalı hemze ile-, ‘avlanmak’ (شکارشدن): *avlanmaḳ* أولانماق , ‘saymak’ (شمردن): *saymaḳ* سایماق , ‘yüzmek’ (شنا کردن): (2) *üzümaḳ* أوزوماق -zammeli hemze ile-, ‘tanımak’ (شناختن): *tanımaḳ* تانِماق -kesreli nun ile-, ‘duymak’ (شنیدن): *işidmaḳ* اِیشیدماق -kesreli hemze ile-, ‘kişnemek’ (شیهه اسب): (3) *kişnemaḳ* کیشنماق -kesreli Arapça kaf ve fethalı nun ile-.

Ṣad Ḥarfi: ‘çağırmak’ (صدا زدن): *çaḳırmaḳ* چاقِرماق -Farsça cim ve kesreli ḳaf ile-, ‘anırmak’ (صدای خر): (4) *ānḳırmaḳ* آنقِرماق -memdūde elif ve kesreli ḳaf ile-, ‘havlamak’ (صدای سگ): (MN6563 83r) *ḥürmaḳ* حُورماق -zammeli ḥa ile- başını kaldırıp ellerini (5) çiftleştirerek havlarsa *ulamaḳ* اولاماق ve bunun bir parçasına *hafildamaḳ* هافِلدَماق -kesreli fa ile- derler.

Ṭa Ḥarfi: (6) ‘istemek’ (طلب کردن و طالب شدن مثل خواستن): *istemaḳ* ایستماق .

Ayın Ḥarfi: ‘hapşırmak’ (عطسه کردن): *āsḳırmaḳ* آسقرماق -memdūde elif ile- , (7) ‘otlamak’ (علف خوردن): *otlamaḳ* أتله ماق -zammeli hemze ile-.

Fa Ḥarfi: ‘küfür etmek’ (فحش دادن): sögmaḳ سُگماق -zammeli sin ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile-, (8) ‘göndermek’ (فرستادن): göndermaḳ گُندرماق -zammeli Farsça kaf ile-, ‘satmak’ (فروختن): satmaḳ ساتماق , ‘buyurmak’ (فرمودن): buyurmaḳ بویورماق -zammeli (9) ba ve ya ile-, ‘boğaza bir şeyi yutmak’ (فرو بردن چیزی بحلق):

utmaḳ اوتماق -zammeli hemze ile-, ‘anlamak’ (فهمیدن): ānamaḳ آناماق -memdūde elif ile-.

Kaf Ḥarfi: (10) ‘iş olmak’ (کارداشتن): *iş olmaḳ* ایش اولماق -birinci hemze kesre ve ikinci hemze fetha ile-, ‘ekmek’ (کاشتن): *ekmaḳ* اَکماق -fethalı hemze ile-, (11) bir yiyeceğe istek veya iştah duyulduğunda Azerbaycan ehline arız olan bir tür hastalık anlamına gelen ‘ummaca olmak’ (کام شدن): *ummaḳ* اُم ماق -zammeli hemze ile- (12) ‘koymak, bırakmak’ (گذاردن): *ḳoymaḳ* قویماق , ‘geçirmek’ (گذراندن): *kėçirtmaḳ* کچرتماق, ‘kaçırmak’ (گذرانیدن): *ḳaçırtmaḳ* قاچرتماق -kesreli Farsça cim ile-, ‘geçmek’ (گذشتن): (13) *kėçmaḳ* کچماق ‘ışığın kapanması’ (خاموش کردن) gibi, ‘ısıtmak’ (گرم کردن): *isti ėlemaḳ* ایستی اله ماق , (MN6563 84v) ‘ısınmak’ (گرم شدن): *isti olmaḳ* ایستی اولماق , ‘gezip tozmak’ (گردیدن و گشتن): (14) *gezmaḳ* گزماق -fethalı Farsça kaf ile- ve *dolanmaḳ* دولانماق da söylüyorlar, ‘gezdirmek’ (گرداندن): *gezdürmaḳ* گزدورماق ve *dolandurmaḳ* دولاندورماق, (15) ‘almak’ (گرفتن): *ālmaḳ* آلماق -memdūde elif ile- ve *tutmaḳ* توتماق da söylüyorlar, ‘başı kalabalık olmak’ (گرفتاربودن): *tutulmaḳ* توتولماق, ‘yapmak’ (کردن): *ėlemaḳ* اله ماق (16) -kesreli hemze ile- kimi zamanlarda ise *ḳılmaḳ* قلماق -kesreli ḳaf ile- söylüyorlar ‘namaz kıldı’ (نماز خواند): *namaz ḳıldı* نماز قلدی gibi, ‘ağlamak’ (گریه کردن): *āḳlamaḳ* آقلاماق (17) –memdūde elif ile-, ‘kaçmak’ (فرارکردن): *ḳaçmaḳ* قاچماق ‘koşmak’ (دویدن) gibi, ‘sokmak’ (گزیدن): *sancmaḳ* سانجماق, ‘çekmek’ (کشیدن): *çekmaḳ* چکماق -fethalı Farsça cim ile-, (18) ‘öldürmek’ (کشتن): *öldürmaḳ* اولدورماق -zammeli hemze ile-, ‘demek’ (گفتن): *dėmaḳ* دماق -kesreli dal ile-, ‘kaybolmak’ (گم شدن): *itmaḳ* ایتماق -kesreli hemze ile-, ‘kaybetmek, yitirmek’ (گم کردن): (19) *itirmaḳ* ایترماق, ‘kokuşmak’ (گندیدن): *iylenmaḳ* ایلنماق -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve fethalı lam ile-, yeri ve kimi şeyleri ‘kazmağa’ (کندن) *ḳazmaḳ* قازماق, (20) ve hayvanlar ve meyvelerin derisini ‘soymağa’ (کندن) ve ‘soyundurmak’ (برهنه کردن) <eylemine> de *soymaḳ* سویماق -zammeli sin ile- derler *ḳoynı derisi* (MN11350 7v 1) *soy* قوینی درسی سوی yani ‘koyunun derisini soy’ (پوست گوسفند را بکن), ‘göçmek’ (کوچ کردن): *köçmaḳ* کوچماق , ‘ayarlamak’ (کوک کردن): *ḳurmaḳ* قورماق -zammeli ḳaf ile-, ‘dinlemek’ (گوش کردن): (2) *ḳulaḳ āsmaḳ* قولاق آسماق -zammeli ḳaf ve memdūde elif ile-, ‘döğmek’ (کوبیدن): *dögmaḳ* دوکماق (MN6563 84r) -fethalı dal? ve sükūn-i vav? ve kāf-i Farsī[32] ile-.

---

[32] Far**sī**: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.

Lam Ḥarfi: (3) ‘titremek’ (لرزیدن): *titremaḳ* تیترماق, ‘kaymak’ (لغزیدن) : *sürüşmaḳ* سوروشماق - zammeli sin ve harekesi düşürülmüş vav (vāv-i zede şode) ile-, ‘aksamak’ (لنگیدن): *āḳsırmaḳ* آقسرماق (4) -memdūde elif ve sükūn-i ḳaf ve kesreli sin ile-.

Mim Ḥarfi: ‘sürtmek’ (مالیدن): *sürtmaḳ* سورتماق -zammeli sin ve sükūn-i ra ve ta ile- (5) ‘sürtmek’ (سائیدن) gibi, ‘kalmak’ (ماندن): *ḳalmaḳ* قالماق , ‘ölmek’ (مردن): *ölmaḳ* اُلماق -zammeli hemze ile-, ’sarhoş olmak’ (مست شدن): *kėflėnmaḳ* کِفلُنماق -kesreli Arapça kaf ve lam ile-, ’ emmek’ (مکیدن): (6) *emmaḳ* اَم ماق -fethalı hemze ile-, ‘deşilmek’ (منفجرشدن): *dėşilmaḳ* دِشلماق -kesreli dal ve şin ile- *çıban dėşildi* چبان دشلدی yani ‘çıban deşildi’ (دنبل منفجرشد) gibi.

Nun Ḥarfi: (7) ‘yumuşamak’ (نرم شدن): *yumuşaḳ olmaḳ* يُموشاق اولماق -zammeli ya ve mim ile-, ‘yakın olmak’ (نزدیک بودن): *yo’uẖ olmaḳ* يئوخ اولماق -zammeli ya ve hemze ile-, (8) ‘yakınlatmak’ (نزدیک کردن): *yo’uẖ ėlemaḳ* يئوخ اِله ماق , ‘oturmak’ (نشستن): *oturmaḳ* أُتُرماق - zammeli hemze ve ta ile- ve *ėyleşmaḳ* اِیلشماق -kesreli hemze ve fethalı lam ile- da söylüyorlar. (9) ‘oturtmak’ (نشاندن): *oturtmaḳ* أُترتماق , ‘göstermek’ (نشاندن): *göstermaḳ* گسترماق -zammeli Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş sin (sīn-i zede şode) ve fethalı ta ile-, ‘bakmak’ (نگاه کردن): (10) *baẖmaḳ* باخماق , ‘saklamak’ (نگاه داشتن) : (MN6563 85v) *ṣāẖlamaḳ* صاخلماق -memdūde ṣad ve harekesi düşürülmüş ẖa (ẖā-i zede şode) ve fethalı lam ile-, ‘göstermek’ (نمودن): *görsetmaḳ* گُرستماق -zammeli (11) Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş ra ve fethalı sin ile-, ‘yazmak’ (نوشتن): *yazmaḳ* یازماق , ‘yazdırmak’ (نویساندن): *yazdurmaḳ* یازدُورماق .

Vav Ḥarfi: (12) ‘esmek’ (وزیدن): *esmaḳ* اَسماق -fethalı hemze ile-.

Ha Ḥarfi: ‘karıştırmak’ (همزدن): *ḳarışdırmaḳ* قارشدرماق ve *ėşmaḳ* اِشماق -kesreli hemze ile- da kullanırlar.

Ya Ḥarfi: (13) ‘öğretmek’ (یاد دادن): *örgėtmaḳ* أُورگتماق -zammeli hemze ve kesreli Farsça kaf ile-, ‘öğrenmek’ (یاد گرفتن): *ögrenmaḳ* اوگرنماق -zammeli hemze ve (14) Farsça sükūn-i kaf (sükun-i kāf-i Farsī) ve fethalı ra ile- ve *örgenmaḳ* اورگنماق da söylüyorlar.

3. Fasıl

fazla açıklamalar yapmak için fiillerden birkaç örnek (Der ems̱ile-yi çend ez efʿāl be cihet-i ziyādeti-yi tavżiḥ)

(15) örneğin vurmak (زدن) mastarı olan *vurmaḳ* وُرماق fiilinin dokuz vechesi şu biçimdedir: **geçmiş zaman fiili** (fiʿl-i māżi)

(16) *vurdı* وردى (زد)

vurdıler ورديلر (زدند)

vurdın وردين (زدى)

vurdız ورديز (زديد)

vurdum وردوم (زدم)

vurduḫ وردوخ (زديم)

gelecek zaman (fiʿl-i musteḳbel)

vurar ورار (ميزند)

vurarler ورارلر (ميزنند)

(17) *vurarsan* ورارسن (ميزنى)

vurarsız ورارسيز (ميزنيد)

vurram ورّم (ميزنم)

vurruḫ ورّخ (ميزنيم)

fail ismi (ism-i fāʿil)

vuran وران (يكنفر زننده)

vuranler ورانلر (جماعت زننده)

meful ismi (ism-i mefʿūl)

vurulmış ورلميش (يكنفر زده شده)

(18) *vurulmışler* ورولميشلر (جماعت زده شده)

emir fiili (fiʿl-i emr)

vursın ورسين (بزند)

vursınler ورسينلر (بزنند)

vur ور (بزن)

vurın ورين (بزنيد)

(MN6563 85r) *vurum* وروم (بزنم)

vuraḫ وراخ (بزنيم)

emir fiilinin olumsuz (fiʿl-i nehy))

(19) *vurmasın* ورماسین (نزند)
vurmasınler ورماسینلر (نزنید)
vurma ورما (نزن)
vurmasız ورماسیز (نزنید)
vurmıyam ورمیم (نزنم)
vurmıyaḫ ورمیاخ (نزنیم)
geçmiş zamanın olumsuzu (fiʿl-i ceḥd)
vurmadı ورمدی (نزد)
vurmadıler ورمدیلر (نزدند)
(20) *vurmadın* ورمدین (نزدی)
vurmadız ورمدیز (نزدید)
vurmadım ورمدیم (نزدم)
vurmadıḫ ورمدیخ (نزدیم)
geniş zamanın olumsuzu (fiʿl-i nefy)
vurmaz ورمز (نمیزند)
vurmazler ورمزلر (نمیزنند)
vurmasın ورمسن (نمیزنی)
vurmayız ورمیز (نمیزنید)
vurmaram ورمارم (نمیزنم)
(MN11350 8r 1) *vurmarıḫ* ورماریخ (نمیزنیم)
soru fiili
vurar mı ورارمی (آیا میزند)
vurarler mi ورارلرمی (آیا میزنند)
vurarsan mı ورارسنمی (آیا میزنی)
vurarsız mı ورارسیزمی (آیا میزنید)
vuraram mı ورارم می (آیا میزنم)
vurarıḫ mı ورارخمی (آیا میزنیم)
ve (2) 'götürmek' (بردن) anlamında olan *aparmaḳ* آپارماق mastarından başka bir örnek:
geçmiş zaman fiili
apardı آپاردی
apardiler آپاردیلر
apardın آپاردین

apardız آپارديز

apardım آپاردم

(3) *apardıḫ* آپاردخ

gelecek fiili

aparar آپارار

apararler آپارارلر

apararsan آپارارسن

apararsız آپارارسيز

apararam آپارارم

apararıḫ آپارارخ

Fail ismi (ism-i fāʿil)

(4) *aparan* آپاران

aparanler آپارانلر

meful ismi (ism-i mefʿūl)

apardılmış آپاردلميش

apardılmışler آپاردلميشلر

emir fiili (fiʿl-i emr)

aparsın آپارسين

aparsınler آپارسينلر

apar آپار

(5) *aparız* آپاريز

aparam آپارام [33]

aparaḫ آپاراخ [34]

emir fiilinin olumsuzu (fiʿl-i nehy)

aparmasın آپارماسين

aparmasınler آپارماسينلر

aparma آپارما

(MN6563 86v) *aparmasız* آپارماسيز

aparmıyam آپارميم

aparmıyaḫ آپارمياخ

(6) **geçmiş zamanın olumsuzu** (fiʿl-i ceḥd)

---

[33] MN11350 numaralı nüshada yanlışçasına apararam آپارارم biçiminde yazılmıştır.
[34] MN11350 numaralı nüshada yanlışçasına apararıḫ آپارارخ biçiminde yazılmıştır.

aparmadı آپارمدی

aparmadiler آپارمدیلر

aparmadın آپارمدین

aparmadız آپارمدیز

aparmadım آپارمدیم

aparmadıẖ آپارمدیخ

geniş zamanın olumsuzu (fi'l-i nefy)

(7) *aparmaz* آپارمز

aparmazler آپارمزلر

aparmasın آپارمسن

aparmasız آپارمسیز

aparmaram آپارمارم

aparmarıẖ آپارماریخ

soru fiili

aparar mı آپارارمی

apararler mi آپارارلرمی

(8) *apararsan mı* آپارارسنمی

apararsız mı آپارارسیزمی

aparram mı آپاررم می

aparrıẖ mı آپارخ می

'bulmak' (پیدا کردن) anlamında olan *tapmaẖ* mastarından başka bir örnek:

geçmiş zaman fiili

(9) *tapdı* تاپدی

tapdiler تاپدیلر

tapdın تاپدین

tapdız تاپدیز

tapdum تاپدوم

tapduẖ تاپدوخ

gelecek zaman fiili

tapar تاپار

taparler تاپارلر

taparsan تاپارسن

(10) *taparsız* تاپارسیز

taparam تاپارم

taparıḫ تاپارخ

fail ismi (ism-i fāʿil)

tapan تاپان

tapanler تاپانلر

meful ismi (ism-i mefʿūl)

tapılmış تاپلمیش

tapılmışler تاپلمیشلر

emir fiili (fiʿl-i emr)

(11) *tapsın* تاپسین

tapsınler تاپسین لر

tap تاپ

tapız تاپ یز

tapım تاپم

tapaḫ تاپاخ

emir fiilinin olumsuzu (fiʿl-i nehy)

tapmasın تاپماسین

tapmasınler تاپماسینلر

tapma تاپما

tapmasız تاپماسیز (12)

tapmıyam تاپ میم

tapmıyaḫ تاپمیاخ

geçmiş zamanın olumsuzu (fiʿl-i ceḥd)

tapmadı تاپمدی

tapmadiler تاپمدیلر

tapmadın تاپ مدین

tapmadız تاپمدیز

tapmadım تاپ مدیم

tapmadıḫ تاپ مدیخ

(MN6563 86r) (13) **geniş zamanın olumsuzu** (fiʿl-i nefy)

tapmaz تاپمز

tapmazler تاپمزلر
tapmasın تاپمسن
tapmasız تاپماسیز
tapmaram تاپمارم
tapmarıẖ تاپماریخ
soru fiili
tapar mı تاپارمی
taparler mi تاپارلرمی
(14) *taparsan mı* تاپارسنمی
taparsız mı تاپارسیز می
taparam mı تاپارم می
taparıẖ mı تاپارخ می .

4. fasıl

Fiile gelen ekler (Der müta῾alliḳāt be ef῾āl)

örneğin (15) **zamirler**dir. Bil ki zamirler genel olarak üç sıygadır çünkü ya merfu (merfū῾) veya mensup (menṣūp) veya mecrurlar (mecrūr) ve her (16) biri ya bitişik (muttaṣıl) veya ayrılardır (münfaṣıl), iki çarpı üçten altı oluşur ve ayrı mecrur (mecrūr-i münfaṣıl) gelmiyor o zaman beş bölüm kalıyor (17) ve her bölümün altı çekimi vardır. Bildiğin gibi Türkçede altı çekimden fazla yok, nitekim altıyı beşe çarparsak otuz oluşur, ama bildiğin ve yukarıda söylendiği gibi Türkçede **bitişik merfu zamiri** (żamīr-i merfū῾-i muttaṣıl) fiillerin sonlarına gelen bitişik zamirlerdir (żamīr-i muttaṣıl), (18) ama Türkçenin altı **ayrı merfu zamiri** (żamīr-i münfaṣıl-i merfū῾) vardır; teklik 3. şahıs (mufred-i ġā'ib) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) (MN6563 87v) *o* او (ū) -vāv-i (19) mechūle ile-, ikili ve çokluk 3. şahıs (teṡniye ve cem῾-i ġā'ib) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) *olar* اولار , (20) teklik 2. şahıs (mufred-i ḥāżir) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) *sen* سن , ikili ve çokluk 2. şahıs (teṡniye ve cem῾-i ḥāżir) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṣ) (MN11350 8v 1) *siz* سیز , teklik 1. şahıs (mütekkelim-i vaḥde) için *men* من Azerbaycanlıların dilinde *ben* بن ise Rumluların dilinde ve (2) çokluk 1. şahıs için *biz* بیز –yā-i mechūle ve zā-i mu῾ceme ile-

kullanılır. Ama **bitişik mensup zamirlerinin** (żamīr-i menṣūb-i muttaṣıl) de (3) altı çekimi vardır: teklik 3. şahıs (mufred-i ġā'ib) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü'enneṡ) *onı* اونی - vāv-i mechūle ile- *vurdı onı* وردی اونی (4) yani 'vurdu onu' (زد او را) gibi, ikili ve çokluk 3. şahıs (teṡniye ve cemʿ-i ġā'ib) için *oları* اولاری, *vurdı oları* وردی اولاری yani (5) 'vurdu onları' (زد آنها را) gibi, ve teklik 2. şahıs (mufred-i ḥāżir) eril (müẕekker) ve dişil (mü'enneṡ) için *seni* سنی, *vurdı seni* وردی سنی yani 'vurdu seni' (زد ترا) gibi, ve ikili (6) ve çokluk 2. şahıs[35] (teṡniye ve cemʿ-i ḥāżir) (MN6563 87r) eril (müẕekker) ve dişil (mü'enneṡ) için *sizi* سیزی -yā-i mechūle ile- *vurdı sizi* وردی سیزی yani 'vurdu sizi' (زد شماها را) gibi , teklik 1. şahıs (mütekkelim-i vaḥde) için (7) *meni* منی Azerbaycanlıların dilinde *beni* ise Rumluların dilinde *vurdı meni* وردی منی veya *vurdı beni* وردی بنی (8) yani 'vurdu beni' (زد مرا) gibi, ve çokluk 1. şahıs (mütekkelim-i maʿa'l-ġayr) için *bizi* بیزی *vurdı bizi* وردی بیزی yani 'vurdu bizi' (زد ما را) gibi kullanılır; unutmayalım (9) ki bu zamirler aynen **ayrı merfu zamirler**dir (żamīr-i münfaṣıl-i merfūʿ) ki her birisinin sonuna ya یا ilave edilmiş. Ama **ayrı mensup zamirleri** (żemāyīr-i menṣūb-i münfaṣıl) (10) aynen bitişik mensup zamirleri (żemāyīr-i menṣūb-i muttaṣıl) gibidir, fakat ayrı mensup zamirleri fiilden önce geliyorlar *onı* (11) *vurdı* اونی وردی yani 'vurdu onu' (زد او را) gibi. **Bitişik mecrur zamirleri** (żamīr-i mecrūr-i muttaṣıl) de altıdır: buna kıyasen *onın* اونین *oların* اولارین *senin* سنین *sizin* سیزین (12) *menin* منین *bizin* بیزین nihayet teklik ve çokluk 1. şahısta (mütekkelim-i vaḥde ve maʿa'l-ġayr) istedikleri zaman son ḥarf olan nun'u (13-14) mim'e dönüştürüp ve *menim* منیم ve *bizim* بیزیم biçiminde söylüyorlar.

Kural : bilmelisiniz ki bitişik mensup zamirleri (żemāyīr-i menṣūb-i muttaṣıl) bölümünde anlattığımız gibi mefuliyet (mefʿūliyet) ve mensubiyetin (menṣūbiyet) işareti nesnenin (mefʿūl) sonunda sākin ya'nın bulunmasıdır ve buna benzerleri. Zamirlerin dışında (15) ise *ėvi ḫarāb ėledüm*[36] اَوی خراب اِلَه دُم yani ' evi yıktım' (خانه را خراب کردم) , ve *ġelyanı çekdim* غلیانی چکدیم yani 'nargileyi içtim' (غلیان را کشیدم) ve *kağıẕı* (16) *yazdım* کاغذی یازدیم yani 'kāğıdı yazdım' (کاغذ را نوشتم) (MN6563 88v) ve onu da bununla karşılaştır.

---

35 2. şahıs: ḥāżir: bu sözcük MN11350 nüshasında yazılmamıştır.
36 *ėledüm* اِلَه دُم sözcüğü MN6563 numaralı nüshada *ėledim* اله دیم biçiminde geçmektedir.

Kural : bil ki Türkçe sözcüklerde tamlayanın (mużāfun ileyh) işareti (17) zamirlerde veya gayri zamirlerde tamlanandan (mużaf) önce gelip ve sonunda ya ve nūn-i sākineyn bulunduruyor: (18) *onın oğlı* اونین اوغلی yani ‘onun oğlu’ (پسر او) ve *Zėyd’in kitabı* زیدین کتابی yani ‘Zeyd’in kitabı’ (کتاب زید), birinci örnek zamirler için, ikinci örnek ise (19) gayri zamirler için. Ama tamlananın (mużaf) işareti tamlayandan (mużāfun ileyh) sonra gelmesidir ve nesne (mefˁul) olmadığı zaman (20) sonuna sākin ya ilave edilir: *Zėyd’in kitabı yaḫşıdur* زیدین کتابی یاخشی دور yani ‘Zeyd’in kitabı iyidir’ (یعنی کتاب زید خوب است), (MN11350 9r 1) ve nesne (mefˁūl) olduğu zaman yahut da sākin ya’dan sonra -dA (در) anlamına gelen *–de* (ده) (2) veya *–dAn* (از) anlamıına gelen *–den* (دن) veya *ya* یا anlamına gelen *hā-i müfīd* (هاي مفيد) ve bunlar gibi eklenirse nesne (mefˁul) bile olmasa tamlananın (mużaf) sonuna nun ve yā-i maˁen ilave edilir: (3) birinci kısım için örnek: tamlanan (mużaf) nesne olursa: *Zėyd’in kitabını* (4) *yazdım* زیدین کتابی نه؟یازدیم yani Zeyd’in kitabını yazdım (کتاب زید را نوشتم), ve ikinci örnek: *Zėyd’in başında* زیدین باشینده yani Zeyd’in başında (در سر زید) ve *Ömerin (5) ayağından* [37] عمروین آیاغیندین yani Ömerin ayağından (از پای عمر), *Bekir’in ėvine* بکرین اوینه yani Bekir’in evinde (در خانه بکر) , zaman zaman ya’yı kaldırp (6) ondan önceki harfi kesreli bırakıyorlar ve bu da yā’nın çıkarılmasına delalet eder, birinci örnekte *Zėyd’in kitabın yazdım* زیدین کتابن یازدیم –kesreli nun ile- gibi (7) ve ikinci örnekte (MN6563 88r) *Zėyd’in başında* زیدین باشینده .

Kural : bil ki tamlananın (mużaf) sonunda yā-i (8) meksūre veya hā-i sākine olduğu zaman sin’e سین dönüşecektir: *Zėyd’in duˁası yaḫşıdur* زیدین دعاسی یاخشی دور (9) yani Zeyd’in duˁası iyidir (دعای زید خوبست) ve *Zėyd’in duˁasını oḫudum* زیدین دعاسینی اوخودوم yani Zeyd’in duˁasını okudum (دعای زید را خواندم) birinci (10) örnekte nun’suz ya nesne olmayan tamlanana (mużaf) eklenmiş ve ikinci örnekte (11) nun ve yā-i maˁen nesne olan tamlanana (mużaf) eklenmiş ve hā-i sākine ilave olunan üçüncü kısımda *Zėyd’in* (12) *alması yaḫşıdur* زیدین الماسی یاخشی دور yani Zeyd’in elması iyidir (سیب زید خوب است) gibi, ve bu kural her zaman geçerlidir ki her hangi bir sözcüğün sonunda (13) vav, elif ve hā-i sākine olursa tümcenin (cümle) zorluğunu gidermek için ya’dan önce -sInI ekini sözcüğe ilave ediyorlar: (14) *Zėyd’in atası gördüm* زیدین اتاسی گوردم ve *yeldā gėcesi* یلدا گجه سی , emusi عموسی gibi ki bu kelimelerin sonu elif ve ha ve vav’dır.

---

[37] *ayağından* sözcüğü MN11350 nüshasında yanlış olarak *ayağında* biçiminde yazılmıştır.

(15) ***Kural***: tamlanan (mużaf) ve tamlayan (mużāfun ileyh) tekrarlandığı zaman ‘Zeyd’in oğlunun yazı hattı iyidir’ (خط کتاب پسر زید خوب است) veya (MN6563 89v) ‘Ömerin kemer kamasının sapı kötüdür’ (دسته خنجرکمرعمربد است) gibi örneklerde Türkçede ilk önce en son tamlayana (mużāfun ileyh) yā ve nūn ekleyerek kullanılır. Ve kimi (16) Türklerin dilinde vav ve nun ekleniyor ve ondan sonra eskilerde nın نین ekini ekleyerek şu şekilde kullanılır *Zeyd’in* (17) *oğlanın kitabın ḫätti yaḫşıdur* [Zeyd’in oğlanının yazı hattı iyidir] زیدین اوغلانین کتابین خطی یاخشی دور ya ve nun ekledikleri̇nde, ve vav ve nun ekledikleri zaman (18)*Ömerin Bīstūn ḫäncerinün destesi pisdür* [Ömerin Bistun kamasının sapı kötüdür] عمرون بیستون خنجرنون دسته سی پیسدور bu iki örnek nesne (mefʿūl) olmayan tamlanan (mużaf) için. Ve *Zėyd’un* (19) *oğlanun kitabınun ḫättini oḫudum* زیدون اغلانون کتابنون خطنی اوخدوم yani ‘Zeydin oğlunun yazı hattını okudum’ (خط کتاب پسر زید را خواندم) bu örnek de nesne olan tamlanan (mużaf) için.

(20-MN11350 9v 1) ***Kural*** : **zamirler konusuyla ilgili** (mutaʿalliḳe be bāb-i żamāyir): Bil ki kelimeye eklenen özne, tamlayan (mużāfun ileyh) veya müpteda olursa ve sonunda sākin ya bulundurursa Farsçadaki sakin şinin anlamını ifade eder; *ağrıdı gözi* آغردی گزی yani (2) ‘gözü ağrıdı’ (چشمش درد کرد) ve (MN6563 89r) oğlanın gözi اغلانین گزی yani ‘oğlanın gözü’ (چشم پسرش) ve *gözi aḳ oldı* کزی آق اولدی yani (3) ‘gözü ak oldu’ (چشمش سفید شد) gibi. Ve hem de nesne işaretidir yani Arapçadaki nesne işareti olan nasp (naṣb) rolündedir: (4) *çek ġelyanı* چک غلیانی gibi ama eğer sözcüğe eklenen sākin ya nesne olursa ya’dan önce (5) kesreli nun da ilave ediyorlar: *gözini kor ėledum* گزینی کور اله دوم yani ‘gözünü kör ettim’ (چشمش را کور کردم) gibi,

Kural :(6) Bil ki mastarlarda mim olan olumsuz harfi, mastar işaretinden önce gelir ve aynı eylemi yapıyor: (7) ‘vurmak’ (زدن) anlamında olan *vurmaḫ*’ı ورماخ *vurmamaḳ* ورمماق yani ‘vurmamak’ (نزدن) biçiminde söylüyoruz.

Kural : bil ki lām-i sākineyi (8) mastar işaretini kaldırdıktan sonra fiilin köküne eklersek yedi vechenin herhangi birisinde edilgen fiili (mechūliyet-i efʿal) yapmış oluruz: (9) örneğin *vurdı* وردی yani ‘vurdu’ (زد) *vuruldı* ورلدی yani ‘vuruldu’ (زده شد), ‘vurur’ (میزند) anlamına gelen *vurar* ورار (10) *vurulur* ورولور yani ‘vurulur’ (زده میشود), *vur* ور yani ‘vur’ (بزن) (MN6563 9ov) *vurul* ورول yani ‘vurul’ (زده شو), *gerek vursun* گرک ورسون yani ‘vurması gerek’ (باید بزند) (11) *gerek vurulsun* گرک ورلسون yani

‘vurulması gerek’ (باید زده شود), *vurma* ورمه yani ‘vurma’ (مزن) *vurulma* ورلمه yani ‘vurulma’ (زده مشو), *vurmaz* ورمز yani ‘vurmaz’ (نمی زند) (12) *vurulmaz* ورلمز yani ‘vurulmaz’ (زده نمی شود), *vurmadı* ورمدی yani ‘vurmadı’ (نزده است) *vurulmadı* ورلمدی yani ‘vurulmadı’ (زده نشده است) gibi.

Kural : Bil ki (13) mastar işaretini kaldırdıktan sonra ha eki fiile eklenirse fiilin sadeliğine gelecek zamanda işaret eder *göre* گره ‘göre’ (به بیند) ve *istemirem* (14) *göre* استمرم گره yani ‘görmesini istemiyorum’ (نمی خواهم به بیند) ve buna benzerleri *ola* اله ve *vura* وره gibi yani ‘ola’ (بشود) ve ‘vura’ (بزند) , ve mastar işaretini kaldırdıktan sonra (15) elif olursa ya’ya dönüşür: *oynıya* اینیه yani ‘oynaya’ (بازی کند) gibi ki aslı ‘oynamak’ (بازی کردن) (16) anlamında olan *oynamaḳ*’tır ایناماق ve *āğlaya* آغلایه yani ‘ağlaya’ (گریه کند) gibi ki aslı ağlamak (گریه کردن) anlamında olan *āğlamaḳ*’tır آغلاماق.

Kural : (17) Bir eylemin belli bir zamanda gerçekleşmesini ihbar etmek istediğinde Arapçada eẕāy-i tavḳıyeti (اذای توقیقی) ve (18) Farsçadaki vaḳit’i وقت fiile ekleyip söylüyorlar: ‘vurduğu vakit’ (وقت زدن) (MN6563 90r) ‘gittiği vakit’ (وقت رفتن) ve ‘çektiği vakit’ (وقت کشیدن) gibi, Türkçede ise (19) mastar işaretini kaldırdıktan sonra fiilin köküne *–ndA* (نده) ekini ilave ediyoruz: *vuranda gördüm* ورنده گوردم yani ‘vurduğunda gördüm’ (در وقت زدن دیدم) (20) ve *gėdende* گدنده yani ‘gittiğinde’ (وقت رفتن) ve *çekende* چکنده yani ‘çektiğinde’ (وقت کشیدن) ve *yiyende* یینده yani ‘yediğinde’ (وقت خوردن) ve bunlar gibi.

(MN11350 10r 1) ***Kural*** : Ne zaman bir eylemin yapıcısını bildirmek istersek Farsçada genelde fiile ha (ها) (2) ekleyerek ‘vuran’ (زننده) ‘öldüren’ (کشنده) ‘giden’ (رونده) biçiminde söylüyorlar, Türkçede ise mastar işaretini kaldırdıktan sonra (3) nun ekleyip ve *vuran* ورن yani ‘vuran’ (زننده), *öldüren* اولدورن yani ‘öldüren’ (کشنده), *gėten* گتن yani ‘giden’ (رونده) biçiminde söylüyorlar.

(4) ***Kural*** : Bil ki Türkçede geçişsiz fiili (fiʿl-i lāzim) *–dur* دور ekiyle geçişli (mutaʿaddi) yapıyorlar Arapçada ise ifal babının (bāb-i ifʿal) hemzesinin temyizi (5) ve ayın harfiyle cer harfinin (ḥarf-i cer) bā’sının güçsüzleştirilmesi gibidir *yėmaḳ* یماخ:‘yemek’ (خوردن) *yėdurmaḫ* یدورماخ : ‘yedirmek’ (خورانیدن) ve *yėdi* یدی : (6) ‘yedi’ (خورد) *yėdürdi* یدوردی : ‘yedirdi’ (خورانید) *yėyir* یئیر : ‘yiyor’ (می خورد) yėdürir یدورر : ‘yedirir’ (می خوراند) ve *yė* یه : ‘ye’ (بخور) *yėdür* یدور : ‘yedir’ (بخوران) (7) ve *çıḫmaḳ* چخماخ: ‘çıkmak’ (بیرون آمدن) *çıḫdurmaḫ* چخدورماخ : ‘çıkarmak’ (بیرون آوردن) (MN6563

91v) *yazmaḳ* یازماق : ‘yazmak’ (نوشتن) *yazdurmaḳ* یازدورماق : (8) ‘yazdırmak’ (نویساندن) *yazdı* یازدی : ‘yazdı’ (نوشت) *yazdurdı* یازدوردی : ‘yazdırdı’ (نویسانید) ve bunlar gibi.

Kural : (9) *vuracağdur* ورجاغدیر : ‘vuracak’ (خواهد زد) *vuracağdılar* ورجاغدلار : ‘vuracaklar’ (خواهند زد) *vuracağsan* ورجاغسن : ‘vuracaksın’ (خواهی زد) *vuracağsız* ورجاغ سیز : ‘vuracaksınız’ (خواهید زد) (10) *vuracağam* ورجاغم : ‘vuracağım’ (خواهم زد) vuracağıḫ ورجاغخ : ‘vuracağız’ (خواهیم زد) ve bunun gibi, *olacağdur* الجاغدر yani ‘olacak’ (خواهد شد) ve *açılacağdur* آچلجاغدر : (11) ‘açılacaktır’ (باز خواهد شد) *yiyecağdur* یجاغدر : ‘yiyecek’ (خواهد خورد), *ėlecağdur* اله جاغدر : ‘yapacak’ (خواهد کرد) *yumuşaḳ olacağdur* یموشاق اله جاغدر : (12) ‘yumuşak olacak’ (نرم خواهد شد).

Kural : Yukarıda söylediğimiz gibi mastar işaretini kaldırdıktan sonra *–dı* دی (13) eklendiğinde *gördi* گوردی yani ‘gördü’ (دید) gibi ve –Ub وب ve –mIş میش eklendiğinde *görüb* گوروب ve (14) *görmiş* گورمیش yani ‘görmüş’ (دیده), ve -mIş ve -dI ikisi birlikte eklendiğinde *görmişdi* گورمیشدی ‘yani görmüştü’ (دیده بود) (15) ve diğer beş sıygada fiillerin herhangi birisi bu harflerin eklenmesiyle anlam olarak kendinden öncekine bağlıdır (16) yukarıda söylendiği fiilden şuna örnek: *görüp* گوروپ ve *görüpler* گوروپلر ve *görüpsen* گوروبسن ve *görüpsiz* گوروبسیز ama teklik (17) ve çokluk 1. şahıs (mütekellim-i vaḥde ve maʿa’l-ġayr) bu biçimde kullanılmıyor, *görmiş* گورمیش ve *görmişler* گورمیشلر ve *görmişsen* گورمیش سن ve *görmişsiz* گورمیش سیز (18) ve *görmişem* گورمیشم (MN6563 91r) ve *görmişiḫ* گورمشیخ ve görmişdi گورمیشدی ve *görmişdiler* گورمیشدیلر ve *görmişdin* گورمیشدین ve (19) *görmişdiz* گورمیشدیز ve *görmişdü?m* گورمیشدم ve *görmişdüḫ* گورمیشدخ, *görüpdi* گوروپدیve *görüpdiler* گوروپدیلر ve *görüpsen* گوروپسن ve (20) *görüpsiz* گوروپسیز ve *görüpdüm* گورپدوم ve *görüpdüḫ* گوروپدوخ .

Kural : Bil ki geçmiş zamanın sonuna ġayın eklendiğinde (MN11350 10v 1) mastar anlamı ortaya çıkıyor ve ġayın eklendikten sonra Rumlu diline göre geçmiş zamanın sonundaki ya vav’a dönüşüyor ve sonuçta fiilin anlamı (2) ġayın eklendikten sonra geçmiş zamanda mastar anlamı olarak gerçekleşiyor: *vurdı* وردی yani ‘vurdu’ (زد) ve vurduġ وردوغ (3) yani ‘geçmiş zamanda vurmak’ (زدن در زمان گذشته) o zaman *vurduġını gördüm* وردوغنی گوردوم yani ‘onun vurduğunu geçmiş zamanda gördüm’ (زدن او را در زمان گذشته دیدم) (4-5) ve onu da bununla karşılaştır.

Kural : Geçmiş zaman çekimine fethalı sin eklendiğinde Türklerin şart harfi (ḥarf-i şart) oluşur ve şart harfini ekledikten sonra geçmiş zamanın işareti olan dalı kaldırıp teklik 3. şahıs çekiminde ya'yı (6) ha'ya dönüştürüyorlar ve mastar işaretini kaldırdıktan sonra sonuna –sA ekini ilave ediyorlar, (7) aslı *vurdı* وردی olan *vursa*'ya ورسهşart eki sin'i getirince dal düşer ve ya ha'ya dönüşür ve (8) geçmiş zamanın anlamı gelecek zaman olarak değişiyor yani 'eğer vursa' (اگر بزند) ve *vurdılar* وردیلارfiilinden *vursalar* ورسه لار yani 'eğer (MN6563 92v) vursalar' (اگر بزنند) (9) ve *vurdın* وردین fiilinden *vursan* ورسن ki –sin eki eklendikten sonra dal ve ya harfleri düştü ve teklik 2. şahıs işareti olan nun harfi kaldı, (10) ve vurdız fiilinden *vursaz* ورساز ve vurdum fiilinden *vursam* ورسام yani 'eğer vursam' (اگر بزنم) ve vurduḫ fiilinden *vursaḫ* ورساخ yani (11) 'eğer vursak' (اگربزنیم).

Kural : Yukarıda söylediğimiz gibi Türkçede tamlayan (mużāfun ileyh) tamlanandan (mużaf) önce gelir zikr edilen eklerle birlikte (12) ve sıfat da mevsuftan (mevṣūf) önce gelir onlara hiç bir harf eklemeden: (13) *gėtdi yaḫşı oġlan* گتدی یاخشی اوغلان yani 'gitti iyi oğlan' (رفت پسر خوب), veya *gördüm yaḫşı oġlanı* گوردوم یاخشی اوغلانی yani 'gördüm iyi oğlanı' (دیدم پسر خوب را) (14) birinci örnek nesnesi olmayan <tümce> için ikinci örnek ise nesneli <tümce> için.

Kural: Teklik 1. şahıstaki mim kendinden öncekini kesreli yapıyor: (15) *canım* جانِمve *ḥalım* حالیم yani 'canım ' (جان من) ve 'keyfim' (حال من) gibi.

Kural : Türkler genelde (16) elifi fethaya vavı zammeye ve yayı kesreye dönüştürüyorlar ve transkripsiyonda yazılıp da (17) ama okunurken telaffuz edilmeyen bu kısım harflere mechūle derler.

Kural : Türkçede ḫa ve ḳaf harfleri aynı mahreçliler (hem maḫreç) ve (18) anlamlarında değişiklik yaranmadan biri öbürsüne dönüşebiliyor.

İkinci Bab[38]

Şeylerin Adları

(MN6563 92r) şu da on fasıldan oluşur:

[38]. İkinci babda MN6563 nüshasında sözcüklerin Arapçaları da yazılmaktadır. Arapçaları yazılmayan sözcüklerin ise MN6563 nüshasında yazılmamaktadır.

Birinci Fasıl: (19) Gökbilimi Adları (der ism-i semāviyāt)

‘gök’ (آسمان): *gök* گوک –birinci zammeli Farsça kaf ikinci ise harekesi düşürülmüş kaf (kāf-i zede şode) ile- ve Arapçası *sema’* (سماء) ve çoğulu *semāvāt*’tır (سماوات) ve *felek* (فلک) de derler, ‘güneş’ (آفتاب): *gün* گون – zammeli (20) Farsça kaf ile- ve bu ortak kelimedir gün’lere (روز) de *gün* گون derler ve Arapçası *şems* (شمس) olarak meşhurdur *şāriḳ* (شارق) ve *şerḳ* (شرق) ve *yūḥ* (یوح) ve *beyżā* (بیضا) ve *ẕekā* (ذکا) -ẕāl-i mu’ceme ile- da kullanırlar, ‘ay’ (ماه): *āy* آی -memdūde elif ile- ve bu kelime de (MN11350 11r 1) ortaktır hem gök aylarına hem de insan aylarına ikisine de *ay* آی derler Arapçası *ḳamer*’dir (قمر), ‘yıldız’ (ستاره): *ulduz* الدوز – zammeli hemze ve harekesi düşürülmüş lam ile- ve Arapçada *kōvkeb* (کوکب) ve *necm* (نجم) ve *şehab* (شهاب) ve *derri* (درّیّ) söylüyorlar, (2) ‘bulut’ (ابر): *bulut* بلوت – zammeli bā-i muvahhade ve lam ile- ve Arapçada *seḥāb* (سحاب) ve *ġeym* (غیم) -ikisinde de birinci harf fetha ile- ve *ġeyn* (غین); bütün göğü kaplayan buluta *ġemām* (غمام) ve beyaz buluta *mīġ* (میغ) -kesreli mim ile- ve *mozn* (مُزن) -zammeli mim ile-; ve gölge eden buluta *ʿāriż* (عارض) derler, ‘ateş’ (آتش): *ot* اُت -zammeli hemze ve sükūn-i ta ile-, ‘rüzgar’ (باد): *yėl* یِل -kesreli ya ve sükān-i lam ile- ve Arapçada *rėyḥ* (ریح) ve çoğulu *riyaḥ*’tır (ریاح) fakat Arapçada her yönden esen rüzgar farklı adla adlandırılır nitekim doğu taraftan esen rüzgar *ṣabā* (صبا) ve onun karşıtı *debūr* (دبور) ve kıble yönden esen rüzgar *şemāl* (شمال) ve onun karşıtı *cunūb* (جنوب) ve karşı rüzgara *nekbā* (نکبا) -fethalı nun ile- ve kasırgaya *ʿāṣār* (اعصار) -kesreli hemze ile- derler, ‘su’ (آب): (3) *su* سو [39]-zammeli sin ile-, ‘toprak’ (خاک): *topraḳ* تُپراق [40]-zammeli ta ve sükūn-i ba ile-, ‘yağmur’ (باران): *yaḳış* یاقیش -kesreli ḳaf ile- ve Arapçası *meṭer* (مطر) çoğulu ise *emṭār* (امطار), ‘kar’ (برف): *ḳar* قار Arapçası ise *s̱elḫ* (ثلخ) -fethalı s̱a ile-, ‘dolu’ (تگرگ): (4) *dolu* دولو -zammeli dāl-i mühmele ile- Arapçası ise *bered* (برد) -fethalı ba ve ra ile-, ‘yıldırım’ (برق)*: ıldırım* ایلدرم -kesreli hemze, dal ve ra ile- ve Arapçası da *berḳ*’dir (برق), ‘göy gürledi’ (آسمان صدا کرد): *göy gürüldedi* گوی گرلددی - zammeli iki (5) Farsça kaf ve ra ile- Arapçası da *raʿd*’dir (رعد).

İkinci Fasıl: İsnan ve Diğer Canlıların Uzuv ve Organlarının Adları (der ism-i ʿażā ve cevārīḥ-i insan ve dīger cāneverān)

---

[39] *su* سو: bu sözcük MN6563 nüshasında bulunmamaktadır.
[40] *topraḳ* تُپراق: bu sözcük MN6563 nüshasında bulunmamaktadır.

'saç' (گيس): (6) *saç* ساچ -Farsça cim ile- Arapçası ise *ʿiẕar* (عذار), 'tüy' (موى): *tük* تُک - zammeli ta ile- 'dökmek' (ريختن) fiilinin 2. şahıs emir fiilinin çekimi de bu biçimdedir yani 'dök' (بريز)[41] Arapçada ise *şeʿr* (شعر) -fethalı şin ile- söylüyorlar, 'deri' (پوست): *deri* درى – fethalı dal ile- Arapçası ise *cild* (جلد) ve çoğulu *culūd* (جلود), 'baş' (سر): (7) *baş* باش Arapçası ise *re's* (رأس) ve çoğulu *ru'ūs* (روس), 'beyin' (مغز): *bėyin* بئيين -kesreli bā-i muvahhade ve ya ile- Arapçası ise *moḫ* (مخ) ve çoğulu *emḫāḫ* (امخاخ), 'alın' (پيشانى): *ānnı* آنّ -memdūde elif ve şeddeli nun ile- ve Arapçası *cebin* (جبين) ve *nāṣiye* (ناصيه), 'kaş'(ابرو): *ḳaş* قاش Arapçası ise *ḥācib* (حاجب) ve bu ortak kelimedir önleyen ve kapıcıya da *ḥācib* (حاجب) derler, (8) 'göz' (چشم): *göz* گوز - zammeli Farsça kaf ve harekesi düşürülmüş za (zā-i zede şode) ile- Arapçası ise *ʿeyn* (عين) ve çoğulu *eʿyān* (اعيان), 'göz bebeği' (حدقه چشم): *gile* گله -kesreli Farsça kaf ve fethalı lam ile- ortak kelimedir Arapçası *ḥedḳe* (حدقه), (9) 'kiprik' (مژگان): *kirpik* كيرپک -kesreli Arapça kaf ile- Arapçası ise *hodob* (هدب) çoğulu *ehdāb* (اهداب), 'kulak' (گوش) *ḳulaḳ* قلاق -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *oẕn* (اذن) -zammeli hemze ile-, 'saç' (زلف): *birçek* بيرچک -kesreli bā-i muvahhade ile- (MN6563 93r) Arapçası ise ..., 'burun' (دماغ)[42]: *burun* برون (10) -zammeli be ve ra ile- Arapçası ise *e'nf* (انف) -fethalı hemze ile-, 'ağız' (دهن): ā*ḳız* آقز -memdūde elif ile- Arapçada ise *fem* (فم) ve *ḥebk* (حبک) derler, 'dudak' (لب): *dudaḳ* دوداق -zammeli dal ve vāv-i mechūle ile- Arapçası ise *şefe* (شفه) -fethalı fa ve şin ile-, 'diş' (دندان): *diş* ديش -kesreli dal ile- Arapçada ise *sen* (سن) çoğulu *esnān* (آسنان) ve *żers* (ضرس) -fethalı żad ile- çoğulu *eżrās* (اضراس) ve *ṣeġer* (صغر) de söylüyorlar, 'dil' (زبان): (11-12) *dil* ديل -kesreli dal ile- Arapçada *lisan* (لسان) -kesreli lam ile- derler, 'dilcik' (زبان كوچک): *dilçek* ديلچک , 'boğaz' (گلو): *boḳaz* بقاز -zammeli ba ile- Arapçası ise *ḥolḳūm* (حلقوم) -zammeli ha ile-, 'yüz' (صورت): *üz* اوز-zammeli hemze ile- Arapçası ise *vecḥ* (وجه) -fethalı vav ile- ve ön dişlerle öğütücü dişlere paralel olarak bulunan yüzün bir kısmına Farsçada lop (لپ) denir Türkçede ise *ord* أُرد -zammeli hemze ile- derler, 'sakal' (ريش): *saḳḳal* سقّال (13) - fethalı sin ve şeddeli ḳaf ile- Arapçası ise *liḥye* (لحيه) -kesreli lam ile-, 'bıyık' (سبيل): *bıyıġ* بيغ -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile- ve kimileri burut (بروت) de derler Arapçası *şārb*'dır (شارب), 'boyun' (گردن): *boğın* بوئين (14) -zammeli ba ile- Arapçası ise *ceyd* (جيد) ve *reḳebeh* (رقبه) -fethalı ra ve ḳaf ile-, (MN6563 94v) 'omuz' (شانه):

---

41 Yani 'dök' (بريز): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

42 MN6563 nüshasında Farsçası *Bīnī* (بينى) olarak geçmektedir.

çiyin چیین -kesreli Farsça cim veya harekesi düşürülmüş ya ile- ve *çigin* چگین -kesreli Farsça cim ile- ve *kürek* كُرك -zammeli (15) Arapça kaf ve fethalı ra ile- de derler Arapçası ise *ketif* (كتف) -birinci harf fethalı ikinci ise kesreli ile-, 'el' (دست): *el* اَل -fethalı hemze ve sükūn-i lam ile- Arapçası ise *yed* (يد) -fethalı ya ile-, 'sağ el'e (دست راست): *saḳ el* ساق ال ve (16) 'sol el'e (دست چپ): *sol el* سل ال -zammeli sin ile- derler Arapçada ise *yedi yomna* (يد يمنى) ve *yedi yosra* (يد يسرى) derler, 'kol'(بازو): *ḳol* قل -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *ʿażod* (عضد) -birinci harf fethalı ikinci ise zammeli ile-, 'dirsek' (آرنج): *dirsek* دیرسک -kesreli sin ile- Arapçası ise *mirfeḳ* (مرفق) çoğulu ise *merāfiḳ* (مرافق), 'bilek' (مچ دست): *bilek* بیلک -fethalı (17) lam ile- Arapçası ise *zend* (زند) çoğulu *zinād* (زناد) , 'avuç' (کف دست): *ovuç* اُوچ -zammeli hemze ile- Arapçada ise *rāḥeh* (راحه), 'elin arkası' (پشت دست): *el-dalı* الدالی -fethalı hemze ve sükūn-i lam ile- Arapçası ise *ẓehre'l-yed* (ظهراليد), 'parmak' (انگشت): *barmaḳ* بارماق Arapçası ise *enmele* (انمله) -birinci harf fethalı ile- ve *iṣbeʿ* (اصبع) -birinci harf kesreli ile- çoğulu *enāmil* (انامل) ve *eṣabiʿ* (اصابع) ve Arapçada herhangi bir parmağın başka bir adı vardır Türkçede ise 'küçük parmak' (انگشت کوچک): (18) *çilik barmaḳ* چلیک بارماق -kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *ḫinżir* (خنصر) ve onun yanındakine *binṣir* (بنصر) söylüyorlar çoğulu *benāṣir*, 'orta barmak' (انگشت وسط): *orta barmaḳ* اورتا بارماق -zamme ile- Arapçası ise *vostā* (وسطى) -zamme ile- ve onun yanındakine *sebābih* (سبابه) ve onun yanındakine *ibham* (ابهام) derler, 'tırnak' (ناخن): *dırnaḳ* دیرناق -kesreli dal ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *ẓifr* (ظفر) çoğulu (MN6563 94r) *eẓfār* (اظفار), (19) 'yumuruk' (مشت): *yumuruḫ* یموروخ -zammeli ya ve mim ile- Arapçası ise *vekez* (وَكَز) -fethalı vav ve kaf ile- , 'koltuk' (بغل): *ḳoltuḳ* قلتق -zammeli ḳaf ve harekesi düşürülmüş lam ile- Arapçası ise *ibṭ* (اِبط) -kesre ile-, 'koltuk altı'na da (زیر بغل): *ḳoltuḳ āltı* قلتق آلتی -memdūde elif ile- söylüyorlar Arapçası ise *teḥt-i ibṭ* (تحت ابط), (20) 'göğus' (سینه): *döş* دُش -zammeli dal ve sükūn-i şin ile- Arapçası ise *ṣedr* (صدر), 'meme' (پستان): *emçek* اَمچک -fethalı hemze ve sükūn-i mim ve kesreli cim ile- Arapçası ise *s̱edā* (ثدى) -fetha ile-, 'yürek' (دل): *ürek* اُورک (MN11350 11v 1) -zammeli hemze ve fethalı ra ile- Arapçada ise *ḳelb* (قلب) derler ve amaç et parçası olmayıp da insan tabiatının istediği şey anlamına gelirse Türkçede ona *gögül* گوگل (2) -zammeli Farsça kaflar ile- derler, 'kara ciğer' (جگر): *ḳara ciger* قارا جگر ve Arapçada *kebid* (كبد) ve onun bir parçasına *filẕeh* (فلذه) derler, 'ak ciğer' (شش): *aḳ ciger* آق جگر Arapçası ise *riye* (ريه), 'böğrek' (قلوه): *böyreg* بویرگ -zammeli ba ve harekesi

düşürülmüş ya ve (3) fethalı ra ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile- ve kimileri *böyrek* بویرک de derler Arapçası ise *kolyeh* (کلیه) -zamme ile-, ‘dalak’ (سپرز): *dalaḳ* دالاق Arapçası ise *ṭiḥal* (طحال) -kesre ile-, ‘göbek’ (ناف): *göbek* گوبک -zammeli Farsça kaf (4) ve kesreli ba ile- Arapçası ise *sorreh* (سرّه) -zamme ile-, ‘bağırsak’ (روده) : *baḳarsaḳ* باقارساق Arapçası ise *maʿā* (معا) çoğulu *imʿā* (امعا), ‘karın’ (شکم): *ḳarın* قارین Arapçası ise *beṭn* (بطن) çoğulu *buṭūn* (بطون), ‘yan’ (پهلو): *yan* یان Arapçası ise *cenb* (جنب), ‘sağ yan’ (پهلوی راست): *saḳ yan* ساق یان Arapçası ise *cenb-i eymen* (جنب ایمن), ‘sol yan’ (پهلوی چپ): *sol yan* سُل یان (5) - zammeli sin ile- Arapçası ise *cenb-i eyser* (جنب ایسر), ‘kaburga’ (دنده): *ḳaburga* قبورقه Arapçası ise *żilʿ* (ضلع) çoğulu *eżlāʿ* (اضلاع), ‘bel’ (کمر): *bėl* بل -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş lam ile- Arapçası ise *ḫiṣr*’dir (خِصر) -kesre ile-, ‘sik’ (ذکر): *sik* سیک -kesreli sin ile- Arapçası ise *ẕikr* (ذکر), ‘taşak’ (خایه): *daşşaḳ* داشّاق -şeddeli şin ile- Arapçası ise *ḫaṣiye* (خصیه), (6) ‘am’ (فرج): *āmcuḳ* آمجوق -memdūde elif ve sükūn-i mim (MN6563 95v) ve zammeli cim ile- ve *dıllaḳ* دلّاق -kesreli dal ve şeddeli lam ile-, ve amşaḳa (امشاقه) -fethalı hemze ile- (7) üçü de kullanılır Arapçada ise *ferc* (فرج) ve *şekr* (شکر) -fethalı şin ile- söylüyorlar, ‘göt’ (کون): *göt* گوت -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise *meḳʿad* (مقعد) -fetha ile-, ‘ayak’ (پا): *ayaḳ* آیاق - fethalı hemze ile- Arapçası *ricl* (رجل) -kesre ile- çoğulu *ercel* (ارجل) ve söylendiği kurala göre ‘sağ ayak’a (پای راست) (8) *saḳ ayaḳ* ساق آیاق ve ‘sol ayak’a (پای چپ) *sol ayaḳ* سل آیاق derler Arapçası ise *ricl-i eymen* ve *eyser* (رجل ایمن و ایسر), *yomna* ve *yosra* (یمنی و یسری) -birinci harf zamme ile- de söylüyorlar, ‘but’ (ران): *bud* بود -zammeli ba ile- Arapçası ise *feḫż* (فخذ), ‘diz’ (زانو):*diz* دیز -kesreli dal ile- Arapçası ise *rokbe* (رکبه), ‘baldır’ (ساق پا): *baldır* بالدر -kesreli dal ile- Arapçası da *sāḳ*’dır (ساق) , (9) ‘topuk’ (قوزک): *topuḳ* تپوق ve *tapuḳ* تاپوق Arapçası ise *kaʿb* (کعب), ‘taban’ (پاشنه): *daban* دابان Arapçası ise *ʿaḳib* (عقب) , ‘kemik’ (استخوان): *sümüg* سُمُوگ - zammeli sin ve mim- Arapçası ise *ʿaẓm* (عظم) çoğulu *ʿiẓām* (عظام), ‘başın arkası’ (پشت سر): *dalı* دالی Arapçası ise *ḫelf* (خلف), ‘yüzün önü’ (پیش رو): *ḳabaḫ* قاباخ (10) ve bu ortak kelimedir kabak (کدو) anlamına da gelmiştir Arapçası ise *emām* (امام) -fetha ile-, ‘damar’ (رگ): *damar* دامار -fethalı dal ile- Arapçada tüm damara *ʿirḳ* (عرق) çoğulu *ʿurūḳ* (عروق) ama atar damarlara *şeryan* (شریان) ve durgun damarlara *ovredeh* (اورده) söylüyorlar çoğulları *şerāʾin* (شرائین) ve *ovredāt* (اوردات).

Üçüncü fasıl: Giysi Adları (der ism-i libāsha)

bütün (11) giysilere *paltar* پالتار derler Arapçası ise *s̱evb* (ثوب) , 'gömlek' (پیراهن): *köynek* کوینک -zammeli Arapça kaf ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *ḳemiṣ* (قمیص), 'eşofman' (زیرجامه): (12) *tunman* تونمان -zammeli ta ile- Arapçada ise *serāvil* (سراویل), *ḳeṭāb* (قطاب) ve *ceyb* (جیب) derler, 'şapka' (کلاه): börk بورک -zammeli ba ve Arapça kaf ile- Arapçası ise *ḳelensuh* (قلنسوه) -birinci ve ikinci fetha ile- gece şapkasına de *gece börki* گئجه بورکی derler, 'etek,cübbe' (قبا): *don* دون -zammeli dal ile- Arapçası ise *yelmiḳ* (یلمیق) -fetha ile-, (13) 'kürk' (پوستین): *kürk* کورک (MN6563 95r) -zammeli Arapça kaf ve vāv-i sākin ile- Arapçası ise *ferv* (فرو) , 'çarık' (پا افزار): *ayaḳḳabı* آیاق قابی -fethalı hemze ile- , ayakkabı (کفش): *başmaḳ* باشماق Arapçada ise *tesẖin* (تسخین) -kesreli ta ve sükūn-i sin ile- ve *ḫeffeş* (خفش) -fetha ile- derler, (14) 'kadınların baş örtüsü'[43] (دستمال سر زنها): *poşı* پوشی -zammeli Farsça ba (bā-i Farsī) ile- Arapçası ise *miʿcer* (معجر), ve gözler ve kiprikleri kapatmadan yüz kısmına tutan bölüme de *yaşmaḳ* یاشماق derler.

(15) Dördüncü Fasıl: Hayvan Adları (der ism-i ḥayvanāt)

'at' (اسب): *āt* آت -memdūde elif ile- ve erkek at yavrusu: *day* دای ve dişi at yavrusu: (16) *ḳulan* قولان -zammeli ḳaf ile- ve Arapçada at'a *feres* (فرس) ve katır'a (قاطر) da *beʿl* (بعل) -birinci fetha ve ikincisi sükūn ile- derler , 'deve' (شتر): *deve* دوه -fethalı dal ve vav ile- Arapçası ise *cemel* (جمل), 'öküz' (گاو نر): *öküz* اُوکوز -zammeli hemze ve Arapça kaf ile-, inek (گاو ماده): *iynėk* اینک (17) -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve kesreli nun ile- Arapçada tüm sığıra *beḳereh* (بقره) ve *s̱ūr* (ثور) ve bozağı'ya *ʿicel* (عجل) derler, 'dağ ineği' (گاو کوهی): *maral* مرال - fethalı mim ile-, 'eşek' (خر): *ėşşek* اشّک -kesreli hemze ve şin ile-, 'sıpa' (کره خر): *köşek* کُشک -zammeli (18) Arapça kaf ve fethalı şin ile- Arapçade ise eşeğe *ḥimār* (حمار) derler, 'koyun' (گوسفند): *ḳoyın* قویئن -zammeli ḳaf ile- Arapçada ise *ġenem* (غنم) ve koç'a *żeʾn* (ضان) derler, 'dağ koyunu' (گوسفند کوهی): *avo* آوو ve kimileri zammeli hemze ile söylüyorlar, 'keçi' (بز): *geçi* گچی -kesreli (19) Farsça kaf ve Farsça cim ile- Arapçada ise *māʿiz* (ماعز) ve yavrusuna *cedā* (جدی) ve *ʿanāḳ* (عناق) derler, 'kuzu' (بره): *ḳuzı* قوزی -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *ḥemlʾ*dir (حمل) -fetha ile-, 'ceylan' (آهو): *ceyran*

---

[43] 'kadınların baş örtüsü' (دستمال سر زنها): bu sözcük MN6563 nüshasında çārḳed (چارقد) olarak geçmektedir.

جیران -fethalı cim ile- Arapçada ise *ẓebā* (ظبی) ve *ġezāl* (غزال) derler, ‘aslan’ (شیر): *āslan* آسلان -memdūde elif ile- Arapçada *esed* (اسد) -fethalı hemze ile- daha çok kullanılır nitekim *ġezenfer* (غضنفر), *leys̱* (لیث), *ḥāris̱* (حارث), *ʿafernā* (عفرنی), *dilhās̱* (دلهاث), *heyṣem* (هیصم) ve *hirmās* (هرماس) da söylenir, (20) ‘kurt’ (گرگ): *ḳurt* قورت ve bu ortak kelimedir (MN6563 96v) solucan’a da ḳurt قورت derler Arapçada *ẕe’b* (ذئب), *sirḥān* (سرحان), *seyd* (سید) -üç sözcükte de birinci harf kesreli ile-, *ḫebs̱* (خبث), *e’vs* (اوس) ve *şiẕnān* (شیذنان) dereler, ‘ayı’ (خرس): *āyı* آیی -memdūde elif ile- Arapçası ise *dobb’d*ır (دُب) -zammeli dal ile- , ‘domuz’ (خوک): *dongız* دونقز -zammeli dal ile- Arapçası ise *ḫinzīr* (خنزیر), (MN11350 12r 1) seg (سگ), tāzi (تازی), tūle (توله) ve bütün köpek kısımlarına *it* ایت derler ve *köpek* کوپک -zammeli Arapça kaf ile- büyük olanına derler Arapçada tüm köpeklere *kelb* (کلب) derler, (2) ‘çakal’ (شغال): *çaḳḳal* چقّال -fethalı Farsça cim ve şeddeli ḳaf ile- Arapçada ise *ibn āvā* (ابن آوی) ve *kelb berri* (کلب بری) derler, ‘tilki’ (روباه): *tülki* تولکی -zammeli ta ve sukūn-i lam ve kesreli Farsça kaf ile- Arapçada ise *s̱eʿleb* (ثعلب) adlandırılır, (3) ‘....’ (موصوره): ṣevṣar (صوصار) -fethalı ṣad ile-, ‘kedi’ (گربه): *pişik* پشیک -kesreli Farsça ba ile- Arapçası ise *sinnur* (سنور) -kesreli sin ve şeddeli nun ile-, ‘tavşan’ (خرگوش): *davşan* دوشان -fethalı dal ile- Arapçası ise *erneb* (ارنب).

Beşinci Fasıl: (4) Böcek Adları (der havām)

‘fare’ (موش): *sıçan* سچان -kesreli sin ile- Arapçası ise *fa’re*’dir (فاره), ‘yılan’ (مار): *ilan* ایلان Arapçası ise *ḥeyye*’dir (حیه) ve her türünün özel adı vardır, ‘arı’ (زنبور) bu kelime Arapçadır ve Türkçesi *ārı* آری -memdūde elif ile- ve *neḥl* (نحل) -fethalı nun ile- bal arısı anlamındadır, ‘kırkayak böceği’ (هزارپا): *ḳırḫayaḳ* قرخ آیاق (5) -kesreli ḳaf ve harekesi düşürülmüş ra ile- Arapçası ise *ḥerbeş* (حربش) -fetha ile-, ‘kaplumbağa’ (سنگ پشت): *tusbaḳa* توسباقه -zammeli ta ile- Arapçası ise *soleḥfāh* (سلحفاه) , ‘kirpi’ (خار پشت): *kirpi* کرپی -kesreli Arapça kaf ve harekesi düşürülmüş ra ve Farsça ba ile- Arapçası ise *ḳonfoẕ* (قنفذ) -birinci ve üçüncü zamme ile-, (6) ‘bok böceği’ (جعل): *pis pisli* پس پسلی -kesreli Farsça ba’lar ile- Arapçası ise *ḫonf* (خنف) -zamme ile-, ‘siklop’ (خرخاکی): *meryemli* مریم لی Arapçası ise *hodniye* (هدنیه) -zamme ile-, ‘kertenkele’ (سوسمار): *kertenkele* کرتن کله –birinci fethalı Arapça kaf ikinci ise fethalı (7) Farsça kaf ile- Arapçası ise *ṣabb* (صب) -fethalı ṣad ile- (MN6563 96r), ‘kurbağa’ (قورباغه): *başı baḳlı* باشی باقلی Arapçası ise *żifdeʿ* (ضفدع), ‘balık’ (ماهی): *baluḳ* بالُق -zammeli lam ile- Arapçası ise *semek* (سمک), ‘çekirge’ (ملخ): *çekirtge* چکرتگه -fethalı Farsça cim ve

kesreli Arapça kaf ve (8) harekesi düşürülmüş ra ve ta ve ikinci fethalı Farsça kaf ile- Arapçası ise *cerād* (جراد) -fetha ile-, 'sinek' (مگس): *çibin* چیبین -kesreli Farsça cim ve bā-i muvahhade - Arapçası ise *ẕobab*'dır (ذباب) –birinci zammeli ile-, 'sivri sinek' (پشه): *milçėk* میلچک (9) -kesreli mim ve harekesi düşürülmüş ya ve lam ve kesreli Farsça cim ile- ve *mıḳ mıḳ* میق مق da söylüyorlar Arapçası ise *beḳ*'dir (بق) -fetha ile-, 'karınca' (مورچه): *ḳarışḳa* قاریشقه -kesreli ra ile- Arapçası ise *neml*'dir (نمل) -fethalı nun ve sükūn-i mim ile-, (10) 'güve' (کیک): *bire* بیره -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *borġūs̱* (برغوث) -zammeli ya ile-, 'bit' (شپش): *bit* بیت - kesreli ba ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *ḳommel*'dir (قمّل) -zammeli ḳaf ve şeddeli fethalı mim ile, 'kurt' (کرم): *ḳurt* قورت .

(11) Altıncı Fasıl: Uçanlar (der ṭuyūr)

Uçanların bütününe *ḳuş* قوش söylüyorlar Arapçası ise *ṭeyr* (طیر) ve çoğulu *ṭuyūr*'dur (طیور) av kuşu olan doğana (باز) da *ḳuş* قوش derler Arapçası da *bāz*'dır (باز) ve Farsçada bāşe (باشه) denilen bir tür av kuşuna Arapçada *ṣeḳr* (صقر) ve *bāşıḳ* (باشق) derler, 'piliç' (جوجه مرغ): *ferik* فریک Arapçası ise *ferḫ* (فرخ) -fethalı fa ile-, 'tavuk' (مرغ خانگی): (12) *toyuḳ* تویوق -zammeli ta ve ya ile- Arapçası ise *docāc* (دجاج) - zammeli dal ile-, 'keklik' (کبک): *keklik* ککلیک -birinci fethalı Arapça kaf (MN6563 97v) ikinci ise harekesi düşürülmüş kaf ile- Arapçası ise *ḳebc* (قبج) ve '...' (کبک دری) ovc (اوج) derler, 'güvercin' (کبوتر): *gögürçin* گوگرچین -zammeli (13) Farsça kaflar ile- Arapçada ise *ḥemām* (حمام) derler, 'serçe' (گنجشک): *sėrçe* سرچه -kesreli sin ve Farsça cim ile- Arapçası ise *ʿoṣfūr* (عصفور) -zammeli ayın ile-, 'karga' (کلاغ): *ḳarḳa* قارقا Arapçası ise *ġorāb*'dır (غراب) -zamme ile-, kuzgun (کلاغ جاره): *ḳecele* قَجَله -fethalı cim (14) ve ḳaf ile- ve Arapçada ise ġorabın bir türüdür İsfahan şehrinde kuzguna kelāġcāreh کلاغجاره derler, 'sığır' (سار): *sıḳırçın* سقرچین -kesreli sin ve ḳaf ve Farsça cim ile- Arapçada ise *zorzūr* (زرزور) derler, 'kırlangıç' (پرستو): *ḳırlanḳuş* قرلان قوش - kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *ḫeṭāf* (خطاف) -fetha ile-, (15) 'ibibik' (هدهد): *buppı* بوپ پی -zammeli ba ile- Arapçası da *hodhod*'dur (هدهد), 'baykuş' (جغد): *bayḳuş* بایقوش Arapçası ise *coġd*'dır (جغد) -zamme ile- ve *būf* (بوف) adıyla bilinen iri olan türüne Türkçede *saru ḳuş* ساروقوش derler, 'yarasa' (خفاش): *gėce ḳuşı* گجه قوشی yani gece kuşu (مرغ شب) Arapçası da *ḫoffāş*'tır (خفاش).

(16) Yedinci Fasıl: Yiyecek Adları (der ism-i çizhāyi ki ḫūrākī est)

'su'ya (آب) yukarıda söydediğimiz gibi *su* سو söylüyorlar Arapçası ise *ma'* (ماء), 'bozbaş' (آب گوشت): (17) *bozbaş* بوز باش Arapçası ise *ma'e'l-lehm* (ماء اللهم), 'ağız' (آغوز): *bulama* بولاما Arapçada ise *lebā'* (لبا), 'un' (آرد): *un* اون -zammeli hemze ile- Arapçası ise *siviḳ* (سويق) ve reḳiḳ (رقيق), 'vişne' (آلبالو): *gilenar* گيلنار -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *ḳerāṣiyā* (قراصيا) -fetha ile-, 'sarı erik' (آلو زرد): *sarı alu* سارى آلو (18) çünkü sarıya (زرد) sarı derler Arapçada ise *edrek*'in (ادرک) bir türüdür, 'kara erik' (آلو سياه): *ḳara alu* قارا آلو çünkü karaya (سياه) *ḳara* قارا derler (MN6563 97r) Arapçası ise *ocāṣ* (اجاص) -zamme ile-, 'yemiş' (آجيل): *yėmiş* يميش -kesreli ya ve mim ile- Arapçası ise ..., (19) 'üzüm' (انگور): *üzüm* اوزوم -zammeli hemze ile- Arapçası ise *ʿineb* (عنب) ve onun tanesine *gile* گله -kesreli Farsça kaf ve fethalı lam ile- derler, 'tatlı sucuğu' (باسلق): *sucuḳ* سجوق -zammeli sin ve cim ile- Arapçası ise ..., 'pirinç' (برنج): (20) *dügi* دوگى -zammeli işba olunmuş (meşbūʿa) dal ve kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *orz* (ارز), 'ayva' (به): *hayva* هيوا -fethalı ha ile- Arapçası ise *sefercel* (سفرجل) -fethalı sin ile-, 'soğan' (پياز): *soḳan* سقان -zammeli sin ile- Arapçası ise *beṣel* (بصل) -fethalı birinci ve ikinci ile-, 'yumurta' (تخم مرغ): *yumurta* يُمُورته (MN11350 12v 1) -zammeli ya ve mim ile- Arapçası ise *beyże* (بيضه) -fetha ile-, 'arpa' (جو): *ārpa* آرپا -memdūde elif ile- Arapçası ise *şeʿir* (شعير) -fetha ile-, 'kavun' (خربزه): *ḳoğun* قُئُون -zammeli ḳaf ve hemze ile- Arapçada ise *biṭṭiḫ* (بطيخ) derler, 'kuyruk' (دنبه): *ḳuyruḳ* قويروق -zammeli ḳaf ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise *'ilye* (اليه) -kesre ile-, (2) 'yağ' (روغن): *yaḳ* ياق Arapçası ise *dohn* (دهن) -zamme ile-, 'uşkun' (ريباس): *uşḳun* أشقون -zammeli hemze ile- Arapçası da *riybās* (ريباس), 'havuç' (زردک): *yėr köki* يركوگى -kesreli ya ve harekesi düşürülmüş ra ve zammeli Arapça kaf- Arapçası ise *cezr* (جزر) -fetha ile-, 'kaysı' (زردآلو): *erik* اريک (3) -fethalı hemze ile- Arapçası ise *meşmeş* (مشمش) -fetha ile-, 'kaymak' (سرشير): *ḳaymaḳ* قيماق Arapçası ise *zobd* (زبد) -zamme ile-, 'iğde' (سنجد): *iyde* اييده -kesreli hemze ve ya ile- Arapçası ise *ġobrā* (غبرا) -zammeli ġayn ile-, 'elma' (سيب): *ālma* آلمه -memdūde elif ile- Arapçası ise *tofāḥ* (تفاح), 'sarımsak' (سير): *sarumsaḳ* سارمساق -zammeli ra ile- Arapçası ise *s̱ōm* (ثم) -zamme ile-, 'süt' (شير): *süt* سوت (4) -zammeli sin ile- Arapçası ise *leben* (لبن) -fetha ile-, 'mercimek' (عدس): *mercimek* مرجمک Arapçası *ʿades* (عدس), 'bal' (عسل): *bal* بال Arapçası da *ʿasel*(عسل), 'kabak' (كدو): *ḳabaḫ* قاباخ ve bu ortak kelimedir ön taraf da *ḳabaḫ* قاباخ olarak geçer (MN6563 98v) Arapçası ise *ḳerʿ* (قرع) -

fetha ile-, ‘ceviz’ (گردو): *ḳoz* قز -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *cevz*’dir (جوز), ‘kurut’ (کشک): *ḳurut* قوروت Arapçası ise *eṭ* (اقط) -fetha ile-, (5) ‘buğday’: *buḳde* بوقده -zammeli ba ile- Arapçası ise *ḥinte* (حنطه) -kesre ile-, ‘kevinc, çöreotu’ (کویج): *yėmişan* یمیشان -kesreli ya ve mim ile- Arapçası ise *zaʿrūr* (زعرور) -fetha ile-, ‘et’ (گوشت): *et* اَت -fethalı hemze ile- Arapçası ise *leḥm* (لحم), ‘yoğurt’ (ماست): *yoḳurt* یوقورت - zammeli ya ve ḳaf ile- Arapçası ise *leben* (لبن) ve ke’emżā (کامضی) -birinci ve ikinci fetha ile-, (6) ‘ekmek’ (نان): *çörek* چورک -zammeli Farsça cim- Arapçası ise *ḫobz* (خبز) -zamme ile-, ‘tuz’ (نمک): *duz* دوز -zammeli dal ile- Arapçası ise *milḥ* (ملح) -kesre ile-, ‘karpuz’ (هندوانه): *ḳarpuz* قارپوز Arapçada ise *biṭṭiḫ* (بطیخ), ‘.....’ (هندی)[44]: dolaġ (دولاغ) -kesreli vav ile- ve dabuḳe (دابوقه) deler, ‘çekirdek’ (هسته): *çėkirdek* چکردک -kesreli Farsça cim ve kaf ile- Arapçası ise *lobb* (لب) -zamme ile- her şeyin çekirdeğine derler, (7) ‘buz’ (یخ): *buz* بوز -zammeli ba ile- Arapçası ise *cemed* (جمد) -fetha ile-.

Sekizinci Fasıl: Sayılar (ʿadād)

birden bine kadar: ‘bir’ (یک): *bir* بیر Arapçası ise *eḥed* (احد) -fethalı hemze ile-, ‘iki’ (دو): *iki* ایکی Arapçası ise *’es̱nān* (اثنان), ‘üç’ (سه): (8) *üç* اوچ -zammeli hemze ile- Arapçası ise *s̱elās̱* (ثلاث), ‘dört’ (چهار): *dörd* درد -zammeli dal ile- Arapçası ise *erbeʿ* (اربع), ‘beş’ (پنج): *bėş* بش -kesreli ba ile- Arapçası ise *ḫems* (خمس) -fetha ile-, ‘altı’ (شش): *āltı* آلتی -memdūde elif ile- Arapçası ise *sette* (ستّه) -kesre ile-, ‘yedi’ (هفت): *yėddi* یدّی -kesreli ya (9) ve şeddeli dal ile- Arapçası ise *sebʿ* (سبع) -fethalı sin ile-, ‘sekiz’ (هشت): *sekkiz* سککز -kesreli sin ve şeddeli Arapça kaf ile- Arapçası ise *s̱emān* (ثمان), ‘dokuz’ (نه): *doḳḳuz* دوقّوز -zammeli dal ve şeddeli ḳaf ile- Arapçası ise *tisʿe* (تسعه)-kesre ile-, ‘on’ (ده): (10) *ān* آن -memdūde elif ile- Arapçası ise *ʿaşer* (عشر) , ‘yirmi’ (بیست): *igirmi* اگیرمی -kesreli hemze ve Farsça kaf ile- Arapçası ise *ʿişrin* (عشرین)-kesre ile-, ‘otuz’ (سی): *ottuz* اوتّز -zammeli hemze ve şeddeli ta ile- Arapçası ise *s̱alās̱īn* (ثلاثین) , ‘kırk’ (چهل): *ḳırḫ* قِرخ -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *arbaʿin* (اربعین) (MN6563 98r) -fetha ile-, (11) ‘elli’ (پنجاه): *elli* الّه -fethalı hemze ve şeddeli lam ile- Arapçası ise *ḫemseyn* (خمسین) -fetha ile- , ‘altmış’ (شصت): *āltmış* آلتمیش -memdūde elif ile- Arapçası ise *sittin* (ستّین) -kesreli sin ve şeddeli ta ile-, ‘yetmiş’ (هفتاد): *yėdmiş* یدمیش -kesreli ya ile- Arapçası ise *sebʿin* (سبعین), ‘seksen’ (هشتاد): *seksen* سَکسَن (12) -

[44] Bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

fethalı sin ve harekesi düşürülmüş Farsça kaf ile- Arapçası ise *s̱emānīn* (ثمانين), ‘doksan’ (نود): *doḳsan* دوقسن - zammeli dal ve sükūn-i ḳaf ile- Arapçası ise *tisʿin* (تسعين), ‘yüz’ (صد): *yüz* يوز -zammeli ya ile- Arapçası ise *mi’e* (مائه) ve iki yüz’e *mi’etan* (ماتان), ‘bin’ (هزار) : *min* مين (13) -kesreli mim ile- Arapçası ise *’elf* (الف) -fethalı hemze ile- ve iki bin’e *’elfān* (الفان) derler. ve diğer sayıları bunlarla karıştırıyorlar nitekim Türkçede Arapçanın tersine ilk önce çok olan sayıyı daha sonra az olanı söylüyorlar: *ān bir* آن بير: (14) ‘on bir’ (يازده) Arapçası ise *eḥedi ʿeşer* (احدى عشر), *yüz otuz bêş* يوزاتزبش : ‘yüz otuz beş’ (يكصد و سى و پنج) Arapçası ise *ḫems ve s̱elās̱in ve mi’e* (خمس و ثلثين و مائه), *min dörd yüz elli iki* مين درد يوز اله ايكى : ‘bin dört yüz elli iki’ (هزار و چهار صد و پنجاه و دو) Arapçası ise *’is̱neyn ve ḫemsiyn ve erbaʿmi’e baʿdu’l-elf* (اثنين و خمسين و اربعمائه بعد الالف) , *ān* (15) *min altı yüz ḳırḫ üç* آن مين آلتى يوز قرخ اوچ : ‘on bin altı yüz kırk üç’ (هزار و شش صد و چهل و سه) Arapçası ise *s̱ols̱ erbeʿin ve setma’e ve ʿaşere elf* (ثلث اربعين و ستمائه و عشر الف) derler ve onu da bununla karşılaştır, (MN6563 99v) ve ‘batman’a (من) *batma* باتمه derler Arapçada ise *menn* (من) -şeddeli nun ile-, nitekim *bir batma* ‘bir batman’ (يک من), (16) *iki batma* ‘iki batman’ (دو من) Arapçada ise *eḥeden men* (احدىً من) ve *es̱nānen men* (اثنانً من) derler ve kaça kadar olursa olsun şu şekilde söylüyorlar, ‘yarım batman’a (نيم من) *yarım batma* يارم باتمه Arapçası ise *niṣf men* (نصف من) nitekim ‘yarım Şahi’ye (نيم شاهى) *yarım şahi* يارم شاهى (17) ve ‘dörtte bir’e (يک چهار يک) de *bir çarık* بير چارک derler Arapçada ise *robʿ men* (ربع من) -zammeli ra ile- derler.

Dokuzuncu fasıl: Hece sırasına göre[45] diğer adlar:

Elif Harfi: ‘ayna’ (آينه): *güzgi* گوزگى -zammeli (18) Farsça kaf ve vāv-i mechūle ile- Arapçası ise *mirāt* (مرات) -kesre ile-, ‘değirmen’ (آسيا): *degirman* دَگِرمان -fethalı dal ve kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *ṭāḥūne* (طاحونه) ve çoğulu *ṭevāḥīn* (طواحين), ‘yuva’ (آشيانه): *yuva* يُوا -zammeli ya ile- Arapçası ise *vekr* (وكر) -fethalı vav ile-, ‘kargaşa’ (آشوب): (19) *ḳarış* قاريش -kesreli ra ve şin- Arapçası ise *sebl* (سبل) ve *ġoġā* (غوغا) ve *ġāfe* (غافه) ve *ġā’* (غاء) -fetha ile-, ‘mavi’ (آبى) : *göy* گوى -zammeli Farsça kaf ve vāv-i mechūle ile- bu yüzden gök rengine de *göy* گوى söylüyorlar Arapçada ise göğün maviliğine ......, (20) ‘demir’ (آهن): *demür* دمر -fethalı dal ve zammeli mim ile- Arapçada ise *ḥedīd* (حديد) ve bir parça demire de *rayze* (ريزه) -fetha ile- derler,

---

[45] hece sırasına göre: Bu ibare MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

'yüzücü' (آب باز): *üzen* اوزن -zammeli hemze ve fethalı zā-i mu'ceme ile- Arapçası ise *sebbāḥ* (سباح) , 'yüklü' (آبستن): *iki canı* ایکی جانی Arapçası ise *ḥāmile* (حامله) , 'ses' (آواز): (MN11350 13r 1) *ses* سس -fethalı sin ile- Arapçası ise *ṣōt* (صوت), 'testere' (اره): *buḳcı* بُقچی - zammeli bā-i muvahhade ile- Arapçası ise *minṣar* (منشار) -kesre ile- , 'ucuz' (ارزان): *ucuz* اُوجوز -zammeli hemze ve cim ile- Arapçası ise *reḫīṣ* (رخیص) (MN6563 99r) -fetha ile-, 'ad' (اسم) ismi Arapçadaır ve *nām* (نام) Farsçadır, Türkçesi *ād* آد -memdūde elif ile- (2) *adung nedür* آدنگ نه دور yani 'adın nedir' (اسمت چیست) ve Türkçede nūn-i sākineden sonra kaf harfinin yazılmıası yaygındır, 'göz yaşı' (اشک) : (3) *yaş* یاش ve bu kelime ortaktır artık yıla da *yaş* یاش derler Arapçası ise *demʿ* (دمع) çoğulu dumūʿ (دموع), 'gül' (اصطلخ): *gül* گول -zammeli Farsça kaf ile-, 'bugün' (امروز): *bugün* بوگون (4) -zammeli ba ve Farsça kaf ile- Arapçası ise *elyōm* (الیوم) -fetha ile-, 'bugece' (امشب): *bugėce* بوگجه -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *elleyl* (اللیل) -fethalı hemze ile-, 'kerpeten' (ماشه): *maşa* ماشه Arapçası ise *kollūn* (کلّون) -fetha ile-, 'dağarcık' (انبان): *daḳarçıḳ* داقارچیق Arapçası ise *cirb* (جرب) -kesreli cim ve sükūn-i ra ile-, 'yüzük' (انگشتر): *üzük* أوزوک (5) -zammeli hemze ve zā-i mu'ceme ile- Arapçası ise *ḫātem* (خاتم).

Ba Harfi: 'Tanrı' (باری تعالی): *tarı* تاری [46], 'yukarı' (بالا) : *yuḫarı* یوخاری -zammeli ya ile- Arapçada ise *ʿilv* (علو) -kesreli ayın ile- ve *fōḳ* (فوق) ve *ṣuʿūd* (صعود) ve *omme* (أمه) de derler, 'aşağı' (پایین): *āşaḳı* آشاقه (6) -memdūde elif ile- Arapçası ise *teḥt* (تحت) –fetha ile- ve sofla (سفل), 'dam' (بام): *dam* دام dam üstü'ne de *dam üste* دام أوسته -zammeli hemze ile- derler Arapçası ise *seṭḥ* (سطح) -fethalı sin ile-, 'kanat' (بال): *ḳanat* قانات Arapçası ise *conāḥ* (جناح) çoğulu *ecniḥe* (اجنحه), 'taban' (پاشنه): *daban* دابان Arapçası ise *ʿaḳib* (عقب), 'kürek' (پارو): *kürek* کُرَک (7) -zammeli Arapça kaf ve fethalı ra ile- Arapçası ise ..., 'ince' (باریک): *ince* اینجه -kesreli hemze ve sükūn-i ya ve nun ile- Arapçası ise *deḳīḳ* (دقیق), (MN6563 100v) 'yük' (بار): *yük* یوک -zammeli ya ile- Arapçası ise *ḥiml* (حمل) -kesreli ḥa ile-, 'çocuk' (بچه): *uşaḳ* أوشاق (8) -zammeli hemze ile- Arapçası ise *ṭifl* (طفل) ve çoğulu *eṭfāl* (اطفال) nitekim Türkçede uşaḳler çoğuldur Arapçada ise *veled* (ولد) de ṭifl anlamındadır ama kız olursa *ṭifle ẕū libde* (طفله ذو لبده) derler, 'pişmiş' (پخته): *pişmiş* پیش میش -kesreli Farsça ba ve kesreli mim ile- Arapçası ise *ṭeliḥ* (طلیخ), 'baba' (پدر): *ātta* آتّا -memdūde elif ve şeddeli ta ile- Arapçası ise *eb* (اب) -fetha ile-, (9) 'erkek kardeş' (برادر): *ḳardaş* قارداش Arapçası ise

[46] 'Tanrı' (باری تعالی): bu sözcük MN11350 nüsahsında bulunmamaktadır.

eḫ (اخ) -fetha ile-, yaşlı erkek (پیره مرد): *ḳoca* (قوجه)[47] -zammeli ḳaf ile- Arapçada ise *şeyḫ* (شیخ), yaşlı kadın (پیره زن): *ḳarı* (قاری)[48] Arapçada ise *şeyḫe* (شیخه), ‘dünden bir gün önce’ (پریروز): *israḳa gün* ایسراقه گون Arapçası ise ... , ‘dün geceden bir gece önce’ (پریشب): *ısraḳa gėce* ایسراقه گجه Arapçası ise ..., ‘vücut şişmesi’ (بر آمدگی در عضو): *ḳālḫıb* قالخب (10) -memdūde ḳaf ve harekesi düşürülmüş lam[49] ve kesreli ḫa ile- Arapçası ise *verem* (ورم) çoğulu evrām (اورام), ‘çıplak’ (برهنه): *çılpaḳ* چلپاق -kesreli Farsça cim ve sükūn-i lam ile- Arapçası ise *ʿora* (عری) ve ʿ oryān (عریان), ‘yaprak’ (برگ): *yapaḫ* یاپاخ Arapçası ise *vereḳ* (ورق) -fethalı vav ile-, (11) ‘kanat’ (پر) -fetha ile-[50]: *bilek* بلک -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş lam ile- Arapçası ise *reyş* (ریش) ve bu ortak kelimedir, ‘sulu’ (پرآب): *sulı* سولی -zammeli sin ile- Arapçası ise *s̱erā* (ثری) -fetha ile-, ‘dolu’ (پر): *dolı* دُولی -zammeli dal ile- Arapçası ise *mellān* (ملّان) -fethalı mim ve harekesi düşürülmüş şeddeli lam ile-, ‘büyük’ (بزرگ): *böyük* بُیُوک -zammeli ba (12) ve ya ile- Arapçası ise *celīl* (جلیل), ‘oğlan’ (پسر): *oḳlan* اوقلان -zammeli hemze ile- Arapçası ise *ibn* (ابن) , (MN6563 100r) arka (پس): *dalı* دالی ve *gėri* گِری -kesreli Farsça kaf ile- Arapçada ise *verā* (وراء) -fetha ile- ve arka taraf’a (و پشت سر) *ḫelf* (خلف) -Fetha ile- derler, ‘sırt’a (پشت): yukarıda söylediğimiz gibi dal دال Arapçası ise *ẓehr* (ظهر) (13) ve sırtlık’a da *dalı* دالی söylüyorlar Arapçası ise *motekkā* (متکا), ‘koyun boku’ (پشکل گوسفند): *ḳın* قِین -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *baʿr* (بعر) -fetha ile-, ‘yün’ (پشم): *yun* یون -zammeli ya ile- Arapçası ise *ṣōf* (صوف), ‘sonra’ (بعد) Arapçadır Farsçası sipes (سپس) ve Türkçesi *sora* سُره -zammeli sin ile-, (14) ‘yüksek’ (بلند): *uca* اوجه -zammeli hemze ve fethalı cim ile- Arapçası ise *şāmiḫ* (شامخ), ‘köprü’ (پل آب) : *körpi* کُرپی -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise *cisr* (جسر) ve *ḳenṭere* (قنطره), ‘bağ’ (بند): *baḳ* باق Arapçası ise ..., ‘geniş’ (پهن): *enni* اَنّی -fethalı hemze ve şeddeli nun ile- Arapçası ise *ʿariż* (عریض) , (15) hayvanların derisi (پوست حیوانات): *deri* دری -fethalı dal ile-, badem, ceviz, yumurta, karpuz, kavun kabukları (16) ve bunların benzerlerine *ḳabuḫ* قابوخ derler Arapçası ise *ḳişr* (قشر) -kesre ile-, ‘sidik’ (بول): *südük* سُدُوک -zammeli sin ve dal ile- ve *işe* ایشه de derler, (17) ‘ileri’ (پیش): *irėli* ایرلی -kesreli hemze ve ra ile- Arapçada ise *ḳebl* (قبل) ve karşı’ya da ’emām (امام) derler , ‘ölçü’ (پیمانه): ölçi اولچی -fethalı hemze ile- Arapçası ise *keyl* (کیل), *mekiyl* (مکیل) ve *mikyāl*

---

47 yaşlı erkek (پیره مرد): *ḳoca* (قوجه) :bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır
48 yaşlı kadın (پیره زن): *ḳarı* (قاری): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır
49 harekesi düşürülmüş lam : MN6563 nüshasında sükūn-i lam olarak geçmektedir.
50 -fetha ile-: bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

(مكيال), (18) ‘dışarı’ (بيرون): *ėşik* ايشيک -kesreli hemze ve şin ile- ve *yazı* يازى de kullanırlar Arapçası ise *ḫāric* (خارج).

Ta Harfi: ‘yaz’ (تابستان): (19) *yay* ياى Arapçası ise *ṣiyf* (صيف), ‘karanlık’ (تاريكى): *ḳaranluḫ* قَرانلُخ -fethalı ḳaf ve zammeli lam ile- Arapçası ise *ẓülmet* (ظلمت) -zamme ile- ve *müẓlim* (مظلم) ve *dāci* (داجى) ve *müdlehimm* (مدلهم), ‘ibik’ (تاج خروس): *pipik* پى پيک Arapçası ise *’eklil’e-ddik* (اكليل الديک), ‘nasır’ (تاول): *çuze* چَوزِه -fethalı Farsça cim ile- (MN6563 101v) Arapçası ise *ābili* (آبله), (20) ‘ıslak’ (تر): *yaş* ياش Arapçası ise *bele* (بل) -kesre ile- ve *meblūl* (مبلول) -fetha ile-, ‘tükürük’ (تف): *tüpürçek* تُپُرچَک -zammeli ta ve Farsç ba ve ile- Arapçası ise *bozāḳ* (بزاق) ve *boṣāḳ* (بصاق), ‘acı’ (تلخ): *ācı* آجى -memdūde elif ve kesreli cim ile- Arapçası ise *morr* (مر) -zammeli mim ve şeddeli ra ile-, ‘dar’ (تنگ) -fethalı ta ile-: *dar* دار Arapçası ise *żīḳ* (ضيق) ve *żenik* (ضنيک), (MN11350 13v 1) ‘keskin’ (تند و تيز): *iti* ايتى -kesreli hemze ile- Arapçası ise *ḥedīd* (حديد) ve *ḥiddet* (حدّت) -kesre ile-, ‘ustura’ (تيغ دلاكى): *ülküḫ* اُولكُخ -zammeli hemze ve vāv-i mechūle ve zammeli Arapça kaf ile- Arapçası ise *mūsā* (موسى).

Cim Harfi: (2) ‘bıçak’ (چاقو): *bırçaḳ* بيرچاق -kesrele bā-i[51] muvahhade ile- Arapçada ise ..., ‘kuyu’ (چاه): *ḳuy* قوى -zammeli ḳaf ile- *bi’r* (بئر) -kesre ile- ve *cobb* (جب) -zammeli cim ile- ve *ḳeliīb* (قليب) derler, ‘süpürge’ (جاروب): *sübürge* سُبُورگه -zammeli sin ve ba ve fethalı (3) Farsça kaf ile- Arapçası ise *miknise* (مكنسه) ve *misfere* (مسفره) -kesreli mim ile- *şārūf* (شاروف) süpürgenin Arapçalaşmışıdır, ‘sol’ (چپ): *sol* سُل -zammeli sin ile- Arapçası ise *yesār* (يسار), ‘kaç’ (چند): *nėçe* نِچه -kesreli nun ve Farsça cim ile- Arapçası ise *kem* (كم) -fetha ile-, ‘orman’ (جنگل): *mėşe* مِشَه -kesreli mim ve fethalı şin ile- Arapçası ise *ḫenīs* (خنيس) -harekesi düşürülmüş kesreli ḫa (kesr-i ḫā-i zede şode) ile- ve *ġeyże* (غيضه) -fethalı ġayn ile-, (4) ‘ark’ (جوى آب): *ärḫ* اَرخ - fethalı hemze ile- Arapçası ise *nehr* (نهر) ve çoğulu *enhār* (انهار), ‘ağaç’ (درخت): *āḳac* آقاج -memdūde elif ile- ve bu ortak kelimedir Arapçası ise *ḫeşeb* -fethalı ḫa ve şin ile-, ‘nasıl’ (چه قسم و چه طور): *nėce* نِجَه (5) -kesreli nun ve cim ile- Arapçası ise *bi’eyyi nevᶜin ve e’yyi neḥv* (باى نوع و اى نحو).

Ha Harfi: ‘şimdi’ (حالا): *indi* اِندى -kesreli hemze ile- Arapçası ise *elḥāl* (الحال), ‘kulağa takılan halka, <küpe>’ (حلقه كه در گوش كنند): *surḳa* سُورقا -zammeli sin ile- Arapçası ise *riᶜaş* (رعاث).

---

[51] bā-i: bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

(6) **Ḫa Harfi:** ‘tanrı’ (خدا): tarı (تاری) ve Arapçası *Allah* (الله) ve *bāriteʿālā* (باری تعالی)[52], (MN6563 101r) ‘ev’ (خانه): *ėv* اِو -kesreli hemze ile- Arapçası ise *beyt* (بيت), ‘çiğ’ (خام): *çiğ* چی -kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *focc* (فج) -zammeli fa ve şeddeli cim ile-, ‘siklop’ (خاکشير): şiveran (شيوران) Arapçası ise *ḫobā* (خبی) -zamme ile-, ‘diken’ (خار): *tikān* تيكان -kesreli ta ile- Arapçası ise *şevk* (شوک) -fetha ile-, ‘boş’ (خالی): (7) *boş* بُش -zammeli ba ile- Arapçası ise *ḫāvī* (خاوی), ‘kül’ (خاکستر): *kül* كُول -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise *rimād* (رماد) -kesre ile-, ‘hizmet’ (خدمت) Arapçadır; Türkçesi *ḳulluḳ* قلّوق -zammeli ḳaf ve şeddeli lam ile-, ‘çiğ kerpiç’ (خشت خام): *çiğ* (8) *kerpiç* چی كَرپيچ -fethalı Arapça kaf ve kesreli Farsça ba ile- Arapçası ise *lebin* (لبن) -fetha ile-, ‘pişmiş kerpiç’ (خشت پخته): *pişmiş kerpiç* پيش ميش كَرپيچ Arapçası ise *ācor* (آجر), ‘kuru’ (خشک): *ḳurı* قوری -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *cāf* (جاف) , (9) ‘kurumuş’ (خشكيده): *ḳuryub* قُوريُوب Arapçası ise *mecfūf* (مجفوف), ‘serin’ (خنک): *serin* سَرين -fethalı sin ile- Arapçası ise *bārid* (بارد), ‘kan’ (خون): *ḳan* قان Arapçası ise *dem* (دم) -fetha ile-, üzüm, hurma ve bunlara benzer tanelerine (10) *salḫum* سالخُم -zammeli ḫā-i mu’ceme ile- Arapçası ise *ḳinvān* (قنوان) -kesreli ḳaf ile- ve arpa ve buğday başaklarına *sütül* (ستل) -zammeli sin ve ta ile- söylüyorlar Arapçada ise *sonbole* (سنبله) ve *senbol* (سنبل) -fetha ile- da derler, ‘tulum’ (خيک): *tuluḫ* تُولُوخ -zammeli ta ve lam ile- (11) ve su tulumunun (kırba) da aynı adı vardır Arapçası ise *ziḳḳ* (زق) -kesre ile-.

Dal Ḥarfi: ‘damat’ (داماد): *güreken* گُورِه كن -birinci zammeli Farsça kaf (12) ikinci ise fethalı Arapça kaf ile-, (MN6563 102v) ‘kız’ (دختر): *ḳız* قِز -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *bint* (بنت) ve *ibne* (ابنه), ʿ*emme ḳızı* عمه قزی , *ḫala ḳızı* خالا قزی ve ʿ*emu ḳızı* عمو قزی yani hala kızı (دخترعمه), teyza kızı (دختر خاله) ve amca kızı (دختر عمو), (13) ‘ağaç’ (درخت): *aḳaç* آقاچ ve bu ortak kelimedir odun ve fersaḫa de derler Arapçası ise *şecer* (شجر) -fethalı şin ve cim ile-, ‘uzun’ (دراز): *uzun* اُوزُون -zammeli hemze ile- Arapçası ise *ṭevīl* (طويل), (14) ‘ağrı’ (درد): *āḳrı* آقری -memdūde elif ile- Arapçası ise *elem* (الم) -birinci ve ikinci fethalı ile- da’ (داء) da derler, ‘iri’ (درشت): *iri* ايری -kesreli hemze ile- Arapçası ise *ḫeşen* (خشن) birinci ve ikinci fethalı ile-, ‘bayrak’ (درفش): biyze بيزه Arapçası ise ..., ‘yalan’ (دروغ): (15) *yalan* يالان Arapçası ise *kiẕb* (كذب) -kesre ile- ve *firye* (فريه) -kesreli fa ile-, ‘hırsız’ (دزد): *oḳrı* اُقری -zammeli hemze ile-

---

[52] ‘tanrı’ (خدا): tarı (تاری) ve Arapçası Allah (الله) ve bāriteʿālā (باری تعالی): bu ibare MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

Arapçası ise *sāriḳ* (سارق) , 'bilezik' (دست بند): *ḳolbaḳ* قُلباق -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *sevār* (سوار) -fethalı sin ile-, 'zor' (دشوار): *çetin* چَتين -zammeli Farsça cim ile- Arapçası ise *ṣeʿb* (صعب) -fethalı ṣad ile- ve *ʿosr* (عسر) -zammeli ayın ile, 'savaş' (دعوا) Arapçadır (16) Türkçesi *sabaş* ساباش, 'hayvanların kuyruğu' (دم حيوانات): *ḳuyurḳ* قُويروق -zammeli ḳaf ve harekesi düşürülmüş ya ile-, ve bu kelime ortaktır, 'çıban' (دمل): çıpan چپان (17) -kersreli Farsça cim ile-, 'duman' (دود): *tüsdi* توسدى -zammeli ta ile- Arapçası ise *duḫān* (دخان) –zamme ile- ve *yeḥmūm* (يحموم), (MN6563 102r) 'uzak' (دور): *uzaḫ* اُوزاخ -zammeli hemze ile- Arapçası ise *seḥīḳ* (سحيق) ve *baʿīd* (بعيد) -fetha ile- ve *boʿd* (بعد) -zamme ile- ve *sūy* (سوى) uzaklık (دورى) anlamındadır, 'köy' (دِه): *kend* كَند -fethalı Arapça kaf ile- Arapçası ise ḳerye (قريه) -fetha ile- ve çoğulu ḳorā (قرى) -zamme ile-, 'tencere' (ديگ): (18) *ḳazḳan* قازقان , 'küçük tencere' (ديگچه): ḳazança قازانچه Arapçası ise *mircel* (مرجل) -kesreli mim ile- , 'dün' (ديروز): *dünen* دُونَن Arapçası ise *'ems* (امس) ve *yevmul-ḳebl* (يوم القبل), 'dün gece' (ديشب): *dünen gėce* دونَن گِجه -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *leylel-ḳebl* (ليل القبل) , 'deli' (ديوانه): *deli* دلى -fethalı (19) dal ile- Arapçası ise *mecnūn* (مجنون), 'geç '(دير): *gėc* گِج -kesreli Farsça kaf ile- Arapçası ise *şemem* (شمم) ve *şeṭīr* (شطير) uzaklık (دورى) ve yakınlık (نزديكى) anlamındadır.

Ẕal Harfi: 'kömür' (ذغال): *kömür* كُمُور -zammeli Arapça kaf ve mim ile- Arapçası ise *feḥm* (فحم) -fethalı fa ile-.

Ra Harfi: (20) solun karşıtı sağ *sağ* (ساق) yalanın karşıtı sağ *doḳrı* (دُقرى) -zammeli dal ile- *o sözleri doḳrıdur* او سوزلرى دقرى دور (MN11350 14r 1) yani o sözleri doğrudur (اين حرفها درست است) gibi Arapçası ise *ṣidḳ* (صدق) ve *hodā* (هدى) -zammeli ha ile- eğriye karşıt sağa Arapçada *istiḳāmet* (استقامت) -kesreli hemze ile- derler, 'yol' (راه): *yol* يُل -zammeli ya ile- ortak kelimedir defa anlamına da gelmiş Arapçada ise *ṭerīḳ* (طريق) ve *sebīl* (سبيل) ve *ṣirāṭ* (صراط) derler, 'üzengi' (ركاب): *üzengi* اُوزَنگى -zammeli hemze ile- Arapçası da *rikab*'dır (ركاب), 'gün' (روز) : (2) *gün* گُون -zammeli Farsça kaf ile- yukarıda söylediğimiz gibi Arapçası ise *yōm* (يوم) ve *nehār* (نهار), (MN6563 103v) {'bugün' (امروز): *bugün* بُوگُون Arapçası ise *elyevm* (اليوم)} -fethalı hemze ile-, {'dün' (ديروز): *dünen* دُونن Arapçası ise *ems* (امس) -fethalı hemze ile- ve *yevm'ul-ḳebl* (يوم القبل) }, {'dünden bir gün önce' (پريروز): *ısraḳa gün* ايسراقه گون Arapçası ise ...}, (3) 'yarın' (فردا): *ṣaba gün* صباگُون Arapçası ise *ġed* (غد) -fethalı ġayn ile-, 'yarın değil öbür gün' (پس فردا): *pėri gün* پرِى گُون Arapçası ise ...,

‘oruç’ (روزه): *oruç* أُورُوچ zammeli hemze ile- Arapçası ise *ṣēvm* (صوم), ‘baca’ (روزن): *baca* باجَه -fethalı cim ile- Arapçası ise *menfeẕ* (منفذ), ‘kum’ (ریگ روان): (4) *ḳum* قُوم -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *reml* (رمل).

Za Harfi: ‘sarı’ (زرد): *sarı* ساری Arapçada ise *eṣfer* (اصفر) ve *fāḳiᶜ* (فاقع) derler, ‘ekme’ (زرع): ārşı آرشِ -memdāde elif ve harekesi düşürülmüş ra ve kesreli şin ile-, (5) ‘zırh’ (زره): *giyin* گِيين -kesreli Farsça kaf ile- aynı zamanda geyinmek anlamında olan *gėyinmak*’tan گِيين ماق emir fiilinin teklik 2. şahıs çekimidir Arapçası ise *dirᶜ* (درع), ‘çirkin’ (زشت): *pis* پِيس (6) -kesreli Farsça ba ile- ve kötü anlamında da kullanırlar Arapçası ise *ḳebīḥ* (قبيح), ‘kış’ (زمستان): *ḳış* قِيش -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *şitā* (شتا) -kesreli şin ile-, ‘çukur’ (زمین گود): *çuḫur* چُخُور - zammeli (7) Farsça cim ve ḫā-i mu’ceme ile- Arapçada ise *ḥeżīż* (حضيض) ve *neşīb* (نشيب) ve *hecl* (هجل) -fethalı ha ile- ve *rehde* (رهده) -fethalı ra ile- derler, ‘canlı’ (زنده): *diri* دِيرى -kesreli dal ile- Arapçası ise *ḥeyy* (حی) -fethalı ḥa ve şeddeli ya ile-, ‘avrat’ (زن): *ārvat* آرواد -memdūde elif ile- Arapçası ise *mir’eh* (مراه) -kesreli mim ile-, ‘erken’ (زود): *téz* تِز -kesreli ta ile- Arapçası ise *serīᶜ* (سريع) -fethalı ile- ve *surᶜat* (سرعت) -zammeli ile- , (8) ‘güç’ (زور): *güc* گُوج -zammeli Farsça kaf ile- Arapçası ise (MN6563 103r) *cebr* (جبر) -birinci fetha ile-, bağırsaktan yapılmış olan ‘tel’ (زه): *kiriş* كِرِيش -kesreli Arapça kaf ile- ve (9) kap kacaklar ve başka şeylerde olan kenar’a da *zėh* زه söylüyorlar, ‘alt’ (زيره): *ālt* آلت -memdūde elif ve sükūn-i lam ve ta ile-, (10) ‘eyer’ (زين): *yeher* يَهَر -fethalı ya ve ha ile-.

Sin Harfi: ‘yaş’ (سال): *yaş* ياش söylendiği gibi ortak kelimedir, ‘ak’ (سپيد): (11) *āḳ* آق -memdūde elif ile- Arapçası ise *ebyeż* (ابيض) ve biyāż (بياض), ‘yeşil’ (سبز): *yaşıl* ياشيل -kesreli şin ile- Arapçası ise *eḫżer* (اخضر) ve *ḫożre* (خضرة), ‘hafif’ (سبک): *yüngül* يُونگُل -zammeli ya ile- Arapçası ise *ḫefīf* (خفيف), ‘sahur’ (سحر): obaşdan اوبی شدان -zammeli hemze ile- Arapçası ise *seḥer* (سحر) *niṣfu’l-leyl* (نصف الليل) de derler, (12) ‘sert’ (سخت و محكم): *berk* بَرک -fethalı ya ve sükūn-i ra ve Arapça kaf ile- Arapçası ise *seḫt* (سخت), ‘kırmızı’ (سرخ): *kırmız* قرمز Arapçada ise *eḥmer* (احمر) ve *ḥomre* (حمرة) -zammeli ḥa ile- ve *eḥmer* (احمر) ve *ḳānī* (قانی) de derler, ‘allık’ (سرخاب): *ennik* اَنِّيک fethali hemze ve (13) kesreli şeddeli nun ile- Arapçası ise ..., ‘kurşun’ (سرب): *ḳurḳuşum* قُرقُشُوم -zammeli (MN6563 104v) ḳaflar ile- Arapçada ise *reṣāṣ* (رصاص) -memdūde elif ile- ve reṣāṣ *’esved* (رصاص اسود) derler, ‘gevşek’ (سست): *boş* بُش - zammeli ba ile- ortak kelimedir Arapçası ise *riḫvet* (رخوت) -kesreli ra

ile-, ‘yapışkan’ (سریشم): yapuşḳan (یاپوشقان)[53] Arapçası ise *ġera* (غرى), ‘taşlık, katı’ (سنگدان): petek (پتک)[54] Arapçası ise *ḳāniṣe* (قانصه), ‘üstübeç’ (سفیدآب): (14) *kırşan* کِرشان -kesreli Arapça kaf ile- Arapçası ise *sifīdāc* (سفیداج), ‘taş’ (سنگ): *daş* داش Arapçada ise *ḥecer* (حجر) çoğulu *iḥcār* (احجار) ve *ġebdā* (غبدى) ve *ṣeḫr* (صخر) ve *celmed* (جلمد) ve *colmūd* (جلمود) -birinci ve ikinci zameli cim ile- da taş anlamındadır, ‘ağır’ (سنگین): *āḳır* آقِر -memdūde elif ve kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *ṡeḳīl* (ثقیل) -fetha ile-, ‘iğne’ (سوزن): *iyne* اِینه -kesreli hemze ile- Arapçası ise *ḳeyāt* (خیاط) -kesreli ile- ve *meḫyet* (مخیط), ‘atlı’ (سوار): (15) *ātlı* آتلى -memdūde elif ile- Arapçada ise *fāris* (فارس) derler, ‘şiş’ (سیخ): *şiş* شیش ortak kelimedir Arapçası ise *seffūd* (سفود) -fethalı ve şeddeli fa ile-, ‘kara’ (سیاه): *ḳara* قارا Arapçası ise *sivad* (سواد) ve *esved* (اسود).

Şin Ḥarfi: ‘sakal tarağı’ (شانه ریش): *daraḳ* داراق Arapçası ise *moşıṭ* (مشیط) -zammeli mim ile-, (16) ‘boynuz’ (شاخ حیوانات): *buynız* بوى نیز -zammeli ya ve harekesi düşürülmüş ya ve nun ve harekesi düşürülmüş zā-i muceme (zā-i muʿceme-yi zede şode) ile- Arapçası ise *ḳern* (قرن) -fetha ile- çoğulu *ḳūrūn* (قرون), ‘dal’ (شاخه درخت): *budaḫ* بُوداخ (17) -zammeli ba ile- Arapçası ise *ġoṣn* (غصن) -zamme ile- ve *ferʿ* (فرع) -fethalı fa ile-, ‘akşam’ (شام): *āḳşam* آقشام -memdūde elif ile- Arapçası ise *mesa’* (مسا) -fethalı mim ile- ve *meġrib* (مغرب), ‘gece’ (شب): *géce* گجه yukarıdaki satırlarda söylendiği gibi Arapçası ise *leyl* (لیل), ‘bugece’ (امشب): *bugéce* بو گجه (MN6563 104r) Arapçası ise ..., ‘yarın gece’ (فردا شب): *ṣaba géce* صبا گِجَه Arapçası ise ..., (18) ‘yarın gece değil öbür gece’ (پس فردا شب): *péri géce* پرى گجه Arapçası ise ..., {‘dün gece’ (دیشب): *dünen géce* دُونَن گجه Arapçası ise ...}, {‘dün gece değil öbür gece’ (پریشب): *israḳa géce* ایسراقه گجه Arapçası ise ...}, {‘gece yarısı’ (نصف شب): *géce yarısı* گجه یارى -kesreli ra ile- Arapçası ise *niṣfu’l-leyl* {(نصف الیل), ‘çiy’ (شبنم): *şéḥ* شِیح (19) -kesreli şin ve ve harekesi düşürülmüş ḥā-i mühmele (ḥā-i mühmele-yi zede şode) ile- Arapçası ise *seḳṭ* (سقط), *seḳīṭ* (سقیط), *berf* (برف), *jāle* (ژاله), *şebnem* (شبنم) ve *ṭell* (طل) -fetha ile-, ‘çoban’ (چوپان): *çoban* چُبان - zammeli Farsça cim ile- Arapçası ise *rāʿi* (راعى), ‘şarap’ (شراب): *çaḫur* چاخور -Farsça cim ile- Arapçada ise *ḫomr* (خمر), *rāḥ* (راح), *modām* (مدام), *ḳerḳif* (قرقف) vb. derler, ‘av’ (شکار): *av* آو - fethalı (20) hemze ve harekesi düşürülmüş vav ile- kimileri ise memdūde elif ile söylüyorlar Arapçası ise *ṣeyd* (صید), ‘kılıc’ (شمشیر): *ḳılınc* قِلیج -kesreli ḳaf ve lam ile- Arapçada ise *seyf* (سیف)

[53] ‘yapışkan’ (سریشم): yapuşḳan (یاپوشقان): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.
[54] taşlık, katı’ (سنگدان): petek (پتک): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

ve *corāz* (جراز) ve *ḥosām* (حسام) ve ṣārim (صارم) ve *ʿazm* (عزم) derler, ‘eş’ (شوهر): *er* أَر (MN11350 14v 1) -fethalı hemze ile- Arapçası ise *zevc* (زوج) .

Ṣin Ḥarfi: ‘sabah’ (صبح): *seḥer* سحر ve sahur’a da ovaşdan اوواشدان söylüyorlar Arapçada ise sabaha *ġidūd* (غدود) -kesre ile- ve *fecr* (فجر) derler, ‘çöl’ (صحرا): *çöl* چُول -zammeli Farsça cim ve vāv-i mechūle ile- Arapçası ise *bādiye* (باديه).

Ṭa Harfi: (2) ‘urgan’ (طناب): *ip* ايپ -kesreli hemze ile- kınnap’a da *ip* ايپ derler Arapçası ise *ṭonob* (طنب) ve *biżemmīn* (بضمين) çoğulu *eṭnāb* (اطناب), ‘altın’ (طلا) : *ḳızıl* قِزِل -kesreli ḳaf ve za ile- Arapçası ise *ẕehb* (ذهب).

Ẓa Harfi: ‘öğle’ (ظهر): (3) *günorta* گُونُرته -zammeli Farsça kaf ve nun ile- Arapçası ise *ṣoḫr* (صخر) -zammeli sad ile-.

Ayın Harfi: (MN6563 105v) ‘akıllı’ (عاقل): *eḳilli* عقِلّى -fethalı ayın ve kesreli ḳaf ve harekesi düşürülmüş şeddeli lam ile- Arapçası ise *lebīb* (لبيب) -fethalı lam ile-, (4) ‘gelin’ (عروس): *gelin* گلين -fethalı Farsça kaf ile- Arapçası ise *ʿarūs* (عروس) çoğulu *ʿarāis* (عرائس) ve *ʿarās* (عراس), ‘düğün’ (عروسى): *toy* تُوى -zammeli ta ve harekesi düşürülmüş ya ile- Arapçası ise ..., ‘ter’ (عرق) Arapçadır Türkçesi *ter* تَر -fethalı ta ve harekesi düşürülmüş ra ile-, (5) ‘ikindi’ (عصر) Arapçadır Türkçesi *ikindi* ايكِندِى -kesreli hemze ve harekesi düşürülmüş ya ve Farsça kaf ile-, ‘ot’ (علف): *ot* أُت -zammeli hemze ile- Arapçası ise ..., hala (عمه) Arapçadır Türkçesi *bibi* بى بى , (6) ‘kuş üzümü’ (عنب الثعلب) Arapçadır İsfahan’da tācirīzī (تاجريزى) Fars’de revāterbeh (رواتربه) Türkler *it üzümi* (ايت اوزومى) derler yani ‘köpek üzümü’ (انگور سگ), ‘bayram’ (عيد) Arapçadır Türkçesi *bayram* بايرام .

Ġayın Harfi: ‘kul’ (غلام): *ḳul* قُول -zammeli ḳaf ile- Arapçada eğer kast edilen satılık köle ise *aʿbd* (عبد) -fethalı ayın ile- ve eğer kast edilen yakınların biri ise *ġāzi* (غازى) derler çoğulu *ġāziyan* (غازيان), (7) ‘kın’ (غلاف): *ḳın* قِن -kesreli ḳaf ve harekesi düşürülmüş nun ile- Arapçası ise *ḳirām* (قرام) -kesre ile-.

Fa Harfi: ‘ağaç’ (فرسخ): *āḳac* آقاج -memdūde elif ile- ortak kelimedir Arapçası ise *ferseḫ* (فرسخ).

(8) **Ḳaf Harfi:** ‘adım’ (قدم) -fetha ile- Arapçadır Türkçesi[55] *āddım* آدّم -memdūde elif ve fethalı şeddeli dal ile-, ‘borç’ (قرض): *borc* بُرج -zammeli (9) ba ve harekesi

[55] Arapça ve Türkçe sözcükleri MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

düşürülmüş ra ile- *ḳerż* (قرض) ve *deyn* (دين) ikisi de Arapçadır *vām* (وام) ise Farsçadır, ‘damla’ (قطره) Arapçadır Türkçesi (MN6563 105r) *damçı* دامچى -Farsça cim ile-, ‘yemin’ (قسم) ve *yemīn* (يمين)[56] ve *ḥelfe* (حلفه)[57] üçü de Arapçadır Türkçesi[58] ise *ānd* آند -memdūde elif ve sukun-i nun ve dal ile-, (10) ‘kalay’ (قلع): *ḳalay* قلاى -fethalı ḳaf ile- Arapçası ise *reṣāṣ ebyeż* (رصاص ابيض).

Kaf Harfi: ‘bıçak’ (كارد): *birçaḳ* بيرچاق -kesreli ba ile- ortak kelimedir Arapçası ise *sikkin* (سكين), ‘kāse’ (چاناخ): *çanaḫ* چاناخ Arapçası ise *ḳiṣʿa* (قصعه) -kesreli ḳaf ile-, ‘iş’ (كار): (11) *iş* اِيش -kesreli hemze ile- *iş olmaḳ* (ايش اولماق) fiilinin emir biçimidir Arapçası ise *şoġl*’dır [59] (شغل) , ‘arşın’ (گز): ārş *آرش* -memdūde elif ile- Arapçası ise *zerʿ* (زرع), ‘saman’ (كاه): *saman* سامان Arapçası ise *tīn* (تين) -kesreli ta ve sükūn-i ya ile-, ‘doğrunun karşıtı eğri’ (كج مقابل راست): *egri* اَگرى -fethalı hemze ve Farsça sükūn-i kaf ile- Arapçası ise *muʿavvac* (معوج) -zammeli mim ile-, ‘dilençi’ (گدا): *yolçı* يُلچى (12) -zammeli ya ve harekesi düşürülmüş lam ve kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *miskin* (مسكين), ‘pahalı’ (گران): *baha* بها -fethalı ba ile- Arapçası ise *ġālī* (غالى), ‘bez’ (كرباس): *bėz* بِز -kesreli ba ve harekesi düşürülmüş zā-i muʿceme ile- Arapçası ise *kirbas* (كرباس) -kesreli kaf ile-, (13) ‘düğüm’ (گره): *dügün* دُوگُون -zammeli dal ve Farsça kaf ile- Arapçası ise *ʿuḳde* (عقده), ‘toz toprak’ (گرد و غبار): *toz* تُز -zammeli ta ve sükūn-i (14) zā-i muʿceme ile- Arapçası ise *ʿucāc* (عجاج) -zamme ile- ve *neḳʿ* (نقع) ve *heyc* (هيج) ve *ḳanā* (قنا) ve *habā* (هبا) -hepsinde birinci fetha ile-, ‘sıcak’ (گرم): *isti* ايستى -kesreli hemze ile- Arapçada ise *seḫīn* (سخين) ve ḥār (حار), ‘solucan’ (كِرم) -kesreli Arapça kaf ile-: *ḳurt* قورت -zammeli ḳaf ile- ve kurt (گرگ) anlamına da gelmiş Arapçası ise *dūd* (دود), (15) ‘geniş’ (گشاد): *gen* گن -fethalı Farsça kaf ile- Arapçası ise *vesīʿ* (وسيع) ve *vāsiʿ* (واسع), ‘çamur’ (گل): *palçıḳ* پالچق -Farsça ba ve cim ile- Arapçası ise *ṭīn* (طين), ‘kesek’ (كلوخ): (16) *kessek* كسّك -fethalı Arapça kaf ve şeddeli sin ile- Arapçası ise *medereh* (مدره) -fetha ile-, ‘anahtar’ (كليد): *āçar* آچار -memdūde elif ve Farsça cim ile- Arapçası ise *miftāḥ* (مفتاح) -kesreli mim ile-, ‘yoğun’ (كلفت): (17) *yoḳun* يُقُون -zammeli ya ve ḳaf ile- Arapçası ise *żaḫm* (ضخم) ve *żuḫām* (ضخام) ve *żeḫīm* (ضخيم), ‘sürü’ (گله): *süri* سُورى -zammeli sin ile- Arapçası ise *ṣedīʿ* (صديع) ve *firḳ* (فرق) -kesreli ile-, ‘az’ (كم): *āz* آز -memdūde elif ile- ve (18) *eskik* اَسكيك -fethalı

---

56 yemīn (يمين): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.
57 ḥelfe (حلفه): bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.
58 üçü de Arapçadır Türkçesi : bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.
59 iş olmaḳ (ايش اولماق) fiilinin emir biçimidir Arapçası ise şoġl’dır: bu tümce MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

hemze ve harekesi düşürülmüş sin ve kesreli Farsça kaf ile- de aynı anlamdadır ve ‘daha az’a (کمتر) *azıraḳ* آزراق söylüyorlar Arapçada ise sırasıyla *nāḳiṣ* (ناقص) ve *enḳeṣ* (انقص) derler ve *ḳelīl* (قليل) ve *nedr* (ندر) ve *besīr* (بسير) de söylerler , ‘evin ve odanın köşesine’ (كنج خانه و اتاق) *bucaḫ* بوجاخ derler Arapçası ise *zāviye* (زاويه), ‘kenar’ (كنار): *ḳıraḳ* قِراق -kesreli ḳaf ile- Arapçası ise *ṭeref* (طرف) , (MN6563 106r) ‘cariye’ye (كنيز) genelde *ḳaradaş* قراداش , (20) ve siyah (سياه) cariye’ye *ḳarḳaradaş* قراقراداش ve beyaz (سفيد) cariye’ye de *aḳḳaradaş* آق قراداش söylüyorlar Arapçası ise *cāriye* (جاريه), ‘dağ’ (كوه): *daġ* داغ Arapçada ise *cebel* (جبل) -fethalı cim ve ba ile- ve *ṭūr* (طور) ve *ṭūd* (طود) ve eteği’ne de *ḳeye* قَيَه -fethalı ḳaf ve ya ile- derler, (MN11350 15r 1) ‘kısa’ (كوتاه): *ḳıṣṣa* قصّا -kesreli ḳaf ve şeddeli ṣad ile- Arapçası ise *ḳāṣir* (قاصر) , ‘küçük’ (كوچک): *ḫürde* خورده Arapçası ise *ṣeġīr* (صغير), ‘çukur (گود): *çuḫur* چوُخُور -zammeli Farsça cim ve ḫā-i muʿceme ile- Arapçası ise *ġā’īr* (غائر), ‘beşik’ (گهواره): (2) *bėşik* بِشِيک -kesreli ba ve şin ile- Arapçası ise *hūdec* (هودج) ve *mehd* (مهد).

Lam Harfi: ‘zayıf’ (لاغر): *ārıḫ* آرِخ -memdūde elif ve kesreli rā-i mühmele ile- Arapçası ise *huzal* (هزال) ve *ʿacef* (عجف) -fethalı ayın ve cim ile-, ‘yorgan’ (لحاف): *yorḳan* يُورقان (3) - zammeli ya ile- Arapçası ise *imḥad bester* (امهاد بستر), ‘tekme’ (لگد): *tepuk* تَپوک -fethalı ta ile- Arapçası ise ..., ‘futa’ (لنگ حمام): *fuṭa* فُوطه Arapçası ise ..., ‘şaşı’ (لوچ): *çėri* چِرى -kesreli Farsça cim ile- Arapçası ise *efleḥ* (افلح), ‘kaygan’ (ليز): *sürün* سُورُون -zammeli sin ile- Arapçası ise *muzleḳ* (مزلق).

(4) **Mim Harfi**: ‘anne’ (مادر): *ānna* آنّا -memdūde elif ve şeddeli nun ile- Arapçası ise *vālide* (والده) omm (اُم) -zammeli hemze ve şeddeli mim ile-, yılın on iki ‘ay’ına (ماه) *ay* آى ḳamer adıyla (5) ve Ramazan ayına (ماه رمضان) da *oruc ay* اوروج آى - zammeli hemze ve ra ile- söylüyorlar Arapçada ise genel aylara *şehr* (شهر) ve her ayın adı da *meşhur*’dur (مشهور), ‘erkeğin karşıtı dişi’ (ماده مقابل نر): *dişi* دِيشى -kesreli dal ile- Arapçası ise *mü’enneṡ* (مونث), ‘erkek’ (مرد): *kişi* كيشى (6) -kesreli Arapça kaf ile- Arapçası ise *recol* (رجل), (MN6563 107v) ‘ölüm’ (مرگ): *ölüm* اُلُم -zammeli hemze ve lam ile- Arapçası ise *mevt* (موت), ‘tat’ (مزه): *dad* داد Arapçası ise *ṭaʿm* (طعم), ‘su tulumu’ (مشک آب): *tuluḫ* تُولُوخ -zammeli ta ile- söylendiği gibi (7) ‘tulum’a (خيک) da derler Arapçası ise *zuḳḳ* (زق), ‘kalem ucu’ (مغز قلم): *ilik* اِليک -kesreli hemze ve lam ile- Arapçası ise *moḫ* (مخ) ceviz ve badem içine de *içi* اِيچى -kesreli hemze (8) ve Farsça cim ile- derler Arapçası ise *lubb* (لب), ‘güzel’ (مقبول): *gözel* گُوزَل -zammeli Farsça kaf ve fethalı zā-i mu’ceme ile- ve *gögçek* گُوگچَک –fethalı Farsça kaf ile- de

derler Arapçası ise *ṣeḫḫ* (صح) ve *melḥ* (ملح), (9) ‘gaga’ (منقار):*dimdik* دیمدیک -kesreli daller ile- Arapçası ise *minḳād* (منقاد) çoğulu *menāḳīd* (مناقید), ‘çok pişmiş etin özelliği’ (مهرا): *ezilib* اَزِلب -fethalı hemze ve kesreli zā-i muʿceme ve lam ile- Arapçası ise *muherrā* (مهرا), bilezik ve kolyelik yapmak için ‘boncuk’ (مهره): (10) *muncıḫ* مُنجخ -zammeli mim ve harekesi düşürülmüş nun ve kesreli cim ve harekesi düşürülmüş ḫa ile- Arapçası ise ..., ‘misāfir’ (مهمان): *ḳonaḳ* قُناق - zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *żeyf* (ضیف) -fetha ile- ve evinde konuğu olan kimse *mużīf* (مضیف), ‘sis’ (میغ) Arapçadır: *duman* دُومان -zammeli dal ile-, (11) ‘ara’ (میان): *āra* آرا -memdūde elif ile- Arapçası ise *veseṭ* (وسط).

Nun Hrfi: ‘sap’ (نخ): *sap* ساپ ortak kelimedir Arapçası ise ..., ‘erkek’ (نر): *érkek* اِرگک -kesreli hemze ve fethalı kaf ile- Arapçası ise ..., ‘yumuşak’ (نرم): *yumuşaḳ* يُمُوشاق (12) -zammeli ya ve mim ile- Arapçası ise *melāset* (ملاست) ve *meles* (ملس), ‘yakın’ (نزدیک): *yo’uḫ* يُئُوخ -zammeli ya ve hemze ile- Arapçası ise *ḳerīb* (قریب) ve mastar ismi (ism-i maṣdar) olan yakınlık (نزدیکی): *yo’uḫluḳ* يُئُوخ لق Arapçası ise *zulfe* (زلفه) -zamme ile-, ‘gümüş’ (نقره): *kümiş* گُمش -zammeli Arapça kaf ile- Arapçası ise *fiżże* (فض), (13) {‘gece yarısı’ (نصف شب): *géce yarısı* گِجه یاریسی -kesreli rā-i mühmele ile- Arapçası ise *niṣfu’l-leyl* (نصف اليل)}, ‘yarı’ (نصف) Arapçadır Türkçesi *yarı* یاری , ‘keçe’ (نمد): *kéce* کجه [60]-kesreli Arapça kaf ile- (MN6563 107r) ‘kamış’ (نی): *ḳämiş* قَمش -fethalı ḳaf ile- Arapçası ise *ḳeṣeb* (قصب), ‘süngü’ (نیزه): cıda (جدا) -kesreli cim ile- Arapçası ise *rumḥ* (رمح) -zamme ile-.

Vav Harfi: (14) ‘karış’ (وجب): *ḳarış* قارِش –kesreli ra ile-, ‘şişme’ (ورم) Arapçadır: *şiş* شِیش –kesreli şin ile- söylendiği gibi ortak kelimedir.

Ha Harfi: ‘kuduz’ (هار): (15) *ḳudur* قُودُور -zammeli ḳaf ile- Arapçası ise *ʿuḳūr* (عقور); kudurmuş (هار شده است): *ḳudurlup* قودورلوپ , ‘ayrılık’ (هجر): *āyrılıḫ* آیرلخ - memdūde elif ile- Arapçadır, ‘böyle’ (هم چنین و همین طور): *béle* بِیله (16) -kesreli ba ile- ‘biz de’ (ما هم) anlamına da gelmiş Arapçası ise *bikeżā* (بکذا), *béle gelduḫ* بیله گلدُوخ yani ‘biz de geldik’ (ما هم آمدیم) gibi[61], ‘hepsi’ (همه): *hamısı* هامِسِی -kesreli mim ve sin ile- Arapçası ise *mecmūʿ* (مجموع), ‘odun’(هیمه): *odun* أُودُون (17) -zammeli hemze ve dal ile- Arapçası ise *ḥaṭab* (حطب) -fetha ile-.

---

[60] ‘keçe’ (نمد): *kéce* کجه : bu sözcük MN11350 nüshasında bulunmamaktadır.

[61] *béle gelduḫ* بیله گلدُوخ yani ‘biz de geldik’ (ما هم آمدیم) gibi: bu ibare MN6563 nüshasında geçmemektedir.

Ya Ḥarfi: ‘bir arada’ (يكجا): *bir yėrde* بيريرده -kesreli bā-i muvahhade ve ikinci kelimede kesreli ya ile- Arapçası ise *cemīʿ* (جميع).

Onuncu[62] fasıl

İşaret İsimleri (esmā-i işāre)

(18) yakında tekili göstermek (müşārun ileyh-i mufred-i ḳarīb) için ister eril (müẕekker) olsun ister dişil (mü’enneṣ) *bu* بو -vāv-i mechūle ile- kelimesi ve (19) yakında ikili ve çoğulu göstermek (müşārun ileyh-i teṡniye ve cemʿ-i ḳarīb) için ister eril olsun ister dişil *bular* بولار - vāv-i mechūle ile- kelimesi kullanılır, (20) ve uzakta tekili göstermek (müşārun ileyh-i mufred-i baʿīd) için ister eril olsun ister dişil *o* او kelimesi ve uzakta ikili ve çoğulu göstermek (müşārun ileyh-i teṡniye ve cemʿ-i baʿīd) için ister (MN11350 15v 1) eril olsun ister dişil *olar* اولار veya *anlar* آنلار iki farklı kelime kullanılır ama yakın mekanı göstermek (müşārun ileyh-i mekān-ı ḳarib) için (2) *burda* بُورده -zammeli ba ile- kelimesi ve uzak mekanı göstermek (müşārun ileyh-i mekān-ı baʿid) için *orda* اورده -zammeli hemze ile- kelimesi kullanılır ki bunların asli *bu yėrde* بُويرده (3) ve *o yėrde*’dir أُويرده . كمالا يخفى على المتائل . ve belirli bir mekana işaret edilmediği zaman *buraya* بُورايه (4) ve *oraya* أُورايه biçiminde söylüyorlar, *oraya gel* أُورايه گل gibi, ama bunun tersine belirli bir mekan kast edidiğinde *orda* (5) *ḳalsın* أُورده قالسِن yani orada kalsın (آنجا باشد) biçiminde söylüyorlar.

Üçüncü Bab

Harfler (Ḥurūf)

‘öyle’ (آنچنان): *ėle* اِله -kesreli hemze ile- *vurdı* (6) *ėle ki öldi* وردى اِله كى أُولدى yani ‘vurdu öyle ki öldü’ (زد آنچنانكه مرد) gibi, ‘diğer’ (ديگر): *özge* أُوزگه -zammeli hemze ve sükūn-i vav ve zā-i muʿceme ve fethalı Farsça kaf ile- (7) *başḳa* باشقه ve *dahı* داهى da ‘diğer’ (ديگر) ve ‘gayri’ (غير) anlamlarında kullanılmış, *kim* كيم soru işaretini (ḥarf-i istifhām) belirtir, (8) ‘gibi’ (مثل) anlamında olan *kimi* كيمى ve *tek* تك ikisi de benzerlik ve gibilik (ḥarf-i teşbīh) ifade eder *benẕer* بنذر yani ‘ona benzer’ (بان

---

[62] MN11350 nüshada yanlış olarak dokuzuncu fasıl olarak geçmektedir.

(میماند) ve ‘onun gibidir’ (مانند آنست) örneğinde olduğu gibi, ‘içün’ (ایچون) (9) sebep ve neden (taʿlil ve cehet) içindir *gėce içün* گجه ایچون yani ‘gece için’ (از برای شب) gibi, *ne içün* نه ایچُون yani ‘niye’ (چرا), *niye* نیه yani ‘niçin’ (ازبرای چه) gibi, (10) *lu* لُو yā-i nisbeti ifade eder *ḳuvanlu* قوانلُو ve *baharlu* بهارلُو ve *ḳaraçorlu* قراچورلُو gibi, ‘ne’ (چه چیز): *nestė* نَستِه -fethalı nun ve harekesi düşürülmüş sin (11) ve kesreli ta ile-, ‘zaman’ (وقت): -ca جَه -fethalı cim ile- küçültme (teṣġīr) için de kullanılır *vurduḳca* وردوقجه yani ‘vurunca’ (وقت زدن) ve *ḳarbuzca* قاربوزجه (12) yani ‘küçük karpuz’ (هندوانه کوچک) gibi, ‘ne zaman’ (چه وقت): *haçaġ* هاچاغ *çaġ* چاغ -Farsça cim ile- ‘vakit’ (وقت) anlamındadır, ‘nere’ (کجا): *hara* هارا , ‘hangisi’ (کدام): (13) *hansı* هانسِی , ‘hepisi’ (همه): *hamısı* هامسِی , *-sIz* سز *-sXz* (بی) anlamındadır *ḥalsızam* حال سزم yani ‘keyifsizim’ (بی حالم) gibi, ‘ne oluyor’ (چه میشود): *ne olė* نه اُلِه -fethalı nun (14) ve zammeli hemze ile-, *yan* یان ‘yan’ (طرف) anlamındadır, *yoḳsa* یُوقسه (MN6563 108r) ‘yoksa’ (مگر) anlamındadır, *degil* دگل ‘değil’ (نیست) anlamındadır, *gėne* گنه yani ‘yine’ (باز), *az* آز ‘az’ (کم) anlamındadır, (15) *öz* اُوز ‘öz’ (خود) anlamındadır, Türkçede *sen* سن denilen nūn-i sākine ‘sen’ (تو) anlamındadır *ḳulung* (16) *geldi* قولونگ گلدی yani ‘senin kulun geldi’ (غلام تو آمد) gibi ve nūn-i sākineden sonra genelde eklenen kaf Türkçede yazılıyor (17) ama okunmuyor, *iç* ایچ ‘herhangi bir şeyin iç kısmı’ (جوف) ve ‘iç’ (توی) anlamındadır *ėv içinde ve içerde* اِوایچِنده وَ ایچرده yani ‘evin içinde’ (توی خانه) gibi, *-raḳ* راق *-rak* راک (18) *-rek* رک üstünleme fiillerinin ʿalameti’dir (ʿalāmet-i efʿel-i tefżīl) *yamandur* یمان دور : ‘kötüdür’ (بد است) *yamanraḳdur* یمان راق دور yani ‘çok kötüdür’ (خیلی بد است) gibi, (19) *yėg* یگ -Farsça kaf ile- üstünlemeyi ifade eder fakat bu zamanda o kadar yaygın değildir yėgter یگتر yani (20) ‘daha iyi’ (بهتر) gibi, *-dA* ده ‘-dA’ (در) anlamındadır *-dAn* دن ‘-dAn’ (از) anlamındadır *bendedeng* بنده دنگ yani ‘kuldan’ (از بنده) anlamındadır, kelimenin sonuna eklenen hā-i sākin (MN11350 16r 1) –A (با) anlamındadır *mene vėrdi* منه وردی yani ‘bana verdi’ (بمن داد) gibi, *-dIr* در ve *-dUr* دور ‘-dXr’ (است) anlamındadır, *ne* نَه ‘ne’ (چه) anlamındadır (2) *ne ḳayırsan* نَه قایِرسن yani ‘ne yapıyorsun’ (چه میکنی), *nemene* نَمَنَه yani ‘ne’ (چه چیز), ‘ayrı’ (جدا): *āyrı* آیری -memdūde elif ile-, ‘defa’ (دفعه): *yol* یُل -zammeli ya ile- ortak kelimedir, (3) ‘kadar’ (قدر): *ḫart* خارت *bu ḫarta* بو خارته (MN6563 109v) yani ‘bu kadara’ (باین قدر), ‘kaç’ (چند): *nėçe* نِچه -kesreli nun ve Farsça cim ile-, ‘çok’ (زیاد): (4) *çoḫ* چُخ -Farsça cim ile-, ‘yok’ (نیست): *yoḫ* یُخ -zammeli ya ile-.

Ḫatime

Birleşik Sözler Hakkında (Pāre elfāẓ-ı mürekkeb)

‘seviyorum’ (دوست میدارم): (5) *sevmişem* سَومیشَم -fethalı sin ile-, ‘seviyorlar’ (دوست میدارند): *seveller* سَوَلّر -fethalı sin ve vav ve şeddeli lam ile-, (6) ‘soğuk yer’ (جای سرد): *serin* سَرین -fethalı sin ile-, ‘üst’ (روی چیزی): *üst* اُوست -zammeli hemze ile- *kitabler üste* کتابلر اوسته yani ‘kitaplar üstü’ (روی کتابها), (7) ‘iç içe’ (تو برتو): *biri birnin içinde* بیری بیرنین ایچنده , ‘iri göz’ (چشم درشت): *ālagöz* آلا گوز -memdūde elif ile-, ‘bundan sonra’ (بعد از این): *bunan sora* بونن سره, ‘inat etme’ (سخت مشو) : (8) *berkişme* برکش مه , ‘kaş çatmak’ (ابرو ترش کردن): *ḳaşḳabaḫ* قاشقاباخ , ‘işte budur’ (همین است): *ėle budur* اِله بودور , ‘kendi yanımdadır’ (پیش خودم است): *öz yanımdadur* اوزیانمده دور , (9) ‘kendi yanındadır’ (پیش خودتست): *öz yanındadur* اُوزیاننده دوُر , ‘kendi yanım’ (پیش خودم): *öz yanım* اُوزیانم , ‘ondan’ (از آن): *onnan* اُونَن , ‘nasıl oldu’ (چه طور شد): *nėce oldı* نِجه الدی , (10) ‘neredeydin’ (کجا بودی): *harda idin* هاردا‌ایدن , ‘vurasın’ (بزنی): *vurasan* وُرسَن -fethalı ra ve sin ile-, ‘yiyesin’ (بخوری): *yiyesen* یِیَه سَن -birinci ya kesreli ikinci ise fethalı ya ile- (11) ve onu bununla karşılaştır , ‘geleyim’ (بیایم): *gellem* گَلّم -fethalı Farsça kaf ve şeddeli lam ile-, ‘vurayım’ (بزنم): *vurram* وُرّم , ‘ona’ (به او): *bilesine* بیلسینه *bilesine diyerem* بیلسینه دیرم (12) yani ‘kendisine söylerim’ (باو میگویم), ‘ne yapıyorsun’ (چه کار میکنی): *nėynirsen* نی نیرسن , ‘ne yapasın’ (چه کار بکنی): *nėyniyesen* نی نیه سن , ‘buyurdu onu vurdular’ (امر کرد او را زدند): *vurdurdı* وردوردی , (13) ‘buyurdu onu kaldırsınlar veya kaldırdı’ (امر کرد او را برخیزانند یا برخیزاند): *durḳuzdurdı* دُورقُوزدُوردی , ‘yer tirildedi’ (زمین جنبید): *yėr tirindi* یرتِریندی , ‘yer titredi’ (زمین لرزید): (14) *yėr titredi* یرتتردی .

3. Dizinler

3.1. Türkçe-Farsça Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Dizini

Arapça kaf: kāf-i Arabi MN11350 11r 15, 11v 11, 13, 18, 12r 1, 5, 6, 7, 12, 12v 2, 9, 13v 1, 8, 12, 17, 19, 14r 8, 12, 14, 14v 14, 16, 15r 6, 12, 13.

aynı mahreçli: mütteḥidü'l-maḫreç MN11350 10v 17.

ayrı mensup zamir: żemāyīr-i menṣūb-i münfaṣıl MN11350 8v 9, 10. (22.s)

ayrı merfū zamir: żamīr-i münfaṣıl-i merfūʿ MN11350 8r 18,8v 9.

ba-i müvehhide: bā-i müveḥḥide MN11350 6r 13, 6r 16, 17, 11r 2, 7, 9, 12r 8, 13r 1, 13v 2, 15r 17.

ben: men MN11350 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 4, 13, 5r 2, 8v 1.

benzerlik ve gibilik: ḥarf-i teşbīh MN11350 15v 8.

bitişik: muttaṣil MN11350 8r 16.

bitişik mecrur zamir: żamīr-i mecrūr-i muttaṣıl MN11350 8v 11. (onı oların 22.s)

bitişik mensup zamir: żamīr-i menṣūb-i muttaṣıl MN11350 8v 2, 10, 13-14. (....)

bitişik merfu zamiri: żamīr-i merfūʿ-i muttaṣıl MN11350 8r 17.

bitişik zamir: żamīr-i muttaṣıl MN11350 8r 17.

biz: mā MN11350 3r 6, 3v 4, 4r 17, 4v 5, 14, 5r 3, 8v 2.

cer harfi: harf-i cer MN11350 10r 5. isimleri kesreli, yani esreli okutan, şu yirmi harf: (bā, min, ilā, an, lām, alā, fī, kaf, hattā, rübbe, vāv-ı kasem, tā-i kasem, hāşā, müz, münz, adā, key, levlā, halā, lealle).

çoğul: cemʿ MN11350 2v 7, 9, 10, 14, 15r 19, 20.

çokluk 1. şahıs: mütekellīm-i maʿa'l-ġayr MN11350 2v 11, 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 5, 13, 5r 2, 8v 2, 8, 12, 10r 17.

dāl-i mühmele: dāl-i mühmele MN11350 11r 4. (noktasız de)

dişil: te'nīs̱ MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

edilgen fiili: mechūliyet-i efʿal MN11350 9v 8.

emir: emr MN11350 2v 6,12.

emir fiili: fiʿl-i emr MN11350 3v 12, 14, 17, 19, 20, 4r 2, 7v 18, 8r 4, 10, 14r 5, MN6563 105r 5.

eril: teẕkīr MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 3v 19, 8r 18, 19, 20 2, 8v 3, 5, 6, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

-(y)XncA zarf-fiil eki: eẕāy-i tavḳıyeti: MN11350 9v 17.

harekesi düşürülmüş kesreli ẖa: kesr-i ẖā-i zede şodeMN6563 101v.

harekesi düşürülmüş ḥā-i mühmele: ḥā-i mühmele-yi zede şodeMN11350 14r 19.

harekesi düşürülmüş lam: lām-i zede şodeMN11350 5r 14, 11r 1, 19, 11v 5, 13r 10, 11, 14v 12.

harekesi düşürülmüş mim: mīm-i zede şodeMN11350 4r 15, 4v 12.

harekesi düşürülmüş nun: nūn-i zede şodeMN11350 5r 18, 5v 8, 14r 16, 14v 7, 15r 10.

harekesi düşürülmüş ra: rā-i zedė zodė MN11350 6r 14, 7v 11, 12r 5, 8, 12v 2, 14r 4, 14v 4, 8.

harekesi düşürülmüş sin: sīn-i zede şodeMN11350 7v 9, 14v 18, 15v 10.

harekesi düşürülmüş şiddeli lam: lām-i müşedded-i zede şodeMN11350 5v 19, 13r 11, 14v 3.

harekesi düşürülmüş şin: şīn-i zede şodeMN11350 5r 19.

harekesi düşürülmüş ta: tā-i zede şodeMN11350 5r 17.

harekesi düşürülmüş vav: vāv-i zede şodeMN11350 7v 3, 14r 20.

harekesi düşürülmüş ya: yā-i zede şodeMN11350 5r 12, 18, 5v 2, 3, 6r 4, 6v 6, 9, 11r 13, 14, 18, 11v 2, 11, 17, 12r 9, 10 2, 12v 1, 13v 16, 14r 16, 14v 4, 5.

harekesi düşürülmüş za: zā-i zede şodeMN11350 11r 8.

harekesi düşürülmüş zā-i mu'cime: zā-i muʿceme-yi zede şodeMN11350 14r 16, 14v 12.

geçişli: mutaʿaddi MN11350 10r 4.

geçişsiz fiil: fiʿl-i lāzim MN11350 10r 4.

geçmiş zaman: māżī MN11350 2v 6, 8, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 3r 1, 2, 3, 4, 5, 6, 4r 18, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 13, 10r 20, 10v 1 2, 2, 3 2, 4-5 2, 8.

geçmiş zamanın olumsuzu: fiʿl-i ceḥd MN11350 2v 6, 12, 4r 17,19, 4r 20, 4v 1, 2 , 4, 5, 7v 19, 8r 6, 12.

gelecek zaman: mustaḳbel MN11350 2v 6, 11, 3r 6, 7, 8, 10, 14, 16, 18, 3v 1 , 2, 4v 15, 7v 16, 8r 3, 9, 10v 8.

geniş zaman: fiʿl-i mużāriʿ MN11350 3r 13.

kelime: kelime MN11350 2r 6, 8, 9.

küçültme: teṣġīr MN11350 15v 11.

mastar: masdar MN11350 2r 16, 2v 1, 5 2, 15, 5r 3, 8, 11, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 6, 10v 1, 2, 6.

mastar eki: lafẓ-i masdar MN11350 2v 3.

mastar ismi: ism-i masdar MN11350 2v 3.

mastar işareti: ʿalāmet-i masdar MN11350 2v 15, 9v 6, 8, 13, 14, 19, 10r 2, 12, 10v 6.

mastarlardan türeyen fiiller: iştiḳāḳi efʿāl ez meṣādir MN11350 2r 15.

mechūle: mechūle MN11350 10v 17. (edilgen)

mecrūr: mecrūr MN11350 8r 15. (harf-i cerr veya izāfet hallerinde, son herfi /i/ ile okunan kelimenin hāli.)

mecrūr-i münfeṣil: mecrūr-i münfeṣil MN 11350 8r 16.

meful ismi: ism-i mefᶜ ūl MN11350 2v 6, 13, 3v 8 2, 10, 7v 17, 8r 4, 8r 10.

mefuliyet: mef'ūliyet, nesen veya tümleç olmayı belirten MN11350 8v 13-14.

memdūde elif, uzun ā harfi: elīf-i memdūde MN11350 5r 13, 5v 4, 6r 3, 10, 17, 6v 15, 7r 4, 6, 9, 15, 7v 2, 4, 11r 7, 10, 19, 11v 6, 15, 19, 20, 12r 4, 12v 1, 3, 8, 10, 11, 13r 1, 6, 8, 10, 20, 13v 4, 14, 14r 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 20, 14v 7, 8, 9, 11, 16, 17, 15r 2, 4, 11, 15, 16r 2, 7.

men: men MN11350 8v 1.

mensubiyet: menṣūbiyet MN11350 8v 13-14.

mensup: menṣup MN11350 8r 15

merfū: merfū' MN11350 8r 15.

meşbūᶜ a dal: işba olunmuş dal MN11350 12r 20.

mevsuf: mevṣūf MN11350 10v 12.

mīm-i sākine: mīm-i sākine MN11350 3v 1, 4r 2.

geniş zamanın olumsuzsu: fiᶜ l-i nefy MN11350 2v 6, 12, 7v 20, 4v 6 2, 7, 9, 10, 12, 13, 7v 20, 8r 6, 13.

emir fiilinin olumsuzu : fiᶜ l-i nehy MN11350 2v 6,12, 4r 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 7v 18, 8r 5, 11.

nesne: mefᶜ ūl MN11350 8v 19, 9r 1, 2.

noktalı ẖa: ẖā-i mu'ceme MN11350 4v 14, 13v 10, 14r 7, 15r 1.

noktalı sin: sīn-i menḳūṭe MN11350 5r 18.

nūn-i sākine: nūn-i sākine MN11350 3r 17, 15v 16.

o: ū MN11350 8r 18, 15r 20.

olar: ānhā MN11350 8r 19, 8v 11, 15v 1.

rā-i mühmele: rā-i mühmele, noktasız re MN11350 4v 12, 15r 2, 13.

sākin ra: rā-i sākine MN11350 3r 7-8, 10, 12.

sākin ya: yā-i sākine MN11350 8v 13-14, 20, 9r 1, 9v 1, 4.

sebep ve neden: taᶜ lil ve cehet MN11350 15v 9.

sen: tō MN11350 3r 18, 3v 20, 4r 12, 4v 2, 10, 20, 8r 20, 15v 15.

sıfat: ṣıfat MN11350 1v 15, 10v 12, 15r 17.

sıyga: ṣıyga MN11350 2v 7, 8 2, 9 2, 11 2, 12, 13 2, 14, 3r 7, 3v 12 2, 13 2, 8r 15, 10r 15.

sīn-i mühmele: sīn-i mühmele, noktasız sin MN11350 3v 14.

siz: şomā MN11350 3r 2, 20, 4r 1, 14, 4v 3, 11, 5r 1, 8v 1.

soru: istifhām MN11350 2v 6, 12.

soru fiili: fiʿl-i istifhām MN11350 4v 15, 16, 17, 18, 19, 20, 5r 2 2, 8r 1, 8r 7, 13.

soru işareti: ḥarf-i istifhām MN11350 15v 7.

şart harfi: ḥarf-i şart MN11350 10v 4-5 2.

şimdiki zaman: zamān-i ḥāl MN11350 3r 8, 10, 12, 16, 18, 3v 1, 15, 18, 20, 4v 7.

tamlanan: mużaf MN11350 8v 17, 10v 11, 8v 17, 19, 9r 2, 3, 7, 10, 11, 15 , 19.

tamlayan: mużāfün ileyh MN11350 8v 16, 19, 9r 15 2, 9v 1, 10v 11.

üstünleme: tafżīl MN11350 15v 18, 19.

tekil: mufred MN11350 2v 13,18, 15r 18,20.

tekil çekimi: ṣıygā-yi mufred MN11350 3v 5, 8.

teklik 3. şahıs: mufred-i ġā'ib MN11350 2v 8, 15, 19, 3r 1, 3, 5, 3r 7, 15, 17, 20, 3v 1, 14, 4r 6, 8, 19, 4v 6, 17, 8r 18, 8v 3, 10v 4-5.

teklik 2. şahıs: mufred-i muḫāṭab MN11350 2v 9, 19, 3r 16, 3v 18, 4r 10, 4v 1, 9, 19, 8r 20, 8v 5, 10v 9, 14r 5.

teklik 1. şahıs: mütekellīm-i vaḥde MN11350 2v 11, 3r 3, 3v 1, 4r 2, 14, 4v 4, 12, 5r 2, 8v 1, 8v 6, 12, 10r 17, 10v 14.

telaffuz: telaffuẓ MN11350 2r 10,3r 9.

cümle: cümle MN11350 9r 13, 10v 14 2.

Türkçe mastar: masdar-i Türkī MN11350 2v 2, 5.

uzak mekanı göstermek: müşārun-ileyh-i mekān-ı baʿid MN11350 15v 2.

uzakta tekili göstermek: müşārun-ileyh-i müfred-i baʿid MN11350 15r 20.

uzakta ikiliyi ve çoğulu göstermek: müşārun-ileyh-i tes̱niye ve cemʿ-i baʿid MN11350 15r 20.

vāv-i mechūle: vāv-i mechūle MN11350 3r 6, 5v 1, 5, 6r 15, 8r 18-19, 8v 3, 11r 10, 12v 18, 19, 13v 1, 14v 1, 15r 18, 19.

yā-i mechūle: yā-i mechūle MN11350 3r 11, 4v 14, 8v 2, 6.

yā-i meksūre: yā-i meksūre MN11350 9r 7-8.

yā-i nisbet: yā-i nisbet MN11350 15v 10.

yakında tekili göstermek: müşārun-ileyh-i müfred-i ḳarib MN11350 15r 18.

yakında ikiliyi ve çoğulu göstermek: müşārun-ileyh-i tes̱niye ve cemʿ-i ḳarib MN11350 15r 19.

yakın mekanı göstermek: müşārun-ileyh-i mekān-ı ḳarib MN11350 15v 1.

ya ve nūn-i sākineyn: ya ve nūn-i sākineyn MN11350 8v 17.

zā-i mu'ceme: zā-i mu'ceme, noktalı za MN11350 4r 13, 8v 2, 13r 5, 14v 14, 15r 8, 9, 15v.

zā-i mu’ceme-i sākine: zā-i mu’ceme-i sākine MN11350 3r 19.

zāl-i muʿceme: ẕāl-i mu’ceme MN11350 10v 20.

zamir: żamir MN11350 8r 15 2, 8v 9, 13-14, 17 2, 18, 19, 9v 1.

3.2. Farsça-Türkçe Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Terimleri Dizini

ʿalāmet-i masdar: mastar işareti MN11350 2v 15, 9v 6, 8, 13, 14, 19, 10r 2, 12, 10v 6.

ānhā: olar MN11350 8r 19, 8v 11, 15v 1.

bāb-i ifʿal: ifʿal bābı MN11350 10r 4.

bā-i Farsī: Farsça ba, pe sesini veren Acem besi MN11350 11v 14, 12r 3, 5, 13r 8, 20, 13v 8, 14v 15.

bā-i Farsī-yi zede şode: harekesi düşürülmüş Farsça ba MN11350 5r 17.

bā-i müveḥḥide: ba-i müvehhide, tek noktalı be harfi MN11350 6r 13, 6r 16, 17, 11r 2, 7, 9, 12r 8, 13r 1, 13v 2, 15r 17.

cemʿ: çoğul MN11350 2v 7, 9, 10, 14, 15r 19, 20.

cīm-i Farsī: Farsça cim, ç sesini veren Acem cesi MN11350 5r 13, 5v 7, 11, 15, 6r 4, 8, 20, 7r 4, 12, 17, 11r 6, 14 2, 18, 11v 19, 12r 2, 7, 8, 9, 13, 14, 13r 10, 19, 13v 3, 6, 15, 17, 14r 7, 19 2, 14v 1, 9, 12, 15, 16, 15r 1, 3, 8, 15v 12, 16r 3, 4.

cümle: cümle MN11350 9r 13, 10v 14 2.

dāl-i mühmele: noktasız de MN11350 11r 4.

efʿal: fiiller MN11350 2r 15, 2v 1, 6, 7v 14, 8r 17, 10r 15, 15v 18.

elīf-i memdūde: uzun ā harfi, kimi zamanda kalınlığa işaret eder MN11350 5r 13, 5v 4, 6r 3, 10, 17, 6v 15, 7r 4, 6, 9, 15, 7v 2, 4, 11r 7, 10, 19, 11v 6, 15, 19, 20, 12r 4, 12v 1, 3, 8, 10, 11, 13r 1, 6, 8, 10, 20, 13v 4, 14, 14r 4, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 20, 14v 7, 8, 9, 11, 16, 17, 15r 2, 4, 11, 15, 16r 2, 7.

esmā-i işāre: işaret zamirleri MN11350 15r 17.

emr: emir MN11350 2v 6,12.

eẕāy-i tavḳıyeti : -(y)XncA zarf-fiil eki MN11350 9v 17.

fiʿl: fiil MN11350 2r 16, 17, 2v 15, 3r 7, 10, 4v 14, 7v 14, 15 2, 18 2, 19, 20, 8r 1, 2, 3, 4, 5, 6 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 2, 14, 17, 8v 10, 9v 8, 13, 18, 10r 1, 10v 1, 8, 9, 10 3, , 14v 11, 15v 18,

fiʿl-i ceḥd: geçmiş zamanın olumsuzu 2v 6, 12, 4r 17,19, 4r 20, 4v 1, 2 , 4, 5, 7v 19, 8r 6, 12.

fiʿl-i emr: emir fiili MN11350 3v 12, 14, 17, 19, 20, 4r 2, 7v 18, 8r 4, 10, 14r 5, MN6563 105r 5.

fiʿl-i istifhām: soru fiili MN11350 4v 15, 16, 17, 18, 19, 20, 5r 2 2, 8r 1, 8r 7, 13.

fiʿl-i lāzim: geçişsiz fiil MN11350 10r 4.

fiʿl-i mużāriʿ: geniş zaman MN11350 3r 13.

fiʿl-i nefy: geniş zamanın olumsuzu MN11350 4v 6 2, 7, 9, 10, 12, 13, 7v 20, 8r 6, 13.

fiʿl-i nehy: emir fiilinin olumsuzu MN11350 4r 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 7v 18, 8r 5, 11.

ism-i fāʿil: fail ismi; etken çatılı sıfat-fiil MN11350 2v 6, 12, 3v 4, 5, 6, 7v 17, 8r 3, 8r 10.

ism-i mefʿūl: meful ismi; edilgen çatılı sıfat-fiil MN11350 2v 6, 13, 3v 8 2, 10, 7v 17, 8r 4, 8r 10.

ism-i masdar: mastar ismi MN11350 2v 3.

istifhām: soru MN11350 2v 6, 12.

iştiḳāḳi efʿāl ez meṣādir: mastarlardan türeyen fiiller MN11350 2r 15.

hā-i sākine: ha-i sākine, harekesiz he sesi MN11350 4r 11, 9r 8, 11, 13, 15v 20.

harf-i cer: cer harfi, isimleri kesreli, yani esreli okutan, şu yirmi harf: (bā, min, ilā, an, lām, alā, fī, kaf, hattā, rübbe, vāv-ı kasem, tā-i kasem, hāşā, müz, münz, adā, key, levlā, halā, lealle) MN11350 10r 5.

ẖā-i mu'ceme: noktalı ẖa MN11350 4v 14, 13v 10, 14r 7, 15r 1.

ḥā-i mühmele-yi zede şode: harekesi düşürülmüş ḥa-i mühmele MN11350 14r 19.

ẖā-i zede şode: harekesi düşürülmüş ẖa MN11350 5r 16, 15r 10.

ḥarf-i istifhām: soru işareti MN11350 15v 7.

ḥarf-i şart: şart harfi MN11350 10v 4-5 2.

ḥarf-i teşbīh: benzerlik ve gibilik MN11350 15v 8.

kāf-i Arabi: Arapça kaf, Arap kefi MN11350 11r 15, 11v 11, 13, 18, 12r 1, 5, 6, 7, 12, 12v 2, 9, 13v 1, 8, 12, 17, 19, 14r 8, 12, 14, 14v 14, 16, 15r 6, 12, 13.

kāf-i Arabī-yi zede şode: harekesi düşürülmüş Arapça kaf MN11350 6v 20.

kāf-i Farsī: Farsça kaf, g sesini veren Acem kefi MN11350 5v 4, 7, 6r 11, 15 2, 6v 1, 3, 13 3, 7r 7, 8, 14, 7v 9, 11, 13, 10v 19, 20, 11r 5, 8, 11v 2, 19, 12r 2, 7, 8, 13, 17, 19, 20, 12v 18 2, 19, 13r 3, 4 2, 12, 14, 13v 3, 7, 11, 18, 19, 14r 2, 5, 8, 14v 3, 4, 5, 13, 15, 18, 15r 8 2, 15v 6, 19, 16r 11.

kāf-i Farsī-yi zede şode: harekesi düşürülmüş Farsça kaf MN11350 5r 8, 6r 11, 7r 7, 11v 3, 12v 12.

kāf-i zede şode: harekesi düşürülmüş kaf MN11350 10v 19, 12r 12.

kelime: kelime MN11350 2r 6, 8, 9.

kesr-i ẖā-i zede şode: harekesi düşürülmüş kesreli ẖa MN6563 101v.

lafẓ-i masdar: mastar eki MN11350 2v 3.

lām-i müşedded-i zede şode: harekesi düşürülmüş şiddeli lamMN11350 5v 19, 13r 11, 14v 3.

lām-i zede şode: harekesi düşürülmüş lam MN11350 5r 14, 11r 1, 19, 11v 5, 13r 10, 11, 14v 12.

mā: biz MN11350 3r 6, 3v 4, 4r 17, 4v 5, 14, 5r 3, 8v 2.

masdar: mastar MN11350 2r 16, 2v 1, 5 2, 15, 5r 3, 8, 11, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 6, 10v 1, 2, 6.
masdar-i Türkī: Türkçe mastar MN11350 2v 2, 5.
māżī: geçmiş zaman MN11350 2v 6, 8, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 3r 1, 2, 3, 4, 5, 6, 4r 18, 7v 15, 8r 2, 8, 9v 13, 10r 20, 10v 1 2, 2, 3 2, 4-5 2, 8.
mechūle: mechule, edilgen MN11350 10v 17.
mechūliyet-i efʿal: edilgen fiili MN11350 9v 8.
mecrūr: mecrur, harf-i cerr veya izāfet hallerinde, son herfi i ile okunan kelimenin hāli MN11350 8r 15.
mecrūr-i münfaṣıl: ayrı mecrur MN 11350 8r 16.
mefʿūl: nesne MN11350 8v 19, 9r 1, 2.
mef'ūliyet: mefuliyet, nesen veya tümleç olmayı belirten MN11350 8v 13-14.
men: ben MN11350 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 4, 13, 5r 2, 8v 1 2.
meṣādīr-i efʿal: fiil mastarları MN11350 2r 16.
menṣūp: mensuıp, kelimenin sonuna Türkçede –li, Arapça ve Farsçada, kelime sessiz harfle bitiyorsa bir –ī; sesli harfle bitiyorsa, yerine göre, sesli harf atılarak veya atılmayarak –ī, -yī veya vī getirilerek yapılan sıfat MN11350 8r 15.
menṣūbiyet: mensubiyet MN11350 8v 13-14.
merfū': merfu, zamme (o, ö, u, ü) ile harekelenmiş harf MN11350 8r 15.
mevṣūf: belirtilen MN11350 10v 12.
mīm-i sākine: sakin mim, harekesi olmayan me harfi MN11350 3v 1, 4r 2.
mīm-i zede şode: harekesi düşürülmüş mim MN11350 4r 15, 4v 12.
mufred: tekil MN11350 2v 13,18, 15r 18,20.
mufred-i ġā'ib: teklik 3. şahıs MN11350 2v 8, 15, 19, 3r 1, 3, 5, 3r 7, 15, 17, 20, 3v 1, 14, 4r 6, 8, 19, 4v 6, 17, 8r 18, 8v 3, 10v 4-5.
mufred-i muḫāṭab: teklik 2. şahıs MN11350 2v 9, 19, 3r 16, 3v 18, 4r 10, 4v 1, 9, 19, 8r 20, 8v 5, 10v 9, 14r 5.
musteḳbel: gelecek zaman MN11350 2v 6, 11, 3r 6, 7, 8, 10, 14, 16, 18, 3v 1 , 2, 4v 15, 7v 16, 8r 3, 9, 10v 8.
mutaʿaddi: geçişli MN11350 10r 4.
mutaʿalliḳāt bi efʿāl: fiile gelen ekler MN11350 2r 17.
muttaṣil: bitişik MN11350 8r 16.
mużaf: tamlanan MN11350 8v 17, 10v 11, 8v 17, 19, 9r 2, 3, 7, 10, 11, 15 , 19.
mużāfün ileyh: tamlayan MN11350 8v 16, 19, 9r 15 2, 9v 1, 10v 11.
müşārun-ileyh-i mekān-ı baʿid: uzak mekanı göstermek MN11350 15v 2.

müşārun-ileyh-i mekān-ı ḳarib: yakın mekanı göstermek MN11350 15v 1.

müşārun-ileyh-i müfred-i baʿid: uzakta tekili göstermek MN11350 15r 20.

müşārun-ileyh-i müfred-i ḳarib: yakında tekili göstermek MN11350 15r 18.

müşārun-ileyh-i te̱sniye ve cemʿ-i baʿid: uzakta ikili ve çoğulu göstermek MN11350 15r 20.

müşārun-ileyh-i te̱sniye ve cemʿ-i ḳarib: yakında ikili ve çoğulu göstermek MN11350 15r 19.

mütekellīm-i maʿa'l-ġayr: çokluk 1. şahıs MN11350 2v 11, 3r 4, 3v 2, 4r 16, 4v 5, 13, 5r 2, 8v 2, 8, 12, 10r 17.

mütekellīm-i vaḥde: teklik 1. şahıs MN11350 2v 11, 3r 3, 3v 1, 4r 2, 14, 4v 4, 12, 5r 2, 8v 1, 8v 6, 12, 10r 17, 10v 14.

mütteḥidü'l-mā̱hreç: aynı mahreçli MN11350 10v 17.

nefy: geniş zamanın olumsuzu MN11350 2v 6, 12, 7v 20, 8r 6, 13

nehy: emir fiilinin olumsuzu MN11350 2v 6,12.

nūn-i sākine: sakin nun, harekesi olmayan ne harfi MN11350 3r 17, 15v 16.

nūn-i zede şode: harekesi düşürülmüş nun MN11350 5r 18, 5v 8, 14r 16, 14v 7, 15r 10.

rā-i mühmele: noktasız re MN11350 4v 12, 15r 2, 13.

rā-i sākine: sakin ra MN11350 3r 7-8, 10, 12.

rā-i zede zode: harekesi düşürülmüş ra MN11350 6r 14, 7v 11, 12r 5, 8, 12v 2, 14r 4, 14v 4, 8.

ṣıyga: çekim, sıyga MN11350 2v 7, 8 2, 9 2, 11 2, 12, 13 2, 14, 3r 7, 3v 12 2, 13 2, 8r 15, 10r 15,

ṣıygā-yi mufred: tekil çekimi MN11350 3v 5, 8.

ṣıfat: sıfat MN11350 1v 15, 10v 12, 15r 17.

sīn-i menḳūṭe: noktalı sin MN11350 5r 18.

sīn-i mühmele: noktasız sin MN11350 3v 14.

sīn-i zede şode: harekesi düşürülmüş sin MN11350 7v 9, 14v 18, 15v 10.

sükūn-i kāf-i Farsī: Farsça sükūn-i kaf, harekesiz g sesi veren Acem kefi MN11350 7v 14, 14v 11.

şīn-i zede şode: harekesi düşürülmüş şin MN11350 5r 19.

şomā: siz MN11350 3r 2, 20, 4r 1, 14, 4v 3, 11, 5r 1, 8v 1.

tafżīl: üstünleme MN11350 15v 18, 19.

tā-i zede şode: harekesi düşürülmüş ta MN11350 5r 17.

taʿlil ve cehet: sebep ve neden MN11350 15v 9.

telaffuẓ: söyleyiş, sesletim, telaffuz MN11350 2r 10,3r 9.

te'nī̱s: dişil MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

teṣġīr: küçültme MN11350 15v 11.

ṭezkīr: eril MN11350 2v 7, 8, 9, 10 2, 13, 14, 3v 19, 8r 18, 19, 20 2, 8v 3, 5, 6, 15r 18, 19, 20, 15v 1.

tō: sen MN11350 3r 18, 3v 20, 4r 12, 4v 2, 10, 20, 8r 20, 15v 15.

ū: o MN11350 8r 18, 15r 20.

vāv-i mechūle: vāv-i mechūle, Türkçede o, ö, u ve ü harflerini ifade eder MN11350 3r 6, 5v 1, 5, 6r 15, 8r 18-19, 8v 3, 11r 10, 12v 18, 19, 13v 1, 14v 1, 15r 18, 19.

vāv-i zede şode: harekesi düşürülmüş vav MN11350 7v 3, 14r 20.

yā-i mechūle: yā-i mechūle, Türkçede ı ve i harflerini ifade eder MN11350 3r 11, 4v 14, 8v 2, 6.

yā-i meksūre: kesre ile, esre ile okunan ya MN11350 9r 7-8.

yā-i nisbet: Türkçede -lX -İranlı gibi- ve -İ -Musevī gibi- eklerini ifade eder MN11350 15v 10.

yā-i sākine: sākin ya MN11350 8v 13-14, 20, 9r 1, 9v 1, 4.

yā-i zede şode: harekesi düşürülmüş ya MN11350 5r 12, 18, 5v 2, 3, 6r 4, 6v 6, 9, 11r 13, 14, 18, 11v 2, 11, 17, 12r 9, 10 2, 12v 1, 13v 16, 14r 16, 14v 4, 5.

ya ve nūn-i sākineyn: ye ve ne harflerinin harekesiz olması MN11350 8v 17.

zā-i muᶜceme: noktalı za MN11350 4r 13, 8v 2, 13r 5, 14v 14, 15r 8, 9, 15v.

zā-i muᶜceme-i sākine: harekesiz noktalı za MN11350 3r 19.

zā-i muᶜceme-yi zede şode: harekesi düşürülmüş noktalı za MN11350 14r 16, 14v 12.

zā-i zede şode: harekesi düşürülmüş za MN11350 11r 8.

ẕāl-i mu’ceme: noktalı ẕal MN11350 10v 20.

zamān-i ḥāl: şimdiki zaman MN11350 3r 8, 10, 12, 16, 18, 3v 1, 15, 18, 20, 4v 7.

żamir: zamir MN11350 8r 15 2, 8v 9, 13-14, 17 2, 18, 19, 9v 1.

żamīr-i mecrūr-i muttaṣıl: bitişik mecrur zamir MN11350 8v 11.

żamīr-i menṣūb-i muttaṣıl: bitişik mensup zamir MN11350 8v 2, 10, 13-14.

żamīr-i merfū’-i muttaṣıl: bitişik merfu zamiri, fiillerin sonuna gelen bitişik zamirler MN11350 8r 17.

żamīr-i muttaṣıl: bitişik zamir MN11350 8r 17.

żamīr-i münfaṣıl-i merfū’: ayrı merfu zamir, şahıs zamirleri MN11350 8r 18,8v 9.

żemāyīr-i menṣūb-i münfaṣıl: ayrı mensup zamir MN11350 8v 9, 10.

3.3. Türkçe Sözcük ve Eklerin Dizini

Aşağıdaki dizin, eserde Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āştiyānī'nin Farslara Türkçeyi öğretmek için verdiği Türkçe malzemenin dizinidir. Malzemenin MN11350 nüshasındaki yerleri gösterilmiştir. MN11350 nüshasındaki olmayıp MN6563 nüshasında olan madde başları da dizine dâhil edilmiştir. Her madde başı, eğer bugünkü Tebriz ağzı ve standart Azerbaycan Türkçesinde tespit edilmişse, bunlar da dizinde verilmiştir.

acı 'acı' MN11350 13r 20. Tb. *acı*, KAzTü. *acı*

açar 'anahtar' MN11350 14v 16. Tb. *açar* KATü. *açar*.

açıl- 'açılmak' Tb. *açıl-*, KATü. *açıl-*. **açılacağdur** MN11350 10r 10; **açılmaḳ** MN1135o 5r 13.

ad 'ad, isim' MN11350 13r 1. Tb. *ad*, KAzTü. *ad*. **adung** MN11350 13r 2.

addım 'adım' MN11350 14v 8. Tb. *addım*, KAzTü: *addım.*

āgāh 'bilen, bilgeli, haberdâr'. Tb. *āḳah*, KAzTü. *agah.* **āgāhluḳ** MN11350 2v 5.

aġla- 'ağlamak' Tb. *aġla-*, KAzTü. *aġla-,* **aġlamaḳ** MN11350 9v 16. **aġlaya** MN11350 9v 16.

aġrı- 'ağrımak' Tb. *aġrı-*, KAzTü. *aġrı-* **aġrıdı** MN11350 9v 1.

aḳ 'ak, beyaz' MN11350 9v 2. Tb. *aġ*, KAzTü. *aġ.*

aḳ ciger 'ak ciğer' MN11350 11v 2. Tb. *aġ ciyer*, KAzTü. *aġ ciyer.*

aḳ ḳaradaş 'beyaz tenli cariye' MN11350 14v 20. Tb. *aġ keniz,* KAzTü.*aġ bedenli keniz.*

aḳaç 'ağaç' MN11350 13v 4, 13v 13, 14v 7. Tb. *aġac/aġaç*, KAzTü. *aġac.*

aḳız 'ağız' MN11350 11r 10. Tb. *aġız*, KAzTü. *aġız.*

āḳla- 'ağlamak' (krş. aġla-) Tb. *aġla-*, KAzTü. *aġla-*. **āḳlamaḳ** MN11350 7r 16.

aḳrı 'ağrı' MN11350 13v 14. Tb. *aġrı,* KAzTü. *aġrı.* **aḳrımaḳ** MN11350 6r 17.

āḳsır- 'aksamak, hafifçe topallamak' (krş. āsḳır-) Tb. *asḳır-*, KAzTü. *asḳır-,* **āḳsırmaḳ** MN11350 7v 3.

aḳşam 'akşam' MN11350 14r 17. Tb. *aḫşam,* KAzTü. *aḫşam.*

āla göz 'iri göz' MN11350 16r 7. Tb. *ala göz,* KAzTü. *ala göz*

alma 'elma' MN11350 12v 3. Tb. *alma,* KAzTü. *alma.* **alması** MN11350 9r 12.

al- 'almak, satın almak' Tb. *al-*, KAzTü. *al-*. **almaḳ** MN11350 6v 15, 7r 15.

alt 'alt' MN11350 14r 9. Tb. *alt,* KAzTü. *alt.*

altı ‘altı’ MN11350 12v 8. Tb. *altı,* KAzTü. *altı.*

altmış ‘altmış’ MN11350 12v 11. Tb. *atmış,* KAzTü. *altmış.*

amcuķ ‘kadının cinsiyet organı’ MN11350 11v 6. Tb. amcıḫ, KAzTü. amcıķ.

an ‘on’ MN11350 12v 10. Tb. *on,* KAzTü. *on.*

an bir ‘on bir’ MN11350 12v 13. Tb. *on bir,* KAzTü. *on bir.*

an min altı yüz ķırḫ üç ‘on bin altı yüzkırk üç’ MN11350 12v 15. Tb. *on min altı yüz ķırḫ üç,* KAzTü. *on min altı yüz ķırḫ üç.*

and ‘yemin’ MN11350 14v 9. Tb. *and,* KAzTü. *and.*

anla- ‘anlamak’ Tb. *anla-*, KAzTü. *anla-*, **anlamaķ** MN11350 7r 9.

anlar ‘onlar’ MN11350 15v 1. Tb. *olar,* KAzTü. *onlar*

ānna ‘anne’ MN11350 15r 4. Tb. *ana, ebe,* KAzTü. *ana.*

ānnı ‘alın’ MN11350 11r 7. Tb. *alın,* KAzTü. *alın.*

ānķır- ‘anırmak’ Tb. *anķır-*, KAzTü. *anķır-*, ānķırmaķ MN11350 7r 4.

apar- ‘götürmek’ MN11350 8r 4. Tb. *apar,* KAztü. *apar-*,
aparan MN11350 8r 4.
aparanler MN11350 8r 4.
aaprar MN11350 8r 3.
aaprar mı MN11350 8r 7.
apararam MN11350 8r 3, 8r 5.
apararıḫ MN11350 8r 3, 8r 5.
apararler MN11350 8r 3.
apararler mi MN11350 8r 7.
apararsan MN11350 8r 3.
apararsan mı MN11350 86 8.
apararsız MN11350 3.
apararsız mı MN11350 8r 8.
apardı MN11350 2.
apardıler MN11350 2.
apardılmış MN11350 8r 4.
apardılmışler MN11350 8r 4.
apardım MN11350 8r 2.
apardın MN11350 8r 2.
apardıḫ MN11350 8r 3.
apardız MN11350 8r 2.
aparız MN11350 8r 5.
aparma MN11350 8r 5.
aparmadı MN11350 8r 6.
aparmadıler MN11350 8r 6.
aparmadım MN11350 8r 6.
aparmadın MN11350 8r 6.
aparmadıḫ MN11350 8r 6.
aparmadız MN11350 8r 6.
aparmaram MN11350 8r 7.
aparmarıḫ MN11350 8r 7.
aparmasın MN11350 8r 5.
aparmasınler MN11350 8r 5.
aparmasız MN11350 8r 5.
aparmaķ MN11350 5v 4, 8r 2.
aparmaz MN11350 8r 7.
aparmazler MN11350 8r 7.
aparmıyam MN11350 8r 5.
aparmıyaḫ MN11350 8r 5.
aparrıḫ mı MN11350 8r 8.
aparsın MN11350 8r 4.
aparsınler MN11350 8r 4.

āra ‘ara, orta’ MN11350 15r 11. Tb. *ara,* KAzTü. *ara.*

arı ‘arı’ MN11350 12r 4. Tb. *arı,* KAzTü. *arı*

ārın- ‘temizlenmek’ Tb. *arın-*, KAzTü. *arın-*, **ārınmaķ** MN11350 5r 18.

ārıt- ‘temizlemek’ Tb. *arıt-,* KAzTü. *arıt-*, **ārıtmaķ** MN11350 5r 17.

ārıḫ 'zayıf insan' MN11350 15r 2. Tb. *arıḫ*, KAzTü. *arıḫ.*

arpa 'arpa' MN11350 12v 1. Tb. *arpa*, KAzTü. *arpa.*

ārtur- 'artırmak' Tb. *artır-*, KAzTü. *artır-,* **artırmaḳ** MN11350 6v 11.

artuḳ 'artık' Tb. *artıḫ*, KAzTü. *artıḳ, artıḳ,* **artuḳ olmaḳ** MN11350 6v 12.

arvat 'kadın' MN11350 14r 7. Tb. *arvat, zenen*, KAzTü. *arvat.*

aslan 'aslan' MN11350 11v 19. Tb. *aslan, şėr*, KAzTü. *aslan, şir*

as- 'asmak' Tb. *as-*, KAzTü. *as-,* **asmaḳ** MN11350 5r 5.

āsḳır- 'hapşırmak' (krş. āḳsır-) Tb. *asḳır-*, KAzTü. *asḳır-*, **āsḳırmaḳ** MN11350 7r 6.

aşaḳı 'aşağı' MN11350 13r 5. Tb. *aşağı*, KAzTü. *aşağı*

at 'at' MN11350 11v 15. Tb. *at*, KAzTü. *at*, **atlı** MN11350 14r 15.

ata 'ata, baba' (krş. āttā) Tb. *ata, baba,* KAzTü. *ata*, **atası** MN11350 9r 14.

āt- 'atmak' Tb. *at-*, KAzTü. *at-*, **atmaḳ** MN11350 5r 9.

āttā 'ata, baba' (krş. ata) MN11350 13r 8.Tb. *ata, baba,* KAzTü. *ata.*

avla- 'avlamak' Tb. *ovla-*, KAzTü. *ovla-*, **avlamaḳ** MN11350 7r 1.

avlan- 'avlanmak' Tb. *ovlan-*, KAzTü. *ovlan-*, **avlanmaḳ** MN11350 7r 1.

avo 'dağ koyunu' MN11350 11v 18. Tb. *dağ ḳoyunı́*, KAzTü. *dağ ḳoyunu*

ay 'ay' MN11350 10v 20, 11r 1, 15r 4, 15r 5. Tb. *ay*, KAzTü. *ay.*

ayaḳ 'ayak' MN11350 11v 7. Tb. *ayaḫ/ayağ*, KAzTü. *ayaḳ* **ayaḳından** MN11350 9r 4-5.

ayaḳḳabı 'çarık' MN11350 11v 13. Tb. *ayaḳḳabı*, KAzTü. *ayaḳ ḳabı*

ayı 'ayı' MN11350 11v 20. Tb. *ayı*, KAzTü. *ayı*

āyrı 'ayrı' MN11350 16r 2. Tb. *ayrı*, KAzTü. *ayrı*

ayrılıḫ 'ayrılık' MN11350 15r 15. Tb. *ayrılıḫ*, KAzTü. *ayrılıḳ*

az 'az' MN11350 14v 17, 15v 14. Tb. *az*, KAzTü. *az*

azıraḳ 'daha az, çok az' MN11350 14v 18. Tb. az*ıraḳ*, KAzTü. *azımtıl*

bağışla- 'bağışlamak' Tb. *bağışla-*, KAzTü. *bağışla-*, bağışlamaḳ MN11350 5r 19.

baca 'baca' MN11350 14r 3. Tb. *baca*, KAzTü. *baca.*

baha 'pahalı' MN11350 14v 12. Tb. *baha*, KAzTü. *baha.*

baḫ- 'bakmak' Tb. *baḫ-*, KAzTü. *baḫ-* **baḫmaḳ** MN11350 7v 10.

baḳ 'bağ' MN11350 13r 14. Tb. *bağ*, KAzTü. *bağ.*

bakla- 'bağlamak' Tb. *bağla-*, KAzTü. *bağla-*, **baklamak** MN11350 5v 5.

bakarsak 'bağırsak' MN11350 11v 3. Tb. *bağırsah*, KAzTü. *bağırsak*.

bal 'bal' MN11350 12v 4. Tb. *bal*, KAzTü. *bal*.

baldır 'baldır' MN11350 11v 8. Tb. *baldır*, KAzTü. *baldır*.

baluk 'balık' MN11350 12r 7. Tb. *balıh*, KAzTü. *balık*

barmak 'parmak' MN11350 11r 18. Tb. *barmah*, KAzTü. *barmak*

baş 'baş' MN11350 11r 7. Tb. *baş*, KAzTü. *baş*, **başında** MN11350 9r 4, 7.

başı baklı 'kurbağa' MN11350 12r 7. Tb. *kurbağa*, KAzTü. *kurbağa*.

başka 'başka' MN11350 15v 7. Tb. *başka*, KAzTü. *başka*.

başmak 'ayakkabı' MN11350 11v 13. Tb. *başmah*, KAzTü. *başmak*.

bat- 'kirlenmek' Tb. *bat*, KAzTü. *bat-* **batmak** MN11350 5r 6.

batır- 'kirletmek' Tb. *batır-*, KAzTü. *batır-*, **batırmak** MN11350 5r 6.

batma 'batman, eski bir ağırlık ölçüsü' MN11350 12v 15, 12v 16 3. Tb. *batman*, KAzTü. *batman*.

bayram 'bayram' MN11350 14v 6. Tb. *bayram*, KAzTü. *bayram*.

baykuş 'baykuş' MN11350 12r 15. Tb. *baykuş*, KAzTü. *baykuş*.

begen- 'beğenmek' Tb. *beyen-*, KAzTü. *beyen-*, **begenmak** MN11350 5v 6.

bėl 'bel' MN11350 11v 5. Tb. *bėl*, KAzTü. *bėl*.

bende 'kul' Tb. *kul*, KAzTü. *kul* **bendedeng** MN11350 15v 20.

ben 'ben' Tb. *men*, KAzTü. *men* b. -i MN11350 8v 7.

benzer 'gibi' MN11350 15v 8. Tb. *benzer*, KAzTü. *benzer*.

berk 'sert' MN11350 14r 12. Tb. *berk*, KAzTü. *berk*

berkişme 'inat etme' MN11350 16r 8. Tb. *berkişme*, KAzTü. *berkişme*

bėş 'beş' MN11350 12v 8. Tb. *bėş*, KAzTü. *bėş*.

bėşik 'beşik' MN11350 15r 1. Tb. *bėşik*, KAzTü. *bėşik*

bėyin 'beyin' MN11350 11r 7. Tb. *bėyin*, KAzTü. *bėyin*

bėz 'bez' MN11350 14v 12. Tb. *bėz*, KAzTü. *bėz*

bırçak 'bıçak' MN11350 13v 2. Tb. *piçah*, KAzTü. *bıçak*

bıyıġ 'bıyık' MN11350 11r 13. Tb. *bıyıġ*, KAzTü. *bıyıġ*.

bibi 'hala' MN11350 14v 5. Tb. *bibi*, KAzTü. *bibi*.

biç- 'biçmek' Tb. *biç-*, KAzTü. *biç-* **biçmak** MN11350 6r 17.

bėle 'böyle, biz de' MN11350 15r 15, 15r 16. Tb. *bėle*, KAzTü. *bėle*.

bilek ‘bilek’ MN11350 11r 16.
Tb. *biley*, KAzTü.*bilek*

bile ‘kendi’ Tb. *bile, öz*, KAzTü. *öz,*
bilesine MN11350 16r 11 2.

bilk **‘**kanat’ MN11350 13r 11.Tb.
ḳanad, KAzTü. *ḳanad*

bil- ‘bilmek’ Tb. *bil-*, KAzTü. *bil-*,
bilmaḳ MN11350 6r 16.

bir ‘bir’ MN11350 12v 7, 15, 17, 15r
17. Tb. *bir*, KAzTü. *bir*,
biri MN11350 16r 7.
birinin MN11350 16r 7.

birçek ‘saç’ MN11350 11r 9.
Tb. *birçek*, KAzTü. *birçek.*

bire ‘güve’ MN11350 12r 10.
Tb. *bire*, KAzTü. *bire*,

bişir- ‘pişirmek’ Tb. pişir-, KAzTü.
bişir-, **bişirmaḳ** MN11350 5r 18

bit ‘bit’ MN11350 12r 10.
Tb. *bit*, KAzTü. *bit.*

bit- ‘bitmek’ Tb. *bit-*, KAzTü. *bit-,*
bitmaḳ MN11350 6v 7.

biz ‘biz’ MN11350 8v 2.Tb. *biz*,
KAzTü. *biz,*
bizi MN11350 8v 8 2.
bizim MN11350 8v 13-14.
bizin MN11350 8v 12.

boğın ‘boyun’ MN11350 11r 13.
Tb. *boyun*, KAzTü.*boyun*

boḳaz **‘**boğaz’ MN11350 11r 11- 12.
Tb. *boġaz*, KAzTü.*boġaz*

boḳ- ‘boğmak’ Tb. *boġ-*, KAzTü.*boġ-*
boḳmaḳ MN11350 6r 13.

boḳul- **‘**boğulmak’ MN11350 6r 13.
Tb. *boġul-*, KAzTü.*boġul-*

borc ‘borç’ MN11350 14v 8.
Tb. *borc*, KAzTü.*borc*

boş ‘boş’ MN11350 13v 6, 14r 13.
Tb. *boş*, KAzTü.*boş,*
boş olmaḳ MN11350 6r 6.

boşat- ‘boşaltmak’ Tb. *boşat*,
KAzTü.*boşalt-,* **boşatmaḳ**
MN11350 6r 6.

boya- ‘boyamak’ Tb. *boya-*,
KAzTü.*boya* **boyamaḳ**
MN11350 6v 5.

bozbaş ‘bir çeşit sulu yemek’
MN11350 12r 16. Tb. *şorba,*
KAzTü. *şorba*

börk ‘şapka’ MN11350 11v 12.
Tb. *börk*, KAzTü.*börk*

böyreg ‘böğrek’ (krş. böyrek)
MN11350 11v 2. Tb. *böyrey,*
KAzTü.*böyrek.*

böyrek ‘böğrek’ (krş. böyreg)
MN11350 11v 3. Tb. *böyrey*,
KAzTü.*böyrek*

böyük ‘büyük’ MN11350 13r 11.
Tb. *böyüh*, KAzTü.*böyük*

bu ‘bu’ MN11350 15r 18, 15v 2, 16r 3.
Tb. *bu*,KAzTü.*bu,*
budur MN11350 16r 8.
bular MN11350 14r 19.
bunan sora MN11350 16r 7.
burda MN11350 15v 2.
buraya MN11350 15v 3.

bugėce **‘**bugece’ MN11350 14r 17, 13r
4. Tb. *bugėce,* KAzTü. *bugėce.*

bugün ‘bugün’ MN11350 14r 2, 13r 3.
Tb. *bugün*, KAzTü.*bugün*

bucaẖ ‘köşe’ MN11350 14v 19.
Tb. *bucaẖ,* KAzTü.*bucaķ*

bud ‘but’ MN11350 11v 8.
Tb. *bud*, KAzTü.*bud*

budaẖ ‘dal’ MN11350 14r 16.
Tb. *budaẖ*, KAzTü.*budaķ*

buķçı ‘testere’ MN11350 13r 1.
Tb. *buşķí* , KAzTü.*bışẖı.*

buķda ‘buğda’ MN11350 12v 5.
Tb. *buġda*, KAzTü.*buġda.*

bulama ‘ağız’ MN11350 12r 17.
Tb. *bulama*, KAzTü.*bulama.*

bulat- ‘kirletmek’ Tb. *bulat-*, KAzTü.
bulat-, **bulatmaķ** MN11350 5r 6

bulut ‘bulut’ MN11350 11r 2.
Tb. *bulut*, KAzTü.*bulud*

buppı ‘ibibik’ MN11350 12r 15.
Tb. *buppı*, KAzTü.*buppı*

burun ‘burun’ MN11350 11r 9.
Tb. *burun*, KAzTü.*burun*

buynız ‘buynuz’ MN11350 14r 16.
Tb. *buynuz*, KAzTü.*buynuz*

buyur- ‘buyurmak’ Tb. *buyur-*,
KAzTü. *buyur-*
buyurmaķ MN11350 7r 8.

buz ‘buz’ MN11350 12v 7.
Tb. *buz*, KAzTü.*buz*

büz- ‘büzmek’ Tb. *büz-*, KAzTü. *büz-*
büzmaķ MN11350 6r 5.

can ‘can’ Tb. *can*, KAzTü. *can,*
canım MN11350 10v 15.

ceyran ‘ceylan’ MN11350 11v 19.
Tb. *cėyran*, KAzTü. *cėyran*

cız- ‘çizmek’ Tb. *cız-*, KAzTü. *cız-*
cızmaķ MN11350 6r 9.

çaġ ‘çağ, zaman’ MN11350 15v 12.
Tb. çaġ, KAzTü. çaġ

çaẖur ‘şarap’ MN11350 14r 19.
Tb. *çaḥır*, KAzTü. *çaẖır*

çaķır- ‘çağırmak’ Tb. *çaġır-*, KAzTü.
çağır-, **çaķırmaķ** MN11350 7r 3

çaķķal ‘çakal’ MN11350 12r 2.
Tb. *çaķķal*, KAzTü. *çaķķal*

çal- ‘çalmak’ Tb. *çal-*, KAzTü. *çal-*
çalmaķ MN11350 6v 10.

çanaẖ ‘çanak, kâse’, MN11350 6r 11,
14v 10. Tb. çanaẖ, K KAzTü.
çanaķ
çanaẖa MN11350 6r 11.

çarık ‘çarık, ayakkabı’ MN11350 12v
17. Tb. çarıķ, KKAzTü. çanaķ

çek- ‘çekmek’ MN11350 7r 17, 9v 4.
Tb. *çek-*, KKAzTü. *çek-*
çekdim MN11350 8v 15
çekende MN11350 9v 20.

çekil- ‘geri çekilmek’ Tb. *çekil-*,
KAzTü. *çekil-,* **çekilmaķ**
MN11350 5v 6.

çėkirdek ‘çekirdek’ MN11350 12v r.
Tb. *çekirdek*, KKAzTü.
çekirdek

çekirtge ‘çekirge’ MN11350 12r 7.
Tb. *çekigge*, KKAzTü.
çeyirtge

çėri ‘şaşı’ MN11350 15r 3.
Tb. *çėri*, KAzTü. *çėri.*

çetin ‘zor’ MN11350 13v 15.
Tb. *çetin*, KKAzTü. *çetin*

çėyne- ‘çiğnemek’ Tb. *çėyne-*, KAzTü. *çėyne-*, **çėynemaḳ** MN11350 6r 4.

çıban ‘çıban’ MN11350 7v 6.
Tb. *çiban*, KKAzTü. *çiban.*

çıẖ- ‘çıkmak’ Tb. *çıẖ-*, KAzTü. *çıẖ-*, **çıẖmaḳ** MN11350 5v 15, 10r 7.

çıẖar- ‘çıkarmak’ Tb. *çıẖar-*, KAzTü. *çıẖar-*, **çıẖarmaḳ** MN11350 5v 15.

çıẖart- ‘çıkartmak’ Tb. *çıẖart-*, KAzTü. *çıẖart-*, **çıẖartmaḳ** MN11350 5v 15.

çıẖdur- ‘çıkarmak’, Tb. *çıẖar-*, KAzTü. *çıẖar-*, **çıẖdurmaḳ** MN11350 5v 15.

çılpaḳ ‘çıplak’ MN11350 13r 10. Tb. *çılpaẖ,* KAzTü. *çılpaḳ.*

çibin ‘sinek’ MN11350 12r 8.
Tb. *çibin*, KKAzTü. *çivin.*

çigin ‘omuz’ (krş. çiyin) MN11350 11r 14. Tb. *çıyin*, KKAzTü. *çiyin.*

çiğ ‘çiğ’ MN11350 13v 6.
Tb. *çiy*, KKAzTü. *çiy* .

çiğ kerpiç ‘çiğ kerpiç’ MN11350 13v 7. Tb. *çiğ kerpic*, KAzTü. *çiğ kerpic.*

çiyin ‘omuz’ (krş. çigin) MN11350 11r 14. Tb. *çıyin*, KAzTü. *çiyin.*

çilik ‘küçük’ Tb. *kiçih*, KAzTü. *kiçik,* **çilik barmaḳ** MN1350 11r 18.

çoban ‘çoban’ MN11350 14r 19.
Tb. *çoban*, KAzTü. *çoban* .

çoẖ ‘çok’ MN11350 16r 4.
Tb. *çoẖ*, KAzTü. *çok* .

çöl ‘çöl’ MN11350 14v 1.
Tb. *çol*, KAzTü. *çöl* .

çörek ‘ekmek’ MN11350 12v 6.
Tb. *çöreh,* KKAzTü. *çörek* .

çuẖur ‘çukur’ MN11350 14r 6, 15r 1.
Tb. *çuẖur*, KAzTü. *çuẖur* .

çuze ‘nasır’ MN11350 13r 19.
Tb. *çö uzunze*, KAzTü. *ç* .

çürü- ‘çürümek’ Tb. *çürü-*, KAzTü. *çürü-*, **çürümaḳ** MN11350 5v 11.

daban ‘taban’ MN11350 11v 9 ,13r 6.
Tb. *daban*, KAzTü. *daban.*

dad ‘tat’ MN11350 15r 6.
Tb. *dad*, KAzTü. *dad.*

dad- ‘tatmak’ Tb. *dad-*, KAzTü. *dad-*, **dadmaḳ** MN11350 5v 20.

daġ ‘dağ’ MN11350 14v 20
Tb. *daġ*, KAzTü. *daġ.*

dahı ‘başka’ MN11350 15v 7.
Tb. *daha*, KAzTü. *daha.*

daḳarçıḳ ‘dağarcık’ MN11350 13r 4.
Tb. *daġarcık,* KAzTü. *daġarcık.*

dalaḳ ‘dalak’ MN11350 11v 3.
Tb. *dalaẖ,* KAzTü. *dalaḳ.*
dalı ‘arka’ MN11350 11v 9, 13r 12, 13r 13. Tb. *dalı*, KAzTü. *dalı.*

dam ‘dam’ MN11350 13r 6 2.
Tb. *dam*, KAzTü. *dam.*

damar 'damar' MN11350 11v 10.
Tb. *damar*, KAzTü. *damar.*

dam- 'damlamak' Tb. *dam-*, KAzTü. *dam-*, dammaḳ MN11350 6r 1.

damçı **'**damla' MN11350 14v 9.
Tb. *damcı*, KAzTü. *damcı.*

damız- **'**damlatmak' Tb. *damızdır-*, KAzTü. *damızdır-*, **damızmaḳ** MN11350 6r 1.

danış- 'konuşmak' Tb. *danış-*, KAzTü. *danış-*, **danışmaḳ MN11350** 6r 6.

dan- 'inkâr etmek', Tb. *dan-*, KAzTü. *dan-*, **danmaḳ** MN11350 6r 5.

dar 'dar' MN11350 13r 20.
Tb. *dar*, KAzTü. *dar.*

daraḳ 'tarak' MN11350 14r 15.
Tb. *daraḳ*, KAzTü. *daraḳ.*

daş 'taş' MN11350 14r 14.
Tb. *daş*, KAzTü. *daş.*

daşşaḳ 'taşak' MN11350 11v 5.
Tb. *daşşaḳ*, KAzTü. *daşşaḳ.*

davşan 'tavşan' MN11350 12r 3.
Tb. *do:şan*, KAzTü. *dovşan.*

day 'erkek at yavrusu' MN11350 11v 16. Tb. *dayça,* KAzTü. *dayça.*

deg- 'değmek' Tb. *dey-*, KAzTü. *dey-*,
degdi MN11350 6r 11, 12.
degmaḳ MN11350 6r 11.

degil 'değil' MN11350 15v 14.
Tb. *deyir*, KAzTü. *dėyil.*

degirman 'değirmen' MN11350 12v 18. Tb. *deyirman/derman,* KAzTü. *deyirman.*

deli 'deli' MN11350 13v 18.
Tb. *deli*, KAzTü. *deli.*

dė- 'demek, söylemek', Tb. *dė-*, kAzTü. dė-,
dėmaḳ MN11350 6r 18, 7r 18.
diyerem MN11350 16r 11.

demür 'demir' MN11350 12v 20.
Tb. *demir*, KAzTü. *demir.*

deri 'deri' MN11350 11r 6, 13r 15.
Tb. *deri*, KAzTü. *deri.*
derisi MN1350 7r 20- 7v 1.
derisin MN11350 5v 12.

der- 'dermek, koparmak' Tb. der-, KAzTü. *der-*,
dermaḳ MN11350 6r 5.

deste 'bir şeyin elle tutulacak yeri' Tb. *deste*, ḳulp, KAzTü. *deste*,
destesi MN11350 9r 18.

dėşil- 'deşilmek' Tb, *dėşil-*, KAzTü. *dėşil-*, **dėşildi** MN11350 7v 6,
dėşilmaḳ MN11350 7v 6.

deve **'**deve' MN11350 11v 16.
Tb. *deve*, KAzTü. *deve.*

dıllaḳ 'kadının cinsiyet organı' MN11350 11v 6. Tb. *dıllaḳ*, KAzTü. *dıllaḳ.*

dırnaḳ 'tırnak' MN11350 11r 18.
Tb. *dırnaḳ*, KAzTü. *dırnaḳ*

dil **'**dil' MN11350 11r 11-12.
Tb. *dil*, KAzTü. *dil.*

dilçek 'dilcik' MN11350 11r 11-12.
Tb. *dilçeh*, KAzTü. *dilçek.*

dimdik 'gaga' MN11350 15r 9.
Tb. *dimdik*, KAzTü. *dimdik.*

diri 'canlı' MN11350 14r 7.
Tb. *diri*, KAzTü. *diri.*

dirsek 'dirsek' MN11350 11r 16.
Tb. *dirsek*, KAzTü. *dirsek.*

diş **'**diş' MN11350 11r 1o. Tb. *diş*, KAzTü. *diş*, **dişi** MN11350 15r 5.

dişle- 'dişlemek' Tb. *dişle*-, KAzTü. *dişle*-, **dişlemaḳ** MN11350 6r 19.

diz **'**diz' MN11350 11v 8.
Tb. *diz*, KAzTü. *diz.*

dog- 'doğmak' Tb. *doġ*- KAzTü. *doġ*-, **dogmaḳ** MN11350 6v 8.

doḳrı **'**doğru' MN11350 13v 20.
Tb. *doġrí*, KAzTü. *doġru.*

doḳsan 'doksan' MN11350 12v 12.
Tb. *doḫsan*, KAzTü. *doḫsan.*

doḳḳuz 'dokuz' MN11350 12v 9.
Tb. *doḳḳuz*, KAzTü. *doḳḳuz.*

dol- 'dolmak' Tb. *dol*-, KAzTü. *dol*-, **dolmaḳ** MN11350 5v 1.

dolandur- 'gezdirmek' Tb. *dolandır*-, KAzTü. *dolandır*-, **dolandurmaḳ** MN11350 7r 14.

dolan- 'gezmek' Tb. *dolan*-, KAzTü. *dolan*-
dolanmaḳ MN11350 7r 14.

doldur- 'doldurmak' Tb. *doldur*-, KAzTÜ. *doldur*-
doldurmaḳ MN11350 5r 20.

dolı 'dolu' (krş. **dolu**) MN11350 13r 11. Tb. *dolí*, KAzTü. *dolu.*

dolu 'dolu' (krş. **dolı**) MN11350 11r 3.
Tb. *dolí*, KAzTü. *dolu.*

don 'etek, cübbe' MN11350 11v 12.
Tb. *don*, KAzTü. *don.*

dongız 'domuz' MN11350 11v 20.
Tb. *doġuz*, KAzTü. *donuz.*

dög- 'döğmek' Tb. *döy*-, KAzTü. *döy*-
dögmaḳ MN11350 7v 2.

dön- 'dönmek' Tb. *dön*-, KAzTü. *dön*-
dönmaḳ MN11350 5v 2.

dörd 'dört' MN11350 12v 8. Tb. *dörd*, KAzTü. *dörd.*

döş 'göğüs' MN11350 11r 20. Tb. *döş*, KAzTü. *döş.*

duʿ **a** 'dua' Tb *dua*, KAzTü. *dua*, **duası** MN11350 9r 8, 9.

dudaḳ 'dudak' MN11350 11r 10.
Tb. *dodaḳ*, KAzTü. *dodaḳ.*

duman 'duman' MN11350 15r 10.
Tb. *duman*, KAzTü. *duman.*

durḳız- 'kaldırmak' Tb. *durḳız*-, KAzTü. *durḳuz*-, **durḳızmaḳ** MN11350 5r 20, **durḳızdurdı** MN11350 16r 13.

dur- 'durmak' Tb *dur*-, KAzTü. *dur*-, *durmaḳ* MN11350 5r 10, 5r 19.

duz 'tuz' MN11350 12v 6. Tb. *duz,* KAzTü. *duz.*

dügi 'pirinç' MN11350 12r 20. Tb. *düyi*, KAzTü. *düyü.*

dügün 'düğüm' MN11350 14v 13.
Tb. *düyün,* KAzTü. *düyün.*

dünen ‘dün’ MN11350 13v 18, 14r 2. Tb. *dünen*, KAzTü. *dünen*
dünengėce ‘düngece’ MN1135013v 18,14r 18. Tb. *dünengėce*, KAzTü. *Dünengėce*

düş- ‘düşmek, inmek’ Tb. *düş-*, KAzTü. *düş-*, **düşmaḳ** MN11350 5r 10.

düşür- ‘düşürmek’ Tb. *düşür-*, KAzTü. *düşür-*, **düşürmaḳ** MN11350 5r 15.

düz ‘doğru, usluca’ Tb. *düz*, KAzTü. *düz*, **düz ėyleş-** düz oturmak, uslu oturmak, **düz otur-** düz oturmak, uslu oturmak d. -maḳ MN11350 6v 2.

düz- ‘dizmek’ MN11350 6v 2, Tb. *düz-*, KAzTü.

egil- ‘eğilmek’ Tb. *eyil-*, KAzTü. *eyil-* **egilmaḳ** MN11350 6r 14.

egri ‘eğri’ MN11350 14v 11. Tb. *eyri*, KAzTü. *eyri.*

äḳilli ‘akıllı’ MN11350 14v 3. Tb. *eğilli*, KAzTü. *ağıllı*

ek- ‘ekmek, dikmek’ Tb. *ek-*, KAzTü. *ek-*, **ekmaḳ** MN11350 7r 10.

el ‘el’ MN11350 11r 15. Tb. *el*, KAzTü. *el,* **el dalı** el arkası MN11350 11r 17.

ėle ‘öyle’ MN11350 15v 5, 6, 16r 8. Tb. *ėle*, KAzTü. *ėle.*

ėle- ‘yapmak, etmek’ Tb. *ėle-*, KAzTü. ėle-, **ėlecağdur** MN11350 10r 11. **ėledim** MN11350 8v 15. **ėledum** MN11350 9v 5. **ėlemaḳ** MN11350 7r 15.

elli ‘elli’ MN11350 12v 11. Tb. *elli*, KAzTü. *elli.*

emçek ‘eme, göğüs’ MN11350 11r 20. Tb. *emcek,* KAzTü. *emcek*

em- ‘emmek’ Tb. *em-*, KAzTü. *em-*, **emmaḳ** MN11350 7v 6.

emme ḳızı ‘hala kızı, kuzen’ MN11350 13v 12. Tb. *emme ḳızı*, KAzTü. *bibi ḳızı.*

emu ‘amca’ Tb. *emi*, KAzTü. *emi*, **emusi** MN11350 9r 14.

emu ḳızı ‘amca kızı, kuzen’ MN11350 13v 12. Tb. *emi ḳızı*, KAzTü. *emi ḳızı*

endir- ‘indirmek’ Tb. *endir-* /yėndir-, KAzTü.*ėndir-*, **endirmaḳ** MN11350 5r 15.

en- ‘inmek’ Tb. *en-*/yėn-, KAzTü. *ėn-*, **enmaḳ** MN11350 5v 14.

enni ‘geniş’ MN11350 13r 14. Tb. *enni*, KAzTü. *ėnni.*

ennik ‘allık, al renginde olan’ MN11350 14r 12. Tb. *ennik*, KazTü. *allık.*

er ‘koca, eş’ MN11350 14r 20. Tb. *er*, KAzTü. *er.*

ärẖ ‘ark’ MN11350 13v 4. Tb. *ärẖ*, K KAzTü. arẖ.

erik ‘kaysı’ MN11350 12r 17. Tb. *erik*, KazTü. *erik.*

ėrkek ‘erkek’ MN11350 15r 11. Tb. *ėrkek*, KAzTü. ėrkek.

eskik ‘eksik’ MN11350 14v 18. Tb. *eskih*, KAzTü. *eskik.*

es- ‘esmek’ Tb. *es-,* KAzTü. *es-,* **esmaḳ** MN11350 7v 12.

ėşik ‘dışarı’ MN11350 13r 18. Tb. *ėşik*, KAzTü. *ėşik.*

ėş- ‘eşmek, karıştırmak’ Tb. *ėş-*, KAzTü. *ėş-*, **ėşmaḳ** MN11350 7v 13.

ėşşek ‘eşek’ MN11350 11v 17. Tb. *ėşşek*, KAzTü. *ėşşek.*

et ‘et’ MN11350 12v 5. Tb. *et*, KAzTü. *et.*

ėv ‘ev’ MN11350 13v 6, 15v 17. Tb. *ėv*, KAzTü. *ėv*, **ėvi** MN11350 8v 15. **ėvinde** MN11350 9r 5.
ėyleş- ‘oturmak’ Tb. *ėyleş-*, KAzTü. *eyleş-*, **eyleşmaḳ** MN11350 7v 8.

ezilib ‘çok pişmiş et, ezilmiş’ M MN11350 15r 9. Tb. *ezilip*, KAzTü. *ezilib.*

fuṭa ‘futa’ MN11350 15r 3.

gėc ‘geç’ MN11350 13v 19. Tb. *gėc*, KAzTü. *gėc.*

gėce ‘gece’ MN11350 9r 14, 14r 17. Tb. *gėce*, KAzTü. *gėce*, **gėce içün** MN11350 15v 9.

gėce börki ‘gece şapkası’ MN11350 11v 12. Tb.*gėce börkü*, KAzTü. *gėce bürkü.*

gėce ḳuşı ‘yarasa’ MN11350 12r 15. Tb. *gėce ḳuşí*, KAzTü. *gėce. ḳuşü.*

gėce yarısı ‘gece yarısı’ MN11350 14r 18,15r 13. Tb. *gėce yarsı*, KAzTü. *gėce yarısı.*

geçi ‘keçi’ MN11350 11v 18. Tb. *gėçi*, KAzTü. kėçi.

gėt- ‘gitmek’ Tb. *gėt-*, KAzTü. *gėt-*, **gėdende** MN11350 9v 20. **gėtdi** MN11350 10v 13. **gėden** MN11350 10r 3. **gėtmaḳ** MN11350 6v 3.

gel- ‘gelmek’ MN11350 15v 4. Tb. *gel-*, KAzTü. *gel-*, **geldi** MN1350 15v 15-16. **gelduḫ** MN11350 15r 16. **gelin** MN11350 14v 4. **gellem** MN11350 16r 11. **gelmaḳ** MN11350 2v 2, 5r 4. **gelmek** MN11350 2v 3.

ġelyan ‘nargile’ Tb. *ḳelyan,* KAzTü. *ḳelyan*, g. -ı MN11350 9v 4.

gen ‘geniş’ MN11350 14v 15. Tb. *gen*, KAzTü. *gėn*

gėne ‘yine’ MN11350 15v 14. Tb. *gėne*, KAzTü. *gėne.*

gerek ‘gerek’ MN11350 3v 16, 9v 10, 9v 11. Tb. *gereh*, KAzTü. *gerek.*

gėri ‘geri’ MN11350 13r 12. Tb. *gėri*, KAzTü. *gėri.*

gerneş- ‘esnemek’ Tb. *gerneş-*, KAzTü. *gerneş-*, **gerneşmaḳ** MN11350 6r 14.

getür- ‘getirmek’ Tb. getir-, KAzTü. getir-, **getürmaḫ** MN11350 2v 2. **getürmaḳ** MN11350 2v 3, 5r 4.

geyir- ‘geğirmek’ Tb. *geyir-*, KAzTü. *geyir-*, **geyirmaḳ** MN11350 5r 7.

gezdür- ‘gezdirmek’ Tb. *gezdir-*, KAzTü. *gezdir-*, **gezdürmaḳ** MN11350 7r 14.

gez- ‘gezmek’ Tb. *gez-*, KAzTü. *gez-*, **gezmaḳ** MN11350 7r 14.

gile ‘göz bebeği’ MN11350 11r 8, 12r 19. Tb. *gile*, KAzTü. gile.

gilenar ‘vişne’ MN11350 12r 17. Tb. *gilanar*, KAzTü. *gilanar*.

gir- ‘girmek’ Tb. *gir-*, KAzTü. *gir-*, **girmaḳ** MN11350 6r 16.

giyin ‘zırh’ MN11350 14r 5. Tb. giyin, KAzTü. gėyin.

giyindir- ‘giydirmek’ Tb. *giydir-*, KAzTü. gėydir-, **giyindirmaḳ** MN11350 5v 10.

giy- ‘giymek’ Tb. *giy-*, KAzTü. *gėy-*, **giymak** MN11350 14r 5. **giymaḳ** MN11350 5v 10.

gizlen- ‘gizlenmek’ Tb. *gizlen-*, KAzTü. *gizlen-*, **gizlenmaḳ** MN11350 5v 8.

gizlet- ‘gizletmek’ Tb. *gizlet-*, KAzTü. *gizlet-*, **gizletmaḳ** MN11350 5v 7.

göbek ‘göbek’ MN11350 11v 3. Tb. *göbeh*, KAzTü. *göbek*.

gögçek ‘güzel, gök gibi’ MN11350 15r 8. Tb. *göyçeh*, KAzTü. *göyçek*.

göger- ‘yeşermek’ Tb. göyer- ,KAzTü. *göyer-*, **gögermaḳ** MN11350 6v 13.

gögül ‘gönül’ MN11350 11v 1. Tb. *göyül*, KAzTü. *könül*.

gök ‘gök’ MN11350 10v 19. Tb. *göy*, KAzTü. *göy*.

gönder- ‘göndermek’ Tb. *gönder-*, KAzTü. *gönder-*, **göndermaḳ** MN11350 7r 8.

gör- ‘görmek’ Tb. *gör-*, KAzTü. *gör-*,
gördi MN11350 10r 13.
gördüm MN11350 2v 3, 9r 14, 9v 19, 10v 13.
görmaḳ MN11350 6v 1.
görmiş MN11350 10r 14, 10r 17.
görmişdi MN11350 10r 14, 10r 18.
görmişdiler MN11350 10r 18.
görmişdin MN11350 10r 18.
görmişdiz MN11350 10r 19.
görmişdüm MN11350 10r 19.
görmişdüḫ MN11350 10r 19.
görmişem MN11350 10r 18.
görmişiḫ MN11350 10r 18.
görmişler MN11350 10r 17.
görmişsen MN11350 10r 17.
görmişsiz MN11350 10r 17.
görüb MN11350 10r 13.
görüp MN11350 10r 16.
görüpdi MN11350 10r 19.
görüpdiler MN11350 10r 19.
görüpdüm MN11350 10r 20.
göpüpdüḫ MN11350 10r 20.
görüpler MN11350 10r 16.
görüpsen MN11350 10r 16, 10r 19.
görüpsiz MN11350 10r 16, 10r 20.

görset- ‘göstermek’ Tb. *görset-*, KAzTü. *görset-*, **görsetmaḳ** MN11350 7v 10.

göster- ‘göstermek’ Tb. *görset-*, KAzTü. *göster-*, **göstermaḳ** MN11350 7v 9.

göt ‘göt’ MN11350 11v 7. Tb. *göt*, KAzTü. *göt*.

götür- ‘kaldırmak, almak’ Tb. *götür-*, KAzTü. *götür-*, **götürmaḳ** MN11350 5v 4.

göy ‘mavi’ MN11350 11r 4, 12v 19, 12v 19. Tb. *göy*, KAzTü. *göy*.

göyer- ‘yeşermek’ Tb. *göyer-*, KAzTü. *göyer-*, **göyermaḳ** MN11350 6v 13.

göz ‘göz’ MN11350 11r 8. Tb. *göz*, KazTü. *göz*, **gözi** MN11350 9v 1, 9v 2 2, 9v 5, **gözini** MN11350 9v 5.

gözel ‘güzel’ MN11350 15r 8. Tb.

gözel, KAzTü. *gözel*.

güc ‘güç’ MN11350 14r 8. Tb. *güc*, KAzTü. *güc*.

gögürçin ‘güvercin’ MN11350 12r 12. Tb. *göyerçin,* KAzTü.*göyerçin.*

gül ‘gül’ MN11350 13r 3. Tb. *gül*, KAzTü. *gül*.

gül- ‘gülmek’ Tb. *gül-*, KAzTü. *gül-*, **gülmaḳ** MN11350 6r 15.

gün ‘gün’ MN11350 10v 19, 10v 20, 14r 2. Tb. *gün*, KAzTü. *gün*, **gün orta** MN11350 14v 3.

güreken ‘damat’ MN11350 13v 12. Tb. *küreken*, KAzTü. *küreken*.

gürülde- ‘gürlemek’ Tb. *gürülde-*, KAzTü. *gurulda-,* **gürüdedi** MN11350 11r 4.

göyer- ‘yeşermek’ Tb. *göyer-*, KAzTü. *göyer-*, **göyermaḳ** MN11350 6v 13.

güzgi ‘ayna’ MN11350 12v 17. Tb. *güzgė*, KAzTü. *güzgü*.
haçaġ ‘ne zaman’ MN11350 15v 12. Tb. *haçan*, KAzTü. *haçan*.

hafılda- ‘köpek havlamasının bir parçası’ Tb. *hafılda-*, KAzTü. *hafılda-*, **hafıldamaḳ** MN11350 7r 5.

ḫala ‘teyze’ Tb. *ḫala*, KAzTü. *ḫala*, **hala ḳızı** MN11350 13v 12

ḥal ‘hâl, keyif’ Tb. *hal*, KAzTü. *hal*, **halım** MN11350 10v 15. **ḥalsızam** MN11350 15v 13.

hamı ‘herkes’ Tb. *hamı*, KAzTü. *hamı*, **hamısı** MN11350 15r 16, 15v 13.

hansı ‘hangisi’ MN11350 15v 13. Tb. *hansı*, KAzTü. *hansı*.

hara ‘nereye’ MN11350 15v 12. Tb. *hara*, KAzTü. *hara*.

ḫarab ‘kötü, yıkık dökük’ MN11350 8v 15. Tb. *ḫarab*, KAzTü. *ḫarab*.

harda ‘nerede’. Tb. *harda*, KAzTü. *harda*, **hardaidin** MN11350 16r 10.

ḫart ‘kadar’ MN11350 16r 3. Tb. *ḫart*, KAzTü. *ḫart*, **ḫarta** MN11350 16r 3.

hayva ‘ayva’ MN11350 12r 20. Tb. *hėyva*, KAzTü. *hėyva*.

ḫäncer ‘kama’ Tb. *ḫäncer*, KAzTü. *ḫebcer*, ḫäncerinün MN11350 9r 18.

ẖät 'yazı' Tb. *ẖät*, KAzTü. *ẖet*, **ẖättini** MN11350 9r 19.

ẖürde 'hüçük' MN11350 15r 1. Tb. *ẖırda*, KAzTü. *ẖırda*.

ḥür- 'havlamak' Tb. *hür-*, KAzTü. *hür-*, **ḥürmaḳ** MN11350 7r 4.

ıldırım 'yıldırım' MN11350 11r 4. Tb. *ıldırım*, KAzTü. *ildırım*.

ısraḳa 'dün değil öbürsü' MN11350 13r 9, 14r 2, 18. Tb. *sıraġa*, KAzTü.*sıraġa*.

ısraḳa gėce **'**dün gece değil öbür gece' MN11350 13r 9, 14r 18. Tb. s *sıraġa gėce*, KAzTü. *sıraġa gėce*.

ısraḳa gün **'**dün değil öbür gün' MN11350 13r 9, 14r 2. Tb. *sıraġa gün*, KAzTü. *sıraġa gün*.

ışıẖ ėle- **'**ışıklandırmak' Tb. *ışıẖ ėle-*, KAzTü. *işıḳ ėle-*, **işıẖ ėlemaḳ** MN11350 6v 6.

ışıẖlan- **'**ışıklanmak' Tb. *işıẖlan-*, KAzTü. *işıḳlan-*, **işıḳlanmaḳ** MN11350 6v 6.02:23

ışḳır- 'hıçkırmak' Tb. *işḳır-*, KAzTü. *hıçḳır-*, **işḳırmaḳ** MN11350 6v 16.

iç 'iç' MN11350 15v 17. Tb. *iç*, KAzTü. *iç*, **içerde** MN11350 15v 17. *içi* MN11350 15r 7. **içinde** MN11350 15v 17, 16r 7.

iç- 'içmek' Tbg. *iç-*, KAzTü. *iç-*, **içmaḳ** MN11350 5r 5.

içün 'için' MN11350 15v 9. Tb. Tb. *üçün,* KAzTü. *üçün*.

igirmi 'yirmi' MN11350 12v 10. Tb. *yirmi*, KAzTü. *yirmi*.

iki 'iki' MN11350 12v 7, 16. Tb. *iki*, KAzTü. *iki*.

iki canı **'**yüklü, hamile' MN11350 12v 20. Tb. *iki canlı*, KAzTü. *iki canlı*.

ikindi 'ikindi' MN11350 14v 5. Tb. *ikindi*, KAzTü. *ikindi*.

ilan 'yılan' MN11350 12r 4. Tb. *ilan*, KAzTü. *ilan*.

ilik 'kalem ucu' MN11350 15r 7. Tb. *ilih*, KAzTü. *ilik*.

inan- 'inanmak' Tb. *inan-*, KAzTü. *inan-*, **inanmaḳ** MN11350 5r 16.

inėk 'inek' MN11350 11v 16. Tb. *inek*, KAzTü. *inek*.

ince 'ince' MN11350 13r 7. Tb. *ince*, KAzTü. *ince*.

incid- 'incitmek' Tb. *incit-*, KAzTü. *incit-*, **incidmaḳ** MN11350 6v 8.

incin- 'incinmek' Tb. *incin-*, KAzTü. *incin-*, **incinmaḳ** MN11350 6v 5.

indi 'şimdi' MN11350 13v 5. Tb. *indi*, KAzTü. *indi*.

ip 'ip' MN11350 14v 2, 14v 2. Tb. *ip*, KAzTü. *ip*.

irėli 'ileri' MN11350 13r 17. Tb. *ireli*, KAzTü. *ireli*.

iri 'iri' MN11350 13v 14. Tb. *iri*, KAzTü. *iri*.

iste- 'istemek' Tb. *iste*-, KAzTü. *iste*-, **istemaḳ** MN11350 6r 7, 7r 6. **istemirem göre** MN11350 9v 13-14.

isti 'sıcak' MN11350 14v 14. Tb. *isti*, KAzTü. *isti*.

isti ėlemaḳ 'ısıtmak' MN11350 7r 13. Tb. *isti ėle*-, KAzTü. *isti ėle*-.

isti ol- 'ısınmak' Tb. *isti ol*-, KAzTü. *isti ol*-, **isti olmaḳ** MN 11350 7r 13.

iş 'iş' MN11350 14v 11. Tb. *iş*, KAzTü. *iş*.

işe 'sidik' MN11350 13r 16. Tb. *südüh*, KAzTü. *sidik*.

işe- 'işemek' Tb. *işe*-, KAzTü. *işe*-, **işemaḳ** MN11350 5v 11.

iş ol- 'iş olmak' Tb. *iş ol*-, KAzTü. *iş ol*-, **iş olmaḳ** MN11350 7r 10, 14v 11.

işid- 'işitmek' Tb. *ėşit*-, KAzTü. *ėşit*-, **işitmaḳ** MN11350 7r 2.

iş- 'içmek' Tb. *iş*-, KAzTü. *iç*-, **işmaḳ** MN11350 5r 5.

it 'köpek' MN11350 12r 1. Tb. *it*, KAzTü. *it*.

it üzümü 'kuş üzümü' MN11350 14v 6. Tb. *it üzümī*, KazTü. *it üzümü*.

iti 'keskin' MN11350 13v 1. Tb. *iti*, KAzTü. *iti*.

itir- 'yitirmek' Tb. *itir*-, KAzTü. *itir*-, **itirmaḳ** MN1350 7r 19.

it- 'yitmek' Tb. *it*-, KAzTü. *it*-, **itmaḳ** MN1350 7r 18

iyde 'iğde' MN1350 12v 3. Tb. *iyde*, KazTü. *iyde*.

iyle- 'koklamak' Tb. *iyle*-, KAzTü. *iyle*-, **iylemaḳ** MN1350 5v 8.

iylen- 'kokuşmak' Tb. *iylen*-, KAzTü. *iylen*-, **iylenmaḳ** MN1350 7r 19.

iyne 'iğne' MN1350 14r 14. Tb. *iyne*, KAzTü. *iyne*.

ḳabaẖ 'ön' MN1350 11v 9, 12v 4.

ḳabar- 'kabarmak, şişmak' Tb, *ḳabar*-, KAzTü. *ḳabar*-, **ḳabarmaḳ** MN1350 5r 7.

ḳabuẖ 'kabuk' MN1350 13r 16. Tb. *ḳabıẖ*, KazTü. *ḳabıḳ*.

ḳaburga 'kaburga' MN1350 11v 5. Tb. *ḳaburga,* KAzTü. *ḳabırga.*

ḳaçırt- 'kaçırtmak' Tb. *ḳaçırt*-, KAzTü. *ḳaçırt*-, **ḳaçırtmaḳ** MN1350 7r 12.

ḳaç- 'kaçmak' Tb. *ḳaç*-, KAzTü. *ḳaç*-, **kaçmaḳ** MN1350 7r 17.

kağız 'kâğıt' Tb. *kağız*, KAzTü. *kağız*, **kağızı** MN1350 8v 16.

ḳalay 'kalay' MN1350 14v 10. Tb. *ḳalay*, KAzTü. *ḳalay*.

ḳal- 'kalmak' Tb. *ḳal*-, KAzTü. *ḳal*-, **ḳalmaḳ** MN11350 7v 5.

ḳalḫ- ‘kalkmak’ Tb. *ḳalḫmaḳ,* KAzTü. *ḳalḫmaḳ*, **ḳalḫmaḳ** MN1350 5r 19.

ḳan ‘kan’ MN1350 13v 9. Tb. *ḳan*, KAzTü. *ḳan.*

ḳanat ‘kanat’ MN1350 13r 6. Tb. *ḳanat*, KAzTü. *ḳanad.*

ḳar ‘kar’ MN1350 11r 3. Tb. *ḳar*, KAzTü. *ḳar.*

ḳara ‘kara. siyah’ MN1350 14r 15. Tb. *ḳara*, KAzTü. *ḳara.*

ḳara alu ‘siyah erik’ MN1350 12v 18. Tb. *ḳere elė*, KAzTü. *ḳara alı.*

ḳara ciger **‘**kara ciğer’ k. MN1350 11v 2. Tb. *ḳara ciyer*, KAzTü. *ḳara ciyer.*

ḳaradaş ‘cariye’ MN1350 14v 19. Tb. *keniz*, KAzTü. *keniz.*

ḳaranluḫ ‘karanlık’ MN1350 13r 19. Tb. *ḳerannıḫ*, KAzTü. *ḳaranlıḳ.*

ḳaraḳaradaş **‘**siyah tenli cariye’ MN1350 14v 2. Tb. *ḳere keniz*, KAzTü. ::::

ḳarbuz ‘karpuz’ Tb. *ḳarpız,* KAzTü. *ḳarpız,* **ḳarbuzca** MN1350 15v 11.

ḳardaş ‘kardeş’ MN1350 13r 9. Tb. *ḳerdeş*, KAzTü. *ḳardaş.*

ḳarı ‘yaşlı kadın’ MN1350 13r 17. Tb. *ḳarı*, KAzTü. *ḳarı.*

ḳarın ‘karın’ MN1350 11v 4. Tb. *ḳarın*, KAzTü. *ḳarın.*

ḳarış **‘**karış’ MN1350 12v 19, 15r 14. Tb. *ḳardış*, KAzTü. *ḳarış.*

ḳarışdır- ‘karıştırmak’ Tb. ḳarışdır-, KAzTü. *ḳarışdır-*, **ḳarışdırmaḳ** MN11350 7v 12.

ḳarışḳa ‘karınca’ MN1350 12r 9. Tb. *ḳarışḳa*, KAzTü. *ḳarışḳa.*

ḳarḳa ‘karga’ MN1350 12r 13. Tb. *ḳarḳa*, KAzTü. *ḳarḳa.*

ḳaş ‘kaş’ MN1350 11r 7. Tb. *ḳaş*, KAzTü. *ḳaş.*

ḳaşı- ‘kaşımak’ Tb. *ḳaşı-*, KAzTü. *ḳaşı-*, **ḳaşımaḳ** MN1350 6r 9.

ḳaşḳabaḫ **‘**kaş çatma’ MN1350 16r 8. Tb. *ḳaşḳabaḫ*, KAzTü. *ḳaşḳabaḳ.*

ḳaya ‘kaya’ MN1350 14v 20. Tb. *ḳaya*, KAzTü. *ḳaya.*

ḳaymaḳ **‘**kaymak’ MN1350 12v 3. Tb. *ḳaymaḳ*, KAzTü. *ḳaymaḳ.*

ḳaytar- ‘geri çevirmek, kebul etmemek’ Tb. *ḳėyter-*, KAzTü. *ḳaytar-*, **ḳaytarmaḳ** MN11350 6r 3.

ḳazança **‘**küçük tencere’ MN1350 13v 18. Tb. *ḳazança*, KAzTü. *ḳazança*

ḳaz- ‘kazmak’ Tb. *ḳaz*, KAzTü. *ḳaz-*, **ḳazmaḳ** MN11350 7r 19.

ḳazḳan ‘tencere’ MN1350 13v 18. Tb. *ḳazan*, KAzTü. *ḳazan.*

ḳacala **‘**kuzgun’ MN1350 12r 13. Tb. *ḳuzġun*, KAzTü. *ḳuzġun..*

kėçirt- ‘geçmek’ Tb. *kėçirt-*, KAzTü. *kėçirt-*, **kėçirtmaḳ** MN11350 6r 8, 7r 12.

kė̇ç- 'geçmek' Tb. *kéç-*, KAzTü. *kéç-*, **kė̇çmaḳ** MN11350 6r 9, 7r 13.

kė̇flė̇n- 'sarhoş olmak' Tb. *kéflen-*, KAzTü. *kéflen-*, **kė̇flenmaḳ** MN113507v 5.

keklik 'keklik' MN1350 12r 12. Tb. *kehlik*, KAzTü. *keklik.*

ḳämiş 'kamış' MN1350 15r 13. Tb. *ḳämiş*, KAzTü. *ḳamış.*

kend 'köy' MN1350 13v 17. Tb. *kend*, KAzTü. *kend.*

kertenkele 'kertenkele' MN1350 12r 6. Tb. *kertenkele*, KAzTü. *kertenkele*,

kes- 'kesmek' Tb. *kes-*, KAzTü. *kes-*, **kesmaḳ** MN1350 5v 3.

kessek 'kesek' MN1350 14v 16. Tb. *kessek*, KAzTü. *kessek*,

ḳäyir- 'yapmak' Tb. *ḳäyir-*, KAzTü. *ḳayır-*, **käyirmaḳ** MN1350 6v 12, 6v 14.

ḳäyit- 'geri dönmek' Tb. *ḳéyit-*, KAzTü. *ḳayıt-*, **ḳäyitmaḳ** MN1350 5v 2.

ḳäynad- 'kaynatmak' Tb. *ḳéynet-*, KAzTü. *ḳaynat-*, **ḳäynädmaḳ** MN11350 6r 4.

ḳäynä- 'kaynamak' Tb. ḳėyne-, KAzTü. ḳayna-, **ḳäynämaḳ** MN1350 6r 3.

ḳıl- 'kılmak' Tb. ḳıl-, KAzTü. ḳıl-, k. -dı MN11350 7r 16. k. -maḳ MN1350

ḳılınc 'kılıç' MN1350 14r 20. Tb. *ḳılınc,* KAzTü. *ḳılınc*,

ḳın 'kın' MN1350 14v 7. Tb. *ḳın*, KAzTü. *ḳın.*

ḳıraḳ 'kenar' MN1350 14v 19. Tb. *ḳıraḫ*, KAzTü. *ḳıraḳ.*

ḳırḫ 'kırk' MN1350 12v 10. Tb. *ḳırḫ*, KAzTü. *ḳırḫ.*

ḳırḫ ayaḳ 'kırkayak böceği' MN1350 1 12r 4. Tb. *ḳırḫ eyaḫ,* KAzTü. *ḳırḫ ayaḳ.*

ḳırḫ- 'tıraşlamak' Tb. *ḳırḫ-*, KAzTü. *ḳırḫ-*, **ḳırḫmaḳ** MN1350 5v 17.

kırışan 'üstübeç' MN1350 14r 14. Tb. *kırışan*, KAzTü. *kırışan.*

ḳırlanḳuş 'kırlangıç' MN1350 12v 14. Tb. *ḳaranḳuş*, KAzTü. *ḳaranḳuş.*

ḳırmız 'kırmızı'k. MN1350 14r 12. Tb. *kırmızı*, KAzTü. *kırmızı.*

ḳışşa 'kısa'k. MN1350 15r 1. Tb. *ḳısa*, KAzTü. *ḳısa.*

ḳış 'kış' MN1350 14r 6. Tb. *ḳış*, KAztü. *ḳış.*

ḳız 'kız' MN1350 13v 12. Tb. *ḳız*, KAzTü. *ḳız.*

ḳızard- 'kavurmak' Tb. *ḳızart-*, KAzTü. *ḳızart-*, **ḳızardmaḳ** MN1350 6v 15.

ḳızdır- 'ısıtmak' Tb. *ḳızadır-*, KAzTü. *ḳızdır-*, **ḳızdırmaḳ** MN1350 5v 16, 6v 15.

ḳızıl 'altın' MN1350 14v 3. Tb *ḳızıl*, KAzTü. *ḳızıl.*

kim 'kim' MN1350 15v 7. Tb. *kim*, KAzTü. *kim*. **kimi** MN1350 15v 8.

kiriş 'tel' MN1350 14r 8. Tb. *kiriş*, KAzTü. *kiriş*.

kirpi 'kipri' MN1350 12r 5. Tb. *kirpi*, KAzTü. *kirpi*.

kirpik 'kiprik'k. MN1350 11r 9. Tb. *kirpih*, KAzTü. *kirpik*.

kişi 'erkek' MN1350 15r 5. Tb. *kişi*, KAzTü. *kişi*.

kişne- 'kişnemek' Tb. *kişne-*, KAztü. *kişne-*, **kişnemaḳ** MN1350 7r 3.

kitab 'kitap' Tb. *kitab*, KAzTü. *kitab*, **kitabı** MN11350 8v 18, 20. **kitabını** MN11350 9r 3-4, 6. **kitabınun** MN11350 9r 19. **kitabler** MN1350 16r 6.

ḳoca 'yaşlı erkek' MN1350 13r 17. Tb. *ḳoca*, KAzTü. *ḳoca*.

ḳoğun 'kavun' MN1350 12v 1. Tb. *ḳohun*, KAzTü. *ḳovun*.

ḳol 'kol' MN1350 11r 16. Tb. *ḳol*, KAztü. *ḳol*.

ḳolbaḳ 'bilezik' MN1350 13v 15. Tb. *ḳolbağı*, KAzTü. *ḳolbağı*.

ḳoltuḳ 'koltuk' MN1350 11r 19. Tb. *ḳoltuḫ*, KAzTü. *ḳoltuḳ*.

ḳoltuk altı 'koltuk altı' MN1350 11r 19. *ḳoltuḫ altı*, KAztü. *ḳotuḳ altı*.

ḳonaḳ 'misafir, konuk' MN1350 15r 10. Tb. *ḳonaġ*. KAzTü. *ḳonaḳ*.

kor 'kör' MN11350 9v 5. Tb. *kor*, KAzTü. *kor*.

ḳorḫ- 'korkmak' Tb. *ḳorḫ-*, KAzTü. *ḳorḫ-*, **ḳorḫmaḳ** MN1350 5v 16.

ḳorḫut- 'korkutmak' Tb. *ḳorḫut-*, KAzTü. *ḳorḫut-*, **ḳorḫutmaḳ** MN1350 5v 17.

ḳovur- 'ateşte kavurmak' Tb. *ḳovur-*, KAzTü. *ḳovur-*, **ḳovurmaḳ** MN1350 5v 9.

ḳoyın 'koyun' MN1350 11v 18. Tb. *ḳoyın*, KAzTü. *ḳoyun*. **ḳoyını** MN1350 7r 20- 7v 1.

ḳoy- 'koymak' Tb. *ḳoy-*, KAzTü. *ḳoy-* **ḳoymaḳ** MN11350 7r 12.

ḳoz 'ceviz' MN1350 12v 4. Tb. *ḳoz*, KAzTü. *ḳoz*.

köç- 'köçmek' Tb. *köç-*, KAzTü. *köç-*, **köçmaḳ** MN1350 7v 1.

kömür 'kömür' MN1350 13v 19. Tb. *kömür*, KAzTü. *kömür*.

köpek 'büyük köpek' MN1350 12r 1. KAzTü. *köpek*.

körpi 'köprü' MN1350 13r 14. Tb. *körpi*, KAzTü. *körpü*.

köşek 'sıpa' MN1350 11v 17. Tb. *köşşek*, KAzTü. *köşek*.

köynek 'gömlek' MN1350 11v 11. Tb. *köyneh*, KAzTü. *köynek*.

ḳucaḫla- 'kucaklamak' Tb. *ḳucaḫla-*, KAzTü. *ḳucaḫla-*, **ḳucaḫlamaḳ** MN1350 5v 6.

ḳudur ‘kuduz’ MN1350 15r 15. Tb. *ḳuduz*, KAzTü. *ḳuduz.*

ḳudurlup ‘kudurmuş’ MN1350 15r 15. *ḳudurmuş*, KAzTü. *ḳudurmuş.*
ḳul ‘kul, köle’ MN1350 MN1350 14v 6. Tb. *ḳul*, KAzTü. *ḳul.*
ḳulung MN1350 15v 15-16.

ḳulan ‘dişi at yavrusu’ MN1350 MN1350 11v 16.

ḳulaḳ ‘kulak’ MN1350 MN1350 11r 9. Tb. *ḳulaḫ*, KAzTü. *ḳulaḳ.*

ḳulaḳ as- ‘dinlemek’ Tb. *ḳulaġ as-*, KAztü. *ḳulaḳ as-*, **ḳulaḳ asmaḳ** MN1350 7v 2.

ḳulluḳ ‘hizmet’ MN1350 13v 7. TB. *ḳulluḫ*. KAzTü. *ḳulluḳ.*

ḳum ‘kum’ MN1350 14r 4. Tb. *ḳum*, KAzTü. *ḳum.*

ḳurı ‘kuru’ MN1350 13v 8. Tb. *ḳurí*, KAzTü. *ḳuru.*

ḳurıyub ‘kurumuş’ MN1350 13v 9. Tb. *ḳurumuş*, KAzTü. *ḳurumuş.*

ḳur- ‘ayarlamak’ Tb. *ḳur-*, KAzTü. *ḳur-*, **ḳurmaḳ** MN11350 7v 1.

ḳurt ‘kurt, solucan’ MN1350 11v 20, 1 11v 20, 12r 10, 14v 14. Tb. *ḳurt*, KAztü. *ḳurt.*

ḳurtar- ‘kurtarmak’ Tb. *ḳurtar-*, KAzTü. *ḳurtar-,* **ḳurtarmaḳ** MN1350 6v 7.
ḳurtul- ‘kurtulmak’ Tb. *ḳurtul-*, KAzTü. *ḳurtul-*, **ḳurtulmaḳ** MN1350 6v 7.

ḳurtur- ‘tekmelemek’ **ḳurturmaḳ** MN1350 6r 1.

ḳurut ‘kurut’ MN1350 12v 4. Tb. *ḳurut*, KAzTü. *ḳurut.*

ḳurḳuşum ‘kurşun’ MN1350 14r 13. Tb. *ḳurḳuşum*, KAzTü. *ḳurḳuşum.*

ḳuş ‘kuş’ MN1350 12r 11, 12r 11. Tb. *ḳuş*, KAzTü. *ḳuş.*

ḳuy ‘kuyu’ MN11350 13v 2. Tb. *ḳuyí*, KAzTü. *ḳuyu.*

ḳuyruḳ ‘kuyruk’ MN11350 12v 1, 13v 16. Tb. *ḳuyruḫ*, KAzTü. *ḳuyruḳ.*

ḳuzı ‘kuzu’ MN11350 11v 19. Tb. *ḳuzí*, KAzTü. *ḳuzu.*

kül ‘kül’ MN1350 13v 7. Tb. *kül*, KAzTü. *kül.*

kümiş ‘gümüş’ MN1350 15r 12. Tb. *gümüş*, KAzTü. *gümüş.*

kürek ‘kürek’ MN1350 11r 14, 13r 6. Tb. *kürek*, KAzTü. *kürek.*

kürk ‘kürk’ MN1350 11v 13. Tb. *kürk*, KAzTü. *kürk.*

maral ‘dağ ineği’ MN11350 11v 17. Tb. *maral*, KAzTü. *maral.*

maşa ‘kerpeten’ MN11350 13r 4. Tb. *maşa*, KAzTü. *maşa.*

men ‘ben’ MN11350 8v 1. Tb. *men*, KAzTü. *men,*
mene MN1135016r 1.
meni MN11350 8v 7 2.
menim MN11350 8v 13-14.
menin MN11350 8v 12.

mercimek ‘mercimek’ MN11350 12v 4 Tb. *mercimeh*, KAzTü. *mercimek*

meryemli ‘siklop’ MN11350 12r 6. Tb. *meryeml,*, KAzTü. *meryemli.*
mėşe ‘orman’ MN11350 13v 3. Tb. *mėşe*, KAzTü. *mėşe..*

milçėk ‘sivri sinek’ MN11350 12r 8. Tb. *milçek*, KAzTü. *milçek.*

min ‘bin’ MN11350 12v 12. Tb. *min*, KAzTü. *min.*

min dörd yüz elli iki ‘bin dört yüz elli iki’ MN11350 12v 14. Tb. *min dört yüz elli iki*, KAzTü. *min dört yüz elli iki.*

min- ‘binmek’, Tb. *min-*, KAzTü. *min-*, **minmaḳ** MN11350 6v 17.

miḳ mıḳ ‘sivri sinek’ MN11350 12r 9. Tb. *mığ mığa*, KAzTü. *mıġ mığa.*

muncıẖ ‘boncuk’ MN11350 15r 10. Tb. *mıncıẖ*, KAzTü. *muncuḳ.*

N
namaz ‘namaz’ MN11350 7r 16. Tb. *namaz*, KAzTü. *namaz.*

ne ‘ne’ MN11350 15v 9, 13, 16r 1, 2. Tb. *ne*, KAzTü. *ne.*
nedür MN11350 13r 2.
nemene MN11350 16r 2.

ne olė ‘ne oluyor’ MN 11350 15v 13. Tb. -, KAzTü. -.

nėce ‘nasıl’ MN11350 13v 4, 16r 9. Tb. *nėce*, KAzTü. *nėce.* Krş. **nėçe**.

nėçe ‘kaç’ MN11350 13v 3, 16r 3. Tb. *nėçe*, KAzTü. *nėçe.*

nestė ‘ne’ MN11350 15v 10. Tb. *ne,* KAzTü. *ne.*

nėynirsen ‘ne yapıyorsun’ MN11350 16r 12 . Tb. *nėynirsen*, KAzTü. *nėynirsen.*

nėyniyesen ‘ne yapasın’ MN11350 16r 12. Tb. *nėyniyesen*, KAzTü. *nėyniyesen.*

niye ‘niye, ne için’ MN11350 15v 9. Tb. *niye*, KAzTü. *niye..*

O
o ‘o’ MN11350 8r 18.Tb. *o*, KAzTü.*o*,
olar MN11350 8r 19, 15v 1.
oları MN11350 8v 4 2.
oların MN11350 8v 11.
onı MN11350 8v 3 2, 10.
onın MN11350 8v 11, 18.
onnan MN11350 16r 9.
oraya MN11350 15v 4.
orda MN11350 15v 2.
o yėrde MN11350 15v 3.

olė ‘oluyor’ MN11350 15v 13. Tb. *olur*, KAzTü. *olur.*

odun ‘odun’ MN11350 15r 16. Tb. *odun*, KAzTü. *odurn*

oġlan ‘oğlan’ MN11350 10v 13. Tb. *oġlan*, KAzTü. *oġlan.*
oġlanı MN11350 10v 13.
oġlanın MN11350 9v 2
oġlanun MN11350 9r 19.

oġlı ‘oğlu’ MN11350 8v 18. Tb. *oġlı*, KAzTü. *oġlı.*

oẖu- ‘okumak’ Tb. oẖu-, KAzTü. oẖu-,
oẖudum MN11350 9r 9, 19.
oẖumaḳ MN11350 6r 7.

oḳlan ‘oğlan’ MN11350 13r 12. Tb. *oḳlan*, KAzTü. *oḳlan.*

oḳrı ‘hırsız’ MN11350 13v 15.
Tb. *oġrí*, KAzTü. *oġru.*

oḳurla- ‘hırsızlık yapmak’ Tb. *oḳurla-*, KAzTü. *oḳurla-*, **oḳurlamaḳ MN11350** 6r 18.

ol- ‘olmak’ Tb. *ol-*, KAzTü. *ol*,
ola MN11350 9v 14.
olacaġdur MN11350 10r 10, 11.
oldı MN11350 9v 2,16r 9.
olmaḳ MN11350 5v 9, 6r 20, 6v 18.

ord ‘avurt’ MN11350 11r 11- 12.
Tb. *ord*, KAzTü. *ovurt.*

orta ‘orta, ara’ Tb. *orta*, KAztü. *orta*,
orta barmaḳ MN11350 11r 18.

oruc ‘oruç’ (krş. oruç) Tb. *oruc*, KAzTü. *oruc*, **oruc ay** MN11350 15r 5.

oruç ‘oruç’ (krş. oruc) MN11350 14r 3. Tb. *oruc*, KAzTü. *oruc*,

ot ‘ot’ MN11350 14v 5, 11r 2.
Tb. *ot*, KAzTü. *ot.*

otar- ‘otlatmak’ Tb. *otar-*, KAzTü. *otar-*, **otarmaḳ** MN11350 5v 18.

otla- ‘otlamak’ Tb. *otta-*, KAzTü. *otla-*, **otlamaḳ** MN11350 7r 7.

ottuz ‘otuz’ MN11350 12v 10.
Tb. *otuz*, KAzTü. *otuz.*

otur- ‘oturmak’ Tb. *otur-*, KAzTü. *otur-*, **oturmaḳ** MN11350 7v 8.

oturt- ‘oturtmak’ Tb. *oturt-*, KAzTü. *oturt-*, **oturtmaḳ** MN11350 7v 9

ovaşdan ‘sahur’ MN11350 14v 1.
Tb. *obaşdan*, KAzTü. *obaşdan.*

ovuç ‘avuç’ MN11350 11r 17.
Tb. *ōç*, KAzTü. *ovuç.*

oyan- ‘uyanmak’ Tb. *oyan-*, KAzTü. *oyan-*, **oyanmaḳ** MN11350 5v 13.

oyna- ‘oynamak’ Tb. *oyna-*, KAzTü. *oyna-*,
oynamaḳ MN11350 5r 12, 6v 4, 9v 16.
oynıyaMN11350 9v 15.

ögren- ‘öğrenmek’ Tb. *örgeş-*, KAzTü. *öyren-*, **ögremaḳ** MN11350 7v 13.

öküz ‘öküz’ MN11350 11v 16.
Tb. *öküz*, KAzTü. *öküz.*

öl- ‘ölmek’ Tb. *öl-*, KAzTü. *öl-*,
öldi MN11350 15v 5-6.
.**ölmaḳ** MN11350 7v 5.

öldür- ‘öldürmek’ Tb. *öldür-*, KAzTü. *öldür-*, **öldürmaḳ** MN11350 7r 18

öldüren ‘öldüren, katil’ MN11350 10r 3. Tb. *öldüren*, KAzTü. *öldüren.*

ölüm ‘ölüm’ MN11350 15r 6.
Tb. *ölüm*, KAzTü. *ölüm.*

örgen- ‘öğrenmek’ Tb. *örgeş*, KAzTü. *öyren-*, **örgenmaḳ** MN11350 7v 14.

örget- ‘öğretmek’ Tb. *örget-,* KAztü. *öyret-*, **örgetmaḳ** MN11350 7v 13.

ört- ‘örtmek’ Tb. *ört-*, KAzTü. *ört-*,
örtmaḳ MN11350 5v 12.

öz ‘kendi’ MN11350 15v 5, 16r 9.
Tb. *öz*, KAzTü. *öz.*

özge ‘yabancı’ MN11350 15v 6. Tb. *özge*, KAzTü. *özge*.

palçıḳ ‘çamur’ MN11350 14v 15. p Tb. *palçıẖ*, KAzTü. **palçıḳ**.

paltar ‘elbise’ MN11350 11v 11. Tb. *paltar*, KAzTü. *paltar*.

parıldı- ‘parlamak’ Tb. *parılda-*, KAzTü. *parılda-*, **parıldamaḳ** MN11350 6r 18.

pėri ‘yarın değil öbürsü gün’, Tb. *birsi* KAzTü. *birsi*.

pėri gėce ‘yarın gece değil öbür gece’ MN11350 14r 18. Tb. *birsi gėce*, KAzTü. *birsi gėce*.

pėri gün ‘yarın değil öbür gün’ MN11350 14r 3. Tb. *birsi gün*. KAzTü. *birsi gün*.

pipik ‘ibik’ MN11350 13r 19. Tb. *pipih*, KAzTü. *pipik*.

pis ‘çirkin, kötü, kirli’ MN11350 14r 6. Tb. *pis*, KAzTü. *pis*, **pisdür** MN11350 9r 18.

pis pisli ‘bok böceği’ MN11350 12r 6.

pişik ‘kedi’ MN11350 12r 3. Tb. *pisih*, KAzTü. *pişik*.

pişmiş ‘pişmiş’ MN11350 13r 8. Tb. *pişmiş*, KAzTü. *pişmiş*.

pişmiş kerpiç ‘pişmiş kerpiç’ MN11350 13v 8. Tb. *pişmiş kerpic,* KAzTü. *pişmiş kerpic*.

poşı ‘kadınların baş örtüsü’ MN11350 11v 14. Tb. *keleġay*, KAzTü. *keleġay*.

ṣaba gėce ‘yarın gece’ MN11350 14r 1 17. Tb. *saba gėce*, KAzTü. *sabah gėce*.

ṣaba gün ‘yarın’ MN11350 14r 3. Tb. *saba gün*, KAzTü. *sabah gün*

sabaş ‘savaş’ MN11350 13v 16. Tb. *savaş*, KAzTü. *savaş*

saç ‘saç’ MN11350 11r 6. Tb. *saç*, KAzTü. *saç*.

saçıl- ‘el ile sızdırarak su serpmek’ Tb. *saçıl-*, KAzTü. *saçıl-*, **saçılmaḳ** MN11350 5r 8.

ṣaẖla- ‘saklamak’ Tb. *saẖla-*, KAzTü. *saẖla-*, **saẖlamaḳ** MN11350 7v 10.

saḳ ‘sağ’ MN11350 13v 20. Tb. *saġ*, KAzTü. *saġ*,

saḳ ayaḳ ‘sağ ayak’ MN11350 11v 8. Tb. *saġ ayaẖ*, KAzTü. *saġ ayaḳ*

saḳ el ‘sağ el’ MN11350 11r 15. Tb. *saġ el*, KAzTü. *saġ el*.

saḳ yan ‘sağ taraf’ MN11350 11v 4. Tb. *saġ yan*, KAzTü. *saġ yan*,

saḳ- ‘sağmak’ Tb. *saġ-*, KAzTü. *saġ-*, **saḳmaḳ** MN11350 6v 1.

saḳḳal ‘sakal’ MN11350 11r 12. Tb. *saḳḳal-*, KAzTü. *saḳḳal-*,

salẖum ‘salkım’ MN11350 13v 10. Tb. *salẖım-*, KAzTü. *salẖım*,

ṣāl- ‘salmak’ Tb. *sal-*, KAzTü. *sal-*, **salmaḳ** MN11350 5r 9.

saman ‘saman’ MN11350 14v 11. Tb. *saman*, KAzTü. *saman*,

sanc- ‘sokmak, sancmak’ Tb. *sanc-*, KAzTü. *sanc-*, sancmaḳ MN11350 7r 17.

sap ‘sap’.MN11350 15r 11. Tb. *sap* KAzTü. *sap.*

sarı ‘sarı’ MN11350 14r 4. Tb. *sarí*, KAzTü. *sarı*,

sarı alu ‘sarı erik’ MN1135012r 17. Tb. *sarı alí*, KAzTü. *sarı alı.*

sarı- ‘sarımak’ Tb. *sarí-*, KAzTü. *sarı-*, **sarımaḳ** MN11350 5v 14.

sarumsaḳ ‘sarımsak’ MN11350 12v 3. Tb. *sarımsaẖ*, KAzTü. *sarımsaḳ*

satın almaḳ ‘satmak al-‘ Tb. *satın al*, KAzTü. *satın al-*, **satınmaḳ almaḳ** MN11350 6r 10.

sat- ‘satmak’ Tb *sat-*, KAzTü. *sat-*, **satmaḳ** MN11350 7r 8.

saru ḳuş ‘iri baykuş’ MN11350 12r 1 15. Tb. *sarí ḳuş*, KAzTü, *sarı ḳuş.*

savāş- ‘savaşmak’ Tb. *savaş-*, KAzTü. *savaş-*, **savaşmaḳ** MN11350 6r 3.

savıḳ ‘soğuk’ Tb. *soyuẖ*, KAzTü. *soyuḳ*, *savıḳ olmaḳ* MN11350 6v 16.

say- ‘saymak’ Tb. *say-*, KAzTü. *say-*, **saymaḳ** MN11350 7r 1.

seḥer ‘sabah’ MN11350 14v 1. Tb. *seher*, KAzTü. *seher*,

sekkiz ‘sekiz’ MN11350 12v 9. Tb. *sekkız*, KAzTü. *sekkiz*,

seksen ‘seksen’ MN11350 12v 11. Tb. *seksen*, KAzTü. *seksen.*

sen ‘sen’ MN11350 15v 15. Tb. *sen*, KAzTü. *sen*, *seni* MN11350 8v 5. senin MN11350 8v 11.

sep- ‘serpmek’ Tb. *sep-*, KAzTü. *sep-*, **sepmaḳ** MN11350 5r 16.

sėrçe ‘serçe’ MN11350 12r 13. Tb. *sėrçe*, KAzTü. *sėrçe.*

serin ‘serin’ MN11350 13v 9, 16r 6. Tb. *serin*, KAzTü. *serin*,

ses ‘ses’ MN11350 13r 1. Tb. *ses*, KAzTü. *ses.*

sev- ‘sevmek’ Tb. *söv-/söy-*, KAzTü. *sėv-*, **sevller** MN11350 16r 5. **sevmişem** MN11350 16r 5.

sıçan ‘fare’ MN11350 12r 4. Tb, *sıçan*, KAzTü. *siçan.*

sıḳırçın ‘sığır’ MN11350 12r 14. Tb. *sığırçın*, KAzTü. *sığırçın*,

sındır- ‘kırmak’ Tb. *sındır-*, KAzTü. *sındır-*, **sındırmaḳ** MN11350 6v 19.

sın- ‘kırılmak’ Tb. *sın-*, KAzTü. *sın-*, **sınmaḳ** MN11350 6v 19.

sik ‘erkeğin cinsiyet organı’ MN11350 11v 5.Tb. *sik*, KAzTü. *sik.*

sik- ‘sikmek’ Tb. sik-, KAzTü. *sik-*, **sikmaḳ** MN11350 6v 14.

silk- ‘silkmek’ Tb. *silk-*, KAzTü. *silk-*, **silkmaḳ** MN11350 5v 17.

siz ‘siz’ MN11350. Tb. *siz*, KAzTü. *siz*,

sizi MN11350 8v 6 2.
sizin MN11350 8v 11.

soḳan 'soğan' MN11350 12r 20. Tb. *soġan*, KAzTü. *soġan.*

sol 'sol' MN11350 13v 3. Tb. *sol*, KAzTü. *sol.*

sol ayaḳ 'sol ayak' MN11350 11v 8. Tb. *sol ayaẖ*, KAzTü. *sol ayaḳ..*

sol el 'sol el' MN11350 11r 16. Tb. *sol el*, KAzTü. *sol el.*

sol yan 'sol taraf' MN11350 11v 4. Tb. *sol yan*, KAzTü. *sol yan.*

sora 'sonra' MN11350 13r 13. Tb. *sōra*, KAzTü. *sonra.*

soruş- 'sormak' Tb. *soruş-*, KAzTü. *soruş-*, **soruşmaḳ** MN11350 5v 5.

soy- 'soymak' Tb. *soy-*, KAzTü. *soy-*, **soy** MN1350 7r 20- 7v 1. **soymaḳ** MN11350 5v 12, 7r 20.

sög- 'sövmek' Tb. *yaman dė-*,KAzTü. *söy-*, **sögmaḳ** MN11350 7r 7.

sök- 'sökmek' Tb. *sök-*, KAzTü. *sök-*, **sökmaḳ** MN11350 6v 20.

su 'su' MN11350 11r 3. Tb. *su*, KAzTü. *su.*

su iç- 'su içmek' Tb. *su iş-*/*su iç-*, KAzTü. *su iç-*, **su içmaḳ** MN11350 5r 6.

sucuḳ 'tatlı sucuğu' MN11350 12r 19. Tb. *sucuẖ*, KAzTü. *sucuḳ.* **sucuḳlı** MN11350 13r 11.

surḳa 'küpe' MN11350 13v 5. Tb. *sırġa*, KAzTü. *sırġa.*

suvar- 'suvarmak, sulamak' Tb. *suvar-* KAzTü. *suvar-*, **suvarmaḳ** MN11350 5r 7.

sübürge 'süpürge' MN11350 13v 2. Tb. *süpürge*, KAzTü. *süpürge.*

südük 'sidik' MN11350 13r 16. Tb. *südüh*, KAzTü. *sidik.*

sümüg 'kemik' MN11350 11v 9. Tb. *sümüh*, KAzTü. *sümük.*

süri 'sürü' MN11350 14v 17. Tb. *sürí*, KAzTü. *sürü,*

sürt- 'sürtmek' Tb. *sürt-*, KAzTü. *sürt-*, **sürtmaḳ** 6v 13, 7v 4.

sürün 'kaygan' MN11350 15r 3. Tb. *züyüldaẖ*, KAzTü. *sürüşgen.*

sürüş- 'kaymak' Tb. *sürüş-*, KAzTü. *sürüş-*, **sürüşmaḳ** MN11350 7v 3.

süt 'süt' MN11350 12v 3. Tb.*süt*, KAzTü. *süt.*

sütül 'sütül' MN11350 13v 10. Tb. *sütül*, KAzTü. *sütül.*

şahi < F. 'para birimi' MN11350 12v 16.

şėḥ 'çiy' MN11350 14r 18. Tb. *şėh*, KAzTü. *şė̇h.*

şiş 'şiş' MN11350 14r 15, 15r 14. Tb. *şėh*, KAzTü. *şė.*,

tabışır- ‘emanet etmek’ Tb. *tapşır-*, KAzTü. *tapşır-*, **tapşırmaḳ** MN11350 6v 14.

tanı- ‘tanımak’ Tb. *tanı-*, KAzTü. *tanı-*, **tanımaḳ** MN11350 7r 2.

tap- ‘bulmak’ Tb. *tap-*, KAzTü. *tap-*,
tapan MN11350 8r 10.
tapanler MN11350 8r 10.
tapaẖ MN11350 8r 11.
tapar MN11350 8r 9.
tapar mı MN11350 8r 13.
taparam MN11350 8r 10.
taparam mı MN11350 8r 14.
taparıẖ MN11350 8r 10.
taparıẖ mı MN11350 8r 14.
taparler MN11350 8r 9.
taparler mi MN11350 8r 13.
taparsan MN11350 8r 9.
taparsan mı MN11350 8r 14.
taparsız MN11350 8r 10.
taparsız mı MN11350 8r 14.
tapdı MN11350 8r 9.
tapdıler MN11350 8r 9.
tapbdın MN11350 8r 9.
tapdız MN11350 8r 9.
tapdum MN11350 8r 9.
tapduẖ MN11350 8r 9.
tapılmaḳ MN11350 5v 14.
tapılmış MN11350 8r 10.
tapılmışler MN11350 8r 10.
tapım MN11350 8r 11.
tapız MN11350 8r 11.
tapmadı MN11350 8r 12.
tapmadıler MN11350 8r 12.
tapmadım MN11350 8r 12.
tapmadın MN11350 8r 12.
tapmadıẖ MN11350 8r 12.
tapmadız MN11350 8r 12.
tapmaẖ MN11350 8r 8.
tapmaram MN11350 8r 13.
tapmarıẖ MN11350 8r 13.
tapmasız MN11350 8r 11, 8r 13.
tapmasın MN11350 8r 11, 8r 13.
tapmasınler MN11350 8r 11.
tapmaḳ MN11350 5v 13, 5v 19.
tapmaz MN11350 8r 13.
tapmazler MN11350 8r 13.
tapmıyam MN11350 8r 12.
tapmıyaẖ MN11350 8r 12.
tapsın MN11350 8r 11.
tapsınler MN11350 8r 11.

tapuḳ ‘topuk’ (krş. topuḳ) MN11350 11v 9. Tb. *topuẖ*, KAzTü. *topuḳ*.

tarı ‘tanrı, tengri’ MN11350 13r 5. Tb. *tarı, KA*zTü. *tanrı*,

tavla- ‘kıvırmak’ Tb. *tōla-*, KAzTü. *tovla-*, **tavlamaḳ** MN11350 5v 16.

tek ‘tek’ MN11350 15v 8. Tb. *teh*, KAzTü. *tek*.

tepük ‘tekme’ MN11350 15r 3. Tb. *tepih*, KAztü. *tepik*.

ter ‘ter’ MN11350 14v 4. Tb. *ter*, KAzTü. *ter*.

terped- ‘kımıldatmak’ Tb. *terpet-*, KAzTü. *terpet-*, **terpedmaḳ** MN 11350 6r 3.

terpen- ‘kımıldanmak’ Tb. *terpen-*, KAzTü. *terpen-*, **terpenmaḳ** MN11350 6r 2.

tėz ‘erken’ MN11350 14r 7. Tb. *tėz*, KAzTü. *tėz*.

tikän ‘tiken’ MN11350 13v 6. Tb. *tikan*, KAzTü. *tikan*.

tik- ‘dikmek’ Tb. *tik-*, KAzTü. *tik-*, **tikmaḳ** MN11350 6v 1.

tirin- ‘tirildemek’ Tb. *tirin-*, KAzTü. *tirin-*, **tirindi** MN11350 16r 13.

titre- ‘titremek’ Tb. *titre-*, KAzTü. *titre-*, **titredi** MN11350 16r 14. **titremaḳ** MN11350 7v 3.

toḫ- ‘dokumak’ Tb. *toḫí-*, KAzTü. *toḫu-*, **toḫımaḳ** MN11350 5r 16.

topraḳ ‘toprak’ MN11350 11r 3. Tb. *torpaḫ*, KAzTü. *torpaḳ.*

topuḳ ‘topuk’ (krş. tapuḳ) MN11350 11v 9. Tb. *topuḫ*, KAzTü. *topuḳ.*

toy ‘düğün’ MN11350 14v 4. Tb. *toy*, KAzTü. *toy.*

toyuḳ ‘tavuk’ MN11350 12r 12. Tb. t *toyuḫ*, KAzTü. *toyuḳ.*

toz ‘toz’ MN11350 14v 13. Tb. *toz*, KAzTü. *toz.*

tök- ‘dökmek’ Tb. *töh-*, KAzTü. *tök-*, **tökmaḳ** MN11350 6v 8.

tusbaḳa ‘kaplumbağa’ MN11350 12r 5. Tb. *tısbağa*, KAzTü. *tısbağa.*

tullan- ‘atlamak, kendini ileri fırlatmak’ Tb. *tullan-*, KAzTü. *tullan-*, **tullanmaḳ** MN11350 5v 19.

tuluḫ ‘tulum’ MN1135013v 10, 15r 6. Tb. *tuluḫ*, KAzTü. *tuluḳ.*

tunman ‘eşofman’ MN11350 11v 12. Tb. *tuman*, KAzTü. *tuman.*

tut- ‘tutmak’ Tb. *tut-*, KAzTü. *tut-*, **tutmaḳ** MN11350 7r 15.

tutul- ‘tutulmak’ Tb. *tutul-*, KAzTü. *tutul-*, **tutulmaḳ** MN11350 7r 15.

tük ‘tüy’ MN11350 11r 6. Tb. *tüh*, KAzTü. *tük.*

tülki ‘tilki’ MN11350 12r 2. Tb. *tülkü*, KAzTü. *tülkü.*

tüpürçek ‘tükürük’ MN11350 13v 20. Tb. *tüpürceh,* KAzTü. *tüpürcek*

tüsdi ‘duman’ MN11350 13v 17. Tb. *tüsdi*, KAzTü. *tüsdü.*

uca ‘yüksek’ MN11350 13r 14. Tb. *uca,* KAzTü. *uca.*

ucuz ‘ucuz’ MN11350 13r 1. Tb. *ucuz*, KAzTü. *ucuz.*

uç- ‘uçmak’ Tb. *uç-*, KAzTü. *uç-*, **uçmaḳ** MN11350 5v 1.

uçurt- ‘uçurtmak’ Tb. *uçurt-*, KAzTü. *uçurt-*, **uçurtmaḳ** MN11350 5v 1.

ud- ‘oyunu yenmek’ Tb. *ut-*, KAzTü. *ud-*, **udmaḳ** MN11350 5r 12.

uduz- ‘yenilmek’ Tb. *utuz-*, KAzTü. *uduz-*, **uduzmaḳ** MN11350 5r 12.

ula- ‘ulamak’ Tb. *ula-*, KAzTü. *ula-*, **ulamaḳ** MN11350 7r 5.

ulduz ‘yıldız’ MN11350 11rt 1. Tb. *ulduz*, KAzTü. *ulduz.*

um- ‘ummaca olmak’ Tb. *um-*, KAzTü. *um-*, **ummaḳ** 7r MN11350 7r 11.

un ‘un’ MN11350 12r 17. Tb. *un*, KAzTü. *un.*

uşaḳ 'çocuk' MN11350 13r 7. Tb. *uşaẖ*, KAzTü. *uşaḳ*.

uşḳun 'uşkun' MN11350 12v 2. Tb. *uşḳun*, KAzTü. *uşḳun.*

ut- 'yutmak' Tb. *ut-*, KAzTü. *ud-*, **utmaḳ** MN11350 7r 9.

uzaẖ 'uzak' (krş. uzaḳ) MN11350 13v 17. Tb. *uzaẖ*, KAzTü. *uzaḳ*.

uzaḳ 'uzak' MN11350 6r 20 2. Tb. *uzaẖ*, KAzTü. *uzaḳ*.

uzun 'uzun' MN11350 13v 13. Tb. *uzun*, KAzTü. *uzun.*

üç **'**üç' MN11350 12v 8. Tb. *üç*, KAzTü. *üç*.

ülküẖ **'**ustura' MN11350 13v 1. Tb. *ülgüç*, KAzTü. *ülgüç*.

ürek 'yürek' MN11350 11r 20. Tb. *üreh*, KAzTü. *ürek*.

üst 'üst' MN11350 16r 6 . Tb. *üst*, KAzTü. *üst*, **üste** MN11350 13r 6, 16r 6.

üz 'yüz' MN11350 11r 11- 12. Tb. *üz*, KAzTü. *üz*.

üz- 'yüzmek' Tb. *üz-*, KAzTü. *üz-*, **üzen** MN11350 12v 20.

üzengi 'üzengi' MN11350 14r 1. Tb. *üzengi*, KAzTü. *üzengi*.

üzük 'yüzük' MN11350 13r 4. Tb. *üzüh*, KazTü. *üzük*.

üzüm 'üzüm' MN11350 12r 19. Tb. *üzüm*, KAzTü. *üzüm*.

üzü- 'yüzmek' Tb. *üz-*, KAzTü. *üz-*, **üzmaḳ** MN11350 7r 2. Krş. **üz-**

var olmaḳ 'var olmak' MN11350 6r 15. Tb. *var ol-*, KJAzTü. *var ol-.*

vaşlan- 'atlamak, atlanmak' Tb. *vaşlan-*, KAzTü. *vaşlan-*, **vaşlanmaḳ** MN11350 5v 18.

vėr- 'vermek' Tb. *vėr-*, KAzTü. *vėr-*, **vėrdi** MN1135016r 1. **vėrmaḳ** MN11350 6r 16.

vur- 'vurmak' Tb. *vır-*, KAzTü. *vur-*,
vurmaḳ MN11350 3v 20, 7v 18, 9v 10.
vuracaġam MN11350 10r 10.
vuracaġdılar MN11350 10r 9.
vuracaġdur MN11350 10r 9.
vuracaġıẖ MN11350 10r 10.
vuracaġsan MN11350 10r 9.
vuracaġsız MN11350 10r 9.
vura MN11350 9v 14.
vuran MN11350 3v 5, 7v 17, 10r 3.
vuranda MN11350 9v 19.
vuranlar MN11350 3v 7.
vuranler MN11350 3v 7, 7v 17.
vuraẖ MN11350 4r 4, 7v 18.
vur MN11350 9v 9, 3r 8, 9.
vurar mı MN11350 4v 17, 8r 1.
vuraram mı MN11350 8r 1.
vurrem MN11350 3v 2.
vurarım mı MN11350 5r 2.
vurarıẖ mı MN11350 5r 3, 8r 1.
vurarlar MN11350 3r 15.
vurarler MN11350 3r 15, 7v 16.
vurarler mi MN11350 4v 18, 8r 1.
vurarsan MN11350 3r 18, 7v 17.
vurarsan mı MN11350 4v 19, 8r 1.
vurarsız MN11350 3r 20, 7v 17.

vurulsun MN11350 9v 11.
vurulur MN11350 9v 10.
vurum MN11350 7v 18.

yaḫşı 'iyi' MN11350 10v 13 2. Tb. *yaḫçı*, KAzTü. *yaḫşı*. **yaḫşıdur** MN11350 8v 20, 9r 8, 11-12.

yaḫşıluḳ 'iyilik' MN11350 2v 5. Tb. *yaḫçılıḫ,* KAzTü. *yaḫşılıḳ*.

yaḳ **'**yağ' MN11350 12v 2. Tb. *yaġ*, KAztü. *yaġ*.

yaḳış 'yağmur' MN11350 11r 3. Tb. *yaġış*, KAzTü. *yaġış*.

yaḳ- 'yağmak' Tb. *yağ*-, KAzTü. *yaġ*-, **yaḳmaḳ** MN11350 5r 16.

yalan 'yalan' MN11350 6r 18, 13v 15. Tb. *yalan*. KAzTü. *yalan*.

yaman 'kötü' Tb. *yaman*-, KAzTü. *yaman*, **yamandur** MN11350 15v 18. **yamanraḳdur** MN11350 15v 19.

yan 'yan' MN11350 11v 4, 15v 14. Tb. *yan*, KAzTü. *yan*.
yanım MN11350 16r 9.
y. -ımdadur MN11350 16r 8, 9.

yandır- 'yandırmak, yakmak' Tb. *yandır*-, KAzTü. *yandır*-, **yandırmaḳ** MN11350 6v 17.

yan- 'yanmak' Tb. *yan*-, KAzTü. *yan*-, **yanmaḳ** MN11350 6v 17.

yapaḫ 'yaprak' MN11350 13r 10. Tb. *yarpaḫ*, KAzTü. *yarpaḳ*.

yapış- 'yapışmak' Tb. *yapış*-, KAzTü. *yapış*-, **yapışmaḳ** MN11350 5v 20.

yara ol- **'**yara olmak' Tb *yara ol*-, KAzTü. *yara ol*-, **yara olmaḳ** MN11350 6v 10 .

yarala- 'yaralamak' Tb. *yarala*-, KAzTü. *yarala*-, **yaralamaḳ** MN11350 6v 9.

yaralan- 'yaralanmak' Tb. *yaralan*-, KAzTü. *yaralan*-, **yaralanmaḳ** MN11350 6v 9.

yarım 'yarım' MN11350 12v 16 2. Tb. *yarım*, KAzTü. *yarım*.

yar- 'yarmak' Tb. *yar*-, KAzTü. *yar*-, **yarmaḳ** MN11350 6v 20.

yaş 'yaş' MN11350 13r 3, 13r 3, 13r 20, 14r 10. Tb. yaş, KAzTü. *yaş*.

yaşıl 'yeşil' MN11350 14r 11. Tb. *yaşıl*, KAzTü. *yaşıl*.

yaşmaḳ 'gözler ve kiprikleri kapatmadan yüz kısmını tutan bir tür örtü' MN11350 11v 14. Tb. *yaşmaḫ*, KAzTü. *yaşmaḳ*.

yatıru- 'yatırmak' Tb. *yatır*-, KAzTü. *yatır*-, **yatırmaḳ** MN11350 6r 7.

yat- 'yat', Tb. *yat*-, KAzTü. *yat*-, **yatmaḳ** MN11350 6r 7.

yay 'yaz' MN11350 13r 19. Tb. *yay*, KAzTü. *yay*.

yaz- 'yazmak' Tb. *yaz*-, KAzTü. *yaz*-,
yazdı MN11350 10r 8.
yazdım MN1350 8v 16, 9r 3-4, 6.
yazdurdı MN11350 10r 8.
yazdurmaḳ MN11350 7v 11, 10r 7.
yazmaḳ MN11350 7v 11, 10r 7.

yazı ‘dışarı’ MN11350 13r 18. Tb. *yazı*, KAzTü. *yazı.*

yė- ‘yemek’ Tb. *yė-*, KAzTü. *yė-*,
yė MN11350 10r 6.
yėdi MN11350 106 5.
yėdurmaḳ MN11350 6r 12.
yėdür MN11350 10r 6.
yėdürdi MN11350 10r 6.
yėdürir MN11350 10r 6.
yėdürmaẖ MN11350 10r 5.
yėdürmaḳ MN11350 6r 12.
yėmaḳ MN11350 6r 10, 10r 5.
yėyir MN11350 10r 6.
yiyecaġdur MN11350 10r 11.
yiyende MN11350 9v 20.
yiyesen MN11350 16r 10.

yėddi ‘yedi’ MN11350 12v 8. Tb. *yėddi*, KAzTü. *yėddi.*

yėdmiş ‘yetmiş’ MN11350 12v 11. Tb. *yėtmiş*, KAzTü. *yėtmiş.*

yeher ‘eyer’ MN11350 14r 10. Tb. *yeher*, KAzTü. *yeher.*

yėl ‘rüzgâr’ MN11350 11r 2. Tb. *yėl*, KAzTü. *yėl.*

yeldā ‘son baharın son gecesi’ MN11350 9r 14. Tb. *yelda*, KAzTü, *yelda.*

yėmiş ‘yemiş’ MN11350 12r 18. Tb. *yėmiş*, KAzTü. *yėmiş.*

yėmişan ‘kevinç, kış meyvesi’ MN11350 12v 5. Tb. *yėmişan*, KAzTü. *yėmişan.*

yėr ‘yer’ MN11350 16r 13, 14. Tb. *yėr*, KAzTü. *yėr*, **yėrde** MN11350 15r 17, 15v 2.
yėre MN11350 6r 12.

yėr köki ‘havuç’ MN11350 12v 2 . Tb. *yėrkökü*, KAzTü. *yėrkökü.*

yėtir- ‘götürmek, yetirmek, yetiştirmek’ Tb. *yėtir-*, KAzTü. *yėtir-*, **yėtirmaḳ** MN11350 6v 3.

yėtiş- ‘yetişmek’ Tb. *yėtiş-*, KAzT-. *yėtiş-*, **yėtişmaḳ** MN11350 6v 3.

yıẖ- ‘yıkmak, bozmak’ Tb. *yıẖ-*, KAzTü. *yıẖ-*, **yıẖmaḳ** MN11350 6r 12.

yıẖıl- ‘yıkılmak, düşmek’ Tb. *yıẖıl-*, KAzTü. *yıẖıl-*, **yıẖılmaḳ** MN11350 5r 10, 6r 13.

yıḳ- ‘toplamak’ Tb. *yıġ-*, KAzTü. *yıġ-*, **yıḳmaḳ** MN11350 6r 2.

yıḳış- ‘toplanmak’ Tb. *yıġış-*, KAzTü. *yıġış-*, **yıḳışmaḳ** MN11350 6r 2.

yırt- ‘yırtmak’ Tb. *yırt-*, KAzTü. *yırt-*, **yırtmaḳ** MN11350 6r 17.

yo’uẖ ‘yakın’ MN11350 15r 12.Tb. *yaẖın*, KAzTü. *yaẖın.*

yo’uẖ ėle- ‘yakınlatmak’ Tb. *yaẖın ėle-*, KAzTü. *yaẖın ėle-*, **yo’uẖ ėlemaḳMN11350** 7v 8.

yo’uẖ ol- ‘yakın olmak’ Tb. *yaẖın ol-*, KAzTü. *yaẖın ol-*, **yo’uẖ olmaḳ** MN11350 7v 7.

yo’uẖluḳ ‘yakınlık’ MN11350 15r 12. Tb. *yaẖınlıẖ*, KAzTü. *yaẖınlıḳ..*

yoẖ ‘yok’ MN11350 16r 4. Tb. *yoẖ*, KAzTü. *yoẖ.*

yoẖsa ‘yoksa’ MN11350 15v 14. Tb. *yoẖsa*, KAzTü. *yoẖsa.*

yoḳun ‘yoğun’ MN11350 14v 17. Tb. *yoġun*, KAzTü. *yoġun.*

yoḳurt ‘yoğurt’ MN11350 12v 5. Tb. *yoğurt*, KAzTü. *yoḳurt.*

yol ‘yol’ MN11350 14r 1, 16r 2. Tb. *yol*, KAzTü. *yol.*

yolçı ‘dilenci’ MN11350 14v 11. Tb. *yolçí*, KAzTü. *dilençi.*

yoldaş ol- ‘yoldaş olmak’ Tb. *yoldaş ol-*, KAzTü. *yoldaş ol-*, **yoldaş olmaḳ** MN11350 6v 4.

yoldaş tut- ‘arkadaş edinmek’ Tb. *yoldaş tut-*, KAzTü. *yoldaş tut-*, **yoldaş tutmaḳ** MN11350 6v 3.

yorḳan ‘yorgan’ MN11350 15r 2. Tb. *yorḳan*, KAzTü. *yorġan.*

yuḫarı ‘yukarı’ MN11350 13r 5. Tb. *yuḫarí*, KAzTü. *yuḫarı.*

yu- ‘yıkamak’ Tb. *yu-*, KAztü. *yu-*, **yumaḳ** MN11350 6v 18.

yumurta ‘yumurta’ MN11350 12r 20. Tb. *yumurta*, KAzTü. *yumurta.*

yumuruḫ ‘yumuruk’ MN11350 11r 19. Tb. *yumuruḫ*, KAzTü. *yumuruḳ.*

yumuşaḳ ‘yumşak’ y. MN11350 10r 11, 15r 11. Tb. *yumşaḫ*, KAzTü. *yumşaḳ.*

yumuşaḳ ol- ‘yumşak olmak’ Tb. *yumşaḫ ol-*, KAzTü. *yumşaḫ ol-*, **yumuşaḳ olmaḳ** MN11350 7v 7.

yun ‘yün’ MN11350 13r 13. Tb. *yun*, KAzTü. *yun.*

yuva ‘yuva’ MN11350 12v 18. Tb. *yuva*, KAzTü. *yuva.*

yük ‘yük’ MN11350 13r 7. Tb. *yüh*, KAzTü. *yük.*

yük sal- ‘yük salmak’ Tb. *yük sal-*, KAzTü. *yük sal-*, **yük salmaḳ** MN11350 5r 15.

yükle- ‘yüklemek’ Tb. *yükle-*, KAzTü. *yükle-*, **yüklemaḳ** MN11350 5r 14.

yüklen- ‘yüklenmek’ Tb. *yüklen-*, KAzTü. *yüklen-*, **yüklenmaḳ** MN11350 5r 14.

yüngül ‘hafif’ MN11350 14r 11. Tb. *yüngül*, KAzTü. *yüngül.*

yüz ‘yüz’ MN11350 12v 12. Tb, *yüz*, KAzTü. *yüz.*

yüz otuz bėş ‘yüz otuz beş’ MN11350 12v 14. Tb. *yüz otuz bėş*, KAzTü. *yüz otuz bėş.*

zėh ‘yay ve keman kirişi’ MN11350 14r 9. Tb. *zėh*, KAzTü. *zėh.*

zirekluḫ ‘zeki, becerikli’ MN11350 2v 5. Tb. *bacarıḫlı*, KAzTü. *bacarıḳlı.*

3.4. Özel Adlar Dizini

Aşağıdaki dizin, eserde geçen özel adların dizinidir. Malzemenin MN11350 nüshasındaki yerleri gösterilmiştir. MN11350 nüshasındaki olmayıp, MN6563'de olanlar da dizinlenmiştir.

Kaynaklar

Abdullayev, Elövset Zakiroğlu, *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, Ankara, TDK. Yay. 1996.

Ahmedî Kivi, Hasan, *Destûr-e Tatbikî-ye Zeban-e Torkî ve Farsî* (Türk ve Fars Dilinin Karşılaştırmalı Grameri), Tahran, Katre Yay. 2003.

Ahundov-Tezcan 1978: E. Ahundov, *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri* (Haz. S. Tezcan), TDK Yay., Ankara 1978.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara, 2000.

Aksoy, Ömer Asım, *Gaziantep Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1945.

Altaylı, Seyfettin, *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. / 2468, 1994.

Amansariyev, C., *Türkmen Dialektoloqiyası*, Türkmenistan Neşriyatı, Aşqabat 1970.

Amîd, Hasan, *Ferheng-e Fârsî* (Amîd'in Farsça Sözlüğü), Tahran, Emîr Kebîr Yay. 2004.

Arat, R.R., *Kutadgu Bilig I Metin*, İstanbul 1947; III İndeks, İstanbul 1975.

Arat, R.R., *Makaleler*, I. Cilt, (Yayına Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), TKAE Yay. 65 seri IV-Sayı: A. 20, Ankara 1987.

Ata, Aysu; *Ḳıṣaṣü'l-Enbiyā* (Peygamber Kıssaları), cilt I, TDK Yay., Ankara, 1997.

Atalay, Besim, *Kâşgarlı Mahmud, Divanu Lûgat-it-Türk Tercümesi*, III C., TDK Yay., Ankara, 1998

Atalay, Besim, *Kâşgarlı Mahmud, Dıvanu Lûgat-it-Türk Dizini* (İndeks), IV. C., TDK Yay., Ankara, 1998.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Tarihte Tebriz*, Yayımlanmayan Yüksek Lisans tezi.

Banguoğlu, Tahsin; *Oğuz Lehçesi Üzerine*, TDAY, 1960.

Barutcu Özönder, F. Sema, "İran veTürkler", *KÖK Araştırmalar* C. IV, S. 2, Güz 2002, s.101-122.

Barutcu Özönder, F. Sema, *Muḥākemetü'l-Luġateyn (İki Dilin Muhakemesi)*, TDK Yay., Ankara, 1996.

Barutcu Özönder, F. Sema, ‘‘Türk DilininBugünkü Durumu’’, *Orta Asya’da Türkçe Sempozyumu*’nda sunulan tebliğ, A.Ü. TÖMER, Ankara, 1992 (Dil Dergisi, Sayı 5, s.62).

Barutcu Özönder, F. Sema, *Üç İtigsizler*, Ankara, TDK Yay., 1998.

Bayat, Fuzuli, *Eski Türkçe Sözlük*, Yalın Yay., İstanbul, 2008.

Bayat, Fuzuli, *Orta Türkçe Sözlük*, Yalın Yay., İstanbul, 2008.

Bayatlı, Hidayet Kemal, *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara,TDK Yay. / 664, 996.

Biray, Himmet, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, TDK Yay., Ankara, 1999.

Bosnalı, Sonel, *İran Azerbaycan Türkçesi, İstanbul*, Dil ve Edebiyat Dizisi 7, 2007.

Buluç, Sadettin, “Kerkük Hoyrat ve Mānilerinde Ağız Özellikleri”, *XI. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1966, Ankara, 1968, s.109-118.

Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul, 1940.

Caferoğlu, Ahmet, *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul, 1944.

Chambers, J. K. and Trudgill, Peter, *Dialectology*, Second Edition, Cambridge University Press 2004.

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London, 1972

Clauson, Sir Gerard, Sanglax, *A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammed Mahdi Xān*, Fakscimile Text with an Introduction an Indices, London 1960.

Coşkun, Volkan, *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yay. / 752, 2000.

Crystal, David, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, London, Blackwell Press. 4. Edition 1997.

Çelik, Muhittin, *Kaşkay Türkçesi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 1997.

Doerfer, Gerhard, “İran’da Bir Dilbilim Araştırma Gezisi Üzerine Rapor”, Çev. Semih Tezcan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1973 – 1974*, Ankara, TDK Yay. S. 195-198.

Doerfer, Gerhard, "İran'da Türkler", Türk Dili, Ankara, TDK Yay. 431, 1987, s. 242-251.

Doerfer, Gerhard, "İran'daki Türk Dilleri", Türk Dil Araştırmaları Yıllığı Belleten 1969, Ankara, TDK, 1969, 1-11.

Edip, Kemal*, Urfa Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1945.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi Yay. 29, Ankara, 1983.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akçağ Yay. 603, 2004.

Erdal, Marcel, *A Grammar of Old Turkic*, Leiden; Boston; Köln; Brill, 2004

Erdal, Marcel, *Old Turkic Word Formatin*, I-II, Wiesbaden 1991.

Ergin, Muharrem, *Azeri Türkçesi*, İstanbul, Ebru Yay. 1982.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, TDK, 1958, I. v II. Cilt, Ankara, 1963.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yay. 1997.

Erten, Münir, *Diyarbakır Ağzı*, İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tez, İstanbul, 1991.

Foy, Karl, "Azerbajğanische Studien mit einer Charekteristik des Südtürkischen, I", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiarische Studien*, Berlin 1903, 6; 2, s. 126-193.

Foy, Karl, "Azerbajğanische Studien mit einer Charekteristik des Südtürkischen, I", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiarische Studien*, Berlin 1904, 7; 2, s. 197-265.

Gabain, A von, *Eski Türkçenin Grameri* (Türkçeye çeviren: Mehmet Akalın), Ankara, TDK Yay. 332, 1988.

Gece, K. Mehmet, *Serap Ağzı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.

Gemalmaz, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları* (İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizin), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yay. 1. Cilt, 1978.

Gökdağ, Bilgehan A. *Salmas Ağzı*; Çorum, Karam Yay. / 16, 2006.

Grönbech, K., *Türkçenin Yapısı*, Çev: Mehmet Akalın, TDK Yay., Ankara

Gülsevin, Gürer; *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara, TDK Yay. 673, 2000.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, 2008.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 1992.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay. 1991

Hamilton, J. Russell, *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, Türkçeye Çeviri: Vedat Köken, TDK Yay., Ankara 1998.

Haspelmath, Martin, *Understanding Morphology*, Arnold P., London 2002.

Heyet, M. Rıza, *19. Yüzyıldan Günümüze İran'da Türkçe Basın-Yayın Hayatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Ü, Sosyal Bilimler E, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları AD, YIL: 2005.

İlker, Ayşe, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara, TDK yay. 1997.

İslamov, M.İ., E. Agayev, S.M. Behbudov, T. M. Ehmedov, N.H. Memmedov, B.M. Tagıyev, Z.E. Hasıyev, *Azeryvan Dilinin Dialektoloji Atlası*, Azerbaycan SSR İlimler Akademiyası, Baku: İlm, 1990.

Johanson, Lars and Éva Á. Csató, *The Turkic Languages*, New York, Routledge, 1998.

Karahan, Leyla, "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-fiil Ekleri", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, XXXII – 12*, Ankara, 1994, s. 205-236.

Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara, 12. Baskı, Akçağ Yay. 2007.

Karahan, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, TDK Yay. 630, 1996.

Karini, Jahangir, *Erdebil İli Ağızları,* Yayımlanmamış Doktora tezi, Gazi Ü, Sosyal Bilimler E, Türk Dili BD, YIL: 2009.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I, Fiil (Basit Çekim), Ankara, TDK yay. 2006.

Kartallıoğlu, Yavuz, YILDIRIM, Hüseyin; "Azerbaycan Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (editör: Ercilasun, Ahmet B.), Ankara, Akçağ Yay. 2007, s. 171-230.

Kaya, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk*, TDk Yay., Ankara, 1994.

Kocasavaş, Yıldız, *Türkçede Şahıs Zamirleri*, TDK Yay. Ankara, 2004.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay. 1992.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri* (Şekil Bilgisi), Ankara, TDK Yay. 2003.

Korkmaz, Zeynep, *Merzubān-nāme Tercümesi*, Ankara Üniversitesi Yay. 1973.

Kowalski, T., *Sir Aurel Stein's Sprachaufzeichnunen im Ainallu-Dialekt aus Südpersien*, Krakow 1937.

Löbner, Sebastian, *Understanding Semantics*, Arnold P., London 2002.

Memmedov, Meherrem, "Tebriz Dialektinin Esas Fonetik Hüsusiyyetleri", *Edebiyat-Dil-İncesenet, Sayı 3*, Bakı, 1988, s.99-104.

Meşkûr, Mohemmed J., *Nezer-î be Târîx-e Âzerbâycân* (Azerbaycan Tarihine Bir Bakış), Tahran, Encomen-e Âsâr-i Millî Yay. 1970.

Moein, Forouzan, *Türkmenistan-İran İlişkileri ve 19. Yüzyılda Bölge Üzerinde Rusya-Britanya Mücadelesi*, Yayımlanmayan Yüksek Lisans tezi.

Kavāᶜd-i Türki, *Mirzā bābā-yi Ṭabīb-i Âştīyānī*, (Yay. Muhammedzade Sadik, Hüseyin) Kerej, Pınar Yay., 2008

Odden, David, *Introducing Phonology*, Cambridge University Press, 2005.

Orkun, Hüseyin Namık, *Eski Türk yazıtları*, Ankara, TDK Yay. / 529, 1994.

Öztürk, Rıdvan, *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Ankara, TDK yay. 1997.

Paçacıoğlu, Burhan, *Sivas İlbeyli Ağzı*, G.Ü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.

Râşedi, Hasan, *Torkan ve Berresî-yi Tarix*, Zebân ve Hoviyyet-i Anha der İran (Türkler ve Onların İran'daki Tarih, Dil ve Kimliklerinin İncelenmesi), Tahran, Endîşe-yi No Yay. 2008.

Räsänen, M., *Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen*, Studia Orientalia XXI, Helsinki 1957.

Räsänen, M., *Versuch eines Etymologischen Wörterbuch der Türksprachen*, Helsinki 1969.

Rüstemov-Şireliyev: R.E. Rüstemov, M.Ş. Şireliyev, *Azerbaycan Dilinin Dialektoloji Lugeti*, AzSSR Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı 1964.

Sağır, Mukim, *Erzincan İli Ağızları*, A.Ü. Doktora Tezi, Erzurum, 1987, C. I.

Sarıkaya, Mahmut, *Güney Azerbaycan Türkçesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1998.

Seng.: Muḥammed Mahdī Xān, Senglax. *A Persian Guide to the Turkish Language*, (Yay. Sir G. Clauson), GMS, New Series XX, London 1960.

Sönmez, Işık, *Untersuchungen zu den aserbaidschanischen Dialekten von Qaradaġ*, Muġan und, Zencan, Göttingen, 1998.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay. 1987.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, Ana Yayları, 1965.

Şahin, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yay. 461, 2003.

Şireliyev, M, *Azerbaycan Dialektolojisinin Esasları*, Baku, 1962.

Şireliyev, M, "Azerbaycan Dili Dialektlerinin Türk Dili Dialektleri ile Mukayiseli Öyrenilmesi", *VIII. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1957*, Ankara, 1960, s.191-208.

Şireliyev, M, *Bakı Dialekti*, Bakı, 1957.

Tallerman, Maggie, *Understanding Syntax*, Arnold P., London 1998.

Tekin, Talat, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, Ankara 1995.

Tekin, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, Ankara 2000.

Tenişev, E. R., *Sravnitel'no-istoriçeskaya grammatika tyurkskix yazıkov*, morfoloqiya, Moskva 1988.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 7. Baskı, 1995.

Timurtaş, Faruk Kadri; *Eski Türkiye Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yay. / 749, 3. baskı, 2005.

Togan, Zeki Velidî, "Azerbaycan Maddesi", *'İslam Ansiklopedisi, İslam Âlemi, Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Bıyografiye Lugeti*, 2. Cilt, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak. 1997. MEB Yay. s. 91-118.

Togan, Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yay. 1981.

Türk Lehçeleri Grameri, editör: Ahmet Bican Ercilasun, Ankara, Akçağ Yay. 2007.

Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yay. 8. Baskı, 1998.

Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara, TDK Yay. 503, 1983.

Yüce, Nuri, *Mukaddimetü'l-Edeb*, Ankara, TDK Yay., 1993.

Zülfikar, Hamza, *Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri*, Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK Yayınları, Ankara, 1978, s. 297-317.

TIPKI BASIM

(MN11350 Numaralı Nüsha)

بسم الله الرحمن الرحیم وبه ثقتی

الحمد لله الذی جعل من آیات قدرته خلق السموات والارض واختلاف السنتکم والوانکم ان فی ذلک
لآیات للعالمین وصلی الله علی محمد وآله اجمعین اما بعد چنین گوید خوشه چین خرمن اصحاب حال
و زاویه نشین مجلس ارباب مقال و ولی صف النعال اقل واحقر ناس واضعف عباد محمد مومن [illegible]
میرزا بابای طبیب آشتیانی که چون ارشیت ربانی و تأییدات آسمانی زمام مهام ناس مفوض
گردیده و کف کفایه و حسن درایت بندگان اعلیحضرت دارا دربان قیصر پاسبان عیوق شان پادشاه
جمجاه انجم سپاه سپهر بارگاه لشکر پناه رعیت پرور فرمان فرمای هفت کشور غره ناصیه جهان داری
و زیب طره سلطنت و کامکاری ممهد قوانین عدل و انصاف هادم بنیان جور و اعتساف سلطانی
که جهان تا پای [illegible] عهدش آباد شد و عالم و اخبار از حکمرانان دولتش اعتبار گرفت
[illegible] از مواقفش سعادت گرفت [illegible] عجب است [illegible] وهو الملک
العادل الباذل الاکمل والخاقان القاهر [illegible] من عند الله والمظفر علی الاعداء السلطان ابن السلطان ابن السلطان
والخاقان ابن الخاقان ابن الخاقان محمد شاه قاجار خلد الله تعالی عهد ملکه و سلطنته و ادام علی العالمین
فیض بره واحسانه و چون سریر سلطنت ایران مطرز بطراز [illegible] ایشان پادشاه جمجاه شد حسب الفرمان
قضا جریان [illegible] امر [illegible] در زمان [illegible] مملکت فارس [illegible] رجوع شد بنا بر [illegible]
جلال [illegible]
ومناصب [illegible] عزت و سعادت نصاب کفایت [illegible] الخاقان [illegible] السلطان قوام الدوله
السید العالیه میرزا محمد تقی آشتیانی مدظله العالی [illegible]
جانی [illegible]

[illegible]

و صحبتهای این خداوندگاران در اینجا خاطری خوش و معاشری دلکش داشتم دیدم بمقتضای ... لسان
و میل خاطر پادشاه جهان که خود علاوه بر حسن حضرت سبحانی جامع اتراک در دولت عراق
و نادر امیدوار بسیار و متعدد و تکرر بیشمار بهم رسانیده و اکثر مجالس و محافل ترکان شیرین شمایل
بر بردن دلها مایل و بجهت تکلم متکلم فارسیان بلکه مشغول و از افهام الفاظ و عقل عمر زایل داشتند
اری شعر: ترکان پارسی گو بخشندگان عمرند. ساقی بشارتی ده پیران پارسا را. لهذا اکثری از اهل
این بلاد از لغات و اصطلاحات آنها بیخبر و بتحصیل طریقه ایشان بی‌سیر و از این راه حیرت‌زده و دلتنگ و
با خویش در جنگ بودند این فقیر بمضمون خواهی نشوی رسوا همرنگ جماعت شو و بمصداق
الناس علی دین ملوکهم رغبتی تمام و شوقی کامل بکلام بعضی از لغات بهم رسانیده بخاطر رسید
که الفاظ و عبارات آنها را بعضی خوش و طرزی دلکش جمع آوری نموده در این اوراق نگارم و لغزها
هم چون سایر معلومات انگارم و هر که فارسیان شیرین زبان را بتلفظ و تکلم آن عبارات
رغبت افتد به سهولت تواند اخذ نمود و بدان تکلم فرمود و از اسامی بتواند ترکی نمود و الفاظی را که در این
زمان متداول است ما بین ترکی و پارسی است متعرض نگردیده بتوضیح نگارم و ذکر لغات و الفاظ
اهل تبریز که زیباترین مملکت آذربایجان است نوشتم توقع از مطالعه کنندگان اهل این لغت آنکه هرگاه
بر سهو و خطایی مطلع شوند بکرامت و مرحمت و لطف ذات خود اصلاح فرمایند و این اوراق مشتمل بر سه باب و یک
[illegible]
خاتمه گردانیدم باب اول در افعال و آن مشتمل بر چهار فصل است فصل اول در قواعد استعمال افعال
از مصادر فصل دوم در مصادر فصل سوم در امثله چند از افعال بجهت زیادتی توضیح فصل چهارم
در متعلقات با افعال باب دوم در اسماء و آن مشتمل بر نه فصل است فصل اول در اسم سماویات
و عناصر فصل دوم در اعضا و جوارح انسان فصل سوم در لباس زن و مرد فصل چهارم
در اسم حیوانات فصل پنجم در اسم هوام فصل ششم در اسم طیور فصل هفتم در اسم ماکولات
فصل هشتم در اعداد فصل نهم در اسم اشیاء متفرقه بترتیب حروف تهجی باب سوم در حروف

خاتمه در باره الفاظ مرکبه فصل اول از باب دوم در قواعد اشتقاق افعال از مصادر بدانکه مصدر ترکی
آنست که در آخر لفظ آن ماق یا ماک باشد چون گلمک و گلماک که بمعنی آمدن و آوردن است و بعضی از اهالی
این دو لفظ مصدر را به تبدیل به میم حرف قوی میکنند و میگویند در مثال مذکور کلمت دکلمت [illegible] اما اسم
مصدر آنست که در آخر لفظ اق یا ک باشد چون اکاملق و زیرکلیک و [illegible] که بمعنی آگاهی و زیرک
و خوبی است لهذا حاجت دعوه لغت از هر مصدری شش وجه باز میگردد از مصدر ترکی هم نه وجه باز میگردد
ماضی مستقبل اسم فاعل اسم مفعول امر نهی جحد نفی استفهام نهایت در غیر لغت عرب هر یک از این افعال
شش صیغه باز میگردد زیرا که در لغت ترکی مثلا فرقی مابین تثنیه و جمع و تذکیر و تانیث نیباشد
بنابراین مثلا ماضی را شش صیغه باشد یک صیغه از برای مفرد غایب خواه مذکر و خواه مؤنث
و یک صیغه از برای تثنیه و جمع غایب اعم از تثنیه و جمع و تذکیر و تانیث و یک صیغه از برای مفرد
مخاطب خواه مذکر و خواه مونث و یک صیغه از برای تثنیه و جمع مخاطب اعم از تذکیر و تانیث
و یک صیغه از برای متکلم وحده و یک صیغه بجهت متکلم مع الغیر و از شش وجه دیگر هم که مستقبل
و امر و نهی و جحد و نفی و استفهام باشد بهمین قسم از هر یک شش صیغه باز میگردد اما اسم فاعل
و اسم مفعول هر یک را دو صیغه است یک صیغه بجهت مفرد خواه مذکر و خواه مونث و یک
صیغه بجهت تثنیه و جمع اعم از تذکیر و تانیث بعد از این مقدمات هرگاه خواهیم از دوزماق
که مصدر بمعنی دوختن صیغه مفرد غایب از فعل ماضی بنا کنیم ماق که علامت مصدر است
از آخر میاندازیم و بجای او لفظ دی در میآوریم و میگوئیم دوزدی یعنی دوخت یک مرد یا یک زن
غایب یا غایبه در زمان گذشته و صیغه تثنیه و جمع غایب از فعل ماضی لفظ لر یا لار باختلاف
لغات در مفرد زیاد کرده گوئیم دوزدیلر یا دوزدیلار یعنی دوختند دو نفر یا جماعت مردان
یا زنان غایب در زمان گذشته و صیغه مفرد مخاطب از فعل ماضی بر صیغه مفرد [illegible] لفظ نون میافزائیم
و میگوئیم دوزدین یا مجهول [illegible] نون ساکن یعنی دوختی تو یک مرد یا یک زن حاضر در زمان

لر دوزدیمز

گذشته صیغه تثنیه و جمع مخاطب از فعل ماضی بصیغه مفرد غایب لفظ قا افزوده گویم ووددین سیاء
مجهوله ونداء معجمه ساکنه یعنی زدیلشا دو نفر یا جماعت مردان یا زنان حاضر در زمان گذشته
وصیغه متکلم وحده از فعل ماضی یا کر در آخر مفرد غایب بود حذف میکنیم و بعوض او واو و میم
افزوده گویم دُزدم بواو مجهوله و میم ساکنه یعنی زدم من در زمان گذشته وصیغه متکلم مع الغیر
از فعل ماضی بعد از حذف یاء از آخر مفرد غایب لفظ دارو قاف یا واو و خاء افزوده گویم
دُزدُوق یا دُزدُوخ بواو مجهوله یعنی زدیم ما در زمان گذشته و فعل مستقبل از ترکی شش
صیغه باشد صیغه مفرد غایب از فعل مستقبل اعم از مذکر و مونث بر اصل ماده کر دُز بود الف و راء
ساکنه افزوده گویم دُزار یعنی میزند مرد یا کزن غایب در زمان حال یا استقبال نهایت معنی الف
بدل تفخیم یکند گرچه لازم در کتابت نوشته میشود اما در لفظ دُزر بفتح راء اول والف مجهوله
وسکون راء ثانی میگویند و بعضی دیگر را اصطلاح است کرهرگاه منظور وقوع فعل در زمان حال
باشد نه در زمان آینده با دراء در آخر ماده فعل افزوده گویند دزیر بکسر راء اول و یاء مجهوله
وسکون راء ثانی یعنی میزند یکنفر غایب حالا و دزار یعنی میزند یکنفر غایب بعد از این و این فرق
ما بین اهل عرب زبان نبوده است و بنا بر این اصطلاح و آن قاعده در جمیع شش کانه فعل مضارع
جاری است و صیغه تثنیه و جمع غایب از فعل مستقبل خواه مذکر و خواه مونث لفظ لر یا لار
که هر دو علامت جمع و تثنیه است و مفرد ص افزوده گویم دزارلر یا دزارلار یعنی میزنند دو نفر
یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال یا بعد از این وصیغه مفرد مخاطب از فعل مستقبل خواه
مذکر و خواه مونث لفظ سن بفتح سین و سکون نون بآخر مفرد غایبش افزوده گویم
دزارسن یعنی میزنی تو یکنفر مرد یا زن حاضر الحال یا بعد از این وصیغه تثنیه و جمع مخاطب
از فعل مستقبل اعم از مذکر و تانیث لفظ سیز بکسر سین مکسوره و یاء مجهوله و زاء معجمه ساکنه
بر مفرد غایبش افزوده گویم دزارسیز یعنی میزنید شما دو نفر یا جماعت مردان یا زنان حاضر

الحال یا بعد الآن و صیغهٔ متکلم وحده از فعل مستقبل میم ساکن بر مفرد غایبش افزوده و بجهت رفع التقای
ساکنین ماقبل میم را مفتوح کرده گوئیم وُرارَم یعنی میزنم من الحال یا بعد الآن و صیغهٔ متکلم مع الغیر
از فعل مستقبل بعوض میم قاف یا خاء زیاد میکنیم و ماقبل خاء را بجهت رفع التقای ساکنین مضموم کرده
گوئیم وُرارُخ و وُراروق یعنی میزنیم حالا یا بعد الآن و اسم فاعل دو صیغه است صیغهٔ مفرد
مذکر و مؤنث از اسم فاعل بر اصل ماده الف و نون ساکنین زیاده کرده گوئیم وُران
یعنی یک مرد یا یک زن زننده و صیغهٔ تثنیه و جمع خواه مذکر یا مؤنث اسم فاعل بر مفردش
لفظ لر یا لار افزوده گوئیم وُرانلر و ورانلار یعنی دو نفر یا جماعت مردان یا زنان زننده
و اسم مفعول او را نیز دو صیغه است صیغهٔ مفرد مذکر و مؤنث اسم مفعول لام ساکن
و میش بر اصل ماده افزوده و بجهت رفع التقای ساکنین ماقبل لام را مضموم کرده
گوئیم وورولمیش یعنی یک مرد یا یک زن زده شده و صیغهٔ تثنیه و جمع اسم مفعول لفظ لر
یا لار بر مفردش افزوده گوئیم وورولمیشلر یا گوئیم وورولمیشلار یعنی دو نفر یا جماعت
مردان یا زنان زده شده و فعل امر چنانکه معلوم شد شش صیغه است دو صیغه [illegible]
از غایب و دو صیغه [illegible] از حاضر و دو صیغه [illegible] متکلم وحده و مع الغیر اما صیغهٔ مفرد
غایب از فعل امر باید بر اصل ماده لفظ سین یا سون مهمله و یاء مجهوله و نون ساکن افزوده گوئیم
وورسون یعنی باید بزند یک مرد یا یک زن غایب در زمان حال یا بعد الآن و بعضی از ترک
میگویند گرک وورسون و این معنی مسطور را اراده میکنند و حال آنکه گویا احتیاج نباشد
و صیغهٔ تثنیه و جمع غایب از فعل امر بر مفردش لفظ لر یا لار افزوده گوئیم وورسونلر وور
سونلار یعنی باید بزنند چند نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال یا بعد الآن و
صیغهٔ مفرد حاضر از فعل امر خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ ماده را بدون لحوق حرفی استعمال
کند و گویند وور یعنی بزن تو یک مرد یا زن حاضر الحال و صیغهٔ جمع حاضر از فعل امر

لفظ

لفظ بز بر معنی دش افزوده گوییم و ریز بیاء مجهول یعنی بزنید شما دو نفر یا جماعت مردان یا زنان
حاضر و صیغهٔ متکلم وحده از فعل ار بر اصل مادهٔ میم ساکن الحاق نموده و بجهت رفع التقای
ساکنین ما قبل میم را مفتوح میکنند و صیغهٔ متکلم مع الغیر از فعل ار لفظ آخ یا آق ساکنین
بر اصل ماده افزوده و بجهت رفع التقای ساکنین ما قبل الف را مفتوح کرده گوییم و راخ و وراق
یعنی میزنیم ما الحال و فعل نفی او را نیز بطریق مسطور شش صیغه است و صیغهٔ مفرد
غایب از فعل الا منفی بر اصل مادهٔ لفظ مسین بفتح میم و کسر سین و یاء مجهول و نون
ساکن یا لفظ ماسین بمیم ممدوده زیاد کرده گویند ورمسین و ورماسین یعنی نزند
یک مرد یا یک زن غایب الحال یا بعد از ین و صیغهٔ تثنیه و جمع غایب از فعل نفی بر مفرد ش لفظ
لر یا لار که علامت جمع است افزوده گوییم ورمسینلر یا ورماسینلار یعنی نزنند دو
نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال یا بعد از ین و صیغهٔ مفرد مخاطب از فعل نفی
لفظ مز بفتح میم و سکون ها یا لفظ ماز بر اصل ماده افزوده گوییم ورمز یا ورماز
یعنی نزن تو یک مرد یا زن حاضر الحال یا بعد از ین و صیغهٔ تثنیه و جمع مخاطب از فعل
نفی لفظ ماینز بیاء مجهول و زاء معجمه بر اصل ماده افزوده گوییم ورماینز یعنی نزنید
شما دو نفر یا جماعت مردان یا زنان حاضر الحال یا بعد از ین و صیغهٔ متکلم وحده از فعل نفی
بر اصل ماده لفظ میم بکسر میم اول و یاء مفتوح میم زده سد الحاق کرده گوییم ورمیم یعنی باید
نزنم من و صیغهٔ متکلم مع الغیر از فعل نفی لفظ میاخ یا میاق بکسر میم بر اصل ماده افزوده
گوییم ورمیاخ یا ورمیاق یعنی باید نزنیم ما الحال یا بعد از ین و فعل جحد را هم شش
صیغه است و در همه صیغ مانند ماضی است مگر آنکه بعد از ماده لفظ میم یا حرف میم می افزاییم
و صیغهٔ مفرد غایب از فعل جحد گوییم ورمادی یا ورمدی بفتح میم یعنی نزد یک مرد یا یک زن
غایب در زمان گذشته و صیغهٔ تثنیه و جمع غایب از فعل جحد گوییم ورمادیلر یا ور

مَدیلر یعنی نزدند دو نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب در زمان گذشته و صیغهٔ مفرد مخاطب از فعل
جحد گوییم وُرمادین یا وُرمدین یعنی نزدی تو یکنفر مرد یا زن حاضر در زمان گذشته و صیغهٔ تثنیه
وجمع مخاطب از فعل جحد گوییم وُرمادیز یا وُرمدیز یعنی نزدید شما دو نفر یا جماعت مردان یا زنان
حاضر در زمان گذشته و صیغهٔ متکلم وحده از فعل جحد گوییم وُرمادیم یا وُرمدیم یعنی نزدم من در
زمان گذشته و صیغهٔ متکلم مع الغیر از فعل جحد گوییم وُرمادیغ یا وُرمدیغ یعنی نزدیم ما در زمان
گذشته و فعل نفی را نیز شش صیغه باشد صیغهٔ مفرد غایب از فعل نفی بر اصل ماده ما افزوده گوییم
وُرماز یعنی نمیزند یکنفر مرد یا زن غایب الحال یا بعد از این و صیغهٔ تثنیه و جمع غایب از فعل نفی لفظ
لار یا لر بر مفرد وی افزوده گوییم وُرمازلر یعنی نمیزنند دو نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال
یا بعد از این و صیغهٔ مفرد مخاطب از فعل نفی بر اصل ماده لفظ ماسن بفتح سین افزوده گوییم وُر
ماسن یعنی نمیزنی تو یکنفر مرد حاضر الحال یا بعد از این و صیغهٔ تثنیه و جمع مخاطب از فعل نفی بر اصل
ماده لفظ ماسیز بکسر سین و یاء مجهول افزوده گوییم وُرماسیز یعنی نمیزنید شما دو نفر یا جماعت
مردان حاضر الحال یا بعد از این و صیغهٔ متکلم وحده از فعل نفی لفظ مارم بفتح راء مهمله بمیم زده شد
بر اصل ماده افزوده گوییم وُرمارم یعنی نمیزنم من الحال یا بعد از این و صیغهٔ متکلم مع الغیر از فعل
نفی لفظ مابیغ بجاء میم بر آخر لفظ ماده ما افزوده گوییم وُرمابیغ بیاء مجهول یعنی نمیزنیم ما الحال
یا بعد از این و فعل استفهام در این زمان چون فعل مستقبل است و تفاوتی ندارد الا بقرینهٔ
خارجیه و کیفیت گفتن تمیز داده میشود نهایت سابقاً در آخر صیغ فعل استفهام لفظ می زیاده
مینموده اند و در صیغهٔ مفرد غایب از فعل استفهام میگفته اند وُرارمی یعنی آیا میزند یکمرد یا یکزن
غایب الحال یا بعد از این و صیغهٔ تثنیه و جمع غایب از فعل استفهام وُرارلرمی یعنی آیا میزنند
دو نفر یا جماعت مردان یا زنان غایب الحال یا بعد از این و صیغهٔ مفرد مخاطب از فعل استفهام وُرار
سن می یعنی آیا میزنی تو یکمرد یا یکزن حاضر الحال یا بعد از این و صیغهٔ تثنیه و جمع مخاطب از فعل استفهام

ورارسیزمی

ودارسیزمی یعنی آیا میرسید شما دو نفر و یا جماعت مردان یا زنان حاضر الحال یا بعد ازین وصیغهٔ
متکلم وحده از فعل استفهام ودادم می یعنی آیا میرسیم من الحال یا بعد ازین وصیغهٔ متکلم مع الغیر
از فعل استفهام ودارمخ می یعنی آیا میرسیم ما الحال یا بعد ازین فصل دویم در بیان مصادر
بترتیب حروف تهجی حرف الالف آمدن کلماق بفتح کاف فارسی آوردن کلتورماق بفتح کاف فارسی
آویختن آسماق بالف ممدوده آشامیدن ایچماق بکسر همزه وایچماق نیز استعمال نمودهاند آلوده
شدن بلتماق آلوده کردن بلترماق وبولاتماق هردو استعمال کنند آب کوبیدن سولیماق بضم
سین آب دادن سوارماق آروغ زدن کیرماق بفتح کاف فارسی آبکش زدن قبارماق بفتح قاف
آب پاشیدن از دست بطور ترشح ساچلماق آرزیدن دکاق بفتح دال بکاف فارسی زده شد معنی
مشترکت وبمعنی خوردن چیزی بچیزی هم آمده انداختن آتماق بالف ممدوده وصالماق هردو
استعمال شده افتادن دوشماق بضم دال ویقلماق بکسر یاء وخاهیش گویند ایسادن
دورماق بضم دال مصدر مشترکت وبمعنی برخاستن هم آمده حرف الباء بازی کردن
اوینماق بضم همزه بیان ده شده بازی بردن اودماق بضم همزه بازی باختن اوتوزماق
بازی کردن اچماق بالف ممدوده بازشدن اچلماق بالف ممدوده وکرجیم فارسی
بارکردن یوکلماق بضم یا وسکون وا وکرکاف بلام زده شد بارشدن یوکلناق باد
انداختن یل سالماق باین آوردن دوشورماق بضم دال واکندرماق بفتح همزه بافتن
توقماق بضم تاء نخاذ ده شده باریدن یاغماق باورکردن اینانماق بکسر همزه پاشیدن سپماق
بفتح سین ویاء فارسی زده شده پاک کردن آرتماق بالف ممدوده وراء مکسوره بیان ده شده
پاک شدن آرتلماق بکسر راء ونون زده شده بخشیدن بغشلماق بکسر لام وشین منقوطه بیان ده شده
بخشیدن باغشلاماق بکسر غین وشین زده شده وفتح لام بر هم کشیدن دورماق بضم دال وقاماق
نیز استعمال کنند بر چیز آمدن دورقماق بضم دال وقاف بر کردن دولدورماق بضم دال

و واو مجهول پرسیدن دولماق بضم دال پریدن اوچماق بضم همزه پرانیدن اوچوردماق
برگشتن قیلماق بفتح قاف و یاء مکسوره بیاء زده شده و دوتماق بفتح و نون نیز بجای معنی
استعمال کنند برگردانیدن قیرماق بفتح قاف بیاء زده شده و دوندرماق نیز گویند چریدن
کماق بفتح کاف عربی بردن آپارماق بالف ممدوده برداشتن کوترماق بضم کاف فارسی
و تاء و واو مجهول پرسیدن سورتماق بضم سین و راء مهمله نشستن باقلماق بسکون قاف و فتح
لام بغل کردن قچاقلاماق بضم قاف جسته کیدن بگماق بفتح با و کاف فارسی پس رفتن
چکیلماق بفتح جیم فارسی پنهان کردن گزلتماق بکسر کاف فارسی و فتح لام بتاء زده شده پنهان
شدن گزلنماق لام بنون زده شده پوشیدن ایلرماق بودادن بیاچین و غیره ایوردماق
بکسر همزه و واو بوداده در آتش قوودرماق بضم قاف بودن اولماق بفتح همزه و سکون لام
پوشیدن لباسها کیماق بفتح کاف فارسی پوشانیدن کیدرماق پوشیدن اوپماق بضم همزه و
سکون باء فارسی بوسیدن چوقدماق بضم جیم فارسی بوک کردن ایشماق بکسر همزه و فتح شین
پوست کندن دریدن سویماق بفتح دال و کسر را بخش کردن اوروتماق بضم همزه و سکون
راء و تا پدید رسیدن اویانماق بضم همزه اول و فتح همزه ثانی پیدا کردن تاپماق پیدا شدن
تاپلماق بکسر باء فارسی پیچیدن سرسماق بفتح لو پیاده شدن اینماق بفتح همزه بیرون آمدن
چیقماق بکسر جیم فارسی بیرون کردن چیقارماق بیرون آوردن چیقارتماق حرف التاء
تاپیدن توکماق بفتح تاء تب کردن قیزیرماق بکسر قاف ترسیدن قورقماق بضم قاف و سکون
راء و خاء ترسانیدن قورقتماق بضم قاف و خاء ترکانیدن قرخماق بکسر قاف ترکانیدن
بکسر سین و سکون یاء و لام حرف الجیم چریدن اوتورماق بضم همزه جستن بکسر جیم و اشلاتماق
و بعضی تلاتماق بضم تاء و بلام مشدده زده شده نیز گویند جستن بضم جیم مثل پیدا کردن
تاپماق میباشد چسپیدن یاپشماق بکسر باء فارسی چسپیدن داوماق جمع انداختن

قورتوماق

قوزتوزماق بضم قاف چکیدن دامماق چکانیدن دامزماق بکسر میم لو جمع کردن
یغماق بکسر یا جمع شدن یقیشماق بکسر یا وقاف چسپیدن ترپناق بفتح تا و با فارسی
جنبانیدن ترپدملق جنبش کردن سزلتماق بفتح سین والف ممدوده جوشیدن قیناماق
بفتح قاف بیازده شده جوشانیدن قیندماق جوشیدن چیناق بفتح جیم فارسی ونون چیدن
درماق بفتح دال چیدن دادن بوزماق بضم با حرف الحا حاشا کردن دانماق حرف زدن
دانشماق بکسر نون حرف الحا خالی کردن بوشاتماق بضم با خالی شدن بوشالماق خوابیدن
اخوماق بضم همزه خوابیدن یاتماق خوابانیدن یاترملق بکسر یا خوابستن اینماق بفتح یا خوا
موش کردن کچیماق بکسر کاف وجیم فارسی واین لفظ مشترکست بمعنی گذرانیدن هم آمده خاموش
شدن کچماق وبمعنی گذشتن هم آمده خاریدن قاشیماق خارکشیدن جرملق بکسر جیم خریدن
سایمن آلماق بالف ممدوده خوردن یماق بکسر یا ولیکن خوردن چیزی بچیزی یا بزمین خوردن را
دکماق بفتح دال بکاف زده شده خوانند چون تخم ملخ چلاخر دکدی یعنی کاسه بکاسه خورد یا المکرر
دکدی یعنی بزمین خورد خورانیدن بیلدرماق خراب کردن بیخماق بکسر یا وسکون خا خراب شدن
یخلماق حضر کردن بوقماق بضم با موحده خفه شدن بوقلماق بضم با وقاف که اصلش بوقلملق
است خمیازه کشیدن کرنشماق بفتح کاف فارسی باز نده شده وفتح نون خم شدن اکلمک بفتح همزه
وکسر کاف فارسی خندیدن کولماق بضم کاف فارسی وواو مجهول حرف لد الدلستن دادن
دادن ویرماق بکسر واو دانستن بیلماق بکسر با موحده داخل شدن کرماق بکسر کاف عربی دور کردن
کردن یتماق بکسر یا موحده دریدن یرتماق بکسر یا دور داشتن آقریماق بالف ممدوده
درخشیدن یا دالدرماق بکسر همزه و دال دروغ گفتن یالاندرماق دردیکن اوتوماماق بضم
همزه وفا دمیدن کرنتن دیسلاق بکسر دال دوتیکن چاچاق وبمعنی گریختن هم آمده است دولکن
قاچماق بکسر جیم فارسی دور کشیدن اوزلقلماق بضم همزه دوع همزه دعوت کردن گوزلوق الزملق بکسر

بکسر همزه دوم دوختن تیکماق بکسر تا، دوشیدن ساغماق دیدن کرفماق بضم کاف فارسی حرف
الراء رشتن تافتن دورایشماق و دورانوزماق در اول بکسر همزه و در دوم بضم همزه رسیدن
یتیشماق بکسر یا و تا رسانیدن یترماق رعشه کیتماق بکسر کاف فارسی رعشه کرفتن یلداش نمودن
بضم یا رعبو شدن یلداش اولماق رقص کردن اوینامق بضم همزه رم کردن هولکماق واو
لکماق بفتح همزه و ظاهر دو کویند رنگ کردن بویاماق بضم یا و فتح یا رنجیدن اینجینماق بکسر
همزه یا و نون زده شده روشن کردن ایشتماق روشن شدن ایشتماق بکسر همزه روییدن
بتماق بکسر با بیان ده شده رهانیدن قوتقرماق بضم قاف رها شدن قوتولماق بضم
قاف رنجیدن توکماق بضم تا حرف الزاء زاییدن توغماق بضم دال زجر کردن اینجیتماق
بکسر همزه یا و نون زده شده زخم کردن یارالاماق زخم برداشتن یارالانماق زخم شدن یارا
اولماق زدن وورماق بضم واو با اشباع و جالماق اول در زدن چیزهای ذی روح دوم در زدن
چیزهای علیم الروح چون دف و دایره و سکر و امثال اینها زیاد کردن آرتورماق بالف ممدوده
زیاد شدن آرتوق اولماق حرف السین ساختن دوزماق بکسر قاف و بای اول ساییدن
سورتماق بضم سین سبز شدن کوکرماق و کوکرماق بضم کاف های فارسی اول و فتح کاف فارسی ثانی
در ثانی سوختن ریسکاق و قرماق بکسر سین و قاف و یاء سپردن تاپشرماق بکسر پا و شین ستا
ندن آلماق بالف ممدوده مثل کرفتن سرخ کردن قزاردماق و قزدیرماق بکسر قاف فشار کوبی
کردن قلاقلاشماق بضم قاف سرد شدن سووقالماق بفتح سین و همزه سکسکه کردن ایشقر
ماق بکسر همزه و قاف سوار شدن منماق بکسر میم سوختن یانماق سوزانیدن یلمندرماق
حرف الشین شدن اولماق بفتح همزه مثل بودن شستن یوماق بضم یا شکستن هرکا
چیزی بخود هیچ شکند سنماق بکسر کویند و هر که دیگری او را بشکند سندرماق کویند سنکاماق
جامه و نعین شکماق بضم سین بکاف عربی زده شده شکافتن چوب و امثال ذلک را یارماق
کویند

کویند شکار کردن اولاماق بفتح همزه شکار شدن اولاناق شمردن سانایلق شنو کردن
اوزوماق بضم همزه شناختن تانماق بکسر نون شنیدن اینیلماق بکسر همزه شبهراسب
کینماق بکسر کاف عربی و فتح نون حرف الصاد صدا زدن چاقرماق بجیم فارسی وکرقاف صدا
خرآنقرماق بالف ممدوده وکرقاف صدای سلک قوماق بضم خا و هرگاه سر را بلند دارد و دستها
جفت بگذارد و صدا کند اولاماق و بکفتم او را خوافلدماق بکسرها کویند حرف الطا، طلب کردن
و طالب شدن مثل خواستن ایستماق است حرف العین عطسه کردن آسقرملق بالف ممدوده
علف خوردن اوتلماق بضم همزه حرف الفا، فحش دادن سکاق بضم سین بکاف فارسی یزده
شده فرستادن کندرماق بضم کاف فارسی فروختن ساتماق فرمودن بویورماق بضم
بای فرو بردن چیزی بحلق اوتماق بضم همزه فهمیدن آنلاماق بالف ممدوده حرف
الکاف کار داشتن ایشلماق بکسر همزه اول و فتح ثانی کاستن اکاق بفتح همزه کام شدن
آدمی که لسم رضی است که بجهز خواهش وخواستن غذا عارض اهل آذربایجان میشود اثملق بضم همزه
کویند گذاردن قویماق گذراندن کچرماق گذرانیدن قاچرماق بکسر جیم فارسی گذشتن
کچماق مثل خاموش شدن گرم کردن ایسیتماق گرم شدن ایسیلماق گردیدن
وکشتن کزماق بفتح کاف فارسی و دولماق نیز کویند گرداندن کزدورماق و دولاندرماق
گرفتن آلماق بالف ممدوده و توتماق هردو کویند گرفتار بودن تو تولماق کردن ایرماق
بکسر همزه و در بعضی مولد دیلماق بکسر ها نیز کویند چون نماز قیلدی یعنی نماز کرد گریه کردن آغلاماق
بالف ممدوده گریختن قاچماق مثل دویدن گزیدن سانجماق کشیدن چکماق بفتح جیم فارسی
کشتن بضم کاف اولدورماق بضم همزه کفتن دماق بکسر دال کم شدن ایکماق بکسر همزه کم کردن
ایترماق کندیدن ایلناق بکسر همزه پلنده شدن و فتح کام کندن تعین و پاره چیزها را امارناق
وکندن پوست میوه‌ها را و حیوانات را و برهنه کردن دلسوچماق بضم سین کویند چنانچه تو دیک
[illegible]

سوی یعنی پوست کوسنمک دلیکی کوچ کردن کوچماق کوک کردن قورماق بضم قاف کوس کردن
قوچاق آسماق بضم قاف والف ممدوده کوبیدن دوکماق بفتح دال وسکون واو وکاف حرف
اللام لرزیدن تیترمک لغزیدن سورشمک بضم سین بولوزده شده لنکیدن آقسماق
بالف ممدوده وسکون قاف وکسر سین حرف المیم مالیدن سورتماق بضم سین وسکون را وتا
ملسانیدن ماندن قالمق رفتن الماق بضم همزه مست شدن کفلنماق بکسر کاف وکسر لام مکیدن
امماق بفتح همزه متغیر شدن دیشلاق بکسر دال وشین چون چنان درشلدی یعنی ذبل متغیر شد حرف
النون نرم شدن یوشاق اولماق بضم یا ومیم نزدیک بودن ونشدن یقوخ اولماق بضم یا وهمزه
نزدیک کردن یقوخ ایرماق نشستن اترماق بضم همزه وتا وایلیشماق بکسر همزه وفتح لام نیز کویند
نشاندن اتورتماق نشان دادن کوسترملق بضم کاف فارسی وسین زخمشده وفتح تا نکاه کردن
باقماق نکاه داشتن صاقلاماق بصاد ممدوده بجا زده شده وفتح لام نمودن کوسترماق بضم
کاف فارسی یازده شده وفتح سین نوشتن یازماق نو نیاندن یاندرماق حرف الواو
ورزیدن اشماق بفتح همزه کرم دن ماندن ماق دایشماق بکسر همزه نیز استعمال کنند حرف الها
الیا یاددادن اوکرتماق بضم همزه وکسر کاف کاریسی یادکرفتن اوکرنماق بضم همزه وسکون
کاف فارسی وفتح را ولوکرکماق نیز کویند فصل سیوم در امثله چند از مصادر مجرد زبان دری
توضیح مثلا ازورماق که مصدر زدن است نزد جمله امثله از او بدین قسم می‌باشد فعل ماضی
وردی وردیلر وردین وردیز وردم وردوق فعل مستقبل ورار ورارلر
وارسن وارسیز وارم وارغ اسم فاعل وران ورانلر اسم مفعول وریلمش
ورلمشلر فعل امر ورسین ورسینلر وروین ورم ورالم فعل نهی
ورمسین ورمسینلر ورمه ورمعالین ورمیم ورمیالم فعل جحد ورمدی ورمدیلر
ورمدین ورمدیز ورمدیم ورمدق فعل نفی ورمز ورمزلر ورمزسن ورمزسز ورمام ورمم

ورمیز

درمارنخ فعل استفهام وارمی وارلرمی وارسنی وارسیزمی وارم‌می وارغمی وغیرها
دیگر از مصدر آپارماق که بمعنی بردن است فعل ماضی آپاردی آپاردیلر آپاردین آپاردیز آپا
ردم آپاردخ فعل مستقبل آپارار آپارارلر آپارارسن آپارارسیز آپارارم آپارارخ اسم فاعل
آپاران آپارانلر اسم مفعول آپارلمیش آپارلمیشلر فعل امر آپارسین آپارسینلر آپار
آپاریز آپارادم آپاراخ فعل نهی آپارماسین آپارماسینلر آپارما آپارماسیز آپارمیم آپار
میاخ فعل جحد آپارمدی آپارمدیلر آپارمدین آپارمدیز آپارمدیم آپارمدیخ فعل نفی
آپارمز آپارمزلر آپارمسن آپارمسیز آپارمادم آپارمادیخ فعل استفهام آپاردمی آپارد
لرمی آپاردسنی آپاردسیزمی آپاردم‌می آپاردخ‌می مثال دیگر از مصدر تاپماق که بمعنی پیدا کردن است فعل ماضی
تاپدی تاپدیلر تاپدین تاپدیز تاپدوم تاپدوخ فعل مستقبل تاپار تاپارلر تاپارسن
تاپارسیز تاپارم تاپارخ اسم فاعل تاپان تاپانلر اسم مفعول تاپلمیش تاپلمیشلر فعل
امر تاپسین تاپسینلر تاپ تاپمز تاپیم تاپاخ فعل نهی تاپماسین تاپماسینلر تاپما تاپما
میز تاپمیم تاپماخ فعل جحد تاپمدی تاپمدیلر تاپمدین تاپمدیز تاپمدیم تاپمدیخ
فعل نفی تاپمز تاپمزلر تاپمسن تاپماسیز تاپمادم تاپمادیخ فعل استفهام تاپاردمی تاپار
لرمی تاپارسنمی تاپارسیزمی تاپارم‌می تاپارخ‌می فصل چهارم در متعلقات با افعال از آن
جمله ضمایر است بدانکه ضمایر کلاسی صیغه است زیرا که یا مرفوع است یا منصوب یا مجرور است و هر
یک یا متصل است یا منفصل از ضرب دو در سه شش حاصل میشود و مجرور منفصل نیامده پس تحصیم با
ماند هر قسمی را شش صیغه است چنانکه دانستی که افعال در لغت ترکی ضمایر متصل با اواخر افعال است چنانکه
دانستی اما ضمیر منفصل مرفوع شش است از برای مفرد غایب خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ او بو
بجهولر میباشد و از برای تثنیه و جمع غایب خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ اولار میباشد و از برای
مفرد حاضر خواه مذکر و خواه مؤنث لفظ سن میباشد و از برای تثنیه و جمع حاضر مذکر یا مؤنث

لفظ بیز میباشد و از برای متکلم وحده لفظ من بنابر لغت اهل آذربایجان و لفظ بن بلغت اهل روم و از
برای متکلم مع الغیر لفظ بیز بیاء مجهول و زاء معجم میباشد تا دلیج بود اما ضمیر منصوب متصل آن نیز هم
شش صیغه است از برای مفرد غایب مذکر یا مونث لفظ اونی بواو مجهول میباشد چون وردی اونی
یعنی زد او را و از برای تثنیه و جمع غایب مذکر و مونث لفظ اولارنی میباشد چون وردی اولارنی یعنی
زد آنها را و از برای مفرد حاضر مذکر و مونث لفظ سنی چون وردی سنی یعنی زد ترا و از برای تثنیه
و جمع مذکر و مونث لفظ سیزی بیاء مجهول چون وردی سیزی یعنی زد شماها را و از برای متکلم
وحده لفظ منی بلغت اهل آذربایجان و بنی بلغت اهل روم است چون وردی منی یا وردی بنی
یعنی زد مرا و از برای متکلم مع الغیر لفظ بزی میباشد چون وردی بزی یعنی زد ما را و مخفی نماند
که این ضمایر همان ضمایر مرفوع منفصل است که در اواخر هر یك یا زیاد شده اما ضمایر منصوب منفصل
بعینها ضمایر منصوب متصل است بجز آنکه ضمایر منصوب منفصل مقدم بر افعال خود میشوند چون اونی
وردی یعنی زد او را و اما ضمیر مجرور متصل آن نیز شش میباشد بر این قیاس اونین اولارین سنین سیزین
منین بزین علیت دلیجا در دو لفظ متکلم وحده و مع الغیر گاه خواهند نون که حرف آخر است مبدل
بمیم میکنند و میگویند منیم بزیم قاعده بباید دانست که علامت مفعولیت و منصوبیت لحوق
یاء ساکن است در آخر مفعول چنانچه در ضمایر منصوب متصل دانسته شد و نظایر آنها در غیر
ضمایر چون ائوی خراب ایلدم یعنی خانه را خراب کردم و علیانی چکدیم یعنی قلیان کشیدم و کاغذی
یازدیم یعنی کاغذ را نوشتم و قس علی هذا قاعده بدانکه علامت مضاف الیه بودن کلمه در
کلام ترکی چه در ضمایر و چه در غیر ضمایر تقدم بر مضاف و لحوق یاء و نون ساکن است در آخر آن
مثال اونین اوغلی یعنی پسر او و زیدین کتابی یعنی کتاب زید مثال اول بجهة ضمایر و مثال دوم که
غیر ضمایر اما علامت مضاف آنست که از مضاف الیه موخر باشد و هرگاه مفعول واقع نشده
باشد یای ساکن در آخر آن ملحق شود چون زیدین کتابی یاخشی در یعنی کتاب زید خوب

است

5

است وهرگاه مفعول واقع شده باشد بالنکر بعد [illegible] اگر حرفی از حروف چون ده کر یعنی در آخر

یادن که یعنی از است یا ها مفید یعنی با و [illegible] ها ملحق بشود در آخر مضاف نون و یا ملحق

میشود اگر چه غیر مفعول باشد مثال [illegible] که مضاف مفعول باشد چون زیدین کتا

یازدیم یعنی کتاب زید را نوشتم و مثال [illegible] چون زیدین بلسیندهٔ یعنی در سر زید و عمرونی

ایاغینده یعنی از پای عمرو و بکرین [illegible] یعنی در خانهٔ بکر وگاه باشد که یا را حذف میکنند و ما

قبل آن را بکسر باقی میگذارند [illegible] کند بحذف یا چون زیدین کتابی یازدیم بکسر نون

در مثال اول و در مثال ثانی زیدین باشنده قاعده بدانکه هرگاه در آخر مضاف یای

مکسوره یا هاء ساکن [illegible] مبدل بسین خواهد شد مانند زیدین دعاسی باخشی دور

یعنی دعای زید خوبست یا زیدین دعاسینی اوخودوم یعنی دعای زید را خواندم اول

مثال مضاف [illegible] مفعول که یای بدون نون بآن ملحق شده و ثانی مثال مضاف مفعو

[illegible] بآن ملحق شده و در قسم سوم که هاء ساکن ملحق شده باشد [illegible] زید

[illegible] یعنی سیب زید خوبست و این قاعده در همه جا معتبر نیست که هر لفظی که در آخر

[illegible] الف و های ساکن باشد بجهة دفع تعسر کلام سینی قبل از یا ملحق لفظ نمایند

چون زید [illegible] کوردم و [illegible] کرسی و عوسی [illegible] این کلمات [illegible]

قاعده هر گاه مضاف و مضاف الیه آخره را بر هم مقدم میدارند بلحوق یا و نون و در بعضی

الیه آن را بلحوق واو و نون و بعد از آن سابق بر آن را بالحوق [illegible] چنانکه گویند زیدنی

اوغلانین کتابین خطی یاخشی دور هر کله یا و نون زیاد کنند و هر کلمه واو و نون زیاد کنند

چون عمرون بلسنون خنجر نون دسترسی پیدا در این دو مثال در مضاف غیر مفعول و زیدون

اغلانون کتابنون خطنی اوخودوم یعنی خط کتاب پسر زید را خواندم در مثال مضاف مفعول

قاعده متعلقه بباب ضمایر بدانکه لحوق یای ساکنه در آخر کلام مفید معنی سین سماکن است

در فارسی دیر بدانکه ملحق بالیم آن فاعل باشد یا مضاف الیه یا مبتدا باشد چون آغردی کوزی سوی
یعنی چشمش درد کرد و چون اغلانین کوزی یعنی چشم پسرش و چون کوزی آق اولدی یعنی
چشمش سفید شد و علامت مفعول هم میباشد یعنی بمنزله نصب است در عربی که علامت
مفعولست چون چک علیانی اما اگر کلمه که یای ساکن باو ملحق شده مفعول باشد پیش از یا
نون مکسوری هم در می آورند مانند کوزنی کور ایلدوم یعنی چشمش را کور کردم قاعده
بدانکه حرف نفی که میم است در مضارع ملحق بعلامات آنها میشود و همان عمل را میکند چون
وُردرماغ که یعنی زدن است میگویم وردماق یعنی نزدن قاعده بدانکه لام ساکن را هر
گاه بعد از حذف علامت مصدر ملحق باده فعل مانیم علامت مجهولیت افاده است در هر یک
از وجوهات هفت گانه مثلا وردی یعنی زد و وُرلدی یعنی زده شد ورادر یعنی میزند
بود و ورولور زده میشود و ور یعنی بزن ورل یعنی زده شو گرک ورسون یعنی باید بزند
گرک ورلسون یعنی باید زده شود و ورمر یعنی نزن و ورلمز یعنی زده نشو ورمز یعنی نمیزند
ورلمز یعنی نمیشود ورمدی نزده است ورلمدی زده نشده است قاعده بدانکه ملحق
ها بعد از حذف علامت مصدر تخصیص فعل است در استقبال چون کوره بیند و چون ایتمز
کوره ییجولم بر بیند و هکذا نظایره چون الرده یعنی بشود و بزند و هر گاه بعد از حذف
علامت مصدر را الف باشد منقلب بیا میشود چون اینیر یعنی بازی کند که در اصل اینامق
بود یعنی بازی کردن و چون اغلایر یعنی گریه کند که در اصل اغلاماق بود یعنی گریه کردن قاعده
هر گاه خواهی اخبار از حدوث فعل ثانی در وقتی معین کردند کلام عرب اذای توقیت و در کلام
فارسی وقت را ملحق بفعل میکند و میگویند وقت زدن وقت رفتن وقت کشیدن در کلام ترکی بعد
از حذف علامت مصدر لفظ نده را باصل ماده ملحق نموده میگویند ورنده کوزدم یعنی در وقت
زدن دیدم و همچنین وقت کیدنده یعنی وقت رفتن و چکنده یعنی وقت کشیدن و ییینده وقت
خوردن

خوردن قاعده هرگاه خواهیم اخبار از فاعل فعل کنیم کر در فارسی متعارفست ها ملحق
فعل میکنند ومیگویند زننده وکشنده ورونده در کلام ترکی بعد از حذف علامت
مصدر نون زیاد میکنند ومیگویند قُرَن یعنی زننده اُولدُرَن یعنی کشنده کِلَن یعنی رونده
قاعده بدانکه فعل لازم را بلفظ دور متعدی سازند واین در ترکی بمنزلهٔ باب افعال
وتضعیف عین وبای حرف جراست در عربی چون یماخ خوردن یدی ویماخ خورانیدن یدی
خُوُزدید وَیدِیُوردِی خورانید یِلِر مِحُوُرح وَیدِ فورمخی راند وَیِرمُخُور وَیدِیُور مُخُوران
وچون چِقماخ بیرون آمدن چِقِد وچِقارماخ بیرون آوردن یازماق نوشتن یازدُوُرْ
ماق نویسانیدن یازدی نوشت یازدوردی نویسانید وهکذا قاعده دُرجا
غَدُرْ خواهد زد دُرجاغَدِلَر خواهند زد دُرجاغَسَن خواهی زد دُرجاغ سِیزْ خواهید زد
دُرجاغم خواهم زد دُرجاغ خواهیم زد وهکذا آباغدُر یعنی خواهد شد واُلجاغدُر
بَرْ خواهد شد یجاغدُر خواهد خورد اِلکجاغ دُر خواهد کود یمُوشاقِلِرجاغدُر
نرم خواهد شد قاعده هرگاه بعد از حذف علامت مصدر چنانچه مسطور شد دی
ملحق کنند چون کُوزدی یعنی دید وهرگاه لفظ وُب ومِیش ملحق کنند چون کوروب و
کورمیش یعنی دیده وهرگاه میش ودی هردورا زیاد کنند چون کُورمیشدی یعنی دیده
بود وباقی صیغ بجکانه هر یک را افعال بالحاق این حروف معانی تابع اصل است مثال
مذکور از فعل مسطور کوزُوب وکوزُوبلر وکوزُوبسن وکوزُوبسز لما متکلم وحده
ومع الغیر این لفظ استعمال نمیکند کورمیش وکورمیشلر وکورمیش سن وکورمیش
سیز وکورمیشم وکورمیشخ وکورمیشدی وکورمیشدیلر وکورمیشدین وکور
میشدیز وکورمیشدم وکورمیشدخ کُوزدِیدی وکوردیدیلر وکوردیدین وکو
ردیدیز وکوردیدم وکوردیدوخ قاعده بدانکه غین لاحق بفعل ماضی مفید معنی

مصدر است و بعد از لحوق بنابر لغت رومی یای آخر ماضی مبدل بواو میشود و حاصل معنی فعل بعد

از لحوق عین وقوع معنی مصدر است در زمان ماضی چون وُرْدِی یعنی زد وَوُرْدُوغ

یعنی زدن در زمان گذشته پس وُرْدُوغُنْ کُورْدُوم یعنی زدن او را در زمان گذشته دیدم

وقس علی هذا قاعده حرف شرط اتراک سین مفتوح است داخل بر صیغ ماضی و قانون آن

است که بعد از لحوق آن دال که علامت ماضی است حذف میکند و یا را در مفرد غایب بدل

بها میکند و بعبارة اخری بعد از حذف علامت مصدر لفظ سه را ملحق میسازند و چون

دُرْسَه که اصلش وُرْدِی بود سین شرطیه در آوردیم دال افتاد و یا بدل بها شد و معنی

ماضی بدل باستقبال گشت یعنی اگر بزند و هم چنین دُرْسَه لَر در وردیلار یعنی اگر بزنند

وُرْسَنْ دَرْ وُرْدِینْ که بعد از لحوق سین دال و یا افتاد و نون که علامت مخاطب بود باقی

ماند وُرْسَاڭْ دَرْ وُرْدِیڭْ وَوُرْسَام دَرْ وُرْدُومْ یعنی اگر بزنم وَوُرْسَاخْ دَرْ وُرْدُوخْ یعنی

اگر بزنیم قاعده چنانچه مذکور شد که مضاف الیه در کلام ترکی مقدم است بر مضاف بالواحق

مذکوره هم چنین صفت مقدم است بر موصوف خود بدون لحوق حرفی بر موصوف و صفت چون

کِتْدِی یَاخْشِی یَالْطَعِی اُوغْلَان یعنی رفت پسر خوب یا کُورْدُمْ یَاخْشِی اُوغْلَانِی یعنی دیدم پسر خوب

را و لحاظ غیر مفصول دعم مثال مفعول قاعده میم متکلم ما قبل خود را مکسور میسازد

چون جَانِمْ و خَالِمْ یعنی جان من و خال من قاعده مصطلح در میان اتراک است که در اکثر مواضع

الف را طلب بفتح و واو را طلب بضم و یا را طلب بکسر میکنند و این قسم حروفی که در کتابت نوشته

میشود و در لفظ خوانده نمیشود مجهول گویند قاعده خا و قاف در ترکی متحد المخرجند و بیکدیگر

قلب میکنند در معنی تفاوت نمیکند باب دویم در اسم اشیا و آن مشتمل بر ده فصل است فصل

اول در اسم سماویات آسمان کُوكْ بضم کاف فارسی اول ثانی زده شده آفتاب کُونْ بضم

کاف فارسی و این لفظ مشترک است چه روز را هم کون گویند ماه آی بالف ممدوده و این لفظ نیز

مرزك

مشترکست جرم‌های آسمانی و ماه انسانی هر دو را آی گویند ستاره الدوز بضم همزه بلام زده شده
ابر بلوت بضم باء موحده و لام آتش اوت بضم همزه و سکون تا باد یل بکسر یاء و سکون لام آب
سو بضم سین خاک توپراق بضم تاء و سکون یا باران یاغمور بکسر قاف برف قار تگرگ
دولو بضم دال مهمله برق ایلدیریم بکسر همزه و دال و راء آسمان صدا کردگی کورلدوی بضم کاف
های فارسی و راء فصل دویم در اسم اعضا و جوارح انسان و دیگر جانوران گیس
ساج بجیم فارسی موی تک بضم تا فعل امر حاضر از رختن هم هست پوست دری بفتح دال سر
باش مغز سر بین بکسر باء موحده و یا بیشانی آن یا الف ممدوده و نون مشدد ابرو قاش
چشم گوز بضم کاف فارسی براز ده شده حدقه چشم کلر بکسر کاف فارسی و فتح لام لفظ مشترک
است مژگان کرپک بکسر کاف عربی گوش قولاق بضم قاف زلف بیرچک بکسر باء موحده دماغ بورون
بضم باء و راء دهن آغز بالف ممدوده لب دوداق بضم دال و واو مجهول دندان دیش بکسر دال زبان
دیل بکسر دال زبان کوچک دیلچک گلو بوغاز بضم باء صورت اوز بضم همزه و موضعی از صورت که
محاذی ثنایای و طواحین است و بعضی در فارسی لب گویند بترکی اورد بضم همزه مانند ریش سقال
بفتح سین و قاف مشدد سبیل بفتح باء مکسوره بیاز ده شده و بعضی بیخ گوش هم گویند گردن بوین
بضم باء شانه چگین بکسر جیم فارسی و یاء بیاء زده شده و چکن بکسر جیم فارسی و کوکس بضم کاف
عربی و راء مفتوحه هم گویند دست ال بفتح همزه و سکون لام دست راست صاغ ال و دست
چپ صول ال بضم سین مانند بازو قول بضم قاف آرنج دیرسک بکسر سین مچ دست بیلک بفتح
لام کف دست اوچ بضم همزه پشت دست الدایی بفتح همزه و سکون لام انگشت بارماق انگشت کوچک
چلیک بارماق بکسر جیم فارسی انگشت وسطا اورتا بارماق ناخن دیرماق بکسر دال بیاز ده شده
مشت یوروق بضم یا و میم بغل قولتوق بضم قاف بلام زده شده زیر بغل را قولتوق آلتی بالف ممدوده
مانند سینه دوش بضم دال و سکون شین پستان امجک بفتح همزه و سکون میم و کسر جیم دکاو اورک

بضم همزه وفتح واو هر کله را دآن پاره جگر گوشت نباشد بلکه زاید خواهش طبیعت باشد بزرکی کوکل
بضم کاف های فارسی کویند جگر قارا جگر شش آق جگر قلوه بوزرک بضم با و یا زده شده و راء
مفتوحه بکاف فارسی زده شده وبعضی بویرک هم کویند سپرز دالاق تاق کوتلک بضم کاف فارسی
وکسر یاء روده یا قارن ساق شکم قارن پهلو یان پهلوی راست ساق یان پهلوی چپ سل یان
بضم سین دنده قبورقه کرپل بکسر یا بلام زده شده ذکر سیک بکسر سین حصیر داشاق خصیتین مشدد
فرج آمجوق بالف ممدوده وسکون میم وضم جیم ودر کلاق بکسر دال ولام مشدد وآشاقیر بفتح همزه
موسر مصطلست کون کت بضم کاف فارسی پا آیاق بفتح همزه وبقاعده مسطوره پای راست را
ساق آیاق وپای چپ را سل آیاق کویند زانو بود بضم با تو دیز بکسر دال ساق پا بالدیر بکسر دال
قوزک بوق وتابوق پاشنه دابان استخوان سوک بضم سین ومیم پشت سر دالی پیش روقابا
واین لفظ مشترکست بمعنی کدو هم آمده رک دمار بفتح دال فصل سیوم در اسم لباسها همه
رخوت را مجموعا پالتار میامند پیراهن کونلک بضم کاف عربی یا زده شده زیر جامه
تومان بضم تا کلاه بورک بضم با وکاف عربی شب کلاه مراکم بورکی تلغند قبا دون بضم دال
پوستین کوزک بضم کاف عربی و واو ساکن پا آقراراپاق تاپی بفتح همزه کفش پاشماق دستمال
سرزتا بوتشی بضم باء فارسی وجوراب کربس صورت کریند کرمهان چشمها وابرو غایان باشد یاشماق
کویند فصل چهارم در اسم حیوانات اسب آت بالف ممدوده کره اسب دایی کره مادیان
قولان بضم قاف شتر دوه بفتح دال و واو کاو ار اوکوز بضم همزه وکاف عربی کاو ماده اینک
بکسر همزه یا زده شده وکسر نون کاو کوهی مرال بفتح میم خر ایشک بکسر همزه وشین کره خر کودک بضم
کاف عربی وفتح شین کوسفند قوی بضم قاف کوسفند کوهی اوت وبعضی بضم همزه کویند بز کچی بکسر
کاف فارسی یا زده شده وجیم فارسی بره قوزی بضم قاف آهو جران بفتح جیم شیر ارسلان بالف ممدود
کرک قورت واین لفظ مشترکست کرم را هم قورت میکویند خرس آیی بالف ممدوده خوک دونغوز بضم

دال سك وتاري و توله كل اقسام را ايت نامند و كوبك بضم كاف عربي مختص نوع بزرك آنست
سقال چقال بفتح جيم فارسي وقاف مشدد روباه تولكي بضم تا وسكون لام وكسر كاف فارسي
موصوره صرصار بفتح صاد كربه بيشيك بكسر با فارسي خركوش دوشان بفتح دال فصل
پنجم درهوام موش سچان بكسر سين مار يلان زنبور آري بالف ممدوده هرابا قرنج اياق
بكسر ياف براء زده شده سنك بت توسباقر بضم تا خارپشت كرپي بكسر كاف عربي براء زده شده وبا
فارسي جعل بيت پشلي بكسر يا هاي فارسي خرخاكي مرنم لي سوسمار كرتن كلر بفتح كاف عربي اول وكاف
فارسي ثاني قرباقه قرباقه ماقلي ماهي بالق بضم لام ملخ چكرتكه بفتح جيم فارسي وكسر كاف عربي
براء وتا زده شده وفتح كاف فارسي ثاني مكس چيبن بكسر جيم فارسي وياء موحده پشه ملجك
بكسر ميم بياء وكام زده شده وكسر جيم فارسي وميوه موق بكسر ميم هم كويند مورچه قارنجه بكسر ...
كيك پيره بكسر باء بيا زده شده شپش بيت بكسر باء بياز ده شده كرم قورت فصل
ششم درطيور مطلق طيور را قوش نامند باذ كرمرغ شكاري هم قوش كويند مرغ خانكي
تويوق بضم تا وياء كبك ككليك بفتح كاف عربي اول بكاف ثاني زده شده كبوتر كوكرجين بضم
كافهاي فارسي كنجشك سرچه بكسر سين وجيم فارسي كلاغ قارقا كلاغ جاره قجقار بفتح جيم
وقاف سار سغرجين بكسر سين وقاف وجيم فارسي سنو قرلغاچ خروس خوروس بكسر قاف
هدهد بوپ پي بضم باء جغد بايقوش خفاش كجه قوشي يعني مرغ شب فصل
هفتم در اسم چيزهاي كه خوراكي است آب چنانكه مسطور شد سو نامند آب كوشت
بورناش آغوز بوزوما آرد اون بضم همزه آلو مالو كيلنار بكسر كاف فارسي آلو زرد ساري آلو
زيرا كه زرد را ساري كويند آلو سياه قرا آلو زيرا كه سياه را قرا ميكويند آجيل يمش بكسر يا وميم
انكور اوزوم بضم همزه دانه دكلر بكسر كاف فارسي وفتح لام باسلق بجوق بضم سين وجيم برنج
دوكي بضم دال مشبوع وكسر كاف فارسي به هيوا بفتح ها بادرنگ سقان بضم سين تخم مرغ يومورته

بضم با و میم جو آرپا بالف ممدوده حربه قُوُن بضم قاف و همزه دنبز قوُنزوُق بضم قاف بیانده شد
روحی باق رباس اُشغون بضم همزه درد ک پزکوکی بکر با ابرازده شده و ضم کاف عربی زرد الوارز
بفتح همزه سرابیر قیماق تخذ ابیده بکر همزه و با سیب آلمه بالف ممدوده سیب سادمشاقی سیر سوُت
بضم سین عدس زنجلک عسل بالی کده و قلماخ و این لفظ مشترکست کردو قوز بضم قاف کنك قوُروُت
کندم بوُغدی بضم با کوبج پنیاق بکر با و میم کوشت آت بفتح همزه ماست یوُغوُرت بضم یا و قاف
نان چوُرك بضم جیم فارسی نمك دوز بضم دال هند و انه قاربوز هستر چکر درك بکر جیم و کاف
فارسی یج یوُز بضم یا فصل هشتم در بیان اعداد از یك تا هزار یك بیر دو ایکی سه
اوُچ بضم همزه چهار دوُرد بضم دال پنج بش بکر با شش آلتی بالف ممدوده هفت یدی بکر با
و دال مشدد هشت سکز بفتح سین و کاف عربی مشدد نه دوقوز بضم دال و قاف مشدد ده
اُن بالف ممدوده بیست یکرمی بکر و کاف فارسی سی اوتز بضم همزه و تا مشدد چهل قرخ بکر قاف
پنجاه اللی بفتح همزه و لام مشدد شصت آلتمش بالف ممدوده هفتاد یتمش بکر یا هشتاد سکسن
بفتح سین بکاف فارسی زده شده نود دوقسن بضم دال و سکون قاف صد یوز بضم یا هزار مین
بکر میم و باقی اعداد را ازینها ترکیب کنند باین قسم که بیشتر را پیشتر و کمتر را بعد تر گویند چون آن بیش
یازده یوز اون بیش یکصد و پنج و پنج مین در دیوز الرابیکی هزار و چهار صد و پنجاه و دو آلتی
مین آلتی یوز قرخ اوُچ ده هزار و ششصد و چهل و سه [illegible] علی هذا و یکی را بیر باید و دو
را ایکی باید و هم چنین تا هر قدر که خواهند و نیم من یارم باید چنانکه نیم شاهی را یارم شاهی
گویند و یك چهار یك را بیر چارك گویند فصل نهم حرف الف در بیان اسماء آینه گوزنکی بضم
کاف فارسی و واو مجهوله آسیا دکرمان بفتح دال و کسر کاف فارسی آشیانه اُویا بضم با آشوب
فارسی بکر را و سین آبی گوکی بضم کاف فارسی و واو مجهوله و بمناسبت رنك آسمان را هم گوی
گویند آهن دمر بفتح دال و ضم میم آب صو آواز اوُن بضم همزه و فتح زاء معجمه آتش ایکی جانی آواز

سس

سَنْ بفتح سین آره بُغَی بضم با موحده آرد آن اوُجُوز بضم همزه وجیم ارزان آد بالف ممدوده چون
آدنك نردهٔ یعنی اسم جیست ونوشتن کاف بعد از نون ساکن در ترکی مصطلح است آسْنَك
یاشْ واین لفظ مرکب جز سال در ترکی را هم یاش گویند اصطلاح کوُل بضم کاف فارسی آرزو بوکو
بضم با وکاف فارسی آسِب بُوکُجِر بکسر کاف فارسی آبْرُ ماشر آسبان دانه دجی آنکسزا اوُزدك
بضم همزه و زاء معجمه حرف تا، باری تعالی تانْرِی باکا تجارِی بضم یا پایین لشاقِر بالف
ممدوده بام دام بالای بام رُ دام اوُستر بضم همزه گویند تابك قامات یاشتر دابان یارو کُرُك
بضم کاف عربی وفتح راء بادریك اِنْجِر بکسر همزه وسکون یاو نون بار یُوك بضم یا بچه اوُشاق
بضم همزه بچر بیش میش بکسر باء فارسی وکسر میم کلمهٔ ثانی بیرآ تابا بالف ممدوده وتاء مشدد ببلوز
برادر قارْداش بریز وزاء بزر اقرکون بر یب یِنرافر کجه آمده گی درعضو قالجب بقاف
ممدوده بلام زده شده وکسر خاء برهنه چلپاق بکسر جیم فارسی وسکون لام برکه بلپا خ
پریك بکسر یاء بلام زده شده پرآب سوُلی بضم سین بزدوُلی بضم دال بزرك بیُوك بضم با
وبا پیر آتو قلان بضم همزه بَنی دالی وکری بکسر کاف فارسی پت چانم مسطور شد دال
ودتی را دالی گویند پَشکل کوسفند قِیِی بکسر قاف کنم یوُن بضم یاء تعکد مُرَه بضم سین
بلند اوُجَر بضم همزه وفتح جیم پرآب کرُبی بضم کاف فارسی بید باق چمن آنی بفتح همزه ونون
مشدده پوست حیوانات دری بفتح دال پوست خربزه وهندوانه وتخم زغ وکردو و
بادام وامثال ذلك را قابوخ نامند بوك سُد وك بضم سین ودال و اتیزین گویند
بیش ایری بکسر همزه وزاء بیس قوجر بضم قاف بیره زن قاری بیمار آوکجی بفتح همزه
بروی اینیك بکسر همزه وشین ویاء یعنی استعمال کنند حرف تاء تابستان
یایی تاریکی قرانلق بفتح قاف وضم لام تاج هرو بیك تاوك جوزه بفتح جیم فارسی
تر یاش تف تپر جلك بضم تا ویاء فارسی تلخ آجی بالف ممدوده وکسر جیم تنك بفتح تا داد

تندوبر اینی بکسر همزه تیغ دکاکی اولگی بضم همزه و واو مجهوله وضم کاف عربی حرف جیم
چاتو بر چاپان بکسر موحده چاه قوی بضم قاف جاروب سبوزگر بضم سین و باء و فتح
کاف فارسی چپ سل بضم سین چند بجر بکسر نون و جیم فارسی چنگل بکسر میم و فتح شبه:
جوی آب ارغ بفتح همزه چوب آقاج بالف ممدوده و این لفظ مشترکست چرقسم و چرطور بجر
بکسر نون و جیم حرف حاء حاکا اندی بکسر همزه حلم کرد درکوش کنند سوزغا بضم سین
حرف خاء خانه اوی بکسر همزه خام چی بکسر جیم فارسی خاکستر سورن خارشکان بکسر تا خالی
بتی بضم با خاکستر کول بضم کاف فارسی حدمت قلوق بضم قاف و لام مشدد دخت خام چی
کرنج بفتح کاف عربی و کسر باء فارسی خستجه نیش تیش کرنج خشک قوری بضم قاف
خشکیده قورلوب خنک سرین بفتح سین خون قان خوشتر انکور و خرما و امثال ذلک
تلسالخ بضم خاء معجمه و خوشتر کندم و جو راسل بضم سین و تاکویند خیک تولوخ بضم تا و کو
و مشک آب هم همین اسم دارد حرف دال داماد کورکن بضم کاف فارسی اول و فتح کاف
عربی ثانی دهن قز بکسر قاف عمر قری و خالرقزی و عموقری همی دختر عمو و دختر خاله رود خر
عمو درحت آغاج و این لفظ مشترکست و چوب و قرح را نیز کویند دراز اوزون بضم همزه
درد آوری بالف ممدوده درهشت ایری بکسر همزه درشت بیره بکسر با و زاء مسقوط دروغ
یالان دزد اوغری بضم همزه دشت قلباق بضم قاف دشوار چتین بفتح جیم فارسی دعوا
سا باش دم حیوانات قویرق بضم قاف بنا ذده شده و این لفظ مشترکست دمل چوقن
بکسر جیم فارسی دود توتن توتندی بضم تا دور راوزاخ بضم همزه ده کند بفتح کاف عربی دیک
قازقان دیکم قازانجر دیروز دونن دیب دونن کجر بکسر کاف فارسی دیوکلمز دلی بفتح
دال دیر کج بکسر کاف فارسی حرف ذال ذکالکوو بضم کاف عربی و میم است حرف راء
راست مقابل چپ سناق راست مقابل دروغ دتری بضم دال چون اوسولر لکی دتری دور

یعنی

یعنی این حرف ها داده است یَلْ بضم یا لفظ مشترک یعنی دنفرم آمد نکاب اُوزَنکی بضم همزه روز
کُونْ بضم کاف فارسی چنانچه مسطور شد آرور تبوکون دیروز دُوُنَنْ پریروز اِیرتا فرکون
فرداصبا کونْ پس فردا یریکون روزه اُورُوجْ بضم همزه روزن باجر بفتح جیم نیک روان
قُومْ بضم قاف حرف زا. زرد سارِنی زرع آکرینی بالف ممدوده برازده شده وکرشین
زرهِ کَیِنْ بکر کاف فارسی فعل ارخا ضرازکین باق یعنی پوشیدن نم هست زنت یَنِی
بکر یا فارسی وبعضی بدیم استعمال مینمایند زعفران قِشْ بکر قاف زمین کُودچُوزْ بضم
جیم فارسی وخا معجم زنگ دِیرْغُ بکر دال زن آر واد بالف ممدوده ذوُدنْ بکر تا
زور کُوچْ بضم کاف فارسی زه کران روده میان زندکرِنی بکر کاف عربی وزنجی کر
درظروف وغیره هست عمان زه کویند زیره آکُتْ بالف ممدوده وسکون کام وتا زین
بَهْرْ بفتح تا وها حرف سین سَالْ یاش چنانکه مسطور شد لفظ مشترکست سِینِکْ
آن بالف ممدوده سبز یاشِلْ بکر شین سبک یونکل بضم یا سحر اوْیِ شدان بضم همزه
سخت ومحکم بَرْكْ بفتح با وسکون را وکاف عربی سرخ قِزِلْ سرخاب أَیْنَكْ بفتح همزه ونون
مشدد مکسور سُرب قُرْغُشُومْ بضم قاف اول وثانی سست بُشْ بضم با لفظ مشترکست سفید
کِرِشَانْ بکر کاف عربی سنگ داش سنگین آغِرْ بالف ممدوده وکر قاف سوزن اینِنْ بکر همزه سوک
آنْلی بالف ممدوده سیخ شیش لفظ مشترکست سیاه قَارا حرف شین شاخ بُتِی دَاراقْ
شاخ حیوانات بوی نُزْ بضم با بیا زده شده ونون بزا معجم زده شده شام کوره بُوزاخ
بضم با، شام آقشام بالف ممدوده شب کجه چنانچه مسطور شد امشب بوکجه فرداشب صباکجه
پس فرداشب بری کجه دیشب دُونَنْ کجه پریشب براوزکجه نصف شب کجه یاری بکر یا بیم شیخ
بکر شین بجا معجم زده شده شبان چُبان بضم جیم فارسی شراب چاخر بجیم فارسی شکار اَوْ بفتح
همزه بواو زده شده وبعضی بالف ممدوده استعمال کنند شمشیر قلج بکر قاف ولام شوهر ار

بفتح همزه حرف ص صبح تنگ کویند و سحر را اد و اسدان صحرا چول بضم جیم فارسی و واو مجهول حرف
طاء طاب ایپ بکسر همزه ریسمان را ایپ کویند طلا قزل بکسر قاف و زاء حرف ظاء ظهر
کوندز بضم کاف فارسی و نون حرف عین عاقل عقلی بفتح عین و کسر قاف بلام زده
شده عروس کلین بفتح کاف فارسی عروسی توی بضم تا بیا زده شده عرق تر بفتح تا برا زده
شده عمر اینکدی بکسر همزه بیا زده شده و کاف فارسی علف الت بضم همزه عمر تیپ
عنب الثعلب قوش اوذی بضم قاف و همزه عید بایرام حرف غین غلام قول بضم
قاف علاف قن بکسر قاف بنون زده مشدده حرف فاء فرسخ آغاچ بالف ممدوده لفظ
مشترکست حرف قاف قدم آدم بالف ممدوده و دال مشدد و مفتوح قومی برنج بضم
با برا زده شده قطره دامچی بجیم فارسی قسم آند بالف ممدوده و سکون نون و دال
قلع قلای بفتح قاف حرف کاف کارد بیچاق بکسر با لفظ مشترکست کاسه چاناخ کاه
اینی بکسر همزه کاه سامان کج مقابل راست اکری بفتح همزه و سکون کاف فارسی کدا بلچی
بضم با بلام زده شده و کسر جیم فارسی کران بها بفتح با کرباس بز بکسر با براء معجمه زده شده
کره بکسر کاف فارسی دوکوت بضم دال و کاف فارسی کرد و غبار تز بضم تا و سکون
زاء معجمه کرم بفتح کاف فارسی ایتی بکسر همزه کرم بکاف عربی قورت بضم قاف بمعنی کرک هم
آمده کشاد کن بفتح کاف فارسی کل بکسر کاف فارسی بالچق بیاء فارسی و جیم فارسی کلوخ
کسک بفتح کاف عربی و سین مشدد کلید آچار بالف ممدوده و جیم فارسی کلفت
یقون بضم یا و قاف کلنگ بفتح کاف فارسی سوزی بضم سین کراز بالف ممدوده و
اسکیلک بفتح همزه بسین زده شده و کسر کاف فارسی بهمین معنی است و کند را آزراق کویند
کابطهر کنج خانه را و طاق را بوخاح نامند کنار قراق بکسر قاف کنز عموما قرا داش
کویند و سیاه را قرا داش و سفید را آق قرا داش کوه داغ و کمر را قیر بفتح قاف و یا
کویند کوتاه

کوتاه قصا بکسر قاف و صاد مشدد کوچک خورده کودک چوخور بضم جیم فارسی وخاء معجمه گهواره
بیشیک بکسر باء و شین حرف لام کلاغ آرخ بالف ممدوده وکسر راء مهمله کحاق بوزاق
بضم یا کلکتبوک بفتح تا کلنک حمام فوطه کوچ چرنی بکسر جیم فارسی کیز سورون بضم سین
حرف میم مادر آنا بالف ممدوده و نون مشدده ماههای دوازده گانه ای باسم
وماه رمضان را اوروج ای بضم همزه ورا نامند ماده مقابل نر دیشی بکسر دال مرد کیشی
بکسر کاف عربی مرگ الم بضم همزه و لام مرده دادمشک آب تولوخ بضم تا چنانچه مسطور شد
خیک دام کویند مغز قلم ایلیک بکسر همزه و لام مغز ساپر چون کرد و باد لم را ایجی بکسر همزه
و جیم فارسی میکویند مقبول کز گوز بضم کاف فارسی و فتح زاء معجمه و کوچک بفتح کاف فارسی نیز بلند
مسمار دیمدیك بکسر دال حامه مهره آزلب بفتح همزه وکسر زاء معجمه ولام مهره کردستبند وکردن بند کسند
منجق بضم میم بنون زده شده وکسر جیم نجاز ده شده مهملی قناق بضم قاف میغ دومان بضم دال
میان آرا بالف ممدوده حرف نون نع سلب لفظ مشترکست نزدیکن بکسر همزه وفتح کاف ترم یونتا
بضم یا و میم نزدیک یووخ بضم یا و همزه نزدیکی کراسم مصدر است یووخ لق نعره مکش بضم کاف عربی
نصف شب کیجه یاری بکسر راء مهمله نصف یاری کی قش بفتح قاف نیزه جدا بکسر جیم حرف واو
وجب قارش بکسر راء ودرم شیش بکسر شین چنانچه مسطور شد لفظ مشترکست حرف هاء هادر
قودوز بضم قاف هار شده است قودوز دلو بکجه آبرنج بالف ممدوده هم چین وچین طوربله
بکسر با بمعنی مانم نیز آمده چون بیله که اوخ یعنی شام آمدیم همه خامنی بکسر میم وسین هیمه اودون
بضم همزه و دال حرف یاء یکجا بیر یره بکسر یاء مهمله وکسر با کلمه ثانی فصل بنهم در کلمات
اشاره از برای مشار الیه مفرد قریب خواه مذکر وخواه مؤنث لفظ بومکست بواو مجهول واز برای
مشار الیه تثنیه وجمع قریب خواه مذکر وخواه مؤنث لفظ بولار میباشد بواو مجهول واز برای مشار
الیه مفرد بعید اعم از مذکر وتانیث کرده لفظ او میباشد واز برای مشار الیه تثنیه وجمع بعید اعم از

تذکیر و تانیث لفظ اوکا ریا آنکا از را باختلاف لغتین میباشد اما بمعنی مشار الیه مکان قریب لفظ
بورده بضم با میباشد و بمعنی مشار الیه مکان بعید لفظ اورده ماست بضم همزه که اصل آنها بو یرده
واو یرده است کما لا یخفی علی المتامل و هرگاه منظور اشاره از مکان ظرفیه نباشد بو رایه
و او رایه گویند چون او رایه گل بخلاف آنکه هرگاه اراده ظرفیه در مکان باشد میگویند اورده
قالدی یعنی آنجا باشد باب سیوم در حروف معانی الف بکسر همزه چون ه ووردی
الرکا اولدی یعنی زد آنچنانکه مرد دیکر اوزکه بضم همزه و سکون واو و زاء معجمه و فتح کاف
فارسی با شقره هم بمعنی دیکر و غیر آمده چنانکه داهی بز بعین معنی آمده کیم بمنزله حرف استفهام
است کیمی و نک هر دو حرف تشبیه میباشد بمعنی مثل یعنی بان میماند و مانند آنست ایچون
بمعنی تعلیل و جهت است چون نکچه ایچون یعنی از برای چه نه ایچون یعنی چرا نیز یعنی از برای چه
لو مفید بای نسبت است چون قوانلو و بجارلو و قراچورلو چرچر تشدید بفتح نون بینی زده
شده و کرناوت چر بفتح جیم بمعنی [illegible] می آید چون ورد و قجر یعنی وقت زدن وقار بوزجه
یعنی هندوانه کوچک است وقت ها چاغ چاغ بجیم فارسی بمعنی وقت است کجا هادا کدام
قانی هم هاچسی سز بمعنی بی میباشد چون خالسزم یعنی بی خالم چز میشود نز الف بفتح نون
وضم همزه یکن یعنی طرف است یومسر بمعنی نکر است وکل بمعنی نیست است کنز یعنی بار آز بمعنی کم
است اوز بمعنی خود است نون ساکنه بمعنی تو میباشد که ترکی سن گویند چون قولونک
کلدی یعنی غلام تو آمد و ازدیاد کاف بعد از نون ساکنه مصطلح است که در ترکی مینویسند
و نمیخوانند ایچ بمعنی توی میباشد چون او ایچنده و ایچ ده یعنی توی خانه راق راک
رک علامت افعل تفضیل است چون یمان دور بد است یمان راق دور و دو یعنی خیلی بدا
یک بکاف فارسی افاده تفضیل میکند ولیکن درین زمان چندین مصطلح نیست چون یکرک یعنی
بهتر ده بمعنی در است دن بمعنی از است بنده نیک یعنی از بنده هایی ساکن لاحقه در آخر کلمه یعنی

بلو به

باهیناشد چون منزوردی یعنی بن داد ورود وربعنی است میناشد نه یعنی چه میناشد
نه کاریوسن یعنی چه میکنی نمنه یعنی چه چیز حدا آیری بالف ممدوده دمصریل بضم با لفظ
مشترکت قدر خارت بوخارتر یعنی باین قدر چند بجیز بکسر نون وجیم فارسی زیاد
چخ بضم جیم فارسی نیست نخ بضم با خاتمـــه در بارهٔ الفاظ مرکبه دوست میدارم
سوغیشم بفتح سین دوست میدارند سوکر بفتح سین و واو و لام مشدد سرحیر
جای سرد سری بفتح سین روی چیزی اوست بضم همزه چون کنا بلر اوستر یعنی روی کناها
نوبنو سری سرنین ایجلا چشم درشت آلاکور بالف ممدوده بعدازین موین سره سحت مسو
برکش مرا بروی وش کردن قلشقانا ماخ همین است الربود کوربیش خودم است اوزیامده دک
پیش خود نشست اوریانده دوربیش خودم اوزیلنم ازلن اوتن چه طور رسد بجز الذی
کجا بودی هاردا ایدن برنی ورده سن بفتح را و سین بجوری بیه سن بکسر یا او کو فتح
ثانی وقس علی هذا بیایم کلم بفتح کاف فارسی و لام مشدد برنم وردم براو بیلسنر چون بیلسنر دیدم
یعنی با و میکویم چه کار میکنی نی برسن چه کار بکنی نی نیرسن ارکرداو رادیدند ورد و وردی ار
کرداو را برخیزاند یا برخیزاند دور فور دوردی زمین حبید بوتر بیندی تعین کر دیک
یوتردی

RAHİMİ, Musa, Ḳavāʿid-i Türkī, Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER, İX+205 s.

Ḳavāʿid-i Türkī 19. yüzyılda İran coğrafyasında kaleme alınmış Farsça-Türkçe gramer ve sözlüktür. Eser, Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣtiyānī tarafından Türk olmayanlara Türkçeyi öğretmek maksadıyla hazırlanmıştır. Elimizde iki nüshası vardır: MN11350, MN6563. Her iki nüsha da Marʿaşî Necefî Kütüphanesinde saklanmaktadır. Ḳavāʿid-i Türkī adlı eserin incelenmesini konu alan tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin yazarı Mirzā Bābā-yi Ṭabīb-i Āṣtiyānī ve çevresi hakkında kısaca bilgi verilmiş, eserin yazılış amacı ve 19. yüzyılda İran coğrafyasında Türkçenin ne kadar işlek ve yaygın olduğuna değinilmiştir. Yazar Tebriz ağzını esas alarak eserini yazdığından, Türk tarihinde Tebriz şehrinin önemine işaret edilmiştir. Ayrıca, eserin dil tarihi araştırmalarındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuş, yazım-ses özellikleri, söz çekimi ve söz yapımı, söz varlığı bakımlarından incelenmiştir. Bu incelemede 19. yüzyıl Tebriz ağzı, Eski Türkçe, Eski Oğuz Türkçesi, Azerbaycan ağızları, Anadolu ağızları ve bugünkü Tebriz ağzıyla da karşılaştırılmıştır. Ḳavāʿid-i Türkī'de, bugünkü Tebriz ağzında kullanılmayan sözcüklerin yanısıra Eski Türkçenin ve Eski Oğuz Türkçesinin kimi özellikleri de tespit edilmektedir. Tebriz ağzında mastar ekinin yalnız kalın biçiminde ve geniş zamanın çokluk 1. kişisinde ek ünlüsünün yalnız yuvarlak biçiminde kullanılması bu ağzın karakteristik özelliğini oluşturmaktadır. Ayrıca kimi sözcüklerde birincil uzun ünlüler ve damak n'sinin varlığı yazımdan tespit edilmektedir.

İkinci bölümde, eserin her iki nüshası da karşılaştırılarak Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri kısmında geçen Türkçe biçimlerin yazı çevrimi Türk Transkripsiyon Sistemine uygun olarak yapılmış, her sözcüğün yanında nüshada geçen yazılış biçimleri ve Farsçaları da verilmiştir.

Tezin Üçüncü bölümünde dizinler yer almaktadır. Dizinlerden biri Ḳavāʿid-i Türkī'deki dil bilgisi terimlerinin Türkçe-Farsça, Farsça-Türkçe dizinleridir. Bu bölümde Ḳavāʿid-i Türkī'deki Türkçe unsurların dizini de yer almaktadır. Türkçe sözcükler dizininde her madde başının bugünkü Tebriz ağzındaki ve ölçünlü Azerbaycan Türkçesindeki biçimleri de verilmiştir. Sona Ḳavāʿid-i Türkī MN11350 nüshasının tıpkı basımı da eklenmiştir.

RAHİMİ, Musa, Ḳavāʿid-i Türkī, Master Thesis, Advisor: Prof.Dr. F. Sema Barutcu ÖZÖNDER, ix+205 s.

This thesis named Ḳavāʿid-i Türkī is composed of three sections. The first section provides a brief information about the biography of the subject work's writer and the era, which the work was composed. Following this, after submitting information about the main purpose of the compose of this work, it is emphasized that the use of Turkish language was so practical and widespread in the 19'th century in Iran. Since the writer composed this work by using Tabriz accent, the main importance of the city of Tabriz in Turkish history was also touched during the thesis.

The main importance and place of subject work in language history researches were also mentioned while the characteristics related to orthography-phoneme, vocabulary and the etymolgy were examined. During this section, 19'th century Tabriz accent old Turkish was also scrutinized by comparing to Old Oghuz Turkish, Azerbaijan accents, Anatolian accents and today's Tabriz accent. However, during the preparation of this thesis, it is also determined that, in Ḳavāʿid-i Türkī's work, not only some words, which are not being used by today's Tabriz accent but also the characteristics of old Turkish language and Oghuz Turkish can be seen. The main characteristics of this Tabriz accent is the use of infinitive suffix in its only velar form whereas in only rounded form for the first person plural in the present tense. Additionally, primary long vowels and velar 'n' are kept in some words.

In section two, two editions of the subject work were translated and compared to each other, then the findings of study were written according to Turkish transcription system.

The spelling of each word in relevant edition and its corresponding meaning in Persian language while the Arabic meanings of the words were also provided within the content of this thesis.

Finally, in the third section, after providing Turkish-Persian, Persian-Turkish meanings and the index of proper nouns, in index of Turkish words and suffixes, the pronounciation form of any word in today's Tabriz accent and also standard linguistic forms related to Azerbaijan Turkish were also provided.